

1411
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΡΩΜΑΙΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Κατὰ τὸ τελευταῖον πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ 204 x 13.8

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΑΔΕΡΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ «ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ» ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΑΔΕΡΗ

ΕΤΟΥΣ — 15

Πάν αντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγρα-
φέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου προέρχεται ἐκ τυπο-
κλοπίας.

1411

ΒΑΣΙΛΕΙΩ, Π. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ,

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗ

ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΑΚΡΑΙΦΝΟΥΣ ΦΙΛΙΑΣ

Ο ΣΥΓΓΡΑΨΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Τὴν δευτέραν ταύτην ἔκδοσιν ἀνεθεώρησα ἐπισταμένως καὶ ἐν πολλοῖς διώρθωσα. Πᾶν τὸ ἐπουσιῶδες περιέκοψα, ἵνα καταστήσω τὸ βιβλίον μου συντομώτερον κατὰ τὴν ἐκφρασθεῖσάν μοι ἐπιθυμίαν πολλῶν ἐγκρίτων συναδέλφων· ἐξ ἄλλου ὁμως μέρους προσέθηκά τινα ἀπαραιτήτα ἐπιθυμῶν νὰ παρᾶσχῃ εἰς τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν βιβλίον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τέλειον. Ἐν τῇ ἀναθεωρήσει εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκ μὲν τῶν ἀρχαίων τὸν Lhomond, Livium καὶ Πλούταρχον, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων τοὺς δύο μεγάλους ἱστορικοὺς Duruy καὶ Βερτολίνην καὶ διὰ τὸ πολιτικὸν μέρος τὸν ἡμέτερον σοφὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σ. Βάσην.

Πραγματικὰ ἁμαρτήματα ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας ἱστορίᾳ μου δὲν θὰ εὗρῃσιν οἱ κ. κ. συνάδελφοι. Περὶ τοῦτου ἔστωσαν βέβαιοι. Ἄν δέ τις διαφωνῇ πού πρὸς με, τοῦτο δὲν θὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἐμὴ γνώμη εἶνε ἡμαρτημένη· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἄλλ' ἡ διαφωνία θὰ ὀφείλῃται εἰς τὴν διάφορον γνώμην, ἣν ἑκάτερος εἶχεν ὑπ' ὄψιν. Ὅπου ὑπῆρχον διάφοροι γνώμαι, ἐγὼ ἐξέλεξα τὴν κατ' ἐμὲ ὀρθοτέραν καὶ ταύτην ἠκολούθησα.

Τὰ γεγονότα ἐν τῇ ἐμῇ ἱστορίᾳ εἶνε τελείως διηκριβωμένα καὶ μετὰ μοναδικῆς σαφηνείας ἐκτεθειμένα. Καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν δὲ ἔποψιν τολμῶ νὰ πιστεύω ὅτι τὸ βιβλίον μου τοῦτο, ὥς καὶ τὰ ἄλλα, εἶνε ἄρτιον. Οὐχὶ κοπιᾶζων ἀλλὰ μᾶλλον παύζων ὁ μαθητὴς θὰ μανθάνῃ τὸ προσδιωρισμένον αὐτῷ μάθημα, διότι δι' ἐνὸς αὐτῶς εἰπεῖν βλέμματος θὰ ἀντιλαμβάνηται τὸ περιεχόμενον. Εἶνε δ' ἄλλως κατὰ τοιοῦτον τρόπον γεγραμμένη ἡ ἱστορία μου αὕτη, ὥστε ἡ μελέτη αὐτῆς οὐ μόνον θὰ τέρπῃ τὸν μαθητὴν, ἀλλὰ καὶ ἐνθουν θὰ καθιστᾷ καὶ θὰ φρονηματίζῃ. Ἐπὶ πλεόν δὲ τὰ μάλιστα θὰ συντελῶσιν εἰς τὴν ὥς οἶόν τε καρποφόρον διδασκαλίαν τῶν κ. κ. συναδέλφων οἱ προσηχημένοι δύο λαμπροὶ χάριται τῆς «ἀρχαίας Ἰταλίας» καὶ τῆς «ῥωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας», διότι εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας, ἂν δὲν συνοδεύηται καὶ ὑπὸ γεωγραφικῶν χαρτῶν ἐν πολλοῖς ἄκαρπος.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 30 Νοεμβρίου 1903.

λαμπροί καρτεῖν τῆς «αρχαίας
κρατορίας», διότι εἶνε τοῖς πᾶσι γνῶσι
ρίας, ἂν δὲν συνοδεύηται καὶ ὑπὸ γεωγραφι.
ἐν πολλοῖς ἄκαρπος.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 30 Νοεμβρίου 1903.

Τὴν ὑπογραφήν μου τίθημι ἐπὶ τὸν βιβλόν μου πάλιν ἵνα με
ἐνδυμνηθῇς σὺν δά' ἀποδάνω.. Ἐξ ὁμήρου ἔκδοσις,
ἀνδρέα φάσπατος

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Ἐν Τριπλίει τῇ 18^ῃ Νοεμβρίου 1906.

§ 1. Σύντομος γεωγραφία τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία εἶνε ἐπιμήκης χερσόνησος ἐν σχήματι ποδός καὶ περι-
βρεχeto ἀνατολικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, δυτικῶς ὑπὸ
τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους καὶ μεσημβρινῶς ὑπὸ τοῦ Ἴονιου πελά-
γους· πρὸς βορρᾶν δὲ ἐκτείνεται εἰς ἡμικύκλιον, τοῦ ὁποίου τὴν πε-
ριφέρειαν ἀποτελεῖ ἡ ὄροσειρά τῶν Ἀλπεων.

Ὅρη.—Ἐν Ἰταλίᾳ ὄρη, πλὴν τῶν Ἀλπεων, αἵτινες διαιροῦνται
εἰς ἀνατολικὰς, κεντρικὰς καὶ δυτικὰς Ἀλπεῖς, εἶνε καὶ τὰ Ἀπέννινα,
τὰ ὁποῖα διασχίζουσι κατὰ μῆκος ἅπασαν τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον.

Ποταμοί.—Ἐκ τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων ὄρεων πηγά-
ζουσι διάφοροι ποταμοί, ἀρδεύοντες τὴν Ἰταλίαν καὶ καθιστῶντες αὐ-
τὴν γόνιμον· πολλάκις ὅμως κατὰ τὸν χειμῶνα διὰ τῶν πλημμυρῶν
προξενοῦσι οὗτοι μεγίστας καταστροφάς. Ὁ μέγιστος πάντων τῶν
ποταμῶν εἶνε ὁ Πάδος, ὅστις πηγάζει ἐκ τῶν Ἀλπεων καὶ ἐκβάλλ-
λει δι' ἐπὶ τὰ στομίῳν εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος· καθ' ὅσον προχω-
ρᾷ, ἀνξάνεται διὰ τριάκοντα παραποτάμων, τῶν ὁποίων γνωστότεροι
εἶνε ὁ Τάναρος, ὁ Τρεβίας, ὁ Δουρίας, ὁ Τίκινος καὶ ὁ Ἀδούας (ὁ με-
γαλείτερος τῶν παραποτάμων τοῦ Πάδου). Μετὰ τὸν Πάδον μεγαλεί-
τερος ποταμὸς τῆς Ἰταλίας εἶνε ὁ Ἀθεις (νῦν Ἀδίγης) πηγάζων
ὠσαύτως ἐκ τῶν Ἀλπεων καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἑνετικὸν κόλπον. Ἐκ
τῶν Ἀπεννίνων πηγάζουσι πολλοὶ ποταμοὶ ἐκβάλλοντες ἄλλοι μὲν εἰς τὸ
Ἀδριατικὸν πέλαγος, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ Τυρρηνικόν· τούτων γνωστότεροι
εἶνε ὁ Τίβερης, ὁ Λεῖρις, ὁ Σίλαρος, ὁ Μάνρας ἐκβάλλοντες ἅπαντες
εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος.

Κόλποι. Τῆς Ἰταλίας ἐπισημόμεροι κόλποι εἶνε ὁ Λυγυσιτικὸς
κόλπος (νῦν κόλπος τῆς Γενούης), ὁ Κυμαῖος κόλπος (νῦν κόλπος τῆς
Νεαπόλεως), ὁ Ταραντῖνος καὶ ὁ Ἑνετικός.

§ 2. Διαιρέσεις τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία διηγεῖτο τὸ πάλαι εἰς τρία μέρη. α) τὴν ἄνω ἢ βόρειον Ἰταλίαν β) τὴν μέσην ἢ κυρίως Ἰταλίαν καὶ γ) τὴν κάτω ἢ νότιον Ἰταλίαν, ἥτις καὶ μεγάλῃ ἐλλείδῃ ἐκαλεῖτο διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ ἐλληνικῶν ἀποικιστῶν.

Ἀνω Ἰταλία. Αὕτη ἐκαλεῖτο καὶ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία (Gallia Cisalpina), περιλαμβάνουσα καὶ τὴν Λυγιστικὴν πρὸς δυσμὰς καὶ τὴν Ἐνετιαν πρὸς ἀνατολάς. Ἡ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία, διαρροομένη ὑπὸ τοῦ Πάδου, διηγεῖτο εἰς τὴν πέραν τοῦ Πάδου χώραν (Transpadana) καὶ εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Πάδου (Cispadana). Τῆς πρώτης ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν ἡ Αὐγούστα τῶν Ταυρίνων (νῦν Τουρίνον), τὸ Μεδιόλανον, τὸ Τίκινον (νῦν Πανία) ἡ Μάντουα, ἡ Οὐήρων (νῦν Βερόνα) καὶ ἄλλαι τῆς δευτέρας ἡ Ραβέννα καὶ ἡ Πλακετία. Τῆς Λυγιστικῆς πόλεις ἦσαν ἡ Γένοβα, παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον, καὶ ἡ Νίκαια, τῆς δὲ Ἐνετίας ἡ Ἀκκληΐα.

Ἡ Μέση ἢ κεντρικὴ Ἰταλία ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Μάκτρα καὶ τοῦ Ρουβίκωνος ποταμοῦ μέχρι τῶν ποταμῶν Φρέντου καὶ Σιλάρου, περιελάμβανε δὲ ἐπὶ μὲν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων τὴν Ἐτρουρίαν ἢ Τυρρηνίαν πρὸς βορρᾶν, τὸ Λάτιον εἰς τὸ μέσον, καὶ τὴν Καμπατίαν πρὸς νότον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων πρὸς βορρᾶν τὴν Ὀμβρικὴν, εἰς τὸ μέσον τὴν Πικεντίαν, καὶ πρὸς νότον τὴν Σαμνίτιν.

1) Ἡ Ἐτρουρία ἢ Τυρρηνία, χώρα πεδινὴ καὶ εὐφορος, εἶχεν ἐπισημότερας πόλεις τὸ Κλούσιον, τοὺς Οὐηήους, τὴν Καίρην, τὸ Φαλέριον, τὰς Φαισούλους, τὰς Φιδήνας, τὴν Περουσίαν, τὸ Ἀρρήτιον, τὴν Φλωρεντίαν, καὶ τοὺς Τυρκενίους.

2) τὸ Λάτιον, χώρα πεδινὴ, κατοκεῖτο ὑπὸ διαφόρων ἐθνῶν: τῶν Λατίνων, τῶν Σαβίνων, τῶν Αἰκούων, τῶν Οὐόλσκων καὶ ἄλλων. Τοῦ Λατίου ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν ἡ ἐπιτάλφος Ῥώμη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, ἡ Ἀλβα Λόγγα, τὸ Λαβίνιον, ἡ Ὠστια, οἱ Γάβιοι, ἡ Ἀρδέα, αἱ Μιντοῦρνοι, τὸ Ἀρπινον καὶ ἄλλαι.

3) Ἡ Καμπανία, μεταξὺ τοῦ Λεϊριῶς καὶ τοῦ Σιλάρου, χώρα

περίφημος διὰ τὰς φυσικὰς καλλονάς της. Ταύτης πόλεις ἦσαν ἡ Καπύη, ὀνομασθὴ διὰ τὸν πλοῦτόν της καὶ διὰ τὴν διαβόητον τρυφηλότητα τῶν κατοίκων της, ἡ Κύμη (ἀποικία τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκιδέων), ἡ Παρθενόπη ἢ Παλαίπολις, ἡ Νεάπολις, τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπήϊα καὶ αἱ Σταβίαι.

4) Ἡ Ὀμβρικὴ ἔκειτο ἀνατολικῶς τῆς Ἑτρουρίας. Πόλεις αὐτῆς ἦσαν τὸ Ἀρίμνιον καὶ τὸ Σεντῖνον.

5) Ἡ Πικεντίνη παρὰ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος καὶ πρὸς νότον τῆς Ὀμβρικῆς. Πόλεις αὐτῆς ἦσαν ἡ Ἀγκὼν καὶ τὸ Ἀσκουλον.

6) Ἡ Σαμνῖτις, τραχεῖα καὶ ὄρεινὴ χώρα, ἐκτεινομένη καὶ ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τῶν Ἀπεννίνων καὶ κατοικουμένη ὑπὸ τῶν ἀνδρείων Σαμνιτῶν καὶ ἄλλων λαῶν. Ταύτης ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν τὸ Σοῦλμιον, τὸ Βενεβέντον, τὸ Κορφίνιον καὶ τὸ Καύδιον, γνωστὸν ἐκ τῶν ἀπ' αὐτοῦ λεγομένων Κανδιανῶν Πυλῶν.

Κάτω Ἰταλία ἢ Μεγάλῃ Ἑλλάς. Αὕτη περιελάμβανεν ἐπὶ μὲν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων τὴν Ἀπουλίαν καὶ τὴν Καλαυρίαν, ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τὴν Λευκανίαν καὶ τὴν Βρεττίαν.

1) Ἀπουλία· ταύτης ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν αἱ Κάνναι, ἡ Λουκερία καὶ ἡ Οὐνενουσία.

2) Καλαυρία· αὕτη ἐκαλεῖτο καὶ Μεσσαπία, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῆς Ἀπουλίας ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ κοινοῦ ὀνόματος Ἰαπωνία. Πόλεις τῆς Καλαυρίας ἦσαν τὸ Βρινδήσιον, ὁ Τάρας παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον, ὁ Ὑδροῦς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος.

3) Λευκανία, χώρα ὄρεινὴ. Πόλεις αὐτῆς ἐπίσημοι ἦσαν ἡ Σύβαρις, διαβόητος διὰ τὴν μαλθακότητα τῶν κατοίκων της, καταστραφεῖσα τῷ 510 ὑπὸ τῶν Κροτωνιατῶν, ἡ Ἑλέα (πατὴρ τῶν φιλοσόφων Παρμενίδου καὶ Ζήνωνος καὶ ἕδρα τῆς Ἑλεατικῆς σχολῆς), ἡ Ἡράκλεια καὶ οἱ Θούριοι (ἀποικία τῶν Ἀθηναίων).

4) Βρεττία (σημερινὴ Καλαυρία), χώρα ὄρεινὴ. Πόλεις αὐτῆς ἦσαν ἡ Κρότων, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ταραντίνου κόλπου καὶ οἱ Ἐπιζεφύριοι, τὸ Ῥήγιον ἐπὶ τοῦ Σικελικοῦ πορθῆ τῆς Μεσσήνης.

Νῆσοι.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνήκον ὡς ἐπαρχίαι καὶ αἱ νῆσοι Σικελία, Σαρδὼν καὶ Κορσική.

Ἡ Σικελία τὸ πάλαι θαυμασίως καλλιεργουμένη ἦτο εὐφοροτάτη· ὅθεν καὶ ταμεῖον τῆς Ἰταλίας ὠνομάζετο. Ἐνεκα τοῦ τριγωνικοῦ σχήματός της ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρινακρία. Αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου διὰ τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ (πορθμοῦ τῆς Μεσσηνίας), ὅπου τὰ ῥεύματα τῆς Μεσογείου συγκρουόμενα ἀποτελοῦσι φοβερὰν δίνην, ἥ ὁποία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦτο γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκύλλα καὶ Χάρυβδις.

Πόλεις τῆς Σικελίας ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Μεσσήνη (Ζάγκλη), ἡ Κατάνη, αἱ Συρακοῦσαι (ἀποικία τῶν Κορινθίων), ὁ Ἀκράγας, ὁ Σελινόυς, τὸ Διλύβαιον, ἡ Ἐρύξ, ἡ Ἐγεστα, τὸ Δρέπανον, ὁ Πάνορμος, ἡ Ἰμέρα, αἱ Μυλαί.

Τῆς Σαρδοῦς ἐπισημότερα πόλις ἦτο ἡ Κάλαρις, τῆς δὲ Κορσικῆς ἡ Ἀλαλία, ἥτις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὠνομάσθη Ἀλερία.

§ 3. Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.

Πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἢ ἐμφανισθῇ τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος, ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος καὶ διὰ τὸ ἐπικαίρον τῆς θέσεώς της καὶ διὰ τὴν πλουσίαν φύσιν της κατεκλήθη ὑπὸ διαφόρων λαῶν, οἵτινες ἤλθον κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἄλλοι μὲν ἀπ' ἀνατολῶν διὰ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους ἢ διὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Ἡπείρου, ἄλλοι δὲ ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῶν παρόδων τῶν Ἀλπεων. Πλὴν τῶν ξένων τούτων λαῶν ἐπῆρχον καὶ οἱ ἰθαγενεῖς ἢ αὐτόχθονες (aborigines) τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας.

Πάντες οὗτοι οἱ λαοί, διαφόρου καταγωγῆς καὶ γλώσσης, ἀπειτέλουν, ὅπως συνέβαινε καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, πολλὰς πολιτείας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς διαφορᾶς περὶ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη καὶ τὸν χαρακτῆρα, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς φυσικῆς διαπλάσεως τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία, ὡς εἵπομεν, διασχίζεται κατὰ μῆκος ὑπὸ τῶν Ἀπεννίνων ὄρεων. Ἀνὰ πᾶν βῆμα διανυλακοῦται ὑπὸ ἔγκαρσιων ὄροσειρῶν, αἵτινες σχηματίζουσιν ἀναριθμήτους κοιλάδας καθ' ἅσας τὴν χώραν. Ἐκάστη κοιλάς ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἡ μόνη ἑδαφικὴ ἔκτασις ἐνὸς λαοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ κράτος περὶωρίζετο ἐντὸς τῶν φυσικῶν ὁρίων. Ἐκ τῶν

ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἰταλίας κυριώτατοι ἦσαν τρεῖς οἱ Ἰάπυγες, οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἐτροῦσκοι ἢ Τυρρηνοί.

α) Οἱ Ἰάπυγες κατέκουν τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Χερσονήσου καὶ μάλιστα τὴν Ἀπουλίαν καὶ τὴν Καλαυριαν, αἵτινες, ὥς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐκαλοῦντο δι' ἐνὸς ὀνόματος Ἰαπυγία. Οἱ Ἰάπυγες μέχρι τινὸς μόνον διετήρησαν τὸν ἐθνισμὸν των, ἔπειτα δὲ μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἐγκατασταθέντας Ἑλλήνας συνεω-νεύθησαν μετ' αὐτῶν ὁλοσχερῶς καὶ παρέλαβον καὶ τὴν γλῶσσάν των.

β) Οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἑλλήνας, μετὰ τῶν ὁποίων πιθανῶς ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν κατοικίᾳ, τῇ Ἀσίᾳ, ἀπετέλουν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λαόν. Οἱ Ἰταλοὶ κατέκουν τὴν μέσσην καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, διεκρίνοντο δὲ εἰς δύο κλάδους, τοὺς Λατίνους καὶ τοὺς Σαβέλλους. Οἱ Λατῖνοι κατ' ἀρχὰς κατέκουν τὸ Λάτιον βραδύτερον δὲ ἐξηπλώθησαν πρὸς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, τὴν Καμπανίαν καὶ Λευκανίαν, καὶ ἐπὶ τῆς Σικελίας. Ἀπετέλουν οὗτοι ἰδιαιτέρας κοινότητας, αἵτινες ἦσαν μὲν ἀνεξάρητοι ἀπ' ἀλλήλων, συνεδέοντο ὅμως διὰ συνελεύσεων καὶ πανηγύρεων. Ἐκάστη κοινότης εἶχεν ἴδιον βασιλεῖα, ἐπισημοτέρα δὲ τῶν κοινοτήτων ἦτο ἡ Ἀλβα Λόγγα. Οἱ δὲ Σαβέλλοι διεκρίνοντο πάλιν εἰς πολλὰ γένη, διεσπαρμένα εἰς διάφορα μέρη τῆς Χερσονήσου, τοὺς Σαβίνους, τοὺς Σαμνίτας ἢ Σαννίτας, τοὺς Λευκανοὺς, τοὺς Βορεττίους, τοὺς Μαρσοὺς καὶ ἄλλους.

γ) Οἱ Ἐτροῦσκοι ἢ Τυρρηνοὶ κατελθόντες ἐκ τῶν ὁρέων τῆς Ραιτίας (γεορμανικῆς χώρας) ἐγκατεστάθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν παρὰ τὸν Πάδον χώραν, ἐκδιώξαντες ἐξ αὐτῆς τοὺς Αἰγυας καὶ τοὺς Ἐνετούς. βραδύτερον δὲ ὑπερβάντες τὰ Ἀπέννινα ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Ἐτροουρίαν καὶ ἴδρυσαν ἐν αὐτῇ δώδεκα πόλεις, αἵτινες ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν. ἐκ τῶν παλαιῶν δὲ κατοίκων ἄλλους μὲν ὑπέταξαν, ἄλλους δὲ ἐξεδίωξαν. Ἐκάστη ἐκ τῶν δώδεκα τούτων ὁμοσπόνδων πόλεων εἶχεν ἴδιον ἄρχοντα, ὅστις ἐκαλεῖτο Λοκκούμων καὶ ἐξελέγετο ἰσοβίως ἐκ τῶν εὐπατριδῶν. Ἀντιπρόσωποι τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων συνήρχοντο κατ' ἔτος καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς ὁμοσπονδίας, ἐν καιρῷ δὲ ἀνάγκης ἐξέλεγόν ἓνα κοινὸν ἀρχιστράτηγον ἔχοντα ἀπόλυτον ἐξουσίαν.

Εἰς χρόνους νεωτέρους (800 π. Χ.) οἱ Ἐτροῦσκοι προέβησαν καὶ μέχρι τῆς Καμπανίας καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ ἰδρύσαντες

ἄλλην ὁμοσπονδίαν. Καταλαβόντες δὲ καὶ τὰς μικρὰς νήσους κατὰ μῆκος τῆς Ἰταλίας καὶ αὐτὴν τὴν Κορσικὴν καὶ τὴν Σαρδῶν, ἐγένοντο ὁ ἐμπορικώτερος καὶ βιομηχανικώτερος λαὸς τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου, διαγωνιζόμενος πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐν τῇ ναυτιλίᾳ καὶ τῇ ἐμπορίᾳ. Διὰ τοῦ ἐμπορίου συνεσώρυσαν μεγάλην πλοῦτην. Ἐκ τούτων ὁμως προσέκλυε διαφθορὰ καὶ ἀδυναμία. Οἱ Ἑτροῦσκοι εἶχον προαχθῆ εἰς μέγαν βαθμὸν πολιτισμοῦ. Ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν ἠδῆξήθη ἔτι μᾶλλον δι' Ἑλλήνων ἐποίκων ἐλθόντων εἰς τὴν Ἑτρούριαν καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐπικοινωνίας αὐτῶν μετὰ τῆς Κορίνθου. Πλὴν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, διεκρίνοντο καὶ εἰς τὴν μουσικὴν, μάλιστα δὲ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ γλυπτικὴν. Σωζόμενα εἰσέτι λείψανα τειχῶν, καμαρωτῶν πυλῶν, τύμβων, ναῶν, θεάτρων κλπ, μαρτυροῦσι τὴν μεγάλην τῶν Ἑτρούσκων ἐπιτηδεύουσαν περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Περίφημος ὑπῆρξεν ὡσαύτως καὶ ἡ πλαστικὴ τῶν Ἑτρούσκων, μεθ' ἧς συνεδέετο καὶ ἡ γραφικὴ, ὥς ἐξάγεται ἐκ πολλῶν σωζομένων κεραμείων ἀγγείων, ἀναγλύφων καὶ ἀγαλμάτων.

Πλὴν τῶν τριῶν τούτων κυριωτάτων λαῶν τῆς Ἰταλίας ἦσαν καὶ οἱ ἑξῆς.

α) Οἱ Αἰγυρες καὶ οἱ Ἑνετοί.— Οὗτοι, ὥς εἶδομεν, ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ἑτρούσκων ἐκ τῆς παρὰ τῶν Πάδον χώρας· καὶ οἱ μὲν Αἰγυρες ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ἁνω Ἰταλίας, τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Αἰγυστικὴν· εἰ δὲ Ἑνετοὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἁνω Ἰταλίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν, ὅπερ ἀπ' αὐτῶν ὀνομάσθη Ἑνετία.

β) Οἱ Γαλάται.— Οὗτοι κατὰ τὸν θοῦ αἰῶνα π. Χ. εἰσέβαλον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἁνω Ἰταλίαν, ἥτις ἀπ' αὐτῶν ὀνομάσθη Γαλατία (Cisalpinia = ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων). Οἱ Γαλάται ἦσαν λαὸς πολεμικώτατος· ἀπέφευγον τὰς εἰρηνικὰς ἀσχολίας τὴν γεωργίαν ἐθεώρουν ὥς ἔργον ἐξευτελιστικόν δι' ἄνδρας ἐλευθέρους· δι' ὃ καὶ ἐπεδίδοντο μᾶλλον εἰς τὴν κτηνοτροφίαν.

γ) Οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος π. Χ. ἴδρυσαν πλείστας ἀποικίας ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ· ὅθεν καὶ μεγάλη Ἑλλὰς ἐκλήθη αὕτη.

Οὗτοι ἦσαν οἱ κυριώτεροι λαοὶ οἱ κατοικήσαντες ἅπασαν τὴν Ἰταλικὴν Χερσόνησον κατὰ τοὺς παλαιωτάτους χρόνους· λαοὶ διάφοροι κατὰ τὴν καταγωγὴν, κατὰ τὰ ἥθη καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, οἵτινες ἔ-

νεκα τούτου ἦσαν καταμεμελισμένοι· ἀλλ' ἐκ τοῦ καταμελισμοῦ τούτου προήρχετο φυσικῶς ἀδυναμία, οἱ δὲ ἐσωτερικοὶ πόλεμοι ἦσαν ἀκατά-
πανστοι.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν λαῶν τούτων, τῶν ἀσυντάκτων καὶ ἀπομεμονω-
μένων, ἀνεφάνη ἄλλος λαὸς ἀπὸ τῆς 8ης ἑκατονταετηρίδος, ὁ Ῥωμαϊ-
κός, ὅστις ὁρμώμενος ἐκ τῆς μικρᾶς καὶ ἀσημάντου κατ' ἀρχὰς παρὰ
τὸν Τίβεριν πόλεως, τῆς Ῥώμης, κατέβαλεν ἐκ διαδοχῆς πάντας τοὺς
ἄλλους λαοὺς καὶ ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Ἱταλικῆς Χερσονήσου· προΐ-
όντος δὲ τοῦ χρόνου ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του ὅλον τὸν τότε
γνωστὸν κόσμον καὶ ἵδρυσεν κοσμοκρατορίαν, οἴαν οὔτε πρότερον οὔτε
μετὰ ταῦτα εἶδεν ὁ κόσμος.

Διαιρέσις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία ἄρχεται ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης καὶ φθάνει μέ-
χρι τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους (754 π. X.—476
μ. X.), διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους.

α) εἰς τὴν περίοδον τῆς Βασιλείας (754—510 π. X.)

β) εἰς τὴν περίοδον τῆς Δημοκρατίας (510—30 π. X.)

γ) εἰς τὴν περίοδον τῆς Αὐτοκρατορίας (30 π. X.—476 μ. X.)

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἡ ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Παραδόσεις περὶ κτίσεως τῆς Ῥώμης.

Ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν Ῥωμαίων ἱστορία, ὥς καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων,
καλύπτεται ὑπὸ σκότους πνικτοῦ, ὅσα δὲ περὶ αὐτῆς γνωρίζομεν εἶνε
κατὰ τὸ πλεῖστον μυθώδη καὶ ἐπινοήματα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων.
Καὶ τὰ περὶ τῆς κτίσεως λοιπὸν τῆς Ῥώμης εἶνε ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ μυ-
θώδη. Λέγεται ὅτι ὁ Αἰνείας, υἱὸς τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης,
διασωθὲς ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς Τροίας μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις
καὶ κυνδύνους ἦλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀσκανίου καὶ πολλῶν

φυγάδων Τρώων εἰς τὸ Λάτιον τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Λατῖνος.

Ὁ Λατῖνος ἐφιλοξένησε τὸν Αἰνεΐαν καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του Λιβινίαν, ἣτις ἦτο μεμνηστευμένη μετὰ τοῦ Τύρρον, βασιλέως τῶν Ρουτούλων. Ὁ Τύρρος, ὀργισθεὶς διὰ τὴν περιφρόνησιν ταύτην, ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ κατὰ τοῦ Λατίνου καὶ τοῦ Αἰνείου. Καὶ ὁ μὲν Λατῖνος ἐφρονεύθη ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ὁ δὲ Αἰνεΐας ἀποκρούσας τὸν Τύρρον, ἔλαβε τὴν βασιλείαν τοῦ Λατίου καὶ πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του ἔκτισε τὴν πόλιν Λαβίνιον. Μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ Τύρρος ἐπανέλαβε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Αἰνείου καὶ ἔπεσε μὲν μαχόμενος ὁ Τύρρος, ἐφρονεύθη ὁμοῦ καὶ ὁ Αἰνεΐας, οἱ δὲ ὑπῆκοοί του ἐλάτρευσαν αὐτὸν ὡς θεόν.

Τὸν Αἰνεΐαν διεδέχθη ὁ ἐκ τῆς πρώτης συζύγου Κρεούσης, υἱὸς του Ἀσκάνιος ἢ Ἰούλος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κῆμα τοῦ Λαβινίου ἦτο νοσηρόν, ὁ Ἀσκάνιος ἔκτισε τὴν Ἀλβαν Λόγγαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀλβαντοῦ ὄρους καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ Λατίου.

Δώδεκα βασιλεῖς ἐκ τοῦ γένους τοῦ Αἰνείου ἐβασίλευσάν ἐν Ἀλβα Λόγγῳ. Ὁ τελευταῖος αὐτῶν, Πρόκας καλούμενος, κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν Νουμίτωρα καὶ τὸν Ἀμούλιον. Ὁ Νουμίτωρ, ὡς πρεσβύτερος, διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον· ἀλλ' ὁ Ἀμούλιος ὄνθούμενος ὑπὸ φιλοδοξίας ἐξεθρόνισε τὸν ἀδελφόν του καὶ ἤρπασεν οὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἵνα δὲ ἐξασφαλισθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸν μὲν υἱὸν τοῦ Νουμίτωρος ἐφόνευσε, τὴν δὲ θυγατέρα αὐτοῦ Ῥέαν Σιλβίαν κατέστησεν Ἑστιάδα, ἥτις, ὡς τοιαύτη, ὤφειλε κατὰ τὸν νόμον τὰ μένη ἄγαμος.

Ἡ Ῥέα Σιλβία ὁμοῦς ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἀρεως δίδυμα τέκνα. Ὁ Ἀμούλιος μαθὼν τοῦτο, τὴν μὲν μητέρα ἐθανάτωσε συμφώνως πρὸς τὸν νόμον, τὰ δὲ δίδυμα τέκνα διέταξε καὶ ἔρριψαν εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν ἐντὸς σκάφης. Κατὰ σύμπτωσιν ὁμοῦς ὁ ποταμὸς εἶχε πλημμυρῆσαι τότε καὶ ἡ σκάφη ἐφέρετο ἡρέμα ἐπὶ τῶν ὑδάτων· ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον τὰ ὕδατα ἀπεσύρθησαν, ἐστάθη αὕτη εἰς τὴν ῥίζαν ἀγριοσυκῆς. Ποιμὴν τις τοῦ βασιλέως, Φαυστύλος καλούμενος, διερχόμενος ἐκεῖθεν κατὰ τύχην καὶ ἀκούσας τοὺς κλαυθμηρισμοὺς τῶν παιδιῶν ἠσπλαχνίσθη αὐτὰ καὶ παραλαβὼν τὰ ἔφερεν εἰς τὴν σύζυγόν του Ἀκ-

καν Δαυρεντίαν, ἥς τὰ ἀνέθρεψε καὶ τὰ ὠνόμασε Ῥωμύλον καὶ Ῥώμον.

Ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Ῥώμος ἀνετράφησαν ὡς τέκνα τοῦ Φανστύλκου· ἡλικιωθέντες δὲ καὶ μαθόντες ἐκ τύχης τὴν ἀληθῆ αὐτῶν καταγωγὴν, τὸν μὲν Ἀμούλιον, τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου, ἐφόνευσαν, τὴν δὲ βασιλείαν ἀπέδωκαν εἰς τὸν πάππον των Νουμίτωρα. Ὁ Νουμίτωρ ἀνταμείβων τοὺς ἐγγόνους του ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς μέρος γῆς παρὰ τὸν Τίβεριν.

Ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Ῥώμος μετὰ ταῦτα ἀπεφάσισαν νὰ κτίσωσι πόλιν ἐπὶ τοῦ μέρους, ὅπου ἐσώθησαν, ἥτοι ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Τὸ μέρος ἦτο λίαν κατάλληλον, ἐπὶ τῆς ὄχθης, ὡς εἶπομεν τοῦ Τιβέρεως, εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν καὶ ἐπὶ τῶν συνόρων τῶν τριῶν λαῶν Λατίνων, Σαβίνων, καὶ Ἑτρούσκων, ἐπὶ βλάβῃ τῶν ὁποίων βραδύτερον οἱ Ῥωμαῖοι ἠδξήθησαν. Ἐπὶ πλέον πλεῖστοι λόφοι τεταγμένοι ἡμικυκλικῶς καθίστιον τὸν τόπον ἐκεῖνον κατ' ἐξοχὴν ἰσχυρὸν καὶ ἐπιτήδειον πρὸς ἄμυναν.

Ὅτε ἐκτίσθη ἡ πόλις (754 π.Χ) ἡγέρθη φιλονικία μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν τίς νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα εἰς τὴν πόλιν. Οἱ οἰωνοὶ ἠνέγνωσαν τὸν Ῥωμύλον καὶ οὗτος ὠνόμασεν αὐτὴν Ῥώμην. Ὁ Ῥώμος δυσηρεστήθη σφόδρα ἐκ τῆς προτιμῆσεως ταύτης τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ ὅτε ἡγείρετο τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, χλευαστικῶς ὑπερεπλήρησεν αὐτὸ δι' ἐνὸς ἄλματος· ἀλλ' ὁ Ῥωμύλος ὀργισθεὶς ἐφόνευσεν τὸν ἀδελφόν του κραζὼν «οὗτω θὰ ἀπολεσθῇ ὅστισδήποτε θελήσῃ νὰ ὑπερπηδήσῃ τὸ τεῖχος τοῦτο». Τὸ αἷμα τοῦ Ῥώμου τὸ χυθὲν ὑπ' ἀδελφικῆς χειρὸς καὶ βάψαν τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς Ῥώμης ὑπεδήλουν τρόπον ἑνὰ τὸ αἰωνίως ἀπαράβιαστον αὐτῆς.

§ 5. Ῥωμύλος (754—716).

Ἀποθανόντος τοῦ Ῥώμου, ὁ Ῥωμύλος ἔμεινε μόνος βασιλεὺς. Ἡ πόλις ἦτο ἤδη ἐτοιμή, ἀλλ' ἐστρεφεῖτο κατοίκων. Ὁ Ῥωμύλος, ἵνα αὐξήσῃ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄσυλον εἰς πάντας τοὺς φυγάδας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ληστὰς καὶ κακούργους. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἠδξήθη. Ἀλλὰ δὲν εἶχον γυναῖκας. Ἐστεῖλαν λοιπὸν καὶ ἐ-

ζήτησαν τοιαύτας παρὰ τῶν γειτονικῶν λαῶν. Ἐκεῖνοι ὁμως ὄχι μόνον ἠρνήθησαν νὰ δώσωσι τὰς θυγατέρας των εἰς ληστὰς καὶ κακούργους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτῶν ἀπήντησαν περιφρονητικῶς λέγοντες «Διὰ τί δὲν κηρύττετε τὴν πόλιν σας ἄσυλον καὶ διὰ τὰς γυναῖκας ;»

Ἡ προσβολὴ ἦτο δεινὴ, ἀλλ' ὁ Ῥωμύλος ἀπέκρουσε τὴν ὀργὴν του. Μετὰ τινα χρόνον κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς τέχνασμα. Προεκήρυξε δηλ. πανηγυρικὸν ἀγῶνα πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ προσεκάλεσεν εἰς αὐτοὺς τοὺς γείτονας λαοὺς. Οἱ λαοὶ οὗτοι καὶ πρὸ πάντων οἱ τῆς πόλεως Κύρως Σαβῖνοι, ἐκ περιεργίας νὰ ἴδωσι καὶ τὴν νέαν πόλιν, προσῆλθον ἀνδρόοι μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν θυγατέρων. Ἐν ᾧ ὁμως ἀνύποπτοι ἐθεῶντο τοὺς ἀγῶνας, οἱ Ῥωμαῖοι, διὰ συνθήματος δοθέντος ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου, ἐπέπεσον ἔνοπλοι καὶ ἤρπασαν τὰς θυγατέρας τῶν ξένων, τὰς ὁποίας καὶ συνεξέχθησαν,

Οἱ οὕτω περιῦβρισθέντες γείτονες λαοὶ, ὑπείκοντες εἰς τὴν δικαίαν αὐτῶν ὀργήν, ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Διέπραξαν ὁμως τὸ μέγα σφάλμα, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἀπώλεσε πάντας τοὺς ἐχθροὺς τῶν Ῥωμαίων. Ἀντὶ νὰ συνενώσωσι τὰς δυνάμεις των καὶ ἐπέλθωσι πάντες συγχρόνως κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐνήργησαν μεμονωμένως, δι' ὃ καὶ ἡττήθησαν ἀλληλοδιαδόχως. Τελευταῖοι ἐπῆλθον οἱ Σαβῖνοι, οἵτινες ἦσαν πολυπληθέστεροι, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως των Τίτου Τατίου. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διέτρεξαν μέγαν κίνδυνον. Ὁ Ῥωμύλος δὲν ἐτόλμησε ν' ἀναμείνῃ ἐν ἀνοικτῇ πεδιάδι τοὺς πολυπληθεῖς Σαβίνους, ἀλλ' ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ῥώμης, τὸ Καπιτώλιον, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του ἦτο σχεδὸν ἀπόρθητον.

Προδοσίᾳ Ταρπηίας. Ὁ Τάτιος ὁμως ἐγένετο κύριος τοῦ Καπιτωλίου διὰ προδοσίας ὡς ἐξῆς· ὁ Ῥωμύλος εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὴν φρουρήσιν τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸν ἀνδρεῖον καὶ πιστὸν Ταρπήιον. Τούτου ἡ θυγάτηρ Ταρπηία ἐξελθοῦσα ἡμέραν τινα ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, ἵνα ἀντλήσῃ ὕδωρ ἐκ τινος πλησίον πηγῆς, παρετήρησεν ὅτι οἱ Σαβῖνοι ἔφερον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς χρυσᾶ βραχιόλια. Ἡ θεὰ τοῦ χρυσοῦ τὴν ἐθάμβωσε καὶ μία κακὴ σκέψις εἰσεχώρησεν εἰς τὸ πνεῦμά της. Ἐζήτησε παρὰ τῶν Σαβίνων ὅ,τι ἔφερον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει νὰ εἰσαγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκρόπο-

λιν. Οἱ Σαβῖνοι συγκατένευσαν εἰς τοῦτο μεθ' ὅρκου· ὅτε ὁμως ἡ Ταρπητὰ ἤνοιξε τὰς πύλας, οἱ Σαβῖνοι εἰσερχόμενοι ἔοριπτον ἐπ' αὐτῆς, κατὰ διαταγὴν τοῦ Τατίου, τὰς χαλκίνας ἀσπίδας—διότι καὶ ταύτας ἔφερον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς—καὶ κατέχωσαν οὕτω διὰ τῶν ἀσπίδων τὴν δυστυχεῖν κόρην. Τὸ μέρος, ὅπου ἐφονεύθη ἡ Ταρπητὰ ἔφερεν ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῆς κόρης ταύτης (Ταρπητὰ πέτρα)· ἐθεωρεῖτο δὲ κατηραμένον καὶ ἐκρημνίζοντο ἐξ αὐτοῦ οἱ προδόται καὶ οἱ κακοῦργοι·

Ἐνωσις Σαβίνων καὶ Ῥωμαίων. Οἱ Σαβῖνοι ἐγένοντο κύριοι τοῦ Καπιτωλίου. Ἐπικολούθησε μάχη πεισματώδης ἐν τῇ κοιλάδι τῇ μεταξὺ τοῦ Καπιτωλίου καὶ τοῦ Παλατίνου λόφου· ἀλλ' ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης αἱ ἀρπαγεῖσαι θυγατέρες τῶν Σαβίνων ἐρορίθησαν εἰς τὸ μέσον μὲ λελυμένην τὴν κόμην καὶ διὰ θερμῶν παρακλήσεων κατώρθωσαν νὰ καταπαύσωσι τὴν μάχην καὶ νὰ συμφιλιώσωσι τοὺς δύο λαούς, δηλώσασαι ὅτι ἦσαν ἠὲ χαριστιμέναι ἐκ τῶν συζύγων των.

Μετὰ τὴν συμφιλίωσιν οἱ Σαβῖνοι καταλιπόντες τὴν πόλιν αὐτῶν Κύριν μετηγάστειυσαν εἰς Ῥώμην καὶ κατόκησαν ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου καὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου, ἀπέναντι τοῦ Παλατίνου, ἐπὶ τοῦ τοῦ ὁποίου κατόκουν οἱ Ῥωμαῖοι. Οἱ δύο λαοὶ ἀπετέλεσαν συμπολιτείαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεβασίλευον ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Τάτιος. Σύγκλητος δὲ ἐξ 100 Ῥωμαίων καὶ 100 Σαβίνων συνεσκέπτετο περὶ τῶν κοινῶν τῆς συμπολιτείας πραγμάτων.

Μετὰ τινα ἔτη ὁ Τάτιος ἀπέθανε. Τότε αἱ δύο κοινότητες συνεχυνεύθησαν εἰς μίαν καὶ οἱ Σαβῖνοι ἀνεγνώρισαν ὡς μόνον βασιλέα τὸν Ῥωμύλον.

Ὁ Ῥωμύλος ὑπῆρξε βασιλεὺς ἀνδρεῖος· ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν Φιδηνῶν καὶ τῶν Οὐητῶν καὶ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους· διοργάνωσε προσέτι τὴν πολιτείαν θέσας νόμους πολλούς. Ἐπειδὴ ὁμως ἐφέρετο δεσποτικῶς πρὸς τοὺς συγκλητικούς, οὗτοι ἐδολοφόνησαν αὐτὸν (716). Ἵνα δὲ καθησυχάσωσι τὸν λαόν, διέδωκαν ὅτι, ἐν ᾧ ἐπεθεώρει τὸν στρατὸν εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεως, ἠγέρθη φοβερὰ καταιγὶς καὶ ἀνηρπάγη οὗτος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς τὸν οὐρανόν.

Ὁ δεισιδαίμων ῥωμαϊκὸς λαὸς ἐπίστευσε τοῦτο καὶ ἐλάτρευσε τὸν Ῥωμύλον ὡς θεὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Κυρῆον.

§ 5. Νουμᾶς Πομπίλιος (714—672).

Ἀποθανόντος τοῦ Ῥωμύλου, ἡ Σύγκλητος διεχειρίσθη τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ ἓν ἔτος (interregnum). Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ λαὸς ἀπῆται βασιλέα, ἐξελέχθη τοιοῦτος ὁ Σαβῖνος Νουμᾶς Πομπίλιος, ἀνὴρ δικαιοτάτος καὶ εὐσεβέστατος, γαμβρὸς δὲ τοῦ Τατίου. Ὁ Νουμᾶς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ῥωμύλον, ὑπῆρξε βασιλεὺς εἰρηνικώτατος. Ἀπασαν τὴν προσοχὴν του ἐπέστησεν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων, ζητήσας διὰ τῆς θρησκείας τὰ ἐξημερώσῃ τὰ ἄγρια ἥθη τῶν Ῥωμαίων.

Ἐκανόνισε λοιπὸν τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν, διαιρέσας τὸ ἱερατεῖον εἰς διαφόρους τάξεις. Τούτων ἀνωτέρα ἦτο ἡ τῶν ποντιφίκων ἢ ἀρχιερέων (pontificum), τῶν ὁποίων ὁ προσητάμενος ἐκαλεῖτο μέγιστος ἀρχιερεὺς (maximus pontifex). Ἡῤῥησε τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἐστιάδων παρθένων εἰς 4, αἵτινες, ἐκλεγόμεναι ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως ἐκ τῶν εὐγενεστάτων παρθένων, ἔργον εἶχον τὰ διατηρῶσαι ἄσβεστον τὸ πῦρ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἑστίας· προσέτι δὲ ἦσαν ὑποχρεωμένοι τὰ διαμένωσιν ἄγαμοι· πᾶσα δὲ παραβαίνουσα τὸν περὶ παρθενίας νόμον ἐθάπτετο ζῶσα.

Ὁ Νουμᾶς ἴδρυνε ναὸν δίπυλον εἰς τὸν ἀμφιπροσώπον Ἰανόν, ὅστις μυστικῶς καὶ συμβολικῶς ἐξεδήλου τὴν εἰς ἓνα λαὸν ἔνωσιν τῶν Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων. Τοῦ ναοῦ τούτου αἱ θύραι ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης ἦσαν κλεισταί, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἀνοικταί. Διένειμεν ὁ Νουμᾶς εἰς τὸν λαὸν τὰς ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου κατακτηθείσας γαίας. Ἵνα δὲ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἰδιοκτησίαν, εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Τέρμωνος, ὅστις ἦτο προστάτης τῶν συνόρων τῶν κτημάτων.

Ὅπως δὲ δώσῃ μείζονα σπουδαιότητα εἰς τοὺς νόμους του καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς μᾶλλον σεβαστοὺς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, διέδωκεν οὐ ὑπηγόρευσε εἰς αὐτὸν τούτους ἡ νύμφη Ἥγερία, μετὰ τῆς ὁποίας δῆθεν ἐλάμβανε μακρὰς συνεντεύξεις ἐν τινι παρὰ τὴν Ρώμην ἄλσει. Ὁ Νουμᾶς ἐβελτίωσε καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον διαιρέσας τὸ ἔτος εἰς 12 σεληνιακοὺς μῆνας· ἐπροσητάτευσε τὴν γεωργίαν, ἣτις

εἶνε πηγή τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας, ἀπέθανε δὲ ἐν προεσθηκίᾳ ἡλικίᾳ μετὰ 43 ἐτῶν λαμρὸν βασιλείαν.

§ 7. Τύλλος Ὀστίλιος (672—640).

Καταστοφὴ τῆς Ἀλβας Λόγγας.

Τὸν εὐσεβῆ καὶ εἰρηρικὸν Νουμᾶν Πομπίλιον διεδέχθη ὁ φιλοπόλεμος Τύλλος Ὀστίλιος, Λατῖνος τὴν καταγωγὴν.

Τὸ σπουδαιότερον γεγονὸς τῆς βασιλείας τοῦ Τύλλου Ὀστίλιου ὑπῆρξεν ἡ καταστροφὴ τῆς Ἀλβας Λόγγας καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἀλβανῶν μετὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἀμοιβαῖαι λεηλασίαι, προσέτι δὲ καὶ ἀντιζηλταὶ ὑπῆρξαν ἀφορμὴ νὰ ἐκραγῇ πόλεμος μετὰ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλβας Λόγγας. Οἱ δύο στρατοὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἴσταντο ἀνιμέτωποι μὴ τολλεμῶντες νὰ συμπλακῶσιν εἰς ἀνόσιον πάλην, διότι ἡ Ἀλβα Λόγγα ἦτο μητρόπολις τῆς Ῥώμης. Τέλος ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀλβανῶν Μέτιος Φουφέτιος ἐπρότεινε, κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον, νὰ κριθῇ διὰ μονομαχίας, τίς ἐκ τῶν δύο λαῶν θὰ ἐλάμβανε τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τοῦ ἑτέρου. Τρεῖς ἐκ τῶν Ῥωμαίων τριίδυμοι ἀδελφοί, οἱ Ὀρατίοι, καὶ τρεῖς ἐκ τῶν Ἀλβανῶν ὁσαύτως τριίδυμοι, οἱ Κουριάτιοι, ἦλθον εἰς τὸ μέσον τῶν δύο στρατοπέδων, ἵνα μονομαχήσωσιν. Ἐν ἀρχῇ ἡ τύχη ἐφάνη εὐνοοῦσα τοὺς Ἀλβανούς, διότι δύο ἐκ τῶν Ὀρατίων ἔπεσον νεκροὶ ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου· ἡ δεξιότης ὁμως τοῦ ὑπολειφθέντος Ὀρατίου ἔδωκεν ἐπὶ τέλους τὴν νίκην εἰς τοὺς Ῥωμαίους· προσεποιήθη δὲ οὗτος ὅτι ἐτράπη εἰς φυγὴν· οἱ τρεῖς Κουριάτιοι κατεδίωξαν αὐτόν· ἐπειδὴ ὁμως ἦσαν ἀνίσως πληγωμένοι, διεχωρίσθησαν ἐν τῇ καταδιώξει· τότε ὁ Ὀρατίος στραφεὶς ἐφόρευσε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου. Τοιοῦτρόπως ἡ Ἀλβα Λόγγα ὑπετάχθη εἰς τὴν Ῥώμην.

Μετά τινα χρόνον ὁ Τύλλος Ὀστίλιος ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Φιδναίων. Ὁ Μέτιος Φουφέτιος, ὅστις ἠκολούθησε τὸν Τύλλον ὡς σύμμαχος, ἠθέλησε διὰ προδοσίας νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του. Ὁ Τύλλος ὁμως, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς ἐχθρούς, συνέλαβε κατόπιν τὸν Φουφέτιον καὶ ἐθανάτωσεν αὐτὸν τραγικῶτα, τὴν δὲ Ἀλβαν Λόγγαν κατέσκαψε καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἔφερεν εἰς Ῥώμην καὶ κατώκισεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Καίλιου λόφου. Ἡ Ῥώμη τότε ὡς κληρο-

νόμος τῆς Ἀλβας Δόγγας ἔλαβε θέσιν μητροπόλεως ἀπέναντι τῶν ἄλλων Λατινικῶν πόλεων.

Ὁ Τύλλος Ὁσιλίος ἐπολέμησε καὶ κατὰ τῶν Λατίνων ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον κεραννόπληκτος, ὡς λέγεται. X

§ 8. Ἀγκος Μάρκιος. (640—610)

Τὸν Τύλλον Ὁσιλίον διεδέχθη ὁ Σαβίνος Ἀγκος Μάρκιος, ἑγγονος τοῦ Νουμᾶ. Ὁ Ἀγκος Μάρκιος ἠνώρθωσε τὴν ἐπὶ τοῦ προκατόχου του παραμεληθεῖσαν θρησκείαν καὶ ἐπροστάτευε τὴν γεωργίαν· καίτοι δὲ ἦτο εἰρηνικὸς βασιλεὺς, ἐν τούτοις ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Λατίνους, οἵτινες διέρρηξαν τὴν μετὰ τοῦ Τύλλου Ὁσιλίου συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην, ἐκνύεισε τέσσαρας πόλεις αὐτῶν, τοὺς δὲ κατοίκους μετέφερεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου. Διὰ τῶν νικῶν τούτων ἡ ἐπικράτεια τῆς Ῥώμης ἐπεξετάθη μέχρι τῆς θαλάσσης.

Ὁ Ἀγκος Μάρκιος ἵδρυσεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως τὸν λιμένα τῆς Ῥώμης Ὠσίαν. Κατεσκευάσεν τὴν πρώτην ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως ξυλὴν γέφυραν καὶ ὠχύρωσε τὸν πέραν τοῦ ποταμοῦ κείμενον Ἰανικόλον λόφον, καταστήσας οὕτω τὴν Ῥώμην ἀπρόσοιτον πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἑτρουρίας. Ἐκτισε προσέτι φυλακὰς πρὸς τιμασίαν τῶν ἐγκληματούντων καὶ ἐν γένει ἐπεμελήθη τῶν εἰρηνικῶν πραγμάτων· βασιλεύσας δὲ ἐνδόξως 24 ἔτη ἀπέθανε, καταλιπὼν δύο ἀνήλικα τέκνα ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Λευκίου Ταρκυνίου.

§ 9. Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος (pricus) (616—578).

Ὁ Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος ἦτο, ὡς λέγεται, Ἕλλην τὴν καταγωγὴν. Ὁ πατὴρ του Δημάρατος, Κορίνθιος, φεύγων τὴν τυραννίαν τοῦ Κυψέλου, μετηγάσεν εἰς Ταρκυνίους, πόλιν τῆς Ἑτρουρίας. Ὁ Ταρκύνιος μετόκησεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἔμελλε νὰ λάβῃ μεγάλας τιμὰς κατὰ τὴν πρόρρησιν τῆς συζύγου του Τανακύλλας, ἥτις ἦτο ἑμπειρος τῆς μαντικῆς. Καὶ ἀληθῶς ἐντὸς ὀλίγου χρόνου διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς συνέσεως ἀπέκτησεν ὁ Ταρκύνιος μεγάλην ὑπόληψιν, ἐν Ῥώμῃ, διὰ δὲ τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τοὺς πολέμους, ἠξιώθη τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως Ἀγκου Μαρ-

κίου, ὥστε οὗτος ἀποθνήσκων κατέστησε τὸν Ταρκύνιον, ὡς εἴπομεν, ἐπίτροπον τῶν ἀνηλίκων τέκνων του. Ὁ δὲ λαὸς τοσοῦτον ἠγάπη-
πῃσεν αὐτόν, ὥστε τὸν ἀνέδειξε βασιλέα, τῇ συγκαταθέσει καὶ τῆς
Συγκλήτου.

Ὁ Ταρκύνιος ἀπὸ τῶν πρώτων του πράξεων ἐδικαίωσε τὴν ἐκλο-
γὴν του ὡς βασιλέως. Ἡ κυβέρνησίς του ὑπῆρξεν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν
λαμπρά· διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολέμους κατὰ τῶν Σαβίνων καὶ
τῶν Λατίνων καὶ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους,

Ὁ Ταρκύνιος ζήσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑτρούσκων, λαοῦ πεπο-
λισμένου, πλουσίου καὶ ἀγαπῶντος τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν θρη-
σκευτικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν τελετῶν, μετέφερεν εἰς Ῥώμην τὰς
Ἑτρουσκικὰς πομπὰς καὶ συνηθείας καὶ τὰ διακριτικὰ σημεῖα τοῦ βα-
σιλικοῦ ἀξιώματος ἦτοι τὸ διάδημα, τὸ σκήπτρον, τὸν ἐλε-
φάντινον δίσκον καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα, ἅτινα
ἔκτοτε ἔμειναν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις.

Πρῶτος ὁ Ταρκύνιος ἐπαρελθὼν ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Σαβίνων πολέ-
μου ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον, κατὰ τὴν ἑτρουσκικὴν συνῆ-
θειαν, ἐποχούμενος ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν
ἵππων.

Ὁ Ταρκύνιος ἐξωράισε καὶ διεκόσμησε τὴν Ῥώμην διὰ διαφόρων
μεγαλοπρεπῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων. Περιέβαλε τὴν πόλιν διὰ λιθίνου
τείχους, ὅπερ ἐπεράτωσεν ὁ μετὰ τοῦτον βασιλεύσας Σέρβιος Τύλλιος·
κατεσκεύασε τοὺς καὶ μέχρι σήμερον σωζομένους ὑπονόμους
(cloacas), δι' ὧν διωχετεύοντο εἰς τὸν Τίβεριν τὰ λιμνάζοντα ὕδατα.
Διὰ τῶν ὑπονόμων τούτων ἀπεξηράνθη τὸ μεταξὺ τοῦ Παλατίου καὶ
τοῦ Καπιτωλίνου λόφου ἑλῶδες μέρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Ταρκύνιος κα-
τεσκεύασε τὴν ἀγορὰν (forum Romanum) καὶ περιέβαλεν αὐτὴν διὰ
στοῶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ πρότερον τελματώδης ἐκείνη πεδιάς κατέστη
ἤδη λαμπρὸς τόπος διὰ περιπάτους καὶ συνεντεύξεις. Ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐ-
γίνοντο αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ, αἱ συνεδριάσεις τῆς Συγκλήτου, αἱ δίκαι,
τὰ πανηγυρικὰ συμπόσια καὶ ἐν γένει κατέστη αὕτη βραδύτερον τὸ κέν-
τρον τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ῥωμαίων.

Κατεσκεύασε προσέτι ὁ Ταρκύνιος τὸν μέγιστον ἱππόδρομον
(circum maximum), ὅστις εἶχε σχῆμα ἀμφιθεατρικὸν καὶ περιε-
λάμβανεν πολλὰς χιλ. θεατῶν. Ἐτελοῦντο δ' ἐν αὐτῷ οἱ δημόσιοι ἀ-

γῶνες. Ἰσοπέδωσε μέγα μέρος τοῦ Καπιτωλίνου λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔθηκε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ ὑπερμεγέθους ναοῦ τοῦ Καπιτωλίνου Διός, τὸν ὁποῖον ναὸν ἐπερῶτωσεν ὁ Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος.

Ἐπειδὴ ἔνεκα τῶν κατακτήσεων ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς Ῥώμης ἠῤῥῆθη κατὰ πολὺ, ὁ Ταρκύνιος ἐδιπλασίασε τὰ γένη, τὰ ὁποῖα οὕτω διεκρίνοντο εἰς παλαιὰ καὶ εἰς νέα γένη. Ἐνεκα δὲ τῆς αὐξήσεως τῶν γενῶν ἠῤῥῆσεν ὁ Ταρκύνιος καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν προσθέσας ἑκατὸν νέα μέλη, τὰ ὁποῖα πρὸς διάκρισιν ἔκαλοῦντο *patres minorum gentium*.

Ὁ Ταρκύνιος ἐβασίλευσεν ἐνδόξως 38 ἔτη. Ἐν προβεβηκνίᾳ ἡλικίας ἔπεσε θυμῷ δολοφονίας κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀγκου Μαρκίου, βαρέως φέροντες τὴν στέρησιν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς, ἐπλήρωσαν δύο βουκόλους τολμηροτάτους, ἵνα δολοφονήσωσι τὸν Ταρκύνιον. Οἱ δύο οὗτοι βουκόλοι ἡμέραν τινα ἐφιλονίκουν θορυβωδῶς ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἀνακτόρων. Ὁ βασιλεὺς ἀκούσας τὴν φιλονικίαν ἐκάλεσεν αὐτοὺς ἐνώπιόν του· ἐν ᾧ δὲ μετὰ προσοχῆς ἤκουε τὰ παράπονα τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν βουκόλων, ὁ ἕτερος ὠφεληθεὶς ἐκ τούτου ἐπετέθη καὶ ἐφόνευσεν τὸν Ταρκύνιον, ἀμφοτέροι δὲ οἱ βουκόλοι μετὰ τοῦτο ἐτράπησαν εἰς φυγήν.

Ἡ σύζυγος τοῦ Ταρκυνίου διέταξεν ἀμέσως νὰ κλείσωσι τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων, ἐξεληθοῦσα δὲ εἰς τινα θυρίδα διεκήρυξεν εἰς τὸ κάτωθεν τῶν ἀνακτόρων συρρεῦσαν πλῆθος, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἐφρονεῦθη, ἀλλὰ μόνον ἐτραυματίσθη καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀναρρώσεώς του ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας εἰς τὸν γαμβρόν του Σέρβιον Τύλλιον. Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως ἐτηρήθη μυστικῶς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας· ὅτε δὲ οὗτος ἐγένετο γνωστός, ὁ λαὸς εἶχεν ἤδη συνειθίσῃ ὡς βασιλέα τὸν Σέρβιον Τύλλον, τὸν ὁποῖον ἀνεγνώρισεν ὡς τοιοῦτον καὶ ἡ Σύγκλητος.

§ 10 Ἀρχαία Ῥωμαϊκὴ κοινωνία καὶ πολιτικὰ καθεστῶτα.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἤδη ἀπὸ τοῦ Ῥωμύλου διηγεῖτο εἰς τρεῖς φυλὰς (*tribus*): τοὺς Ραμνίτας (*Ramnenses*), τοὺς Τατιεῖους (*Titienses*) καὶ τοὺς Λούκερας [(*Luceres*). Ἐκ τούτων οἱ Ῥαμνῖται ἦσαν Ῥωμαῖοι, ὁπαδοὶ τοῦ Ῥωμύλου· οἱ Τατιεῖοι ἦσαν

Σαβῖνοι, ὁπαδοὶ τοῦ Ταΐου οἱ δὲ Λούκερες, οἵτινες δὲν εἶχον ἴσα πολιτικά δικαιώματα πρὸς τὰς δύο προηγουμένας φυλάς (ὅθεν gentes minores), κατὰ τινὰς μὲν ἦσαν Ἐτροῦσκοι, οἵτινες κατέφκησαν εἰς Ῥώμην καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τοῦ Καίλιου λόφου πρὸ τοῦ Σαβινικοῦ πολέμου, ἐβοήθησαν δὲ τὸν Ῥωμύλον εἰς τὴν κτίσιν τῆς Ῥώμης καὶ εἰς τὸν κατὰ τῶν Σαβίνων πόλεμον· καὶ ἄλλους δὲ ἦτο ἀρχαῖος λαὸς τοῦ Λατίου, ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου καὶ ὑποταχθεὶς. Ἴσως ὅμως ἦσαν αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλβας Λόγγας οἱ ἐπὶ τοῦ Καίλιου λόφου κατοικήσαντες, ἀφ' οὗ καὶ τούτων (τῶν Λουκέρων) ὡς τόπος κατοικίας φέρεται ὁ Καίλιος λόφος.

Ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων φυλῶν ὑποδιηρεῖτο εἰς 10 φράτρας (curias) καὶ ἑκάστη φράτρα εἰς 10 γένη (gentes). Ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι διηροῦντο εἰς 3 φυλάς, 30 φράτρας καὶ 300 γένη.

Πάτρωνες - πελάται (patrones-clientes). Πρὶν ἢ μορφωθῇ ἡ τάξις τῶν πληβείων, ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς συνέκειτο ἐκ πατρῶων ἢ πατρικίων καὶ ἐκ πελατῶν. Πάτρωνες ἢ πατρίκιοι ἦσαν οἱ ἀληθεῖς πολῖται, οἱ ἀπολαύοντες πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἐκαστος πάτρων ἢ πατρίκιος (ἀμφότεραι αἱ λέξεις ἦσαν κατ' ἀρχὰς συνώνυμοι) εἶχεν ἀριθμὸν τινὰ πελατῶν. Οἱ πελάται ἦσαν πένητες, οἵτινες ἐξηρτῶντο ἐκ πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν (πατρῶων) ἀφωσιοῦντο δὲ εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῶν καὶ ἀπετέλουν οἷον μέρος τῆς οἰκογενείας αὐτῶν· ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὁ πελάτης ὤφειλε νὰ ὑπερασπίζῃ τὸν πάτρωνα· ἐν δὲ τῇ πόλει συνώδευεν αὐτὸν τιμητικῶς. Ἐξ ἄλλου μέρους ὁ πάτρων ἐπροστάτευε τὸν πελάτην τοῦ ἐπὶ πάσης δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ὑποθέσεως καὶ ἰδίως ἐξεπροσώπει αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου· ἐν γένει τὸν ὑπεστήριζε πανταχοῦ διὰ τῆς ἐπιτροπῆς του. Συνήθως οἱ πελάται ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς τῶν πατρικίων ἐπὶ ὠρισμένῳ μισθῷ.

Πληβεῖοι (plebeji). Οἱ πατρίκιοι μετὰ τῶν πελατῶν τῶν ἀπετέλουν τὸν ἀληθῆ Ῥωμαϊκὸν λαόν· βραδύτερον ὅμως, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀγκου Μαρκίου, παρήχθη καὶ τρίτη τάξις κατοίκων ἐν Ῥώμῃ, ἡ τῶν πληβείων. Οἱ πληβεῖοι ἀπετελοῦντο ἐκ κατοίκων διαφόρων πόλεων, τὰς ὁποίας κατέκτησαν οἱ Ῥωμαῖοι, μετέφκησαν δὲ εἰς Ῥώμην ἢ διὰ τῆς βίας ἢ οἰκιοθελῶς· ἦσαν ἐλεύθεροι εἶχον ἰδιοκτησίας· ἤσκειν διαφόρους τέχνας καὶ τὸ μικρὸν ἐμπόριον· ἐμάχοντο εἰς τὰς τάξεις τοῦ

ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἵνα ὑπερασπίζωσι τοὺς ἀγρούς των καὶ τὴν πόλιν. Ἄλλ' ὅμως ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἀπὸ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων οὔτε ἐπιτρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ συνδεθῶσι πρὸς τοὺς πατρικίους δι' ἐπιγαμίας. Σχεδὸν πᾶσα ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀναφέρεται εἰς τὰς προ-σπαθείας τῶν πληβείων, ὅπως ἐξισωθῶσι πολιτικῶς πρὸς τοὺς πατρικίους.

Πολιτικά καθεστῶτα.—Ἐπὶ τῆς αἰρετῆς βασιλείας ὑπῆρχον τρία ὄργανα, δι' ὧν ἡ Ῥωμαϊκὴ Πολιτεία ἤσκει τὴν νομοθετικὴν, δικαστικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ὁ βασιλεὺς, ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία καὶ ἡ Σύγκλητος.

α) Ὁ βασιλεὺς (rex). Ἐν Ῥώμῃ ἡ βασιλεία μέχρι τοῦ Ἀγκου Μαρκίου ἦτο αἰρετὴ, ἐξελέγετο δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῆς φρατρικῆς ἐκκλησίας κατὰ πρότασιν τῆς Συγκλήτου καὶ εἶχε τριπλὴν ἐξουσίαν 1) ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ 2) ἦτο ἀνώτατος ἱερεὺς τῆς πολιτείας 3) ἦτο ἀνώτατος δικαστής. Ἐπὶ πλεόν δὲ αὐτὸς συνεκάλει τὴν Σύγκλητον καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἀπὸ τοῦ Ταρκύνιου τοῦ πρεσβυτέρου ἡ βασιλεία μετὰ πεσοῦσα εἰς δεσποτείαν ἐγένετο κληρονομικὴ.

β) Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία (comitia curiata). Ἐπὶ τῆς αἰρετῆς βασιλείας μία καὶ μόνη ἐκκλησία ὑπῆρχε, ἡ φρατρικὴ, ἣν ἀπετέλουν οἱ πολῖται (πατρίκιοι), κατανεμεμημένοι εἰς 30 φράτρας. Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία ἐνήριζε τοὺς νόμους, ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ περὶ εἰρήνης, καὶ ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς λοιποὺς πολιτικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς ἀρχόντας. Αἱ φράτραι (curiae) δὲν ἦσαν ἀπλῆ τις πολιτικὴ διαίρεσις, ἀλλ' ἦσαν συμπλέγματα γενῶν συνδεδεμένων διὰ συγγενικῶν δεσμῶν.

γ) Ἡ Σύγκλητος (Senatus) — Ἡ Σύγκλητος συνέκειτο κατ' ἀρχὰς ἐξ 100 μελῶν, ἅτινα ἐκαλοῦντο patres. Ὅτε οἱ Σαβῖνοι ἠνῶθησαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀπετέλεσαν μίαν πολιτείαν, ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς Συγκλήτου ἐδιπλασιάσθη, προστεθέντων 100 προσέτι Σαβίνων συγκλητικῶν. Ὁ δὲ Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος, ὡς προείπομεν, προσέθηκεν ἔτι 100 μέλη. Ὡστε ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς Συγκλήτου ἀνῆλθεν εἰς 300. Ἦσαν δὲ οἱ 300 συγκλητικοὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν 300 γενῶν, εἰς ἃ διηροῦτο οἱ Ῥωμαῖοι.—Τὰ ἔργα τῆς Συγκλήτου ἦσαν τρία 1) συνεβούλευε τῷ βασιλεῖ (regium consilium) ἥτοι παρεῖχε εἰς τὸν βασιλέα τὴν συμβουλὴν τῆς περὶ τῶν σπουδαιότητων τῆς πόλεως πραγμάτων 2) ἐπεκύρωσε τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκ-

κλησίας (auctoritas) 3) διώκει τὴν πόλιν μὴ ὑπάρχοντος βασιλέως μέχρι τῆς ἐκλογῆς διαδόχου (interregnum).

§ 11 Σέρβιος Τύλλιος (578—534).

Κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν παράδοσιν, ὁ Σέρβιος Τύλλιος ἦτο υἱὸς τῆς Ὀκροσίας. Αὕτη ἦτο ἑτρονσκικῆς ἢ λατινικῆς καταγωγῆς. Αἰχμαλωτισθεῖσα δὲ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑπηρετεῖ ὡς δούλη παρὰ τῇ βασιλίᾳ Ταρ ακύλλα καὶ ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς μητρὸς του ὠνομάσθη Σέρβιος τ. ἔ. δούλιος. Ὅτε ἀκόμη ἦτο νήπιον ὁ Σέρβιος, σημεῖα παραδόξα, ὡς μυθεύεται, προανήγγειλαν τὴν πρὸς αὐτὸν εὖνοιαν τῶν θεῶν· οὕτω λέγεται ὅτι, ἐν ᾧ ἐκοιμᾶτο ἡμέραν τινά, λαμπρὰ φλὸξ περιέβαλε τὴν κεφαλὴν του· ἅμα τὸ παιδίον ἐξύπνησεν ἀμέσως καὶ ἡ φλὸξ ἐξηφανίσθη. Ἡ Ταρ ακύλλα, ἥτις ἦτο εἰδήμων τῆς μαντικῆς, προσεῖδεν ἐκ τοῦ παραδόξου ἐκείνου σημείου τὸ λαμπρὸν μέλλον τοῦ παιδίου, δι' ὃ καὶ ἐφρόντισε νὰ ἀναθρέψῃ βασιλικῶς τὸ παιδίον· ὅτε δὲ τοῦτο ἡλικιώθη καὶ διεκρίθη ἐπὶ ἀνδρεία καὶ συνέσει, ἔκαμε γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ· μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ταρκυνίου εἰδομεν τίνι τρόπῳ διὰ τῆς εὐφύας καὶ τῆς πανουργίας τῆς ἐξησφάλισεν εἰς αὐτὸν τὴν βασιλείαν.

Ὁ Σέρβιος Τύλλιος ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων βασιλέων τῆς Ῥώμης. Πολεμήσας ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τῶν Οὐγεντανῶν καὶ κατὰ τῶν Ἑτρούσκων ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του. Προσέτι δὲ συνωμολόγησε συμμαχίαν μετὰ 30 Λατινικῶν πόλεων καὶ διὰ νὰ συσφίγῃ ἔτι μᾶλλον τὸν συμμαχικὸν τοῦτον δεσμόν ἰδρυνε διὰ κοινῆς δαπάνης ναὸν τῆς Ἀρτεμίδος ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου, ὅπου οἱ δύο λαοὶ (Ῥωμαῖοι καὶ Λατῖνοι) συνερχόμενοι προσέφρον θυσίας καὶ ἐτέλουν πανηγύρεις.

Ὁ Σέρβιος Τύλλιος εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε κατοκνημένους λόφους τῆς πόλεως Παλατῖνον, Καπιτωλῖνον, Κυρινάλιον, Καίλιον καὶ Ἀβεντῖνον προσέθηκε καὶ τὸν Ἡσκυλῖνον καὶ Οὐδῖμινάλιον καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο ἡ Ῥώμη ἐπτάλοφος λαβοῦσα τὴν ἑκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Ἐπεράτωσεν ὡσαύτως καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ τείχη τῆς πόλεως, τῶν ὁποίων ἡ ἀνέγερσις ἤρξατο ἐπὶ τοῦ προκατόχου του Ταρκυνίου τοῦ προεσβυτέρου.

Πολίτευμα Σερβίου Τυλλίου. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐλάμ-

πρηνε τὴν βασιλείαν τοῦ Σερβίου Τυλλίου, ἦσαν αἱ πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν οὗτος ἐγένετο ὁ κατ' ἐξοχὴν ἰδρυτής τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Ὁ Σερβίος Τυλλίος παρετήρησεν ὅτι ἡ πολιτεία δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀναπτυχθῇ, ἐφ' ὅσον οἱ πληβεῖοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν μεγαλειέραν τάξιν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἀπὸ πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπεδίωξε τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο γνωστῶν τάξεων (πατρικίων καὶ πληβείων) εἰς μίαν κοινὴν πολιτείαν.

Πρὸς τοῦτο διήρρεσεν ἅπαντας τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἑξὶ κλάσεις ἐπὶ τῇ βίᾳ τῆς περιουσίας μόνον καὶ ἀνεξαρκήτως τῆς καταγωγῆς· τὰς δὲ ἑξὶ κλάσεις ὑποδιήρρεσεν εἰς 193 λόχους. Ἡ πρώτη κλάσις περιελάμβανε 98 λόχους, αἱ δὲ λοιπαὶ πέντε κλάσεις περιελάμβανον ὁμοῦ 95 λόχους. Διὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης εἰς κλάσεις ἐκανονίσθησαν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἐκάστου πολίτου, ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ αἱ φορολογικαὶ ὑποχρεώσεις. Οὕτως ἡ πρώτη κλάσις, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν οἱ πλούσιοι, ἐπλήρωνε τοὺς μεγαλειέτους φόρους καὶ εἶχε τὰ μεγαλειότερα στρατιωτικὰ βάρη· κατ' ἀναλογίαν δὲ καὶ αἱ κατώτεραι κλάσεις. Ἡ δὲ τελευταία κλάσις, ἥτις περιελάμβανε τοὺς ἀκτήμονας, ἦτο ἀπηλλαγμένη πάσης στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως καὶ παντὸς φόρου· καίτοι δὲ ἦτο ἡ πολυπληθεστέρα πασῶν τῶν ἄλλων, ἀπετέλει ἐν τοῖς 193 λόγοις ἓνα λόχον.

Οἱ λόγοι συνήρχοντο εἰς τὴν *λοχίτιδα ἐκκλησίαν* (*comitia centuriata*) καὶ ἐβουλευόντο περὶ πάντων τῶν ζητημάτων, τὰ ὅποια προέβαλλεν εἰς αὐτοὺς ἡ Σύγκλητος ἢτοι περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων, περὶ ψηφίσεως νόμων κτλ. Τὰ δικαιώματα δὲ τῆς φρατρικῆς ἐκκλησίας περιορίσθησαν εἰς τὸ ἐπικυρῶναι τὰ ἐν τῇ *λοχίτιδι ἐκκλησίᾳ* ἐψηφισμένα. Ἄλλ' αἱ ψῆφοι ἐν τῇ *λοχίτιδι ἐκκλησίᾳ* ἐδίδοντο κατὰ λόχους· τοιοῦτοτρόπως οἱ πλούσιοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πρώτην κλάσιν ἐξ 98 λόχων, ἐὰν συνεφώνουν πρὸς ἀλλήλους, εἶχον πάντοτε τὴν πλειοψηφίαν ἐπὶ παντὸς ζητήματος, λεληθότως δὲ παρηγκωνίσθησαν οἱ μᾶλλον ἄποροι. Οἱ πλούσιοι λοιπὸν εἶχον μεγαλειότερα βάρη. Ἐν μὲν τῇ πόλει ἐπλήρωνον, ὥς εἵπομεν, τὸ μεγαλειότερον μέρος τῶν φόρων, ἐν δὲ τῷ στρατῷ εἶχον συχνότεραν ὑπηρεσίαν, δαπανηρότερον ὅπλισμόν καὶ θέσεις μᾶλλον ἐπικινδύνους.

Ἐπειδὴ ἡ περιουσία δὲν εἶναι μόνιμον καὶ σταθερόν, ἀλλ' αὕτη προϊόντος τοῦ χρόνου μεταβάλλεται ἀναρριπνόμενη ἢ ἐλαττωμένη, ἡ δὲ μεταβολὴ τῶν περιουσιῶν ἐπέφερε καὶ ἀλλοίωσιν εἰς τὰς τάξεις, διὰ

τοῦτο ὁ Σέρβιος Τύλλιος διέταξε διὰ νόμον ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος νὰ γίνηται νέα ἀπογραφὴ (census). Κατὰ ταύτην ἕκαστος πολίτης ὤφειλε νὰ δηλώσῃ ἐνὸρκως τὸ ὄνομά του, τὴν ἡλικίαν, τὴν οἰκογένειαν, τὸν ἀριθμὸν τῶν δούλων καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ. Ἡ ψευδὴς δῆλωσις συνεπήγετο τὴν ἀπώλειαν τῆς περιουσίας, τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς.

Ἀλλ' ὁ καθ' ὅλα λαμπρὸς οὗτος βασιλεὺς ἔπese θῦμα δολοφονίας Ἡ μεγάλη ἀγάπη του καὶ τὸ θερμὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν κατωτέρων τάξεων ἐξήγγειρε κατ' αὐτοῦ τὸ μῖσος τῶν πατρικίων. Ἐκ τοῦ μίσους τοῦτον ὠφειλούμενος ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Σερβίου Τυλλίου Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος διανοήθη νὰ ἀρπάσῃ τὴν βασιλείαν τῇ συμπράξει καὶ τῆς συζύγου του Τυλλίας. Ὄθεν ἡμέραν τινά, ἐν ᾗ ὁ λαὸς εὐρίσκειτο εἰς τοὺς ἀγροὺς διὰ τὸν θερισμὸν, ὁ Ταρκύνιος πεοιεβλήθη τὰ βασιλικά σήματα καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Σύγκλητον. Τοῦτο μαθὼν ὁ Σέρβιος Τύλλιος ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἀλλ' ὁ Ταρκύνιος κατέρριπεν ἐκ τῶν βαθμίδων τοῦ βουλευτηρίου τὸν γηραιὸν βασιλέα, καὶ ἐν ᾗ ἐκείνος κακῶς ἔχων ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, οἱ δορυφόροι τοῦ Ταρκυνίου ἐφόνευσαν αὐτὸν καθ' ὁδόν,

Ἡ Τυλλία ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀγορὰν ἐφ' ἄρματος ἵνα χαιρετίσῃ τὸν σύζυγόν της ὡς βασιλέα. Δὲν ἐδίστασε δὲ ἡ κακοῦργος καὶ ἀσεβὴς ἐκείνη κόρη νὰ διέλθῃ ἐποχουμένη ἐπὶ τοῦ αἱμοφύρτου σώματος τοῦ πατρὸς της, δι' ὃ καὶ ἡ ὁδὸς ἐκείνη, ἐν ᾗ ἐτελέσθη ἡ φρικτὴ σκηνή, ἐπὶ αἰῶνας ἐκαλεῖτο «ὁδὸς ἀσεβείας» (vicus sceleratus).

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ὁ φιλάνθρωπος καὶ δημοφιλὴς Σέρβιος Τύλλιος, βασιλεύσας ἐνδόξως τεσσαράκοντα τέσσαρα ἔτη.

§ 12 Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος (543 510).

Ὁ Λεύκιος Ταρκύνιος, ὁ διὰ τὸν ἀλαζονικὸν καὶ ὠμὸν χαρακτῆρά του ἐπονομασθεὶς ὑπερήφανος (superbus) ἢ τύραννος, ὅπως διὰ τοῦ κακουργήματος ἤρπασε τὴν βασιλείαν, οὕτω διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ τοῦ τρόμου ἐξήγησε νὰ στερεωθῇ ἐν αὐτῇ. Ἐξήρχετο πάντοτε περιστοιχιζόμενος ὑπὸ μισθοφόρων. Ἄλλων πολιτῶν ἤρπαξε τὴν περιουσίαν ἄλλους ἐξώριζεν, ἐθανάτωνε δὲ πάντας τοὺς ἐμποιοῦντας εἰς αὐτὸν φόβον. Ἀφήρесе παρὰ τῶν πληβείων τὰ ὑπὸ τοῦ Σερβίου Τυλλίου χορηγηθέντα εἰς αὐτοὺς δικαιώματα. Τοὺς πτωχοὺς ὑπέβαλλεν εἰς διαφόρους ἀγχαρθείας, τοὺς δὲ πλουσίους κατέθλιβε διὰ βαρέων φόρων καὶ πολυ-

ειδῶν αὐθαιρεσιῶν. Ἠλάτιωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπολειπομένους οὐδέποτε συνεβουλεύθη. Καὶ ἐν γένει ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ ὑπῆρξεν αὐθαίρετος καὶ τυραννική. Ἵνα δὲ ἔτι μᾶλλον στερεωθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ, συνεμάχησε μετὰ ξένων καὶ ὑπάνδρουσε τὴν θυγατέρα του μετὰ τοῦ Μαμιλίου, ἡγεμόνος τοῦ Τούσκλου (πόλεως Λατινικῆς).

Ὁ Ταρκύνιος, ἵνα ἀποτρέψῃ τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων, ἀπησχόλει αὐτὸν εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους, εἰς τοὺς ὁποίους ἠὺδοκίμησε.

Καὶ πρῶτον ὑπέταξεν ἐντελῶς τοὺς Λατίνους, καταργήσας δὲ τὴν μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῶν λατινικῶν πόλεων ὑφισταμένην ἰσότητα, ἐγένετο αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς Λατινικῆς ὁμοσπονδίας· τὴν δὲ λατινικὴν πόλιν τῶν Γαβίων, ἣτις ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐπολιόρκησεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ τέλος διὰ προδοσίας ἐκυρίευσεν αὐτήν. Ἐπολέμησε καὶ κατὰ τῶν Οὐόλσκων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφῆρσε πολλὴν χώραν.

Ὁ Ταρκύνιος ἡγάπα τὰς πομπὰς καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἐκόσμησε τὴν Ῥώμην διὰ διαφόρων μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν καὶ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων, καλέσας πρὸς τοῦτο ἐπιτηδεύουσας τεχνίτας ἐξ Ἑτρουρίας. Ἐπεράτωσε τὸν μέγιστον ἱππόδρομον καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τοῦ Διὸς, οὗτινος τὰ θεμέλια εἶχον τεθῆ ὑπὸ Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου.

Ὁ ναὸς οὗτος συνέκειτο κυρίως ἐκ τριῶν ναῶν, καθιερωμένων εἰς τὸν Δία, τὴν Ἥραν καὶ τὴν Ἀθηνᾶν. Ὅτε δὲ οἱ ἐργάται ἔσκαπτον τὸ ἔδαφος, ἵνα θέσωσι τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τούτου, εὗρέθη κεφαλὴ ἀνθρώπου (caput), προσφάτως ἀποκοπεῖσα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Καπιτώλιον· οἱ δὲ μάντιες ἐξήγησαν τὴν εὐρεθεῖσαν κεφαλὴν ὥς σημεῖον τοῦ ὅτι τὸ Καπιτώλιον ἔμελλε ν' ἀποβῇ ἡ κεφαλὴ τοῦ κόσμου. Ἐν τινι ὑπογίῳ θαλάμῳ τοῦ ναοῦ τούτου ἐντὸς λάρνακος ἐφυλάσσοντο τὰ Σιβυλλικὰ βιβλία,¹ ἅτινα περιεῖχον προφητείας περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ῥώμης.

¹ Περὶ τῶν βιβλίων τούτων παραδίδονται τὰ ἐξῆς. Προφῆτις τις ἐκ Κύμης, Σιβυλλὰ καλουμένη, ὑπὸ τὴν μορφήν δυσειδοῦς γραφῆς παρουσιάσθη ἡμέραν τινὰ ἐνώπιον τοῦ Ταρκυνίου καὶ ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν ν' ἀγοράσῃ ἐννέα

Μεθ' ὅλους ὅμως τοὺς εὐτυχεῖς πολέμους, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ὁ Ταρκύνιος, καὶ μεθ' ὅλον τὸν ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον καλλωπισμὸν τῆς Ῥώμης, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ κατέστη ἐπαχθὴς καὶ μισητή, ὃ δὲ λαὸς ἐκαρὰδόκει τὴν κατάλληλον σιγμὴν ν' ἀπαλλαγῇ τῆς τυραννίας. Ἡ σιγμὴ δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Ὅτε ὁ Ταρκύνιος ἐπολιόρκει τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ῥουτούλων Ἀρδέαν, ὃ υἱὸς αὐτοῦ Σέξτος περιῦβρισεν ἐν Ῥώμῃ τὴν τιμὴν τῆς ἐναρέτου Λουκρητίας, ἣτις ἦτο σύζυγος τοῦ Κολλατίου, συγγενοῦς τοῦ Ταρκυνίου. Ἡ Λουκρητία μὴ ἀνεχομένη νὰ ζήσῃ μετὰ τοιαύτην ὕβριν ἐκάλεσε τὸν πατέρα τῆς καὶ τὸν σύζυγόν τῆς καὶ ἀφ' οὗ ἐξέβηκε εἰς αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα, ἠτύοκτόνησε δι' ἐργχειοῖδίου ἐνώπιον αὐτῶν. Ὁ Ἰούνιος Βροῦτος, ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τοῦ Ταρκυνίου, καὶ ὁ Κολλατίος ἐπιδεικνύουσιν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Συγκλήτου τὸ αἰμοσταγὲς σῶμα τοῦ θύματος καὶ καλοῦσι τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν. Ἡ Συγκλητὸς τότε συνελθούσα ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τοῦ θρόνου τὸν Ταρκύνιον καὶ τοὺς οἰκείους αὐτοῦ, κατέλυσε τὴν βασιλείαν καὶ ἵδρυνε τὴν δημοκρατίαν (510 π. Χ.)

Ὁ Ταρκύνιος μαθὼν τὰ γενόμενα σπεύδει εἰς τὴν Ῥώμην. Εὐρῶν ὅμως τὰς πύλας κεκλεισμένας κατέφυγε μετὰ τῶν υἱῶν του Σέξτου καὶ Ἀργούντια εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἐτρουρίας Καίρην, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βρούτου εἰς ἀποστασίαν

βιβλία ἀντὶ ὑπερόγκου τιμῆς. Ἀρνηθέντος τοῦ Ταρκυνίου, ἡ γραῖα ἔκαυσε τὰ τρία καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπανῆλθε προτείνουσα εἰς τὸν Ταρκύνιον ν' ἀγοράσῃ τὰ ἐξ βιβλία μὲ τὴν αὐτὴν τιμὴν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Ταρκύνιος ἤρνηθη. Ἡ γραῖα τότε ἔκαυσε καὶ ἄλλα τρία βιβλία καὶ ἐξήτει παρὰ τοῦ Ταρκυνίου τὴν αὐτὴν τιμὴν διὰ τὰ τρία τελευταῖα, ἀπειλοῦσα ὅτι θὰ καύσῃ καὶ ταῦτα, εἰν δὲν τὰ ἡγόραζε. Ὁ Ταρκύνιος ἐκπλαγείς διὰ τὴν ἐπιμονὴν τῆς γραίας, κινούμενος δὲ καὶ ἐκ περιεργείας νὰ μάθῃ τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων, ἡγόρασε ταῦτα καὶ τὰ ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν φύλαξιν δύο πατρικίων.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΡΩΜΗ

(510-30 π. Χ.)

Ἡ περίοδος τῆς Δημοκρατίας ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο τμήματα α) εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν δημοκρατίαν ἣτοι μέχρι τῆς πολιτικῆς ἐξισώσεως τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων (510—366) καὶ β) εἰς τὴν καθαρὴν δημοκρατίαν (366—30 π. Χ.)

Α'.

Ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία, ἣτοι ἐποχὴ τῆς πάλης πατρικίων καὶ πληβείων μέχρι τῆς πολιτικῆς ἐξισώσεως αὐτῶν.

§ 13 Ἱδρύσεις τῆς Δημοκρατίας.— Ὑπατεία.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἰδρύθη ἐν Ῥώμῃ ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία, κατωρθώθη δηλ. ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οἱ πατρίκιοι ἐπέδιωκον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ῥωμύλου. Ἀντὶ ἐνὸς βασιλέως ἐξελέγοντο ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων δύο ἄρχοντες, οἵτινες κατὰ πρῶτον μὲν ὀνομαζόντο πραίτωρες, βραδύτερον δὲ ὕπατοι (consules). Ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων ἦτο ἐνιαυσία. Διὰ τῆς βραχείας ταύτης διαρκείας οὐ μόνον ἥλιπυεν ἕκαστος πατρίκιος οὐ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕπατον ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ οἱ νέοι ἄρχοντες τοῦ κράτους καθίσταντο ἀκίνδυνοι εἰς τὴν τάξιν τῶν πατρικίων. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ὑπάτων ἐνηργεῖτο ὑπὸ τῆς λοχίυδος ἐκκλησίας κατὰ πρότασιν τῆς Συγκλήτου, ἐπεκυροῦτο δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς φρατρικῆς ἐκκλησίας.

Οἱ ὕπατοι εἶχον κατ' ὁρχὰς βασιλικὴν ἐξουσίαν (regium imperium). Οὗτοι συνεκάλουν τὴν Σύγκλητον καὶ προήδρευον αὐτῆς· προῖσταντο τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων· εἶχον τὴν ἀνωτάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ. Σύμβολον τῆς ἰσχύος αὐτῶν ἦσαν 12 ῥαβδοῦχοι, οἵτινες προεπορεύοντο τῶν ὑπάτων κρατοῦντες δέσμιας ῥάβδων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον πελέκει· ἤνοιγον δὲ οἱ ῥαβδοῦχοι εἰς τοὺς ὑπάτους τὴν διάβασιν ἐν τῇ μέσῳ τοῦ πλήθους καὶ ἐξετέλουν τὰς διαταγὰς αὐτῶν.

Οἱ ὕπατοι ἤρχον ἐν μὲν τῇ πόλει ἐναλλάξ ἐπὶ ἓνα μῆνα, ἐν δὲ τῷ στρατοπέδῳ ἡμέραν παρ' ἡμέραν. Συνεκάλουν δὲ ὡσαύτως καὶ τὴν λοχίτιδα ἐκκληροσίαν καὶ προήδρευον αὐτῆς. Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς τῶν οἱ ὕπατοι ἔδιδον εὐθύνας τῶν πεπραγμένων.

§ 14 Οἱ πρῶτοι ὕπατοι.

Ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν τοῦ νέου πολιτεύματος

Πρῶτοι ὕπατοι ἐξελέχθησαν ὁ Ἰούνιος Βροῦτος καὶ ὁ Κολλατῖνος, ὁ σύζυγος τῆς Λουκρητίας. Μόλις ὅμως ἰδρῦθῃ τὸ νέον πολίτευμα, καὶ ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν αὐτοῦ. Ὁ ἔκπτωτος Ταρκύνιος καταφυγὼν εἰς Ἐτρουρίαν δὲν ἔπαυσεν ἐνεργῶν ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἀρχήν. Κατὰ πρῶτον προσεπάθησε διὰ πανουργίας καὶ προδοσίας νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ.

Αἱ ἐτρουσικαὶ πόλεις Ταρκύνιοι καὶ Οὐδήϊοι ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην ζητοῦσαι τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ταρκυνίου εἰς τὸν θρόνον ἢ τουλάχιστον ν' ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ περιουσία του. Ἡ ἀποστολὴ ὅμως αὕτη ὑπέκρυπτε δόλον, διότι οἱ πρέσβεις κατὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ διαμονήν των προσεπάθησαν νὰ διοργανώσωσι συνωμοσίαν ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου Ταρκυνίου. Καὶ ἀληθῶς, ἐν ᾧ ἐξηκολούθουν αἱ διαπραγματεύσεις, πολλοὶ συγκλητικοί, οἵτινες δὲν ἔστειργον τὴν νέαν κυβέρνησιν τῆς χώρας, ἐξύφαναν συνωμοσίαν μετὰ τινων νεαρῶν πατρικίων περὶ ἐπανόδου τοῦ Ταρκυνίου. Ἡ συνωμοσία ὅμως ἀνεκαλύφθη ἐγκαίρως ὑπὸ τινος δούλου. Οἱ ἐνοχοὶ συνελήφθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν παραδειγματικῶς.

Μεταξὺ τῶν συνωμοτιῶν ἦσαν καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Βροῦτου. Ὁ Βροῦτος παρέχων μοναδικὸν παράδειγμα ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν πατρίδα, ἀπέπνιξε πᾶν αἰσθημα φιλοστοργίας καὶ ὥς ἀνώτατος δικαστὴς τῆς πολιτείας διέταξε καὶ ἐθανατώθησαν ἐνώπιόν του καὶ οἱ δύο υἱοὶ του, χωρὶς νὰ δείξῃ οὗτος τὸ ἐλάχιστον σημεῖον συγκίνησεως ἢ ταραχῆς.

Εὐθὺς κατόπιν, κατὰ πρότασιν τοῦ Βροῦτου, ἠξιώσθη αἶταν τὸ γένος τῶν Ταρκυνίων. Ἐνεκα τούτου καὶ ὁ Κολλατῖνος, ὡς συγγενὴς τοῦ Ταρκυνίου, ἠγαγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ῥώμης. Ἀντὶ τοῦ Κολλατίνου ἐξελέχθη ὕπατος ὁ Πό-

πλος Βαλέριος, ὅστις διὰ τοὺς ὠφελίμους εἰς τὸν λαὸν νόμους του ὠνομάσθη Ποπλικόλας (δημοκροτής) ⁽¹⁾

Ἐν τούτοις οἱ Οὐθεντιανοὶ καὶ οἱ Ταρκύνιοι ἐβάδιζον κατὰ τῆς Ρώμης. Κατὰ τούτων ἀντεπεξῆλθον οἱ Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Ποπλικόλα. Μάχη αἵματηρὰ συγκροτεῖται παρὰ τὸ Ἄρσιον δάσος. Ὁ Βρούτος διακρίνας τὸν υἱὸν τοῦ Ταρκυνίου Ἀρούνταν ἡγούμενον τῶν πολεμίων, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔπεσε πληγωθεὶς θανασίμως, ἃφ' οὗ ὅμως διετρούπησε καὶ οὗτος διὰ τοῦ δόρατος τὸν Ἀρούνταν. Οἱ πολέμοι ἡττηθέντες ἔφυγον. Ὁ νεκρὸς τοῦ Βρούτου μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς. Αἱ Ῥωμαῖαι δέσποιναί ἐπένθησαν ἐπὶ ἐν ἔτος τὸν ἐκδικητὴν τῆς περιυβρισθείσης γυναικείας τιμῆς, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἔστησαν τὸν ἀνδροιάντα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου κρατοῦντα εἰς χεῖρας τὸ ξίφος.

§ 15 Πόλεμος κατὰ τοῦ Πορσένης

Ὁ Ταρκύνιος δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ. Κατέφυγε πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Κλουσίου Πορσήναν καὶ ἐξήγειρεν αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Πορσήνας βλέπων μὲ ζηλότυπον βλέμμα τὴν ὀσημέρῃ αὐξανομένην δύναμιν τῶν Ῥωμαίων, ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ. Τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ παράδοσις ἐκόσμησε δι' ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων.

Ὁ Πορσήνας καταλαβὼν αἰφνιδίως τὸν Ἰανίκολον λόφον, τὸν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ Τιβέρεως κείμενον, ἀπώθησε τοὺς Ῥωμαίους πέραν τῆς ξυλίνης γεφύρας, ἔπειτα δὲ ὥρμησε νὰ διέλθῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν στρατευμάτων του καὶ οὕτω γεῖνῃ κύριος τῆς πόλεως. Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Ῥώμην ὑπῆρξε μέγιστος. Ἀλλ' ἐν τῇ κρίσει

¹ Κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς δημοκρατίας ὁ Βαλέριος εἰσήγαγε πρὸς ἐπιψήφισιν εἰς τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν σειράν νόμων λίαν ἐπωφελῶν. ὅθεν καὶ Ποπλικόλας ὠνομάσθη, ὡς πρεῖπομεν. Ἐψηφίσθη νόμος, δι' οὗ ἐπεβάλλετο θανατικὴ ποινὴ κατὰ παντός, ὅστις ἤθελεν ἐπιδιώξῃ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Ἄλλος νόμος ἦτο καὶ ὁ τῆς ἐφέσεως, δι' οὗ περιωρίζετο ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τῶν ὑπάτων τ. ἔ. πᾶς πολίτης καταδικαζόμενος ὑπὸ τῶν ὑπάτων εἰς θάνατον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκκαλῇ τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν ἐνώπιον τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας. Δι' ἐτέρου νόμου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ραβδούχους νὰ φέρωσι πελεκεῖς ἐν τῇ δέσμῃ τῶν ράβδων, ἐν ὧσιν οἱ ὑπατοὶ διέμενον ἐν τῇ πόλει.

τάτῃ ἐκείνῃ στιγμῇ ἀνεφάνη σωτήρ τῆς Ῥώμης ὁ φιλόπατρις Ὀράτιος Κόκλῃς. Ὁ γεναῖος οὗτος νεανίας, ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον, ἔσθῃ ξιφήρης ἐπὶ τῆς γεφύρας καὶ ἡρωϊκώτατα ἀπέκρουε τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθρούς, ἐν ᾧ ὀπισθεν αὐτοῦ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέκοπτον τὴν γέφυραν. Ἡ γέφυρα ἀπεκόπη καὶ ἡ Ῥώμη διέφευγε τὸν ἄμεσον κίνδυνον. Ὁ Κόκλῃς ἐνοπλος ῥίπτεται εἰς τὸν ποταμὸν καὶ σώζεται κολυμβῶν, ἐν ᾧ τὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν βροχηδὸν ἐρρίπτοντο κατ' αὐτοῦ.

Οἱ Ῥωμαῖοι ὁμῶς δὲν ἀπηλλάγησαν ἐντελῶς τος κινδύνου. Ὁ φοβερός Πορσήνας ἐπολιόρκησε στενῶς τὴν Ῥώμην καὶ περιήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Τότε ἀναφαίνεται ἕτερος ἥρως Ῥωμαῖος, ὁ Γάιος Μούκιος Σκαιόλας. Οὗτος γνωρίζων τὴν ἐτροσυκὴν διάλεκτον παρεισέδυσε μετῃμφισμένοσ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Πορσήνα ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ φονεύσῃ αὐτόν. Προχωρεῖ ἀπαράτητος καὶ φθάνει μέχρι τῆς βασιλικῆς σκηνῆς. Ἀπατηθεὶς ὁμῶς φονεύει τὸν γραμματέα του, τὸν ὅποιον ἐκ τῆς πλουσίας καὶ μεγαλοπρεποῦς περιβολῆς ὑπέλαβεν ἀντὶ τοῦ Πορσήνα. Συλληφθεὶς προσήχθη ἐνώπιον τοῦ Πορσήνα, ὅστις ἠθέλησε δι' ἀπειλῶν νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν Μούκιον Σκαιόλαν εἰς ὁμολογίας. Ὁ Σκαιόλας, ἵνα δείξῃ ὅτι οὔτε τὰς ἀπειλὰς οὔτε τὰ βασανιστήρια τοῦ Πορσήνα φοβεῖται, ἐξέτεινεν ἐπὶ τῆς ἐκεῖ πλησίον ἀνημμένης πυρᾶς τὴν δεξιάν του χεῖρα καὶ ἀτάραχος ἀφῆκεν αὐτὴν νὰ κατακαῇ· λέγει δὲ προσέει εἰς τὸν Πορσήναν ὅτι 300 νέοι πατρίκιοι ἔχουσιν ὀρκισθῆ νὰ φονεύσωσι τὸν βασιλέα τῶν Ἑτρούσκων καὶ πάντες θὰ ἐπιχειρήσωσι τοῦτο, ἕως ὅτου εἷς ἐξ αὐτῶν ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ. Ὁ Πορσῆνας ἐκπλήσσεται πρὸ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ ἀνδρὸς καὶ φοβεῖται συγχρόνως, ἀφίνει δὲ ἐλεύθερον καὶ τὸν Μούκιον, ὅστις ἔκτοτε ἐπωνομάσθη Σκαιόλας ἦτοι ἀριστεροχείρ, ὥς ἔχων μόνον τὴν ἀριστερὰν χεῖρα.

Τέλος ὁμῶς οἱ Ῥωμαῖοι πιεσθέντες ὑπὸ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην πρὸς τὸν Πορσήναν, παραχωρήσαντες εἰς αὐτὸν πᾶσαν τὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως κειμένην χώραν, πιθανῶς δὲ παραδώσαντες καὶ τὰ ὅπλα πρὸς ἀσφάλειαν δὲ ἔδωκαν καὶ ὁμήρους δέκα νέους καὶ δέκα νεάνιδας.

Μεταξὺ τῶν νεανίδων ὁμῆρων ἦτο καὶ ἡ Κλουλία. Αὕτη, κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν, μὴ ἀνεχομένη νὰ εὐρίσκηται εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος της, ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν καὶ κολυμβῶσα

ἔφθασεν ἀβλαβῆς εἰς τὴν Ῥώμην, ἐν ᾗ τὰ ἐχθρικά βέλη ἐρορίποντο κατ' αὐτῆς ὡς χάλαζα.

Μετ' ὀλίγον ὁ Πορσῆνας ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρικίας, ἡτιγῆθη ὁμως καὶ τοιοντοτρόπως κατέπεσεν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Κλουσίου. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἐνισχύθησαν, ἀπετίναξαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κλουσίου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μετενάστευσαν εἰς Ῥώμην καὶ ὁ ἐπιφανὴς Σαβῖνος Ἀππίος Κλαύδιος μετὰ 5000 πελατῶν του, ὅσους λαβὼν ἐν Ῥώμῃ ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ πατρικίου, ἐγένετο ἀρχηγέτης γένους, ὅπερ κοτέλαβε περιφανῇ θέσιν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ καὶ διεκρίθη πάντοτε ἐπὶ ἀριστοκρατικῇ ὑπεροσίᾳ.

16. Μάχη παρὰ τὴν Ῥηγίλλην (496)

Θάνατος τοῦ Ταρκυνίου.

Ὁ Ταρκύνιος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Πορσῆνα κατέφυγε πρὸς τὸν γαμβρόν του Μαμίλιον, ἡγεμόνα τῆς λατινικῆς πόλεως Τούσκλου, καὶ ἐξήγησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μαμίλιου ἅπασαι αἱ λατινικαὶ πόλεις ἠνώθησαν καὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ῥώμης πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Ταρκυνίου. Αἱ λατινικαὶ πόλεις εἰχον ἤδη ἀναλάβῃ τὴν ἐλευθερίαν των, ὠφελούμεναι ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν πρὸς Πορσῆναν πόλεμον. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Ῥωμαῖοι διέτρεξαν μέγαν κίνδυνον, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον οἱ πληβεῖοι, ὑφιστάμενοι μυρίας ὅσας πιέσεις ἐκ μέσων τῶν πατρικίων, ἠρνήθησαν νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Λατίνων, ζητοῦντες προηγουμένως ἄφεσιν χρεῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι διέφυγον τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον κίνδυνον ἰδούσαντες τὴν δικτατορίαν, διὰ τῆς ὁποίας κατωρθώθη, ὥστε οἱ πληβεῖοι ν' ἀντεπεξέλθωσι μετὰ τῶν πατρικίων κατὰ τῶν Λατίνων.

Ὁ ἀγὼν μεταξὺ Λατίνων καὶ Ῥωμαίων μετὰ τινος προηγουμένης συμπλοκᾶς ἐκρίθη διὰ τῆς παρὰ τὴν Ῥηγίλλην λίμνην αἵματηρᾶς μάχης (496), ἣν ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Μαμίλιος ἐφορεύθη ὡς καὶ ὁ τελευταῖος υἱὸς τοῦ Ταρκυνίου Σέξτος. Καὶ αὐτὸς ὁ γηραιὸς βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐπληγώθη διὰ λόγχης· ἀποβαλὼν δὲ πᾶσαν ἐλπίδα περὶ ἀνακτίσεως τῆς βασιλείας κατέφυγεν εἰς Κόμην.

τῆς Καμπανίας, ὅπου ἀπέθανεν ἐνενηκοστούτης ἤδη τὴν ἡλικίαν (494), οἱ δὲ Λατῖνοι προσῆλθον καὶ αὖθις εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ῥωμαίων.

§ 17 Δικτατωρία.

Ἡ δικτατωρία ἰδρύθη, ὥς εἶδομεν, κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Λατίνους πόλεμον. Ἦτο ἡ ἀρχὴ αὕτη μεγίστη καὶ ἀπεριόριστος. Ὁ δικτάτωρ ἐκλεγόμενος ὑφ' ἐνὸς τῶν ὑπάτων¹ κατ'ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου εἶχεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν καὶ ἀνεύθυνον, ἀνωτέραν δὲ καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἀρχαίων βασιλείων. Εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ πάντων τῶν πολιτῶν. Ἡ διάρκεια ὅμως τῆς ἐξουσίας του ἦτο ἐξάμηρος. Ὁ δικτάτωρ εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας του περιεστοιχίζετο καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ Ῥώμῃ ὑπὸ 24 ῥαβδούχων, οἵτινες εἰς τὰς ῥάβδους τῶν ἔφερον καὶ πελέκεις. Ὑπάρχοντος δικτάτωρος, πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ αὐτοὶ οἱ ὕπατοι ὑπετάσσοντο εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Δικτάτωρ ἐξελέγετο ὁσάκις ἡ Ῥώμη ἠπειλεῖτο ὑπὸ ἐξωτερικοῦ πολέμου ἢ ὑπὸ ἐσωτερικῶν στάσεων. Μετὰ τοῦ δικτάτωρος ἐξελέγετο καὶ ἵπαρχος, ὅστις ὑπέκειτο εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Πρῶτος δικτάτωρ ἐξελέχθη ὁ Τίτος Μάρκιος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Παῦλος Ποστούμιος, εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ τὸ πλεῖστον ὠφείλετο ἡ λαμπρὰ τῶν Ῥωμαίων νίκη παρὰ τὴν Ῥηγίλλην λίμνην.

§ 18 Κατάστασις τῶν πληβείων ἐν Ῥώμῃ. —

Πόλεμος πρὸς τοὺς Οὐόλσκους

Ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἐν Ῥώμῃ ὠφελήθησαν μόνοι οἱ πατρίκιοι. Αὐτοὶ κατεῖχον πάσας τὰς δημοσίας ἀρχάς· αὐτοὶ κατεῖχον τοὺς δημοσίους ἀγροὺς, δι' οὓς ἐπλήρωνον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὠρισμένον τινὰ φόρον· ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου, ὅστις ἐπεβάρυνε μόνον τοὺς πληβείους.

Τοῦναντίον ἡ κατάστασις τῶν πληβείων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀξιοθρήνητος· οἱ συνεχεῖς πόλεμοι, οἵτινες ἐπηκολούθησαν μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ταρκυνίου, ἐξήντησαν τοὺς μικροὺς πόρους τῶν· διότι ὄχι μόνον κατὰ τὰς ἐκστρατείας ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ συντηρῶνται δι' ἰδίων ἐξόδων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μικροὶ ἀγροί, τοὺς ὁποίους κα-

¹ Ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων nocte silentio ἤρχετο εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἀπ' οὗ συνεβουλεύετο τοὺς οἰωνοὺς ὠνόμαζε τὸν δικτάτωρα.

τείχον, ἔμενον ἀκαλλιέργητοι. Καὶ τὸ χεῖριστον, οὐδὲ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων. Πρὸς συντήρησιν λοιπὸν ἑαυτῶν καὶ τῶν πεπομένων οἰκογενειῶν των ἡναγκάζοντο νὰ δανείζονται παρὰ τῶν πλουσίων ἐπὶ βαρυτάτῳ τόκῳ. Ἄλλ' ἡ ὀφειλὴ χρέους ἐν Ῥώμῃ ἦτο μέγα δυστύχημα· ἐπειδὴ οἱ πληβεῖοι συνήθως δὲν ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰς ὑποχρεώσεις των ἐντὸς τῆς ὁρισμένης προθεσμίας, τὰ χρέη αὐτῶν ἠδξάνοντο διὰ τῆς συσσωρεύσεως τῶν καθυστερουμένων τόκων. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ὠδήγει αὐτοὺς εἰς τὴν δουλείαν, καὶ εἰς αὐτὸν μάλιστα τὸν θάνατον· διότι σκληρός τις νόμος ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν δανειστὴν τὸ δικαίωμα νὰ καθιστᾷ δοῦλόν του τὸν ἀναξιοχρεῶν ὀφειλέτην του· τότε δὲ ὑφίστατο οὗτος πολυειδεῖς κακώσεις καὶ βασάνους· ἐρρίπτετο εἰς τὰς φυλακάς, ἐπωλεῖτο, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐφορευέτο.

Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἔκαμε τοὺς πληβεῖους, ὥς εἶδομεν, ν' ἀρνηθῶσι νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Λατίνων τῶν ἐπερχομένων κατὰ τῆς Ῥώμης, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι κινδυνεύοντες ἴδρυσεν τὴν δικτατορίαν. Ὡσαύτως καὶ ὅτε βραδύτερον (495) οἱ Οὐδόσκοι ἐπήρχοντο κατὰ τῆς Ῥώμης, οἱ πληβεῖοι ἠγνήθησαν νὰ λάβωσι κατ' αὐτῶν τὰ ὅπλα καὶ μόνον ἐνέδωκαν εἰς τὰ παρακλήσεις τοῦ ὑπάτου Σερβιλίου, ὅστις ἀνέστειλε τὸν περὶ χρεῶν νόμον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ ὑπεσχέθη ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον θὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν τὰ παρόνοιά των.

Οἱ πληβεῖοι ἔλαβον τότε τὰ ὅπλα καὶ οἱ Οὐδόσκοι ἠγνήθησαν· ἀλλ' αἱ δοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Σερβιλίου ὑποσχέσεις δὲν ἐξεπληρώθησαν, διότι ἀντίστη εἰς τοῦτο ἡ Σύγκλητος.

§ 19. Ἀποχώρησις τῶν πληβείων εἰς τὸ Ἱερὸν ὄρος.

Ἱδρύσις τῆς Δημορχίας ἐν Ῥώμῃ. (493)

Οἱ πληβεῖοι βλέποντες ὅτι αἱ ἐν καιρῷ πολέμου διδόμεναι εἰς αὐτοὺς ὑποσχέσεις ὑπὸ τῶν πατρικίων ἐλησμονοῦντο ἐν καιρῷ εἰρήνης, ἐξωργίσθησαν σφόδρα· ὅθεν ἀπεσύρθησαν ἔνοπλοι πέραν τοῦ Ἀνίου ποταμοῦ καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ ὄρους μὲ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ ἰδρῦσωσιν ἐκεῖ νέαν πόλιν ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Ῥώμης.

Ἡ ἀποχώρησις αὕτη τῶν πληβείων κατετάραξε τοὺς πατρικίους,

φοβουμένους τὴν διχοτομίαν τῆς πόλεως. Ὁ Μάνιος Βαλέριος, ἀδελφὸς τοῦ Ποπλικόλα, συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ δειχθῶσιν ἐπιεικεῖς πρὸς τοὺς πληβεῖους. Ὄθεν ἔπεμψαν δύο πρεσβείας εἰς τοὺς πληβεῖους, παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ῥώμην· ἀλλ' ἐσιάθη ἀδύνατον νὰ τοὺς πείσωσιν. Τέλος ἐστάλη καὶ τρίτη πρεσβεία, μέλος τῆς ὁποίας ἦτο καὶ ὁ Μανήγιος Ἀγρίππας, προσφιλέστατος εἰς τὸ πλῆθος. Ὁ Μανήγιος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μετεχειρίσθη λίαν εὐστόχως τὸν μῦθον τῶν στασιασάντων μελῶν τοῦ σώματος κατὰ τοῦ στομάχου καὶ ἔπεισε τοὺς πληβεῖους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ῥώμην, ἅφ' οὗ ἐγένοντο δεκταὶ αἱ ἀπαιτήσεις αὐτῶν· α) νὰ ἐλευθερωθῶσιν ὅσοι ἐγένοντο δοῦλοι ἐκ χρεῶν καὶ β) ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν χρεῶν ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι ταῦτα.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν οἱ πληβεῖοι ἐξήτησαν καὶ ἐπέτυχον τὴν ἰδρυσιν ἰδιαιτέρας αὐτῶν ἀρχῆς, τῆς τῶν *δημάρχων* (493), ἵνα προστατεύῃ αὐτοὺς κατὰ πάσης ἀδικίας καὶ βιαιοπραγίας τῶν πατρικίων. Οἱ δῆμαρχοι ἐξελέγοντο κατ' ἔτος καὶ ἐκ τῆς τάξεως μόνον τῶν πληβείων, κατὰ πρῶτον 2, ἔπειτα 5 καὶ τελευταῖον 10. Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι τῶν πληβείων δὲν ἔφερον οὐδὲν διακριτικὸν σημεῖον. Μόνον εἰς κλητῆρ προηγεῖτο αὐτῶν. Ἦσαν ἀνεξάρητοι ἀπὸ τῶν ὑπάτων καὶ τῆς Συγκλήτου, εἶχον δὲ μεγίστην δύναμιν. Καθήμενοι εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ βουλευτηρίου ἠδύναντο νὰ ἀναστέλλωσιν πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου καὶ τῶν ὑπάτων ἐπιβλαβῇ εἰς τοὺς πληβεῖους διὰ τῆς ἀρρησικυρίας των τ. ἔ. ἐκφωνοῦντες τὴν λέξιν *νέλο* (=φέρω ἔιστασιν). Τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερὸν καὶ ἀπαρabiαστον. Ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν πτωχῶν, δὲν ἠδύναντο ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς Ῥώμης καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς των. Αἱ οἰκίαι των ἦσαν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀνοικταί, ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς ἄστυλόν εἰς τοὺς καταδιωκομένους.

Ἐφεξῆς ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς Ῥώμης θὰ εἴνε διαρκῆς πάλη τῶν πληβείων, ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους, ἐναντίον τῶν πατρικίων, τῶν ὁποίων προῖστανται ἡ Σύγκλητος καὶ οἱ ὑπατοί, μέχρι τῆς τελείας πολιτικῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων.

Ἀγορανόμοι. Ταυτοχρόνως μὲ τὴν δημαρχίαν εἰσῆχθη καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν αγορανόμων, οἵτινες ἦσαν ὡς βοηθοὶ τῶν δημάρχων καὶ εἶχον

καθήκοντα ἀστυνομικά τ. ἔ. τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, τῶν
ναῶν, τῶν ὑδραγωγείων καὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ὠνίων.

19. Κοριολανὸς (490).

Ἀφ' οὗ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐπῆλθε προσωρινή τις ἰσυχία εἰς τὰ
ἑσωτερικὰ πράγματα τῆς Ῥώμης, ἐπανελήφθη καὶ πάλιν ὁ πρὸς τοὺς
Οὐδόσκους πόλεμος καὶ δραστηριώτερος μάλιστα. Οἱ Ῥωμαῖοι προ-
έβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς μητροπόλεως τῶν Οὐδόσκων Κοριόλης.
Κατὰ τὴν ἄλωσιν ταύτης διεκρίθη ὑπὲρ πάντας διὰ τὰ ἀτρόμητον θάρ-
ρος του νέος τις πατρίκιος, ὁ Γάτος Μάρκιος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀ-
πενεμήθη τὸ ἐπώνυμον Κοριοριανὸς.

Ὁ Κοριοριανὸς ἔδειξεν ὑπέρμετρον μεγαλοφροσύνην διὰ τὸ κατορ-
θωμά του. Ἔνεκα δὲ τούτου, ὅτε κατόπιν ἐξήγησε τὴν ὑπατείαν, ὁ λαὸς
ἠγορήθη εἰς αὐτὸν ταύτην. Διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Κοριοριανὸς
συνέλαβεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν πληβείων καὶ ἐξήτει εὐκαιρίαν νὰ
ἐκδικηθῇ αὐτούς. Ἡ εὐκαιρία δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Κατὰ τὴν εἰς τὸ Ἱερὸν ὄρος ἀποχώρησιν τῶν πληβείων αἱ γαῖαι ἔ-
μειναν παντελῶς ἀκαλλιεργητοὶ ἐντεῦθεν ἐπῆλθε λιμὸς εἰς τὴν Ῥώμην.
Ἡ Σύγκλητος, ἵνα προλάβῃ τὸν ἐκ τοῦ λιμοῦ κίνδυνον, ἐκόμισεν ἐκ
Σικελίας καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν σῖτον, τὸν ὁποῖον προὔτιθετο νὰ δια-
νείμῃ δωρεὰν εἰς τοὺς πτωχοὺς. Ἀλλ' ὁ Κοριοριανὸς τότε εἶπεν «ἡ σῖ-
τον ἢ δημάρχους» τ. ἔ. τότε μόνον νὰ διανεμηθῇ σῖτος εἰς τοὺς πλη-
βεῖους, ἂν οὗτοι συγκατεθῶσιν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας. Ἡ
αὐθάδης αὕτη πρότασις τοῦ Κοριοριανοῦ ἐξώργισε τοὺς πληβεῖους εἰς
μέγαν βαθμόν, οἱ δὲ δημαρχοὶ ἐκάλεσαν αὐτὸν πάραυτα νὰ ἀπολογηθῇ
ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Οὔτε αἱ παρακλήσεις οὔτε αἱ ἀπειλαὶ τῶν πατρι-
κίων ἴσχυσαν νὰ κάμψωσι τοὺς δημάρχους. Ὁ Κοριοριανὸς καταφρονῶν
τὴν πρόσκλησιν δὲν ἐνεφανίσθη, ἵνα ἀπολογηθῇ· ὁ δὲ λαὸς ἐδίκασεν
αὐτὸν ἐρήμην καὶ τὸν κατεδίκασεν εἰς ἔξορίαν.

Ὁ Κοριοριανὸς πνέων μένεα κατὰ τοῦ λαοῦ κατέφυγε πρὸς τοὺς
Οὐδόσκους, τοὺς ἀσπόνδους ἐχθροὺς τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐξήγειρεν
αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος του. Οἱ Οὐδόσκοι ὑπὸ τὴν ἀρ-
χηγίαν τοῦ Κοριοριανοῦ εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν χώραν τῶν Ῥωμαίων.
οὐδεὶς στρατὸς καὶ οὐδεμία ὀχυρὰ θέσις ἀναχατίζει αὐτούς. Μετ' ὀ-
λίγον φθάνουσι καὶ στρατοπεδεύουσιν εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀ-

πόστασιν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τὴν Ῥώμην. Μάτην μετέβησαν παρὰ τῷ Κοριολανῷ οἱ σεβαστιότεροι ἐκ τῶν ὑπατικῶν καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς τῶν θεῶν. Ὁ Κοριολανὸς ὑπεδέχθη αὐτοὺς ψυχρῶς καὶ ἀπήντησε τραχέως εἰς τὰς παρακλήσεις των. Τέλος μετέβη παρ' αὐτῷ καὶ ἡ μήτηρ του Βετουρία καὶ ἡ σύζυγός του μετὰ τῶν δύο τέκνων της καὶ πολλαὶ ἄλλαι εὐγενεῖς γυναικες. Ὅτε δὲ ἡ γηραιὰ μήτηρ του ἔπεσε πρὸ τῶν ποδῶν του καὶ κλαίονσα τὸν ἰκέτευε ἐν ὀνόματι τοῦ ἱερωτάτου τῶν αἰσθημάτων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος, ὁ ἀδυσώπητος στρατηγὸς ἐκάμφθη καὶ δακρύων καὶ αὐτὸς εἶπεν «ὦ μήτηρ ἔσωσας μὲν τὴν πατρίδα, ἀπώλεσας ὅμως τὸν υἱόν σου». ἀμέσως δὲ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθε. Καὶ κατὰ τινα μὲν παρὰδοσιν ἐφορεύθη ὑπὸ τῶν Οὐόλσκων ὥς μὴ ἐκτελέσας τὴν ὑπόσχεσίν του περὶ καταστροφῆς τῆς Ῥώμης κατ' ἄλλην δὲ ἔζησε μέχρι βαθυτάτου γήρατος ἐπαναλαμβάνων συχνάκις ὅτι αἷ ἐξορία εἶνε πολὺ σκληρὰ εἰς ἓνα πρεσβύτην».

§ 21. Πρῶτος κληρουχικὸς νόμος Σπορίου Κασίου (486).

Αἱ διὰ τῶν ὄπλων κατακτώμεναι γαῖαι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην δημοσίαν ἰδιοκτησίαν (ager publicus) τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Τὰς δημοσίας ταύτας γαῖας ἡ Σύγκλητος ἐμίσθωνεν εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας, πάντοτε δὲ ἐλάμβανον αὐτὰς οἱ πατρίκιοι. Μετ' ὀλίγον ὅμως, τῇ συνανοχῇ καὶ τῆς Συγκλήτου, τὸ μίσθωμα δὲν ἐπληρῶνετο πλέον, αἱ δὲ δημόσιαι γαῖαι ἀπέβησαν ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τῶν πατρικίων. Ἀλλ' ὁ διασημότερος τῶν πατρικίων Σπόριος Κάσιος, ὅστις τρεῖς ἐτιμήθη διὰ τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος, ἐσκέφθη νὰ παρὰσχῃ εἰς τοὺς πληβείους τὰ μέσα, ὅπως ἀποβῶσι χρήσιμοι, εἰς δὲ τὸ κράτος ν' ἀποδώσῃ τὰ εἰσοδήματά του. Ὅθεν τῷ 486, ὕπατος ὢν, προέτεινε τὸν πρῶτον κληρουχικὸν νόμον (lex agraria) ἥτοι ἐκ τῶν δημοσίων γαιῶν ἐν μέρος νὰ διανεμηθῇ μεταξὺ τῶν πτωχῶν, οἱ δὲ μισθωταὶ τοῦ ἄλλου μέρους νὰ πληρῶνωσι τακτικῶς εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὸ ὀρισμένον μίσθωμα.

Αἱ προτάσεις αὗται τοῦ Σπορίου Κασίου ἐξηρέθισαν σφόδρα τὴν Σύγκλητον. Καίτοι δὲ αὕτη ἤθελε νὰ πολεμήσῃ τὰς προτάσεις ταύτας πάσῃ δυνάμει, ἐν τούτοις ἔβλεπε πόσον ἐπικίνδυνον ἦτο τοῦτο εἰς σιγ-

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ).

μήν, καθ' ἣν ὁ λαὸς εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα ὑπατον. Ὅθεν ἀπεδέχθη αὐτὰς μὲ τὴν ὀπισθοβουλίαν νὰ μὴ τὰς ἐκτελέσῃ. Ἡ πρώτη ἔξαισις τοῦ πλήθους κατηνύσθη. Εὐθὺς δὲ ὡς ἔληξεν ἡ ὑπατεία τοῦ Κασίου, οἱ πατρίκιοι κατηγόρησαν αὐτὸν ὡς θηρεύοντα τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους, ἵνα ἀναγορευθῇ βασιλεὺς, καὶ κατώρθωσαν νὰ καταδικασθῇ εἰς θραδισμόν καὶ ἀποκεφαλισμόν. Οἱ δῆμαρχοι φθονοῦντες τὴν μεγάλην δημοικότητα τοῦ Κασίου ἐγκατέλιπον αὐτόν, τὸν ἐγκατέλιπε δὲ καὶ ὁ λαός, ὁ λίαν εὐκόλως ἀπατῶμενος. Οὕτω λοιπὸν ὁ Κάσιος ἔπεσε θῦμα τῆς εὐγενοῦς ιδέας του.

§ 22. Οἱ Φάβιοι. — Δικαίωμα τῶν δημάρχων ἵνα ἐγκαλοῦσι τοὺς ὑπάτους, καὶ τῆς φυλῆτιδος ἐκκλησίας ἵνα ἐκδίδῃ ψηφίσματα.

Ὁ περὶ γαιῶν νόμος τοῦ Σπορίου Κασίου, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, περιῆλθεν εἰς ἀχρησίαν, διότι οἱ πατρίκιοι ἐκ παντὸς τρόπου ἐφρόντισαν, ἵνα μὴ ἐκτελεσθῇ οὗτος. Ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν πατρικίων ἔδειξε μέγαν ζῆλον ἡ κραταιὰ οἰκογένεια τῶν Φαβίων, ἥτις διὰ τοῦτο ἔσχε καὶ τὸ ἐξαιρετικὸν προνόμιον νὰ ἐκλέγῃ ἐπὶ ἐπταετίαν ἴδιον ὑπατον ἐκ τῶν ἑαυτῆς μελῶν.

Ἀλλ' οἱ Φάβιοι, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἡγοῦνται τῆς Συγκλήτου, μετ' ὀλίγον εὐρίσκονται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ. Ἰσως ἐξήτησαν στήριγμα παρὰ τῷ λαῷ, διότι οἱ πατρίκιοι φθονοῦντες τὴν μεγάλην τῶν Φαβίων δόξαν διανοοῦντο ν' ἀποσύρῳσιν ἀπ' αὐτῶν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἴδιον ὑπατον.

Ὁ Κάσιων Φάβιος ζητεῖ ν' ἀποσπλάσῃ παρὰ τῶν πατρικίων τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ γαιῶν νόμου. ἀποτυγχάνει ὁμως καὶ ἀναγκάζεται ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ῥώμης, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὅλον τὸ πολυάριθμον γένος τῶν Φαβίων, οἵτινες ἀνῆρχοντο εἰς 306 καὶ μετὰ τῶν πελατῶν των εἰς 4306.

Οἱ Φάβιοι καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἠθέλησαν νὰ φανῶσι χρήσιμοι εἰς τὴν Ῥώμην. Καταλαβόντες ὀχυρὰν θέσιν παρὰ τὸν ποταμὸν Κρεμέραν ἀπέναντι τῶν Οὐνῶν, ἐπὶ ἐν ἔτος ἐποιοῦν ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς χώρας τῶν Οὐνηντανῶν καὶ ἐπροξέρουν εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφάς. Τέλος ὁμως ἐνέπεσον εἰς ἐνέδραν πινὰ τῶν Οὐνῶν καὶ ἐφρονεύθησαν ἅπαντες (477), πλὴν ἑνὸς μικροῦ παιδίου, τὸ ὁποῖον εἶχε μείνῃ

ἐν Ῥώμῃ καὶ τὸ ὅποῖον ἐπέζησεν, ἵνα συνεχίσῃ τὸ ἔνδοξον γένος τῶν Φαβίων.

Ὁ ὕπατος Μενήμιος, ὅστις εὗρίσκετο ἐκεῖ πλησίον μετὰ στρατοῦ, δὲν ἦλθεν εἰς βοήθειαν τῶν Φαβίων. Ἐνεκα τούτου οἱ δήμαρχοι, ὠφελοῦμενοι τὴν δημοσίαν λύπην, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς του κατηγόρησαν τὸν Μενήμιον ἐπὶ προδοσίᾳ ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας. αὕτη δὲ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς βαρὺν πρόστιμον. Ὁ Μενήμιος μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὕβριν ταύτην ἀπέθανεν ἐξ ἀστίας.

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τῶν δημάρχων ἦτο σπουδαιότατη. Ἐκτοτε ἰδιοποιήθησαν οἱ δήμαρχοι τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκαλῶσι τοὺς ὑπάτους ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας.

Πέντε ἔτη βραδύτερον (471) οἱ πληβεῖοι ἐπέτυχον προσέτι ἵνα ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία (comitia plebis tributa), ἐν ἣ τὸ πλῆθος συνήρχετο κατὰ φυλάς, ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδίδῃ ψηφίσματα (plebiscita). Τοιοῦτοτρόπως ἐκείνοι, οἵτινες πρὸ ἐνὸς αἰῶνος δὲν εἶχον οὐδεμίαν ἰσχὺν ἐν τῇ πόλει, ἔχουσι νῦν ἀρχηγούς (τοὺς δημάρχους), τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ τοῦ ψηφίζειν νόμους.

§ 23. Κόϊοντος Κικινινᾶτος (458).

Ὡσεὶ μὴ ἤρκουν αἱ ἐσωτερικαὶ αὗται ταραχαὶ τῆς Ῥώμης, καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροί, οἱ Οὐγεντιανοὶ ἀπὸ βορρᾶ καὶ οἱ Οὐδόσκοι καὶ οἱ Αἴκονοι ἀπὸ μεσημβρίας, σχεδὸν ἀδιακόπως παρηνώχλουν τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ τελευταῖοι μάλιστα ἐπεχείρουν συχνὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας. Κατὰ τούτων ἐστάλη ὁ ὕπατος Μινούκιος. Οἱ Αἴκονοι ὁμῶς κατώρθωσαν νὰ ἐγκλείσωσι τὸν στρατὸν τοῦ Μινουκίου εἰς τι στενὸν παρὰ τὸ ὄρος Ἀλγιδον καὶ ἔφερον αὐτὸν εἰς τοιαύτην ἀμνηχανίαν, ὥστε δὲν ὑπελείπετο ἄλλο ἢ νὰ παραδοθῇ αἰχμάλωτος.

Ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ στιγμῇ ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὸν γηραιὸν Κόϊντον Κικινινᾶτον, παρὰ τοῦ ὁποίου μόνου ἠλπιζε σωτηρίαν. Ὁ Κικινινᾶτος ἀναγκασθεὶς νὰ πληρώσῃ μέγα χρηματικὸν πρόστιμον, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὸν υἱὸν του φυλακίσεως, περὶῆλθεν εἰς μεγάλην πενίαν. Ἐνεκα τούτου ἀπεσύρθη εἰς μικρὸν τινα ἀγρόν, ὅστις τῷ ἀπέμεινε, καὶ καλλιερῶν τοῦτον διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν ἐπορίζετο τὰ πρὸς συντήρησιν. Τὸν Κικινινᾶτον τοῦ-

τον ἢ Σύγκλητος ἐξέλεξεν δικτάτωρα. Οἱ πρόσβεις, οὔτινες ἐστάλησαν, ἵνα ἀναγγείλωσιν εἰς τὸν Κιγκινῆτον τὴν ἐκλογὴν του, εὖρον αὐτὸν ἀροτριῶντα τὸν ἀγρόν του. Ὁ Κιγκινῆτος ἀκούσας ὅτι ἐξελέχθη δικτάτωρ ἀνεφώνησεν· «ἡ δημοκρατία λοιπὸν εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ;». Εἰσέρχεται ἀμέσως εἰς τὴν καλύβην του, ἀποθέτει τὸν γεωργικὸν χιτῶνα καὶ περιβάλλεται τὴν ἡβερνθον τοῦ πολίτου. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν βαδίζει αὐθημερὸν κατὰ τῶν Αἰκούων, περικυκλώνει αὐτοὺς καὶ ἀναγκάζει νὰ διέλθωσιν ὑπὸ ζυγόν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἐν θριάμβῳ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ὑπάτου, τὸν ὅποιον εἶχε σώσῃ, κατέθεσε τὸ δικτατωρικὸν ἀξίωμα, τὸ ὅποιον διετήρησε μόνον 16 ἡμέρας, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν ἀγρόν του.

§ 24. Δεκαρχία.—ἀστικὴ ἰσότης.

Μέχρι τοῦδε τὰ διάφορα δικαστικὰ ἀξιώματα κατεῖχον οἱ πατρίκιοι. Οὗτοι ἐδίκαζον τὰς μεταξὺ τῶν πολιτῶν διαφορὰς καὶ ἐν γένει τὰ ἀδικήματα οὐχὶ κατὰ γραπτὸν καὶ γνωστὸν τοῖς πᾶσι νόμους, ἀλλὰ κατ' ἄγραφᾳ ἔθιμα, τὰ ὅποια οἱ πατρίκιοι δικασταὶ ἡρμήνευον αὐτογνωμόνως καὶ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς τάξεώς των. Ἐνεκα τούτου καὶ διὰ νὰ τεθῇ ἐπὶ τέλος φραγμὸς εἰς τὰς αὐθαιρεσίας τῶν δικαστῶν, ἐν ἔτει 462 ὁ δήμαρχος Γάιος Τερέντιλλος Ἀρσας προέτεινε νὰ γρῦφῳσι καὶ δημοσιευθῶσι νόμοι, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους νὰ ἐκδικάζωνται αἱ διαφοραὶ τῶν πολιτῶν ἐπὶ πρῶτον τῶν δικαστηρίων.

Τὴν πρότασιν ταύτην σφοδρότατα ἐπολέμησαν οἱ πατρίκιοι, μετὰ δεκαετῇ δὲ ἀντίστασιν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσι καὶ ἡ πρότασις τοῦ Ἀρσα ἐψηφίσθη. Τρεῖς λοιπὸν συγκλητικὸι ἀπεισάλλησαν εἰς τὰς ἀξιολογωτέρας πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα μελετήσωσι τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους καὶ ἰδίως τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνα. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐξελέχθησαν δέκα ἄνδρες ἐκ τῶν πατρικίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη νὰ συγγράψωσι τοὺς ἀπαιτούμενους νόμους. Οἱ δέκα οὗτοι ἄνδρες ὠνομάσθησαν δεκαρχοί, προῖστατο δὲ αὐτῶν ὁ ἐπιφανὴς πατρίκιος Ἀππιος Κλαύδιος.

Ἵνα μὴ παρεμβληθῇ οὐδεμία δυσχέρεια εἰς τὸ ἔργον τῶν δεκάρχων. ἀνεστάλη προσωρινῶς τὸ ἐν ἰσχύϊ πολίτευμα, τ. ἔ. κατηγορήθησαν προσωρινῶς ἡ ὑπατεία, ἡ δημαρχία καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρχαί· ἀνετέθη

δὲ προσέειπε τοὺς δεκάρχους καὶ ἡ κυβένησις τῆς χώρας μετ' ἀπεριόριστον ἐξουσίας καὶ ἄνευ ἐκκλήσεως (451).

Τὸ πρῶτον ἔτος οἱ δέκαρχοι ἐξετέλεσαν τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτοὺς ἔργον ἐν ἄκρα ὁμοφωνίᾳ· τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν μετεχειρίσθησαν μετ' ἄκρας δικαιοσύνης· πρὸς πάντας ἦσαν δίκαιοι καὶ προσηγνείς· ὅχι μόνον δὲν ὑπερέβαινον τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας των, ἀλλὰ τοῦναντίον καὶ περιώριζον αὐτά. Ἡ τυραννία πολλάκις ἔχει εὐτυχεῖς ἀπαρχάς. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐχάραξαν τοὺς συνταχθέντας νόμους ἐπὶ 10 χαλκῶν πλακῶν, τοὺς ὁποίους ἐνέκρινε καὶ ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ λαός. Οἱ νόμοι οὗτοι ἀπετέλουν τὸ ἀρχαιότερον Ῥωμαϊκὸν δίκαιον περὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας, περὶ ἐμπορίας, περὶ ἐπιγαμίας καὶ τῶν τοιούτων.

Ἄλλ' ἡ νομοθεσία δὲν ἦτο πλήρης· ὑπελείποντο διατάξεις τινές. Διὰ τοῦτο ἐνεκρίθη νὰ παραταθῇ ἡ ἀρχὴ τῶν δεκάρχων ἐπὶ ἓν ἀκόμη ἔτος, ἀφ' οὗ ἄλλως καὶ ἡ κυβένησις τῶν δέκα ἐκείνων ἀνδρῶν ὑπῆρξε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν λαμπρά. Ὁ ἐκ τῶν πρώτων δεκάρχων Ἀππίος Κλαύδιος, ὅστις κατὰ τὸ α' ἔτος κατώρθωσε ν' ἀποκρύψῃ τὴν ἀλαζονείαν του καὶ τὴν φιλοδοξίαν διὰ προσπεποιημένης προάτης καὶ δημοτικότητος, ὅχι μόνον κατώρθωσε νὰ ἐκλεχθῇ ἐκ νέου, ἀλλ' ἐνῆργησε νὰ ἐκλεχθῶσι δέκαρχοι ἐννέα ἄνδρες ἄσημοι, ἀλλ' ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτὸν, ἐκ τῶν ὁποίων πέντε ἦσαν πληβεῖοι.

Οἱ νέοι δέκαρχοι συνεπλήρωσαν τὴν νομοθεσίαν δημοσιεύσαντες δύο εἰσέτι πίνακας. Τοιουτοτρόπως ἀπηρτίσθη ἡ λεγομένη δωδεκάδελτος (duodecim tabulae).

Κατάλυσις τῆς δεκαρχίας. Ἄλλ' ἡ κυβένησις τῶν δεκάρχων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀπέβη τυραννική. Ἐξετράπησαν οὗτοι ἀσυστόλως εἰς πᾶσαν αὐθαιρεσίαν. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν πολιτῶν ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δεκάρχων. Ἐνεφανίζοντο δημοσίᾳ περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ 120 δραβδούχων, φερόντων εἰς τὰς δράβδους καὶ πελέκεις. Ἐφαίνοντο ὡς 10 βασιλεῖς καὶ ἐπεδείκνυν ἀληθῶς βασιλικὴν ὑπεροψίαν. Ὁ λαὸς εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ φόβου. Ἡ Σύγκλητος, ἥτις ὤφειλεν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν νὰ προστατεύσῃ τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας, τοῦναντίον ἱκανοποιῶσα ἐκδικητικὸς πόθους ἔβλεπε μετὰ τινος εὐχαριστήσεως τὴν τυραννίαν ταύτην, ἀπορρέουσάν ἐκ δημοτικοῦ νόμου. Πολλοὶ τῶν πληβείων μετενάστευσαν, καὶ ἐκ τῶν πατρικίων οἱ χρηστέτεροι μετέ-

βησαν εἰς τὰς ἐπαύλεις των. Οἱ δέκαρχοι διετήρησαν αὐθαιρέτως τὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ β' ἔτους. Ἀλλὰ μυσαρὸν ἐγκλημα τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὁμοιον πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπὶνέγκε τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ταρκυνίου, ἐπέσπευσε τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας,

Ὁ Ἀππίος Κλαύδιος εἶχεν ἐρασθῆ τῆς ὥραιας καὶ ἐναρέτου νεάνιδος Βιοργινίας, ἣτις ἦτο θυγάτηρ τοῦ Λευκίου Βιοργινίου, ἐνὸς ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων πληβείων ἀξιωματικῶν, καὶ μνηστὴ τοῦ Ἰκιλίου, πρώην δημόρχου. Ὁ Ἀππίος μετεχειρίσθη πᾶν μέσον, ἵνα ἐξαπατήσῃ τὴν νεάνίδα καὶ ἀποσπᾷσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῆς ἀποτυχῶν κατέφυγεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸ ἐξῆς αἰσχροτάτον μνηστῆριον. Ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἦσαν ἀπρηστοὶ καὶ ἐν τῷ κατὰ τῶν Σαβίνων πολέμῳ, ὁ κακοήθης καὶ διεφθαρμένος Κλαύδιος ἔπεισεν ἕνα τῶν πελατῶν του ν' ἀπαιτήσῃ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τὴν Βιοργινίαν ὡς δούλην του, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ ἄτεκνος σύζυγος τοῦ Βιοργινίου ὑπέβαλε ταύτην εἰς τὸν ἄνδρα τῆς ὡς ἰδίου ἐαυτῶν τέκνον. Μάτην διεμαρτυρήθη ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὁ πατὴρ τῆς κόρης Βιοργίνιος, ὅστις μαθὼν νὰ συμβάντα ἔτρεξεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου εἰς Ῥώμην. Μάτην πολυάριθμοι ἄλλοι μάρτυρες ἐβεβαίουν ὅτι ἡ Βιοργινία ἦτο γνησία κόρη τοῦ Βιοργινίου. Ὁ βδελυρὸς Ἀππίος Κλαύδιος, ὅστις προήδρευε τοῦ δικαστηρίου, ἐπέδικασε τὴν κόρην εἰς τὸν πελάτην του. Ὁ Βιοργίνιος, βλέπων ὅτι δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία ἐλπίς νὰ σώσῃ τὴν κόρην του, ἐπληξεν αὐτὴν διὰ μαχαίρας εἰς τὴν καρδίαν, προτιμήσας νὰ τὴν ἴδῃ νεκρὰν ἢ ἀτιμαζομένην. Κρατῶν δὲ τὴν αἰμόφυρτον ἐκ τοῦ αἵματος τῆς κόρης του μάχαιραν διέσχισε τὸ πλῆθος καὶ πηδήσας ἐπὶ τοῦ ἵππου του ἔτρεξεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπου μετὰ συντετριμμένης καρδίας διηγεῖται τὸ τραγικὸν συμβάν.

Ἡ θῆα τοῦ Βιοργινίου, τὰ δάκρυά του, τὸ αἷμα τῆς κόρης του, καὶ ἡ διήγησις ἐξήγειρε τὸν στρατὸν, ὅστις οὐδόλως προσέχων εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχηγῶν του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ὡσαύτως καὶ ὁ λαὸς συγκινεῖται ἐκ τῆς θῆας τοῦ καθημαγμένου νεκροῦ τῆς Βιοργινίας, τὸν ὁποῖον ἐβάσταζεν ὁ Ἰκίλιος, καὶ ἐκ τῶν θρήνων τῶν συγγενῶν, καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ στρατοῦ. Καταλαμβάνουσι τὸν Ἀβεντῖνον λόφον καὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας. Ἡ Σύγκλητος ἀνθίσταται κατ' ἀρχὰς κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κλαυδίου. Ἐνεκα τούτου στρατὸς καὶ λαὸς ἀποχωροῦσι εἰς τὸ Ἱερὸν ὄρος (449). Τότε ἡ Σύγ-

κλητος κατὰ συμβουλήν τῶν συγκλητικῶν Βαλερίου καὶ Ὀρατίου, ἡγαγ-
κάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ προέβη εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας
καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προτέρων ἀρχῶν. Ἀλλὰ τὸ χυθὲν ἀθῶον
αἷμα ἐξήτει ἐκδίκησιν. Διὰ τοῦτο οἱ δέκαρχοι κατεδιώχθησαν δικαστι-
κῶς· καὶ ὁ μὲν Ἀππιος, ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, ἠτυοκτόνησεν ἐν τῇ φυ-
λακῇ πρὸ τῆς δίκης, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξορίσθησαν ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ ἡ
περιουσία αὐτῶν ἐδημεύθη.

§ 25. **Δημοτικοὶ νόμοι Βαλερίου καὶ Ὀρατίου.** — Ἐπι-
γαμία τῶν δύο τάξεων. — Χιλιαρχία. — τιμητεία.

Ἐπανελθόντος τοῦ λαοῦ ἐκ τοῦ Ἱεροῦ ὅρους, συνήλθεν ἡ φυλετικὴ
ἐκκλησία καὶ ἐξέλεξε τοὺς δημάρχους· ἔπειτα ἐξελέχθησαν καὶ ὕπα-
τοι οἱ δημοφιλεῖς συγκλητικοὶ Βαλέριος καὶ Ὀράτιος. Οἱ δύο οὗτοι
ὕπατοι ἐφείλκυσαν τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ εἰσαγαρόντες πρὸς ὄφελος
αὐτοῦ τοὺς ἐξῆς τρεῖς νόμους (449).

α) ἀπηγορεύετο ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἡ ἐγκαθίδρυσις οἰασοδήποτε ἀρ-
χῆς ἐχούσης ἀνέκκλητον ἐξουσίαν.

β) αἱ ἀποφάσεις ἦτοι τὰ ψηφίσματα τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας εἶχον
ἰσχὺν νόμου ὅχι μόνον διὰ τοὺς πληβεῖους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πατρι-
κίους ἐξισοῦντο ἐν ἄλλοις λόγοις πρὸς τὰ ψηφίσματα τῆς λοχίτιδος
ἐκκλησίας. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ψηφίσματα τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας κατ'
ἀρχὰς ὑπέκειντο εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Συγκλήτου· διὰ νεωτέρου
ὁμως νόμου καὶ ὁ περιορισμὸς οὗτος κατηργήθη.

γ') Ἐπεκυρώνετο τὸ ἀπαρabiαστον τῶν δημάρχων.

Διὰ τῆς δωδεκαδέλτου καθιερώθη ἡ ἰσότης πάντων τῶν πολιτῶν
(ἀμφοτέρων τῶν τάξεων) ἐνώπιον τοῦ νόμου. Ἄλλ' ἂν καὶ ἰκανὰ
μέχρι τοῦδε δικαιώματα ἀπέκτησαν οἱ πληβεῖοι, ὑπῆρχεν εἰσέτι μεταξὺ
τῶν δύο τάξεων μέγα χάσμα. Δὲν ἠδύνατο εἰσέτι οἱ πληβεῖοι νὰ με-
τάσχῃσι τῶν μεγίστων τῆς πολιτείας ἀξιωματῶν, οὔτε ἐπετρέπετο εἰς
αὐτοὺς νὰ ἔχῃσιν ἐπιγαμίαν μετὰ τῶν πατρικίων. Ἀλλὰ καὶ τὰς δύο
ταύτας ἀπαγορεύσεις προσέβαλον ζωηρῶς οἱ πληβεῖοι, ἐπιδιώκοντες
τὴν τελείαν ἰσότητά μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Ἐν ἔτει 445 ὁ δῆμαρχος
Γ. Κανουήλιος προσέτεινε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἐπιγαμία μεταξὺ τῶν δύο τά-
ξεων (πατρικίων καὶ πληβείων), οἱ δὲ συνάδελφοί του προσέτειναν νὰ
ἐπιτραπῇ ἵνα ἐκλέγωνται ὕπατοι καὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληβείων.

Ἡ πρότασις τοῦ Κανουηλίου μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα τῶν πατρικίων

ἐγένετο τέλος δεκτὴ. Τὴν ἑτέραν ὁμως πρότασιν οἱ πατριῖκοι ἐπολέμησαν λυσσωδέστατα, καὶ ὅτε οἱ πληβεῖοι ἠρνήθησαν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, οἱ πατριῖκοι προὔτιμωσαν νὰ καταργήσωσι τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ἢ νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τοὺς πληβεῖους νὰ μετέχωσι τούτου. Ὅθεν ἀντὶ ὑπάτων ἐδέχθησαν νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος, ἄνευ διακρίσεως τάξεως, χιλίαρχοι περιβεβλημένοι ὑπατικὴν ἐξουσίαν. Ἐν τούτοις ὁμως οἱ πατριῖκοι κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος κατάρθωνον νὰ ἐκλέγωνται ὑπατοὶ ἀντὶ χιλιάρχων.

Τιμητεία. Βλέποντες ὁμως οἱ πατριῖκοι ὅτι τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ἔμελλε νὰ περιέλθῃ ἡμέραν τινὰ καὶ εἰς τοὺς πληβεῖους, ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς ὑπατείας μέρος τι τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ ἴδρυσαν διὰ τοῦτο νέαν ὅλως ἀρχήν, τὴν τιμητείαν (census) τῷ 444. Ἡ τιμητεία κατέστη ταχέως ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ῥώμης, ἀνήρχοντο δὲ εἰς αὐτὴν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες πρότερον ἐχορημάτισαν ὑπατοὶ. Τιμηταὶ ἐξελέγοντο δύο καὶ μόνον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων. Ἡ ἀρχὴ αὐτῶν διήρκει κατ' ἀρχὰς πέντε ἔτη, βραδύτερον δὲ (ἀπὸ τοῦ 433) 18 μῆνας.

Οἱ τιμηταὶ εἶχον σπουδαιότατα καθήκοντα α') διενήργουν ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος τὴν ἀπογραφὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἐκτίμωσιν τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἀναλόγως δὲ τῆς περιουσίας κατέτασσον τοὺς πολίτας εἰς τὰς διαφόρους κλάσεις. Διὰ τοῦ δικαίωματος τούτου ἠδύναντο οἱ τιμηταὶ νὰ μεταγράφωσι τοὺς πολίτας εἰς οἵαν ἤθελον κλάσιν· β') εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων προσόδων· γ') ἐφύλαττον τοὺς καταλόγους, ἐν οἷς ἦσαν γεγραμμένα τὰ ὀνόματα πάντων τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων καὶ ἐκανόνιζον τοὺς πληρωτέους εἰς τὴν πολιτείαν φόρους· δ') συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν ἀπαλείφοντες ἀπ' αὐτοῦ ἐκείνους τοὺς συγκλητικούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ἀναξίους. Ἐπὶ πλεόν εἶχον τὴν ἐποπιτείαν τῶν δημοσίων ἡθῶν, ὥς οἱ Ἀρεοπαγῖται ἐν Ἀθήναις. Ὡς τοιοῦτοι ἐμώρουν πᾶσαν παρεκτροπὴν, ὧφειλον ὁμως καὶ οὗτοι νὰ ἔχωσιν βίον ἄμεμπτον.

§ 26 **Καταστροφὴ τῶν Φιδωνῶν—μισθοφορὰ
ἄλωσις τῶν Οὐνίων—κατάληψις
τοῦ Φαλαερίου.**

Ἐν ἔτη 437 οἱ Φιδωναῖοι ἀπεστάτησαν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐκ-

διώξαντες δὲ ἐκ τῆς χώρας των τοὺς ἐν αὐτῇ ἐγκατεστημένους ἀποί-
κους Ῥωμαίους ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Οὐνῆων. Οἱ Ῥω-
μαῖοι ἔπεμψαν εἰς Φιδήνας τρεῖς πρέσβεις, ἵνα ζητήσωσι λόγον διὰ
τὸν ἀποχωρισμὸν των. Οἱ Φιδηναῖοι ὁμῶς κατὰ παράβασιν τοῦ διεθ-
νοῦς δικαίου ἐφόνευσαν τοὺς πρέσβεις. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτή-
σαντες ἐπῆλθον κατὰ τῶν Φιδηνῶν, τὰς ὁποίας ἐκνύριευσαν καὶ κα-
τέσκαψαν· κατέσφαξαν δὲ καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑτρουσκιὸν πληθυσμὸν.
Οἱ Οὐνηντανοὶ φοβηθέντες ἐζήτησαν εἰκοσαετῇ ἀνακωχήν.

Ὅτε ἔληξεν ἡ ἀνακωχὴ αὕτη, οἱ Οὐνηντανοὶ ἐδείκνυνον ἐχθρικὰς
διαθέσεις. Οἱ Ῥωμαῖοι θέλοντες νὰ τιμωρήσωσι τοὺς ἀρχαίους τού-
τους ἐχθρούς των, ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν πόλεμον. Ἀλλ' εἰς τὸν πό-
λεμον τοῦτον ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς δὲν ἐδείκνυνεν οὐδεμίαν προθυμίαν, ὅχι
μόνον διότι προέβλεπε τὴν μακρὰν διάρκειαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχεν
ἤδη ἀπανδρῆσιν ἐκ τῶν συνεχῶν ἐκστρατειῶν. Τότε ἡ Σύγκλητος θέλουσα
νὰ καταστήσῃ τοὺς πληβεῖους προθυμοτέρους εἰς τὸν πόλεμον εἰσήγαγε
διὰ πρώτην φορὰν τὴν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου στρατιωτικὴν μισθοδο-
σίαν. Διὰ τοῦ μέσου τούτου κατωρθώθη ὥστε οἱ συγκροτοῦντες τὰς
λεγεῶνας νὰ παραμένωσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον ὑπὸ τὰς σημαίας,
οἱ δὲ στρατηγοὶ ν' ἀπαιτῶσι παρ' αὐτῶν μείζονα ὑπακοήν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπῆλθον κατὰ τῶν Οὐνῆων (405) καὶ ἐστρατοπέδευ-
σαν ὑπὸ τὰ τεῖχη αὐτῶν. Οἱ Οὐνῆοι, πόλις ἀκμάζουσα καὶ πολὺν ἀνθρώ-
πος, ἔκειτο ἐπὶ ἀποκρήμνου λόφου καὶ ἐν τῷ μέσῳ δύο ποταμῶν.
Ἡ τοποθεσία αὕτη καὶ ὁ ἰσχυρὸς τειχισμὸς καθίστων τὴν πόλιν ταύ-
την δυσπρόσθητον. Τοῦτο λοιπὸν ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ γεν-
ναῖα ἀντίστασις τῶν πολιορκουμένων ἠνάγκασε τοὺς Ῥωμαίους νὰ ἐπι-
χειρήσωσι, παρὰ τὴν μέχρι τοῦδε συνήθειάν των, τακτικὴν καὶ συν-
εχῇ πολιορκίαν. Πρώτην φορὰν οἱ Ῥωμαῖοι ἐξηκολούθουν τὰς
ἐχθροπραξίας καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος. Ἡ πολιορκία παρετάθη ἐπὶ
10 ἔτη, δι' ὃ καὶ παρεβλήθη πρὸς τὴν πολιορκίαν τῆς Τροίας. Ἀπαντα
τὰ πολιορκητικὰ ἔργα τῶν Ῥωμαίων ἐματαιοῦντο ὑπὸ τῶν Οὐνηντα-
νῶν. Τέλος οἱ Ῥωμαῖοι ἐνέθησαν τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς
τὸν ἱκανώτατον στρατηγὸν Φούριον Κάμιλλον, ἐκλέξαντες αὐτὸν δι-
κτάτορα.

Ὁ Κάμιλλος ὥπλισε πάντας τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα·
κατετρόπωσε τοὺς εἰς βοήθειαν τῶν Οὐνηντανῶν ἐρχομένους ὁμοφύ-

λους των Καπηναίους καὶ Φαλίσκους, καὶ ἐπολιόρησε λίαν στενῶς τὴν πόλιν. Κατασκευάσας δὲ ὑπόνομον μέχρι τῆς ἀκροπόλεως κα προσβαλὼν αἰφνιδίως τὴν πόλιν ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν ἐκυρίευσεν αὐτὴν τῷ 395. Καὶ οἱ μὲν περισσότεροι τῶν κατοίκων ἐσφάγησαν, ὅσοι δὲ διεσώθησαν ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα. Κατόπιν ὁ Κάμιλλος κατέλαβε καὶ τὴν πόλιν τῶν Φαλίσκων Φαλέριον.

Ἄλλ' ὁ Κάμιλλος ἐγένετο μισητὸς εἰς τὸν λαὸν καὶ διὰ τὸν ἀλαζονικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ διότι μετὰ πρωτοφανοῦς ἐπιδεικτικότητος ἐτέλεσε θρίαμβον ἐπὶ τεθρίππου συρομένου ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων, οἷος θρίαμβος ἦτο καθιερωμένος μόνον εἰς τὸν Δία καὶ εἰς τὸν Ἥλιον. Κατηγορήθη λοιπὸν ὑπὸ τῶν δημάρχων ὅτι ἐσφετερίσθη τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀπὸ τῶν Οὐνίων λείας· μὴ καταδεχθεὶς ὅμως ν' ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Ῥώμης. Λέγεται δὲ ὅτι ἀναχωρῶν ηὐχήθη εἰς τοὺς θεοὺς, ἐὰν ἦτο ἀθῶος, νὰ μεταμεληθῶσι τάχιστα οἱ ἀγνώμονες Ῥωμαῖοι καὶ νὰ ποθήσωσιν αὐτόν. Πόσον ἀντίθετος καὶ συγκινητικὴ ἦτο ἡ εὐχὴ τοῦ Ἀθηναίου Ἀριστείδου ἀπερχομένου εἰς τὴν ἔξορίαν!

§ 27 Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν (390).

Πρὸ δύο σχεδὸν αἰώνων, ὡς εἶδομεν, οἱ Γαλάται, ἔθνος πολεμικώτατον, διαβάντες τὰς Ἀλπεὺς ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, ἥμιν ἀπ' αὐτῶν ἐκλήθη ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία. Ἐν ἔτει 390 οἱ Γαλάται οὗτοι διαβάντες τὰ Ἀπέννινα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρέννου εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑτρουρίαν καὶ ἐπολιόρησαν τὴν πόλιν αὐτῆς Κλούσιον. Οἱ Κλουσίνοι ἔσπευσαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἔλθωσιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὰ ἄγρια ἐκεῖνα σίφη τῶν Γαλατῶν, ἔπεμψαν τρεῖς πρέσβεις ἐκ τοῦ κραταιοῦ οἴκου τῶν Φαβίων, ἵνα μεσολαβήσωσι μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων. Οἱ τρεῖς ὅμως ἐκεῖνοι πρέσβεις ὅχι μόνον δὲν κατώρθωσαν τίποτε, ἀλλὰ καὶ ἀπεριοσκέπτως ἀνεμίχθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα, εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν κατὰ τινα ἔξοδον τῶν Κλουσίων ἐφόρευεν ἓνα Γαλάτην ἀξιωματικόν. Οἱ Γαλάται ἀγανακτήσαντες ἀπῆλθον παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν παράδοσιν τοῦ φονέως πρέσβεως· οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ὅχι μόνον δὲν ἔπραξαν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πείσμα τῶν Γαλατῶν ἐξέλεξαν τοὺς τρεῖς ἐκείνους πρέσβεις ὑπατικοὺς χιλιάρχους διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Τότε ὁ Βρέννος λύει τὴν πολιορκίαν τοῦ Κλουσίου καὶ μετὰ 70, 000 Γαλατῶν βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης, παρὰ δὲ τὸν Ἀλίαν ποταμόν, ἡμίσειαν ἡμέραν μακρὰν τῆς Ῥώμης, συναντᾷ τὸν ῥωμαϊκὸν στρατόν. Μάχη φονικὴ συγκροτεῖται (16 Ἰουλίου 390). Οἱ Ῥωμαῖοι ταραχθέντες ἐκ τῶν κραυγῶν καὶ τῆς ἀγρίας ὕψους τῶν βαρβάρων διέσπασαν τὰς τάξεις των καὶ ἐτραπήσαν εἰς φυγὴν. Οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἔπεσον ὑπὸ τὸ ξίφος τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς Γαλατῶν· πολλοὶ ἐπνίγησαν εἰς τὸν Τίβεριν· ὀλίγοι δὲ διακολυμβήσαντες αὐτὸν κατέφυγον εἰς τὰ ὄχρῃα τεῖχη τῶν Οὐγίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν· δι' ὃ καὶ ἡ ἡμέρα αὕτη ἐθεωρεῖτο ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς ἀποφρὰς καὶ ἐσημειοῦτο ἐν τῷ ἡμερολογίῳ μὲ τὸ ὄνομα Ἀλίας ἡμέρα (dies aliensis).

Μόνον μία μοῖρα τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ὑποχωροῦσα ἔφθασεν εἰς Ῥώμην καὶ κατέλαβε τὸ Καπιτώλιον. Ἐν τῷ Καπιτώλιῳ ἐκλείσθησαν καὶ ἡ Σύγκλητος μετὰ τῶν ἀρχόντων, τῶν ἱερέων καὶ πάντων τῶν ἐν Ῥώμῃ μαχίμων ἀνδρῶν. Οἱ λοιποὶ κάτοικοι, ἐν' οἷς καὶ αἱ Ἑστιάδες συναπακομίζουσαι τὸ ἱερὸν πῦρ, διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς γειτονικὰς πόλεις.

Ἀλωσις καὶ ἐμπρησμός τῆς Ῥώμης. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας οἱ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν ὅποιαν εὖρον ἔρημον κατοίκων. Μόνον 80 γέροντες ὑπατικοί, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, δὲν ἠθέλησαν νὰ ζητήσωσιν ἄστυλον κατὰ τὴν κοῖσιμον ἐκείνην στιγμήν, ἀλλὰ περιβεβλημένοι τὰς μεγαλοπρεπεῖς αὐτῶν στολὰς ἐκάθηντο ἀτάραχοι ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων ἐδρῶν των ἐν τῇ ἀγορᾷ. Οἱ βάρβαροι ἐθαύμασαν τὴν σεμνὴν αὐτῶν στάσιν καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἐβλεπον ἐνώπιόν των ὑπερφυσικά ὄντια. Εἷς ἐκ τῶν Γαλατῶν ἠθέλησε νὰ θωπεύσῃ διὰ τῆς χειρὸς του τὴν λευκὴν γενειάδα γέροντός τινος, Παπιρίου καλουμένου· ἐκείνος ὁμως ὑψώσας τὴν ἐλεφαντίνην ῥάβδον του ἐκτύπησε τὸν ἀσεβῆ Γαλάτην. Οἱ Γαλάται ὀργισθέντες διὰ τοῦτο ἐφόνευσαν καὶ τοὺς 80 γέροντας. Ἐπεὶ δὲ ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν καὶ τέλος ἐπυρπόλησαν αὐτήν.

Πολιορκία Καπιτωλίου. Μετὰ ταῦτα οἱ Γαλάται ἐδοκίμασαν νὰ κυριεύσωσι καὶ τὸ Καπιτώλιον ἐξ ἐφόδου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Ὄθεν ἐπολιόρκησαν αὐτό, θέλοντες νὰ ἐξαναγκάσωσι διὰ τῆς πείνης τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθῶσι. Ἡ πολιορκία

παρετάθη ἐπὶ 7 μῆνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Γαλάται ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ἐπὶ τῶν ῥεειπίων τῆς Ῥώμης. Φθινόπωρον βροχερὸν ἐπῆνεγκε πολλὰς ἀσθενείας εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, αἵτινες τὸ ἐδεκάτιζον. Προσέτι δὲ καὶ λιμὸς ἐξηνάγκαζε τοὺς Γαλάτας κατὰ σίφη νὰ περιτρέχωσι τὰς γειτονικὰς πόλεις καὶ νὰ λεηλατῶσιν αὐτάς.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ ἐν Ἀρδέα εὐρισκόμενος ἐξόριστος Κάμилλος συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν πολλοὺς φυγάδας, μετὰ τῶν ὁποίων ἐπέπιπτε κατὰ τῶν ληστρικῶς περιπλανωμένων Γαλατῶν καὶ ἐπροξέειν εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθοράν. Μετὰ τοῦ Καμίλλου ἠνώθησαν καὶ οἱ μετὰ τὴν παρὰ τὸν Ἀλίαν μάχην καταφυγόντες εἰς Οὐηῆτους Ῥωμαῖοι, οἵτινες καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν δικτάτωρα. Ὁ Κάμилλος ὁμῶς δὲν ἐδέχετο τὸ δικτατωρικὸν ἀξίωμα, ἐὰν τοῦτο δὲν ἐπεκυροῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ὥμαϊκῆς Συγκλήτου. Τότε νεαρός τις πληβεῖτος, Κομίνιος δυνάματι, διῆλθεν ἐν καιρῷ νυκτὸς κολυμβῶν τὸν Τίβεριν, διέλαθε τὰς ἐχθρικὰς φρουρὰς καὶ διὰ τῆς ἀποκρήμνου πλευρᾶς (Ταοπηῆας πέτρας) ἀνῆλθεν εἰς τὸ Καπιτώλιον· λαβὼν δὲ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Συγκλήτου ἐπέστρεψε εἰς τοὺς Οὐηῆτους διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ.

Οἱ Γαλάται παρατηρήσαντες τὰ ἔχρη τοῦ Κομίνιου, νύκτα τινὰ σκοτεινὴν καὶ βροχεράν ἐπεχείρησαν ἔφοδον διὰ τῆς αὐτῆς ἀνόδου καὶ ἀνεροικήθησαν μέχρι τοῦ τείχους· ἦσαν δὲ ἔτοιμοι ν' ἀνέλθωσι καὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων. Τὸ Καπιτώλιον μικροῦ δεῖν ἐκυριεύετο, ἐὰν αἱ ἱεραὶ τῆς Ἥρας χῆνες διὰ τῶν κροανγῶν δὲν ἐξύπνιζον τὸν ὑπατικὸν Μάρκον Μάνλιον, ὅστις ἐφορμήσας ἀνέτρεψε τὸν πρῶτον ἀναβάντα Γαλάτην, μετ' αὐτὸν δὲ κατεκρήμνισε καὶ τὸν δεύτερον· συγχρόνως δὲ δραμόντες καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν πολιορκουμένων ἐματαιώσαν τὴν ἀπροσδόκητον ἔφοδον τῶν ἐχθρῶν. Τὸ Καπιτώλιον ἐσώθη καὶ ὁ Μάνλιος ὠνομάσθη Καπιτωλῖνος ἦτοι σωτὴρ τοῦ Καπιτωλίου.

Ἄλλ' αἱ τροφαὶ τοῦ Καπιτωλίου ἐξέλιπον, ὁ δὲ Κάμилλος δὲν ἐφαίνετο. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Γαλάται ἐμαστίζοντο ὑπὸ λιμοῦ καὶ διαφόρων ἐπιδημικῶν νόσων, ἔλαβον δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἀγγελίαν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν των, διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν οὗτοι νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθωσιν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώσωσιν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι 1000 λίτρας χρυσίου (ἡ λίτρα = 312 1/2 δράμα). Κατὰ τὴν ζύγισιν τοῦ χρυσίου οἱ Γαλάται ἠθέλησαν νὰ ἀπατήσωσι τοὺς Ῥωμαίους μεταχειριζόμενοι ψευδῇ σταθμᾷ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ

Ῥωμαῖοι παρεπονοῦντο διὰ τοῦτο, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν Βρέννος ἔθροισεν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τὸ βαρὺ ξίφος του ἀναφωνῶν «οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις» (vae victis). Οἱ Γαλάται λαβόντες τὸ χρυσίον ἀπῆλθον.

Μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ λέγουσιν ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν ἐξυρίζετο τὸ χρυσίον, κατέφθασε μετὰ στρατοῦ ὁ δικτάτωρ Κάμилλος, ὅστις ἀνεφώνησε «διὰ τοῦ σιδήρου καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ χρυσοῦ εἶνε πατροπαράδοτον εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ σώζωσι τὴν πατρίδα»· ἀκυρώσας δὲ τὴν συνθήκην ἐξεδίωξε τοὺς βαρβάρους, νικῆσας αὐτοὺς ὁλοσχερῶς ἐν μάχῃ. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἐπλάσθη εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ἵνα κολακεύσῃ τὴν ἐθνικὴν περιφιλαυτίαν τῶν Ῥωμαίων. Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι οἱ Γαλάται ἔλαβον τὸ χρυσίον καὶ ἀπῆλθον.

Ὑπερσεΐαι τοῦ Καμίλλου. Ἡ Ῥώμη ἠλευθερώθη ἀπὸ τῶν Γαλατῶν. Ἦτο ὅμως μεταβεβλημένη εἰς ἐρείπια καὶ ἡ θέα αὐτῆς ἐπροῦξεν βαθυτάτην λύπην. Ὁ λαὸς ἐζήτει νὰ μετοικήσῃ εἰς Οὐηῖους, τῶν ὁποίων καὶ τὰ τείχη ἦσαν ὀχυρὰ καὶ αἱ οἰκίαι σφῆαι. Ὁ Κάμилλος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην προσήνεγκε μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν πατρίδα του. Ἐπιδεικνύων εἰς τοὺς Ῥωμαίους τοὺς ἐγκαταλειπομένους τάφους τῶν πατέρων των καὶ τὰ ἄλλα ἱερά, ἀπευθύνων δὲ πρὸς αὐτοὺς καὶ ἄλλας διαφόρους πατρικὰς συμβουλὰς, τῇ συνδρομῇ καὶ τῆς Συγκλήτου, κατώρθωσε ν' ἀποτρέψῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἰδέας τῆς μετοικήσεως. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἤρξατο μετὰ μεγάλης σπουδῆς ν' ἀνοικοδομῇ τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ἡ ἀνοικοδόμησις συνετελέσθη εἰς ἓν ἔτος. Ὁ Κάμилλος διὰ τὴν σπουδαίαν ταύτην ὑπηρεσίαν του ἐπωνομάσθη «σωτὴρ τῆς πατρίδος καὶ δευτέρος θεμελιωτὴς τῆς Ῥώμης» (pater patriae et alter conditor urbis).

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τὸ ξίφος τῶν Γαλατῶν εἶχεν ἀνοίξῃ μεγάλα κενὰ εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς Ῥώμης, πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν τούτων καὶ πρὸς ἀποσόβησιν πάσης ἐνδεχομένης σιάσεως τῶν ὑπηκόων, ἐχορηγήθη τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Οὐηῖων, τῆς Καπίνης καὶ τοῦ Φαλερίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσχηματίσθησαν τέσσαρες φυλαί.

§ 28 Καταδίκη Μανλίου Καπιτωλίνου (384).

Οἱ τελευταῖοι πόλεμοι καὶ μάλιστα ὁ γαλατικὸς ἤνοιξε πολλὰς πληγὰς εἰς τοὺς πτωχοὺς. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν ἀποτεφρωμένων οἰκιῶν,

διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐρημωθέντων ἀγρῶν καὶ διὰ τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἀπολεσθέντων γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ βοσκημάτων περιέπεσον καὶ πάλιν εἰς μεγάλα χρέη. Αἱ καταπιέσεις τῶν δανειστῶν πατρικίων ἀνενεώθησαν καὶ αἱ φυλακαὶ (ergastula), ὅπου οἱ ὀφειλέται ὑπεβάλλοντο εἰς καταναγκαστικὰ βαρέα ἔργα, ἐπληρώθησαν. Αὐτὸς ὁ Κάμилλος ἔδειξε μεγάλην τραχύτητα. Ἄλλ' ὁ Μάνλιος Καπιτώλιος, ἀντίζηλος τοῦ Καμίλλου, τοῦν ἀντίον κατελήφθη ὑπὸ συμπαθείας πρὸς τὰ θύματα ἐκεῖνα τῶν πλουσίων καὶ ἤλθεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Πολλοὺς τῶν φυλακισμένων ἠλευθέρωσε πληρώσας αὐτὸς τὰ χρέη των. Ὅθεν καὶ πατρῶν τῶν πενήτων ἐκλήθη. Προέτεινε προσέτι νὰ ἐκποιθῶσιν οἱ δημόσιοι ἀγροὶ καὶ διὰ τῶν χρημάτων τούτων νὰ ἀποσβεσθῶσι τὰ χρέη. Τὸ πλῆθος περιέβαλεν αὐτὸν δι' ἀληθοῦς λατρείας. Ἄλλ' οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν σφόδρα ἐκ τῶν γενναιοδωριῶν τούτων τοῦ Μανλίου. Ὅθεν ἐσυκοφάντησαν αὐτὸν ὅτι ἐθήρευε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐνήγαγον εἰς δίκην. Ἐμφανισθεὶς ὁ Μάνλιος ἐνώπιον τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας ἀντὶ πάσης ἀπολογίας ἔδειξε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὰς 23 πληγὰς, τὰς ὁποίας ἔφερεν ἐπὶ τοῦ σιτήθους, καὶ διὰ τῆς ἄλλης τὸ Καπιτώλιον καὶ οὕτως ἀπέφυγε τὴν καταδίκην. Οἱ ἐχθροὶ του ὁμῶς κατηγόρησαν αὐτὸν ἐκ νέου καὶ δικασθεὶς ἐνώπιον τῆς φρατρικῆς ἐκκλησίας, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Καμίλου, καὶ εἰς μέρος, ὁπόθεν δὲν ἐφαίνετο τὸ Καπιτώλιον, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐκρημνίσθη ἐκ τῆς Ταρπηΐας πέτρας (384), ἥ δὲ οἰκία αὐτοῦ ἡ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου κειμένη κατεσκάφη.

§ 29 Νόμοι Λικινίου Στόλωνος καὶ Λευκίου Σεξτίου.—Πολιτικὴ ἰσότης πατρικίων καὶ πληβείων.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μανλίου Καπιτωλίου ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν κατωτέρων τάξεων ἐν Ῥώμῃ ἀπέβαινεν ὀσημέραι ἐλεεινότερα. Πλὴν τούτου, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν δικαιωμάτων τῶν παραχωρηθέντων εἰς τὸν λαὸν ἢ ἡμφεσβητοῦντο ἢ κατηργήθησαν. Ἔνεκα τούτου γενικὴ ἀθυμία ἐπεκράτει. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης ἀθυμίας ἀνεφάνησαν δύο πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς πληβεῖτοι, ἀληθεῖς ἀναμορφωταὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ Λικίνιος Στόλων καὶ ὁ Λεύκιος Σεξτίος.

Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἐκλεχθέντες δήμαρχοι τῷ 376 ἀπεφάσισαν νὰ

ἐπιδιώξωσι παντὶ σθένει τὴν πολιτικὴν ἐξίσωσιν τῆς τάξεώς των πρὸς τὴν τῶν ποταμίων. Ὅθεν ὑπέβαλον πρὸς ψήφισιν τὰς ἐξῆς τρεῖς προτάσεις.

α) Εἰς τὸ ἐξῆς ἀντὶ χιλιάρχων νὰ ἐκλέγωνται δύο ὕπατοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕτερος νὰ εἶνε πάντοτε πληβεῖος.

β) Πᾶς πολίτης Ῥωμαῖος νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ πλείονα τῶν 500 πλέθρων δημοσίας γῆς, τὸ δὲ ὑπόλοιπον διαιρούμενον εἰς κλήρους ἐπιταπλέθρους νὰ διανεμηθῇ ὡς ἰδιοκτησία εἰς τοὺς πτωχοὺς.

γ) Ἐκ τῶν ὀφειλομένων κεφαλαίων ν' ἀφαιρεθῶσιν οἱ πληρωθέντες τόκοι, τὸ δὲ ὑπόλοιπον νὰ ἐξολφηθῇ εἰς τρεῖς ἴσας εἰτησίας δόσεις.

Ἡ ὥρα τῆς υπερτάτης πάλης ἐσήμανε. Οἱ πατριῖκοι, προεξαρχούσης τῆς Συγκλήτου, ἀντέστησαν πεισματωδέστατα ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἀλλ' ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Σέξτιος, ἐκλεγόμενοι δῆμαρχοι ἐπὶ δέκα κατὰ σειρὰν ἔτη, ἐξηκολούθησαν μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου καὶ ἀκλονήτου ἐπιμονῆς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Συγκλήτου, κατὰ τῶν πατρικίων καὶ κατ' αὐτῶν τῶν 8 ἄλλων συνδημάρχων των, οἵτινες γενόμενοι ὄργανα τῶν πατρικίων, προσεπάθουν νὰ παρεμβάλλωσι πλείστα προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Λικινίου καὶ τοῦ Σεξτίου. Πάντα τὰ μέσα τῆς ἀντιδράσεως ἐξηντλήθησαν. Τέλος αὐτὸς ὁ Φούριος Κάμιλλος, τὸ πέμπτον ἐκλεχθεὶς δικτάτωρ, παρενέβη καὶ συνεβούλευσε συνδιαλλαγὴν. Ἡ Σύγκλητος μετὰ δεκαετῇ πεισματώδη ἀντίστασιν ὑπεχώρησε καὶ αἱ προτάσεις τοῦ Λικινίου καὶ τοῦ Σεξτίου ἐψηφίσθησαν (366), πρῶτος δὲ πληβεῖος ὕπατος ἐξελέχθη ὁ ἐκ τῶν δύο ἐκείνων ἐνδόξων δημάρχων Λεύκιος Σέξτιος.

Πραίτωρ. Οἱ πατριῖκοι ὅμως ἀντὶ τῆς παραχωρηθείσης εἰς τοὺς πληβεῖους ὑπατείας, οἶονεὶ ὡς ἀντισήκωμα, ἔδρυσαν νέον ἀξίωμα, τὸ τοῦ πραιτῶρος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσαν τὴν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἀποσπάσαντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὑπάτων. Ὁ πραιτῶρ (praetor urbanus, ἑλληνιστὶ ἀστυδίκης) ἐξελέγετο ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων.

Ἰδρυσαν προσέτι οἱ πατριῖκοι καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν δύο ἀνωτέρων ἀγορανόμων (aediles curules), οἵτινες μετὰ τῶν δύο ἄλλων πληβείων ἀγορανόμων εἶχον τὴν ἐπιστάσιν τῶν διαφόρων δημοσίων ἀγώνων· εἶχον τὴν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν, τῶν ὑδραγωγείων, τῶν λεωφόρων καὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ὀνίων.

Ἄφ' οὗ ἅπαξ οἱ πληβεῖοι κατώρθωσαν νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν ὑπατείαν, ἐνκόλως πλέον ἡδυνήθησαν νὰ μετάσχωσι καὶ τῶν λοιπῶν τῆς πολιτείας ἀνωτάτων ἀξιωματιῶν. Οὕτω τῷ 355 μετέσχον τῆς δικτατορίας τῷ 350 τῆς τιμητείας τῷ 337 τῆς πραιτωρίας, τῷ δὲ 302 τῆς ἀρχιερωσύνης.

Οὕτω λοιπὸν μετὰ μακροῦς καὶ λυσσώδεις ἀγῶνας ἐπῆλθε πλήρης ἰσοπολιτεία μεταξὺ τῶν δύο ἐν Ῥώμῃ τάξεων. Τὰ πάντα πλέον εἶνε κοινὰ εἰς τοὺς πατρικίους καὶ εἰς τοὺς πληβεῖους. Μία εὐγενὴς ἄμιλλα εἰς τὸ ἐξῆς ἀναπτύσσεται μεταξὺ αὐτῶν, τίς πλειότερον νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα. Ἀπὸ τῆς ἐνώσεως ταύτης ἄρχεται τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης.

Β'.

Καθαρὰ Δημοκρατία

ἦτοί ἡ Ῥώμη ἐπὶ τῶν ὑπάτων ἐξ ἀμφοτέρων
τῶν τάξεων.

Ἡ πολιτικὴ ἰσότης ἐπήνεγκε μετὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν ποθητὴν ὁμόνοιαν, ἥτις κατέστησεν αὐτοὺς τοσοῦτον ἰσχυροῦς, ὥστε ἡδυνήθησαν μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ ὑποτάξωσιν ἅπαντας τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου καὶ νὰ γείνωσι κύριοι αὐτῆς· βραδύτερον δὲ νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπὸ τὸ κράτος των σύμπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ἰδρύσαντες κοσμοκρατορίαν, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν εἶδεν ἡ ἀνθρωπότης οὔτε πρὸ αὐτῆς οὔτε μετ' αὐτήν.

§ 30 Σαμνιτικοὶ πόλεμοι

Ἐκ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου οἱ ἐπὶ μακρότερον χρόνον ὀνισιάντες κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἱ Σαμνῖται. Οὗτοι ἀνῆκον εἰς τὴν Σαβελλικὴν φυλὴν κατοικοῦντες δὲ τὰς ὑψηλὰς καὶ ἀποκρήμυνους φάραγγας τῶν Ἀπεννίνων, ἦσαν πολεμικώτατοι καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των ἀκατάβλητοι. Ἡ χώρα αὐτῶν ἐξετεῖνετο καὶ ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τῶν Ἀπεννίνων ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης μέχρι τῆς Τυρρηνικῆς. Κατὰ τὸν πληθυσμὸν ἦσαν ἀνώτεροι τῶν Ῥωμαίων, ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς κυριαρχίας των, διότι οἱ Σαμνῖται εἶχον καταστῆ κύριοι σχεδὸν ἀπάσης τῆς κάτω Ἰ-

ταλίας ἦσαν ὁμῶς κατώτεροι τῶν Ῥωμαίων, διότι ζῶντες κατὰ κοινότητος ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων ἐστεροῦντο τῆς πολιτικῆς ἐνότητος, ἥτις ἀπετέλει οἰονεὶ τὴν βάσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων.

Μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαμνιτῶν διεξήχθησαν τρεῖς λυσσώδεις πόλεμοι ἀπὸ τοῦ 342—290 π. Χ. εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκαν ἀφορμὴν αὐτοὶ οἱ Σαμνῖται.

§ 31 Πρῶτος Σαμνιτικὸς πόλεμος (343—341)

Οἱ Σαμνῖται ἔκαμνον συνεχεῖς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς πλουσίας καὶ ἐφόρου Καμπανίας καὶ κατέστρεφον τὰς ἐκτεταμένας καὶ καρποφόρους αὐτῆς πεδιάδας. Ἐν ἔτει δὲ 344 ἠπειλήσαν καὶ αὐτὴν τὴν Καπύην, τὴν ὥραϊαν καὶ πλουσίαν πρωτεύουσαν τῆς Καμπανίας. Οἱ μαλθακοὶ καὶ ἀπόλεμοι κάτοικοι τῆς Καμπανίας καὶ μάλιστα οἱ ἐκ τοῦ πολλοῦ πλούτου τῶν ὅλως ἐκτεθλημένοι Καπυαῖοι, μὴ δυνάμενοι διὰ τῶν ἰδίων δυνάμενοι ν' ἀποκρούσωσι τοὺς φοβεροὺς Σαμνίτας, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς ἠγορήθησαν τὴν ζητουμένην βοήθειαν, μὴ θέλοντες νὰ ἔλθωσιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Σαμνίτας, πρὸς ὁποίους ἄλλως τε διὰ συνθήκης εὐρίσκοντο ἐν σχέσει συμμαχίας ἀπὸ τοῦ 354 π. Χ. Ὅτε ὁμῶς οἱ Καμπανοὶ ἀπελπισθέντες παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἀνεγνώρισαν οὕτω τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέλαβον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν καὶ προσεκάλεσαν τοὺς Σαμνίτας νὰ παύσωσι τοῦ νὰ πολεμῶσι πολιτείαν, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἀλλ' οἱ Σαμνῖται δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν Ῥωμαίων· ἐντεῦθεν ἐξεργάγη ὁ πρῶτος Σαμνιτικὸς πόλεμος (343—341).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν κατὰ τῶν Σαμνιτῶν δύο στρατοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἰς ὑπὸ τὸν ὑπατον Βαλέριον Κόρβον ἐπορεύθη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καπύης, ὁ δὲ ἕτερος ὑπὸ τὸν ὑπατον Αὔλον Κορνήλιον Κόσσον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σαμνίτιδα. Ὁ Κορνήλιος Κόσσος παγιδευθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐνεκλείσθη ἐντὸς κοιλάδος παρὰ τὰ στενὰ τὰ κατὰ Καύδιον· ἔσωσε δὲ αὐτὸν ὁ ἡρωϊκὸς χιλιάρχος Λέκιος Μῦς. Ἀλλ' ὁ Βαλέριος Κόρβος ἐνίκησε δις τοὺς Σαμνίτας παρὰ τὸ ὄρος Γαῦρον ὅχι μακρὰν τῆς Κύμης καὶ παρὰ τὴν Σουέσουλαν. Οἱ καρτεριοὶ ὁμῶς Σαμνῖται μεθ' ὅλα τὰ τραύματα, τὰ ὅποια ὑπέστη-

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ).

σαν, ἀντειχον εἰσέτι καὶ ὁ ἀγὼν ἤθελε παραταθῇ· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἔνεκα τῆς ἀπειλητικῆς κατ' αὐτῶν στάσεως τῶν Λατίνων συνωμολόγησαν πρὸς τοὺς Σαμνίτας εἰρήνην, καθ' ἣν οἱ τελευταῖοι ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης ἐπὶ τῆς Καπύης.

§ 32 Πόλεμος πρὸς τοὺς Λατίνους (340—338)

Οἱ Λατῖνοι ἦσαν ὁμόφυλοι τῶν Ῥωμαίων· εἶχον τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν· ἀπετέλουν τὸ ἥμισυ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων καὶ εἶχον συντελέσῃ σπουδαίως εἰς τὰ μέγροι τοῦδε πολεμικὰ κατορθώματα τῶν Ῥωμαίων. Ἐν τούτοις δὲν μετεῖχον οὐδόλως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Ῥώμης. Μὴ ἐννοοῦντες λοιπὸν νὰ ἀναγνωρίζωσι πλέον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, ἀπήτησεν ὁ εἰς ἕκ τῶν δύο ὑπάτων καὶ τὸ ἥμισυ τῶν συγκλητικῶν νὰ εἴνε Λατῖνοι. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ὑπερηφάνεια ἐξηγέρθη καὶ ἡ αὐθάδης ἀπαίτησις ἀπερρίφθη.

Οὕτως ἡ συμμαχία μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Λατίνων διελύθη καὶ ὁ πόλεμος ἐξερράγη πάραυτα (340—338). Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγιστος, καθ' ὅσον ὁ πόλεμος οὗτος ἦτο μᾶλλον ἐμφύλιος ἢ ἐξωτερικός. Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον νὰ πολεμήσωσι πρὸς ἄνδρας, οἵτινες ἦσαν συνειδησμένοι εἰς τὴν πειθαρχίαν, εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς τὴν τακτικὴν τὴν Ῥωμαϊκὴν. Ὅθεν ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων ἐλήφθησαν ἅπασαι αἱ προφυλάξεις. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ μὲν Καπυαῖοι καὶ τινες ἐκ τῶν Καμπανῶν ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Λατίνων, ἐν ᾧ οἱ Σαμνῖται συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Δύο Ῥωμαῖκοὶ στρατοὶ ὑπὸ τοὺς ὑπάτους Τ. Μάνλιον Τουρκουάτον καὶ Π. Δέκιον Μῦν εἰσέβαλον εἰς τὴν Καμπανίαν, ὅπου ἐδρῖσκετο ἡ κυριωτέρα στρατιὰ τῶν Λατίνων. Πρὸ τῆς μάχης, ἥτις ἐγένετο εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Βεσουβίου, ὁ υἱὸς τοῦ ὑπάτου Μανλίου Τουρκουάτου, προκληθεὶς εἰς μονομαχίαν ὑπὸ τινος Λατίνου, ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν καὶ μονομαχήσας ἐφόνευσεν τὸν Λατῖνον. Ἐμονομάχησεν ὁμῶς ἄνευ διαταγῆς, παραβὰς οὕτω τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, καὶ ὁ πατήρ του ὕπατος, ἀφ' οὗ προηγουμένως τῷ ἀπένειμε τὰς ὀφειλομένους εἰς τὴν ἀνδρείαν του τιμὰς, διέταξεν ἔπειτα καὶ τὸν ἀπεκεφάλισαν.

Κατόπιν συνεκροτήθη ἡ μάχη. Οἱ Ἰταλοὶ ἐπίστευον ὅτι τὸ αἶμα ἐνὸς ἐκουσίου θύματος ἐξιλέωνε τοὺς θεοὺς καὶ ἔδιδε τὴν νίκην.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς μάχης ὁ ὑπατος Δέκιος Μῦς, ἐπειδὴ ἔβλεπε τοὺς στρατιώτας τοῦ κλονουμένου, ἔχων τὴν κεφαλὴν κεκαλυμμένην δι' ὀθόνης ῥίπτεται ἐφιππος εἰς τὸ πυκνότερον μέρος τῶν λατινικῶν λεγεῶνων.¹ Οἱ Λατῖνοι ἐπὶ τῇ θῆρ ταύτῃ ταράσσονται. Τοῦναντίον οἱ Ῥωμαῖοι ἀναλαμβάνουσι τὸ θάρρος τῶν καὶ βέβαιοι ὄντες περὶ τῆς νίκης ὁρμῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νικῶσιν αὐτούς. Τὰ τρία τέταρτα τοῦ στρατοῦ τῶν Λατίνων ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ἡ Καμπανία ἀνεκτίθη ὁλόκληρος.

Δευτέρα νίκη τοῦ Μανλίου Τουρκουάτου περὶ τὸ Τρίφανον ἐπήνεγκε τὴν ὁλοσχερῇ διάλυσιν τῆς λατινικῆς ὁμοσπονδίας. Πολλὰ πόλεις ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐδέχθησαν ῥωμαϊκὰς φρουράς. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς κατοίκους ὄλων τῶν λατινικῶν πόλεων νὰ συνέρχωνται τοῦ λοιποῦ εἰς γενικὰς συνελεύσεις, νὰ συνάπτωσι συμμαχίας, νὰ κηρύττωσι πόλεμον καὶ νὰ συνάπτωσι γάμους ἐκτὸς τῆς ἑαυτῶν χώρας. Αἱ ἐγγύτερον τῆς Ῥώμης πόλεις ἔλαβον πλήρη τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου· ἄλλαι ἔγειναν ὑπήκοοι τῆς Ῥώμης καὶ ἄλλαι ἔμειναν ἐλεύθεραι σύμμαχοι.

§ 33 Δεύτερος Σαμνιτικὸς πόλεμος (327—305)

Οἱ Σαμνῖται ἐφθόνησαν τοὺς Ῥωμαίους διὰ τὴν αὔξησιν τῆς κυριαρχίας τῶν, καίτοι εἰς τοῦτο συνετέλεσαν οὐχὶ ὀλίγον αὐτοὶ οὗτοι οἱ Σαμνῖται, ἀσυνέτως φερόμενοι. Ὅθεν ἐζήτουν εὐκαιρίαν ἵνα λάβωσι καὶ αὐθις τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοιαύτη παρουσιάσθῃ.

Ἡ Παλαίπολις ἀπεστάτησεν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, τετρακισχίλιοι δὲ Σαμνῖται ἦλθον εἰς ὑποστήριξιν αὐτῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἐξεργάγῃ ὁ β'. Σαμνιτικὸς πόλεμος (327—305), ὅστις διεξήχθη ἐκατέρωθεν μετὰ μοναδικῆς λύσεως. Ὁ Τάρας καὶ αἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐλληνικῶν ἀποικιῶν φοβούμεναι τὸ ἀξανάμενον μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῶν Σαμνιτῶν, ἐν ᾧ οἱ Λευκανοὶ καὶ οἱ Ἀπουλοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι πολιορκήσαντες τὴν Παλαίπολιν ἐκυρίευσαν αὐτὴν διὰ προδοσίας καὶ ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς Καμπανίας τοὺς Σαμνίτας· ἔπειτα δὲ ἐκλέξαντες δικτάτωρα τὸν ἐμπειρότατον καὶ ἐπιφανέστατον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στρατηγὸν Λ. Παπείριον Κούρσωρα εἰσήλασαν εἰς τὴν

¹ Τὸ τοιοῦτον ἐλέγετο «καθosiwas».

Σαμνίτιδα. Ὁ Παπείριος ἀναγκασθεὶς νὰ ἐπανέλθῃ προσωρινῶς εἰς Ῥώμην, ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν ἵπαρχόν του Φάβιον Ρουλλιανόν, ἀπαγορεύσας αὐτῷ αὐστηρῶς νὰ συνάγῃ μάχην μετὰ τῶν ἐχθρῶν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἀλλ' ὁ Φάβιος μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὸ θρόσος τῶν Σαμνιτῶν, παρὰ τὴν διαταγὴν τοῦ δικτάτωρος, συγκροτεῖ μάχην καὶ νικᾷ περιφανῶς τοὺς Σαμνίτας. Κινδυνεύει ὅμως νὰ ὑποστῇ τὴν τύχην τοῦ νεαροῦ Μανλίου, υἱοῦ τοῦ Μανλίου Τουρκουάτου. Ὁ Παπείριος θέλει νὰ τιμωρήσῃ διὰ θανάτου τὸν παραβιάσαντα τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, μετὰ πολλῆς δὲ δυσκολίας ἐνέδωκε εἰς τὰς παρακλήσεις τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐξήτησε χάριν ὑπὲρ τοῦ Φαβίου Ρουλλιανοῦ. Μετ' ὀλίγον ὁ Παπείριος Κούρσωρ ἐνίκησε καὶ αὐτὸς τοὺς Σαμνίτας καὶ ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς ἐνιαυσίαν ἀναζωχήν.

Ἡ ἀναζωχὴ ἔληξε καὶ ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Οἱ Σαμνῖται ἀνέδειξαν στρατηγὸν τὸν ἀνδρεῖον καὶ μεγαλόφυχον Πόντιον Τελεσῖνον, ὅστις διὰ τῆς πρώτης πράξεώς του ἐβεβαίωσε τὴν στρατηγικὴν εὐφραν τοῦ. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὸ Καῦδιον, διέδωκεν ὅτι ἐπολιόρκει τὴν Λουκερίαν, πόλιν τῆς Ἀπουλίας. Οἱ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπατοὶ Τίτος Βετούριος καὶ Σπόριος Ποστούμιος ἔσπευσαν διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ εἰς βοήθειαν τῆς Λουκερίας, ἀλλ' ἐνεκλείσθησαν ὑπὸ τοῦ Ποντίου εἰς τὰ στενὰ τὰ κατὰ Καῦδιον κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Πόντιον (321), ὅστις ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ διέλθωσιν ὑπὸ ζυγόν. Προσέτι δὲ οἱ ὑπατοὶ ὑπέγραψαν συνθήκην, δι' ἧς οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποχωρήσωσιν ἐξ ὅλης τῆς Σαμνιτικῆς χώρας· μέχρι δὲ τῆς ἐκτελέσεως τῆς συνθήκης ἐκράτησαν οἱ Σαμνῖται 600 Ῥωμαῖους ἱππεῖς ὡς ὁμήρους, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέλυσαν.

Ἡ ἀγγελία τῆς συμφορᾶς ταύτης ἐβύθισε τὴν Ῥώμην εἰς πένθος. Ἀλλ' ἡ Σύγκλητος ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν αἰσχροὴν ἐκείνην συνθήκην καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Σαμνιτῶν τοὺς δύο ὑ-

[1] Ὁ ζυγὸς ἦτο σύμβολον ὑποδουλώσεως, συνίστατο δὲ ἐκ δύο δοράτων καθεύων καὶ ἐνὸς ὀριζοντίου ἐν σχήματι Π. ὑπὸ τοιοῦτον ζυγόν ἠνάγκαζον οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς αἰχμαλωτιζομένους νὰ διέρχωνται πρὸς ἐξευτελισμόν. Ἀλλὰ τὸ αἶσχος τοῦτο ὑπέστησαν καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς Καυδιανοῖς στενοῖς ὑπὸ τῶν Σαμνιτῶν.

πάτους, οἵτινες ὑπέγραψαν τοιαύτην ἀτιμωτικὴν συνθήκην. Ἄλλ' ἢ ἀπιστία τῆς Συγκλήτου ἦτο καταφανής, δι' ὃ καὶ ὁ Πόντιος ἔλεγε «λύσατε τὰς συνθήκας, ἀλλὰ πέμψατε πάλιν τὰς λεγεῶνάς σας εἰς τὰ Κανδιανὰ στενά»· μεγαλοψύχως δὲ φερόμενος ἀφῆκεν ἐλευθέρους τοὺς δύο ἐκείνους ὑπάτους, ἐφείσθη δὲ καὶ τῆς ζωῆς τῶν 600 ὁμήρων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἡσθάνθησαν τὴν φιλοτιμίαν των καιρῶς προσβεβλημένην· ὅθεν ἐξέλεξαν αὐθις δικτάτωρα τὸν Παπείριον Κούρσωρα, ὅστις δὲν ἐβρόδυνε νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Νικήσας τοὺς Σαμνίτας ἐν φονικωτάτῃ μάχῃ, ὥρμησεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀπουλίαν καὶ ἀνέκτησε τὴν Λουκερίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Σαμνῖται εἶχον καταλάβῃ μετὰ τὴν ἐν Κανδίῳ νίκην. Ἠλευθέρωσε τοὺς ἐν αὐτῇ φυλατιζομένους 600 ὁμήρους Ῥωμαίους, προσέτι δὲ ἡχμαλώτισεν ἑπτακισχιλίους Σαμνίτας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Ποντίου καὶ ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς νὰ διέλθωσιν ὑπὸ ζυγὸν ἡμίγυμνοι καὶ ἄοπλοι (320). Ἡ Ῥώμη ἐδεικνύετο τρομερὰ κατόπιν ἀτυχιῶν. Οἱ Σαμνῖται ἐξήτησαν διετὴ ἀνακωχὴν (318).

Δηξάσης τῆς ἀνακωχῆς ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Μέχρι τοῦδε οἱ Σαμνῖται ἐμάχοντο μόνοι κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἐδὼ καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἰταλίας λαοί, βλέποντες περὶτρομοὶ τὴν ἀξανομένην δύναμιν τῶν Ῥωμαίων, ἤρχισαν νὰ κινῶνται. Ἐνόησαν οὖν τὸ ζήτημα τὸ Σαμνικὸν ἦτο ζήτημα ὁλοκλήρου τῆς Ἰταλίας. Πολλὴ βραδέως ὁμως ἐνόησαν τοῦτο. Ἐπειτα διέπραξαν τὸ μέγα σφάλμα νὰ ἐνεργήσωσι μεμονομένως. Διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι, ἐπερχόμενοι ὅτε μὲν κατὰ τοῦ ἑνός, ὅτε δὲ κατὰ τοῦ ἑτέρου ἐξ αὐτῶν, ἠνάγκασαν πάντας τοὺς λαοὺς, Ἐτρούσκους Ὀμβροὺς, Αἰκοῦους, Μαρσούς, Πελιννοὺς κτλ. νὰ ὑποκύψωσιν ὑπὸ τὸν σιδηροῦν βραχίονα τῆς Ῥώμης.

Οἱ Σαμνῖται ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ μάτην. Αἱ Ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες περιέτρεχον τὴν χώραν αὐτῶν καὶ κατέστρεφον αὐτήν· διὰ τοῦτο οἱ Σαμνῖται ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην (305), διὰ τῆς ὁποίας διετήρησαν μὲν οὗτοι τὴν χώραν των καὶ πάντα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς ἀνεξαρτησίας των, ἀνεγνώρισαν ὁμως τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης.

§ 34 Τρίτος Σαμνιτικὸς πόλεμος (298—290)

Ἡ μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ Σαμνιτῶν εἰρήνη ἀπεδείχθη ἀπλῆ ἀνακωχή. Οἱ Σαμνῖται βαρύνως ἔφερον τὴν ἀνωτάτην κυριαρχίαν τῆς

Ῥώμης. Ὄθεν μετὰ ἐξ ἔτη ἀναλαβόντες ἐκ τῶν μεγάλων καταστροφῶν, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, ἐπεχείρησαν νὰ κατακτῇσιν τὴν Λευκανίαν. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς τοῦτο καὶ ἐν τεύθειν ἐξεργάγη ὁ τρίτος Σαμνιτικὸς πόλεμος, ὅστις ὑπῆρξε σκληρότερος καὶ καταστρεπτικώτερος τῶν δύο προηγουμένων. Αἱ Ῥωμαῖκαι λεγεῶνες καὶ πάλιν εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν τῶν Σαμνιτῶν πυρπολοῦσαι οἰκίας καὶ ἐπαύλεις, τέμνονσαι τὰ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ φονεύουσαι τὰ κτήνη.

Ἀλλ' αἱ δηώσεις αὗται ὤθησαν τοὺς Σαμνίτας εἰς ἀπελπιστικὴν ἀπόφασιν. Ἀφ' οὗ δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν χώραν των, κατέλιπον αὐτήν, εἰσβαλόντες δὲ εἰς τὴν Ἑτροουρίαν ἐξήγειραν τὰς πόλεις αὐτῆς εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Εἰς τὸ κίνημα τοῦτο παρέσθραν καὶ τοὺς Ὀμβρους, ἐπεκαλέσθησαν δὲ καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἀγρίων Γαλατῶν.

Τὸ κίνημα τοῦτο τῶν Σαμνιτῶν ἐνέβαλεν εἰς τὸν Ῥώμην. Διετάχθη γενικὴ στρατολογία τῶν δυναμένων νὰ φέρωσιν ὅπλα, ἐξέλέγησαν δὲ ὕπατοι οἱ μεγαλείτεροι στρατηγοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ Φάβιος Ῥουλλιανὸς καὶ ὁ Λέκιος Μῦς ὁ νεώτερος.

Οἱ Γαλάται παρὰ τὸ Καμερίνον (τῆς Ὀμβρικῆς) κατέκοψαν δόλοκληρον λεγεῶνα τῶν Ῥωμαίων καὶ ἤνοιξαν τὴν δίοδον τῶν Ἀπεννίνων. Ἐὰν δὲ ἐπρόφθαιον νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Ὀμβρων καὶ τῶν Ἑτρούσκων, ἀναμφιβόλως ὁ ὑπατικὸς τῶν Ῥωμαίων στρατὸς θὰ κατετροποῦτο.

Ἐντυχῶς ὁ γηραιὸς Φάβιος δι' ἐνὸς ἀντιπεριοπισμοῦ ἠνάγκασε τοὺς Ἑτρούσκους νὰ σπεύσωσιν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἑαυτῶν χώρας, αὐτὸς δὲ σπεύδει πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἠνωμένου γαλατικοῦ καὶ σαμνιτικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον συνήνητησεν εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Σεντίνον τῆς Ὀμβρικῆς (295). Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε τρομερά. Ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Ῥωμαίων ὑπέστη φοβερὰν καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν, οἵτινες ἤρριξαν νὰ ψάλλωσι τὰ νικητήρια. Τότε ὁ Λέκιος Μῦς μιμηθεὶς τὸ παράδειγμα τοῦ μεγαλοψύχου πατρὸς του καθωσιώθη εἰς τοὺς χθονίους θεοὺς καὶ ὁ ἡρωϊκὸς αὐτοῦ θάνατος ἀνεωπύρησε τὸ ἐκ τῆς ἀγριότητος τῶν βαρβάρων ταπεινωμένον φρόνημα τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' οἱ Γαλάται δὲν ἦσαν ἐπιδεκτικοὶ τοιούτων θρησκευτικῶν ἐκφοβίσεων, ὥς οἱ Λατῖνοι. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Φά-

βιος κατατροπώσας ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι τοὺς Σαμνίτας, σπεύδει εἰς βοήθειαν τῆς ἐτέρας πτέρυγος καὶ περικυκλώσας τοὺς Γαλάτας ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ἐν τάχει εἰς τὰ ἴδια.

Ἡ παρὰ τὸ Σεντῖνον ἦτα τῶν συμμάχων ἐπήνεγκε τὴν διαίρεσιν αὐτῶν. Οἱ Γαλάται ἐφυγαδευθήσαν· ἀλλ' οἱ Σαμνῖται δὲν εἶχον ἐξοντωθῆ· τοὺναντίον ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των. Καὶ ἐνικήθησαν μὲν ἀλληλοδιαδόχως καὶ μάλιστα παρὰ τὴν Ἀκωνίαν (τῆς Σαμνιτιδος), ὅπου 30,000 Σαμνῖται ἔπεσον νεκροί· ἐν τούτοις κατήρτισαν νέον στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ποντίου, τοῦ ἡρώως τῶν Καυδιανῶν στενῶν. Ὁ Πόντιος ἐνίκησε κατ' ἀρχὰς τοὺς Ῥωμαίους ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Καμπανίας. Κατόπιν ὁμως ἠττήθη ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ Φαβίου (ἄγνωστον ποῦ) καὶ ἡττηθῆ, ἀπῆχθη δὲ δέσμιος εἰς Ῥώμην, ὅπως κοσμήσῃ τὸν θρόμβον τοῦ νικητοῦ, καὶ ἔπειτα ἀπεκεφαλίσθη. Πόσον ἐπιεικέστερος ἐδείχθη πρὸς 30 ἔτων ὁ Πόντιος ἐν τοῖς Καυδιανοῖς στενοῖς !

Μετὰ ἕν ἔτος ὁ Κούριος Δεντᾶνος ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν μέγαν καὶ καταστρεπτικὸν τοῦτον πόλεμον, ἀναγκάσας τοὺς Σαμνίτας νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην (290). Διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης οἱ Σαμνῖται κατετάχθησαν μεταξὺ τῶν συμμάχων τῆς Ῥώμης ἵνα δὲ συγκρατῶσιν αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπέστειλαν ἰσχυρὰν ἀποικίαν ἐξ 20 χιλ. ἀνδρῶν εἰς τὴν Οὐδενωσίαν μεταξὺ Σαμνιτιδος καὶ Τάραντος.

Διὰ τῆς ὑποταγῆς καὶ τῶν Σαμνιτῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἀδιαφιλονικήτως πλέον ἐγένοντο κύριοι ὅλης τῆς Μέσης Ἰταλίας.

§ 35 Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ταραντίνους καὶ πρὸς τὸν Πύρρον τὸν βασιλέα τῆς Ἠπείρου (280—272)

Οἱ Ῥωμαῖοι γενόμενοι κύριοι τῆς Μέσης Ἰταλίας ἔστρεψαν τὰ νικηφόρα αὐτῶν ὅπλα καὶ πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἢ κάτω Ἰταλίαν. Ἐν ταύτῃ, ὡς γνωστόν, ὑπῆρχον πολλαὶ ἐλληνικαὶ πόλεις, πλούσιαι καὶ ἰσχυραί, αἵτινες δυστυχῶς ἀντὶ νὰ συνενώσωσι τὰς δυνάμεις των πρὸς ἀπώκρουσιν τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὰς κινδύνου ἐκ μέρους τῶν Ῥω-

μαίων, τοῦναντίον ἐξηντιλοῦντο εἰς αἵματηροὺς ἐναντίον ἀλλήλων πολέμους.

Ἡ διασημοτέρα καὶ πλουσιωτέρα τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλία ἐλληνικῶν πόλεων ἦτο ὁ Τάρας, ἀποικία τῆς Σπάρτης, κειμένη εἰς τὸν μυχὸς τοῦ ὁμωνύμου κόλπου. Ὁ Τάρας ἔνεκα τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ τοποθεσίας ἦτο ὁ σταθμὸς καὶ ἡ ἀγορὰ ὄλων τῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν προϊόντων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ταραντῖνοι ἦσαν λίαν υπερήφανοι διὰ τὸν πλοῦτον, εἰς ἄκρον δὲ μαλθακοί. Ὅλως ἐκτεθλημένοι, περιεφρόνουν τοὺς Ῥωμαίους ὡς βαρβάρους. Βλέποντες ὅμως τὴν δύναμιν αὐτῶν ὁσημέραι αὐξανομένην καταπληκτικῶς, προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρῳσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων τοὺς μεταξὺ κατοικοῦντας λαοὺς καὶ μάλιστα τοὺς Βρεττίους καὶ Λευκανοὺς. Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ Ῥωμαῖοι τείνοντες εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ σχεδίου των τ. ἔ. εἰς τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἰταλίας, ἐζήτουν ἀφορμὴν, ὅπως καὶ τοὺς Ταραντίνους ταπεινώσωσι καὶ ἅπασα τὴν κάτω Ἰταλίαν ὑποτάξωσι. Καὶ ἡ ἀφορμὴ δὲν ἐβράδυνε νὰ δοθῇ.

Οἱ Λευκανοὶ προσέβαλον τοὺς Θουρίους, πόλιν κειμένην παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, οἱ δὲ Θουρίοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν μετὰ στρατοῦ τὸν ὑπατοῦ Φαβρίκιον, ὅστις ἐξεδίωξε τοὺς Λευκανοὺς καὶ ἐγκατέστησε φρουρὰν ἐν Θουρίοις. Ἡ Σύγκλητος εἰς τὴν φρουρὰν ταύτην προσέθηκε καὶ στόλον ἐκ 13 πλοίων ἐναντίον τῆς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ταραντίνων ὑφισταμένης συνθήκης, καθ' ἣν δὲν ἐπιτρέπετο εἰς Ῥωμαϊκὸν στόλον νὰ πλέῃ ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος. Ἡμέραν τινα κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 282, ἐν ᾧ οἱ Ταραντῖνοι ἦσαν συνηθροισμένοι εἰς τὸ θέατρον, τὰ Ῥωμαϊκὰ πλοῖα ἐφάνησαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Τάραντος δι' ἄγνωστον αἰτίαν, ἴσως καὶ ἔνεκα τρικυμίας.

Οἱ Ταραντῖνοι ἅμα ἰδόντες τὰ πλοῖα ὄρμησαν ἀκάθεκτοι κατ' αὐτῶν καὶ τέσσαρα μὲν ἐβύβισαν, ἐν δὲ συνέλαβον καὶ ἔσφαξαν τὸ πλήρωμα αὐτοῦ. Θρασυθέντες δὲ ἐκ τῆς ἐνκόλου ταύτης ἐπιτυχίας ἐπῆλθον κατὰ τῶν Θουρίων καὶ τὴν μὲν Ῥωμαϊκὴν φρουρὰν διὰ τῆς βίας ἐξέβαλον, τὴν δὲ πόλιν κατέλαβον.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες διὰ τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν Ταραντίνων ἔπεμψαν ἀμέσως πρεσβείαν καὶ ἐζήτησαν ἱκανοποίησιν. Ἄλλ' οἱ Ταραντῖνοι ἐορτάζοντες τότε ἀτασθάλως τὰ Διονύσια ἐδέχθησαν

τὴν πρεσβείαν μετὰ χλευασμῶν· εἷς δὲ Ταραντῖνος οἰνόφλυξ δὲν ἡσχύνθη καὶ ἀκαθαρσίας νὰ ῥίψη κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος τοῦ Ποστουμίου, ὅστις προῖστατο τῆς πρεσβείας. Ὁ Ποστούμιος στραφεὶς πρὸς τὸν γελῶντα ὄχλον καὶ τὴν ὑβρισμένην ἐσθῆτα δεικνύων εἶπε «Γελᾶτε, ὦ Ταραντῖνοι, ἐν ὅσῳ δύνασθε, γελᾶτε, διότι πολλὰ μετὰ ταῦτα θὰ κλαύσητε· τὸ αἷμά σας θὰ ἀποπλύνῃ τὰς κηλίδας ταύτας».

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Ποστουμίου ἦσαν τὸ κήρυγμα τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ταραντίνων. Οἱ Ταραντῖνοι ἠλπίζον ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἰταλίας ἤθελον ἐγερθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων· ἰδόντες ὁμῶς τὰς ἐλπίδας αὐτῶν διαψευθεύσας ἔσπευσαν καὶ ἐξήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Πύρρος, ὅστις ἦτο εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς του, παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ ἐκ Θεσσαλίας φίλου καὶ συμβούλου του Κινέα, ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων. Ὁ φιλόδοξος καὶ φιλοπόλεμος Πύρρος ἤγετο ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ διαδραματίσῃ ἐν τῇ Δύσει πρόσωπον Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, βεβαίως μὴ ἐκτιμῶν προσηκόντως τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ῥωμαίων. Ὄθεν παρασκευάσας δύναμιν ἐξ 25,000 ἀνδρῶν καὶ 20 ἐλεφάντων ἀπέπλευσεν εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 280.

Ὁ Πύρρος φθάσας εἰς Τάραντα ἔκλεισε τοὺς λουτρῶνας καὶ τὰ θέατρα, κατέπανσε πάσας τὰς διασκεδάσεις, ὥπλισε τοὺς Ταραντίνους καὶ ἐγύμναζεν αὐτοὺς ὡς μισθοφόρους του. Οἱ μαλθακοὶ καὶ ἐκτεθλυμένοι Ταραντῖνοι δυσηρεστήθησαν σφόδρα διὰ τὴν συμπεριφορὰν ταύτην τοῦ Πύρρου. Ἐνόμιζον ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου θὰ ἐμάχετο ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἄνευ αὐτῶν πολὺ ὁμῶς ἠπαιτῶντο.

Μάχη παρὰ τὴν Ἡράκλειαν.—Ἐν Ῥώμῃ διετάρχη γενικὴ στρατολογία, ὥς συνέβαινεν εἰς τοὺς μεγάλους κινδύνους. Στρατὸς ὑπὸ τὸν ὑπατον Βαλέριον Λαιβῖνον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λευκανίαν. Ὁ Πύρρος βαδίζει κατ' αὐτοῦ καὶ οἱ δύο στρατοὶ συναντιῶνται παρὰ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Λευκανίας (280). Μάχη σφοδρὰ συγκροτεῖται. Οἱ ἐλέφαντες, τοὺς ὁποίους ἠγνόουν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐθεώρουν μάλιστα ὡς βοῦς τῆς Λευκανίας, ἐνέσπειραν τὴν σύγκυσιν καὶ τὴν ταραχὴν εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν στρατόν. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ περ ἀνδρείως ἀγωνισθέντες ἡττῶνται. 7000 νεκροὶ καλύπτουσι τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Πύρρου αἱ ζημίαι ἦσαν μέγισται, ἀνερχόμεναι εἰς 4000 νεκρούς. Ὁ Πύρρος καὶ

ἡττημένους ἐθαύμασε τοὺς Ῥωμαίους· περιερχόμενος δὲ τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ βλέπων τοὺς Ῥωμαίους νεκροὺς φέροντας τὰ τραύματα ἐπὶ τοῦ στήθους ἀνέκραξεν «ἐὰν εἶχον τοιοῦτους στρατιώτας, θὰ ἠδυνάμην νὰ κυριεύσω τὸν κόσμον ὅλον».

Καί τοι μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἡρακλείας οἱ Ἀπουλοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ νικητοῦ, προσέτι δὲ καὶ οἱ Λευκανοὶ καὶ οἱ Σαμνῖται καὶ οἱ Βρόετιοι προθύμως προσῆλθον πρὸς αὐτόν, ἡσθάνοντο δὲ μεγίστην χαρὰν ἐπὶ τῇ ταπεινώσει τῶν Ῥωμαίων· καίτοι ἡ πρὸς τὴν Ῥώμην ὁδὸς ἦτο ἀνοικτὴ ἤδη, ἐν τούτοις ὁ Πύρρος γνωρίζων πόσον φοβεροὶ ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ὠθήσῃ αὐτοὺς εἰς ἀπελπισμόν, ἔκρινε φρόνιμον νὰ προτείνῃ εἰρήνην. Ὅθεν ἔπεμψεν εἰς Ἰώμην τὸν ὑπουργόν του Κινέαν, οὗτινος ἡ εὐγλωττία καὶ ἡ ἐπιτηδειότης εἶχε προσελκύσῃ πρὸς τὸν Πύρρον περισσοτέρας πόλεις ἢ ἡ δύναμις τῶν ὅπλων αὐτοῦ. Ὁ Κινέας ἐλθὼν εἰς Ῥώμην ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης μετὰ πολλῆς φρονήσεως καὶ δεξιότητος. Διὰ τῆς εὐφραδείας του ἔπεισε τὴν Σύγκλητον νὰ κλίνῃ πρὸς τὴν εἰρήνην. Ἀλλ' ὁ τυφλὸς γέρονς συγκλητικὸς Ἀππίος Κλαύδιος ὁδηγηθεὶς εἰς τὸ βουλευτήριον ὑπὸ τῶν τεσσάρων υἱῶν του, οἵτινες ἐχορημάτισαν ὕπατοι, μετέβαλε τὴν γνώμην τῆς Συγκλήτου, ἀναφωνήσας «ἄς ἐξέλθῃ πρότερον ἐκ τῆς Ἰταλίας ὁ Πύρρος καὶ κατόπιν δυνάμεθα νὰ ἀκούσωμεν τὰς προτάσεις του». Ὁ Κινέας ἀποτυχὼν ἐπέστρεψε παρὰ τῷ Πύρρῳ, ἐκθέτων δὲ εἰς αὐτόν τὰ τῆς ἀποστολῆς του ἔλεγε καὶ τὰ ἐξῆς· «ἡ Σύγκλητος μοὶ ἐφάνη ὡς συνέδριον βασιλέων· ὁ κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμος εἶνε πόλεμος κατὰ τῆς λεοναίας ὕδρας, διότι ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ θάρος αὐτῶν εἶνε ἠτελεύτητα».

Ἀλλ' ὁ Πύρρος θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ῥωμαίους, προέβη εἰς μέγα τόλμημα· ἀποφυγὼν δηλ. τὸν Αἰβήτιον, ὅστις παρεφύλαττε τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Καπύην, ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' οὐδεὶς περὶ αὐτὸν κινεῖται· οὐδεμία πόλις ἀποστατεῖ· ἡ Ῥώμη δὲν ταράσσεται· τοῦναντίον προέβη εἰς τοιαύτας πολεμικὰς ἐνεργείας, ὥστε ὁ Πύρρος, ἰδὼν ὅτι ἠπειλεῖτο νὰ περικυκλωθῇ, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Τάραντα, ἵνα διαχειμάσῃ.

Ἐν τούτοις ἡ Σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ λυτρώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους. Ὅθεν ἔπεμψε πρὸς τὸν Πύρρον πρεσβείαν, ἵνα διαπραγματευθῇ τὸ ζήτημα τῆς ἀνταλλαγῆς ἢ ἀπολυτρώσεως αὐτῶν. Τῆς πρεσβείας προ-

στατο ὁ ἀτρόμητος καὶ ἀδιάφθορος Γάιος Φαβρίκιος, ὅστις διὰ τὰς πολλὰς ἀρετὰς του ἀπῆλανε πολλῆς ἐκτιμήσεως παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. Τοῦτον ὁ Πύρρος ἐδοκίμασε διὰ μεγάλης χρηματικῆς ποσότητος νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτόν· ἀλλ' ὁ φιλόπατρις Φαβρίκιος διὰ τῆς ἀπαντήσεώς του ἔδωκεν εἰς τὸν Πύρρον νὰ ἐννοήσῃ ὅτι δὲν εἶχεν ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τοῦ χαρακτηῆρος τῶν Ῥωμαίων.

Ὁ Πύρρος ἠρνήθη ν' ἀπολυτρώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους Ῥωμαίους, ἀλλ' ἐξ ἐκτιμήσεως πρὸς τὸν Φαβρίκιον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἐφορτάσωσι τὰ Κρόνια, ὑπὸ τὸν ὕρον ὅμως νὰ ἐπιστρέψωσι μετὰ ταῦτα, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ὡς λέγεται.

Μάχη παρὰ τὸ Ἀσκουλον.—Ἀφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέρριψαν πᾶσαν πρότασιν τοῦ Πύρρου περὶ εἰρήνης, ὁ πόλεμος κατ' ἀνάγκην ἐξηκολούθησε. Τὸ ἐπόμενονον ἔτος (279) ὁ Πύρρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν καὶ παρὰ τὸ Ἀσκουλον συνεκρότησε δευτέραν μεγάλην μάχην. Ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Π. Λέκιος Μῦς μιμηθεὶς τὸ παράδειγμα τοῦ πάππου του καὶ τοῦ πατρὸς του καθωσιώθη εἰς τοὺς κάτω θεοὺς. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ἠττήθησαν καὶ πάλιν· ἀλλὰ τὴν νίκην ἐπώλησαν πολὺ ἀκριβὰ εἰς τὸν Πύρρον· διότι καὶ οὗτος τοσαύτας ζημίας ἔπαθεν, ὥστε εἰς τοὺς συγχαίροντας αὐτὸν φίλους ἔλεγεν «ἂν μίαν ἔτι μάχην Ῥωμαίους νικῶσωμεν, ἀπολούμεθα παντελῶς».

Ὁ Πύρρος ἐν Σικελίᾳ.—Ὁ Πύρρος ἔβλεπεν ὅτι ὁ πόλεμος παρετείνεται καὶ αἱ δυνάμεις του ἐξηντλοῦντο ὑπερμέτρως· ὅθεν ἐπεξήτη εὐσχημον διέξοδον καὶ τοιαύτη τῷ παρουσιάσθη. Οἱ Συρακούσιοι πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες κατεῖχον σχεδὸν ἅπασαν τὴν νῆσον Σικελίαν, ἐπεκαλέσθησαν εἰς βοήθειαν ἑαυτῶν τὸν Πύρρον. Ὁ Πύρρος ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα καταλίπῃ ἐντίμως τὴν Ἰταλίαν καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ 278, ἀφήσας φρουρὰν ἐν Τάραντι, διεπεραιώθη εἰς Σικελίαν. Ἐλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν καὶ ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν ἀπώθησε τοὺς Καρχηδονίους μέχρι τοῦ Λιλυβαίου, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ. Ἀλλὰ τὰς πρώτας νίκας ἐπηκολούθησε δυσαρέσκεια πρὸς τοὺς συμμαχοὺς καὶ στενοχωρίαὶ ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ μεταξὺ ἀνέκτησαν τὴν προτέραν ὑπεροχὴν των καὶ δεινῶς ἐπῆλυν τοὺς λαοὺς ἐκείνους τῆς Ἰταλίας, οἵτινες εἶχον συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Πύρρου.

Μάχη παρὰ τὸ Βενεβέντον.—Ὁ Πύρρος κατὰ παράκλησιν τῶν

πιεζομένων τούτων λαῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν. Ὁ ὕπατος Κούριος Δεντάτος ἀνέμενε αὐτόν. Γενομένης δὲ μάχης παρὰ τὸ Μαλεβέντον τῆς Σαμνίτιδος (ὅπερ μετὰ ταῦτα ὠνομάσθη Βενεβέντον), ὁ Πύρρος ἠττήθη ὁλοσχερῶς (275) καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Τάραντα. Μετὰ τὴν ἥτταν ταύτην δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ παραμένῃ ἐν Ἰταλίᾳ, ἀπειλούμενος ἄλλως τε ὡς ἀποκλεισθῇ ἐν αὐτῇ καὶ ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Καρχηδονιακοῦ. Ὅθεν, ἀφήσας ἐν Τάραντι φρουρὰν ὑπὸ τὸν Μίλωνα, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἡπειρόν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἡπείρῳ ἡ ἄμετρος φιλοδοξία του δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ ἡσυχάσῃ· περιεπλάκη εἰς νέους ἀγῶνας καὶ ὑπέταξε τὴν Μακεδονίαν. Θελήσας δὲ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ κατέστρεψεν ἐν Ἀργεὶ οἰκτρῶς τὸν βίον φονευθεὶς ὑπὸ γυναικὸς διὰ κεραμίδος (272).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου ἡ ἐν Τάραντι φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἀπῆλθε. Οἱ Ταραντῖνοι, οἵτινες ἦσαν οἱ κυρίως αἴτιοι τοῦ πολέμου, ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὡσαύτως καὶ οἱ Λευκανοὶ καὶ οἱ Βρεῖτιοι καὶ οἱ Σαμνῖται καὶ οἱ λοιποὶ ἐπαναστατήσαντες λαοὶ ὑπετάχθησαν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἰταλικὴ Χερσόνησος ἀπὸ τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Ῥωβίκωνος ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ῥηγίου, τῆς μεσημβρινῆς αὐτῆς ἁκρᾶς, ἐπέκλυψαν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης.

§ 36. Σχέδις τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν πρὸς τὴν Ῥώμην.

Μόνη ἡ πόλις Ῥώμη ἀπειτέλει τὴν κυρίως Ῥωμαϊκὴν Πολιτείαν. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς Ἰταλίας χῶραι, ὅσαι ἠναγκάσθησαν ὡς ἀναγνωρίσωσι τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐθεωροῦντο ὡς παραρτήματα τῆς Ῥώμης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ῥωμαϊκὴ Δημοκρατία περιελάμβανε 35 φυλάς· διότι οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν χωρῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀννυφώθησαν μέχρι τῆς τάξεως τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, ὅπως ἐν τῷ Ἀσσει οἱ πληβεῖοι κατὰ μικρὸν ἐξισώθησαν πρὸς τοὺς πατρικίους. Ἡ Ῥώμη ἠδύνατο ἤδη νὰ παρατάξῃ περὶ τὰς 300,000 μαχίμων ἀνδρῶν, οἵτινες κατελέγοντο μεταξὺ τῶν γενναιοτέρων στρατιωτῶν τῆς Ἰταλίας. Ὁ ὅπλισμός αὐτῶν βαθμυδὸν ἐτελειοποιήθη, διότι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἀπηξίουσαν νὰ δανείζωνται παρὰ τῶν ἠττωμένων λαῶν τὰ ὅπλα αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἐθεώρουν ταῦτα καλλίτερα τῶν ἰδικῶν των.

ἵνα δὲ ἐξασφαλίσωσιν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν κυριαρχίαν των ἐφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας καὶ ἐμποδίσωσιν εἰς τὸ μέλλον νέας συμμαχίας, ἐχορήγησαν εἰς τοὺς ἡττημένους λαοὺς διάφορα προνόμια· ἀναλόγως δὲ τῶν χορηγηθέντων προνομίων αἱ πόλεις τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν διεκρίνοντο εἰς διαφόρους κατηγορίας.

α) Εἰς *ἰσοτελεῖς* (*municipia*), αἵτινες εἶχον πλήρη ἢ ἀτελῆ τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου· καὶ πλήρη μὲν ἦσαν τὰ δικαιώματα, ἂν ἐδίδοντο μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου (*cum suffragio*), ἀτελῆ δὲ ἄνευ τούτου (*sine suffragio*).

2) Εἰς *συμμάχους* ἢ *ὁμοσπόνδους* (*sociae, foederatae*)· τοιαῦται ἦσαν αἱ λατινικαὶ πόλεις καὶ τινες τῆς Καμπανίας. Αἱ πόλεις αὗται διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν των τ. ἔ. τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς ἰδίων ἀρχόντων καὶ τοῦ νομοθετεῖν ἐπὶ ὑποθέσεων τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος· ὑπεχρεοῦντο ὅμως νὰ πέμπωσιν ἀνάλογον ἀριθμὸν στρατιωτῶν καὶ νὰ εἰσφέρωσι χρήματα, πλοῖα, σῖτον κλπ.

3) Εἰς *πολιαρχίας* (*praefecturae*), εἰς τὰς ὁποίας ἀπεστέλλετο κατ' ἔτος εἰς *πολίαρχος* (*praefectus*), πρὸς ἀπονομήν τῆς δικαιοσύνης ἢ καὶ πρὸς διοίκησιν ὅλων τῶν ὑποθέσεων.

§ 37 Ἀποικίαι.

Ἀλλὰ δὲν ἦρχουν μόνον τὰ χορηγηθέντα προνόμια, ἵνα κρατῶσιν ἐν ὑποταγῇ τοὺς ἡττημένους λαοὺς· ἔπρεπε νὰ ληφθῶσιν ἄλλα μέτρα ἐμποδίζοντα πᾶσαν ἰδιαιτέραν συνεννόησιν τῶν λαῶν τούτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον ἐπενοήθησαν αἱ ἀποικίαι, αἵτινες ἦσαν ὅλως διάφοροι τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν. Αἱ ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι ἦσαν ἰδρύματα καθαρῶς ασφαλιστικά, ἰδρύνόμενα εἰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν. Ἐκάστη ἀποικία περιελάμβανε δύο εἰδῶν κατοίκους α) τοὺς ἐγχωρίους, οἵτινες ἐγίνοντο ὑπῆκοοι τῶν Ῥωμαίων καὶ διετήρουν μέρος μόνον τῶν ἀγρῶν των β) τοὺς νέους ἀποίκους, οἵτινες ἐπέμποντο ἐκ Ῥώμης καὶ ἀπετελοῦντο ἐκ πληβείων πενήτων καὶ ἐξ ἀρχαίων στρατιωτῶν. Οἱ νέοι οὗτοι ἀποικοί, οἵτινες ἐνέμοντο τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀγρῶν, ἐχρησίμευον ὥς μόνιμοι στρατιωτικαὶ φρουραί. Ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ῥώμην χάριν ψηφοφορίας, ὧφειλον δὲ νὰ παραμένωσι πάντοτε εἰς τὰς ἀποικίας ἐπιβλέποντες τοὺς ἡττημένους καὶ προλαμβάνοντες

πᾶσαν ἀποστασίαν αὐτῶν. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου τοῦ πέμπειν ἀποι-
κίας πλείσται ἀποροὶ οἰκογένειαι εὕρισκον πόρον ζωῆς, προσέτι δὲ
ἀνεκουφίζετο καὶ ἡ πόλις τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος καὶ τα-
ραχώδους ὄχλου τῆς ἀγορᾶς

Οἱ Ῥωμαῖοι ἴδρυσαν πλείστας ἀποικίας, αἵτινες πέριξ τῆς Ῥώ-
μης ἐσχημάτιζον ζώνην ἀπόρθητον καὶ ἐχρησίμευον ὡς προμαχώνες
κατὰ τῶν ἔξω ἐχθρῶν. Συνεδέοντο δὲ αὐταὶ αἱ ἀποικίαι πρὸς ἀλλή-
λας διὰ μεγάλων στρατιωτικῶν ὁδῶν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ
ἄλλου εἰς τρόπον, ὥστε καθίστατο λίαν εὐχερὴς καὶ ταχεῖα ἡ μεταφορὰ
τῶν λεγεόνων εἰς τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα.

§ 38 Ἡ δύναμις καὶ τὰ ἦθι τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα.

Ἄλλ' ὅσον ἰσχυρὰ καὶ ἂν ἦσαν τὰ ἀνωτέρω ὀχυρώματα, τὸ μυ-
στήριον τοῦ μεγαλείου τῶν Ῥωμαίων ἔκειτο ἄλλαχού· ἔκειτο εἰς
τὰ ἦθη αὐτῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐτίμων πάντοτε τὴν πενίαν, τὴν πειθαρχίαν,
τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος. Ἡ φιλο-
πατρία αὐτῶν ἐνεῖχε τὴν δύναμιν θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ. Τρεῖς
Δέκιμοι, ὡς εἶδομεν, καθωσιώθησαν εἰς τοὺς χθονίους θεοὺς, ἵνα σώ-
σωσι τὸν στρατὸν των. Ὁ Μάνλιος Τουρκουάτος ἀπεκεφάλισε τὸν
υἱὸν τοῦ χάριν τῆς πειθαρχίας. Ὁ τιμητὴς Ρουτίλιος ἀναγκάσας καὶ
αὐτὸς μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς του εἰς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα (266), προσ-
εκάλεσε τὸν λαὸν καὶ ἐμέμφθη αὐτόν, διότι ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν αὐ-
τὸν πολίτην δις κατὰ συνέχειαν τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀξίωμα.

Καὶ ἡ ἀφιλοκέρδεια προσέτι καὶ ἡ περὶ μεγάλων ἀνδρῶν ἦτο οὐχὶ
ἀσυνήθης παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ὁ Κικιν-
νάτος, ὡς γνωρίζομεν ἔλαβε τὴν δικτατορίαν παρὰ τὸ ἄροτρον του.
Ὁ Ῥήγουλος, ὅστις, ὡς θὰ ἴδωμεν, κατὰ τὸν α' Καρχηδονιακὸν πό-
λεμον ἠπειλήσῃ νὰ κυριεύῃ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα, εἶχεν ὡς μόνην
περτουσίαν ἓνα ἄγρον ἐπὶ πλέθρων. Ὅτε ἐδρίσκετο ἐν Ἀφρική, ἐξή-
τησε παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου τὴν ἀνάκλησίν του, διότι ὁ ἐπι-
στάτης τοῦ ἄγρου του ἀπέθανεν, ὁ δὲ γεωργός, εἰς ὃν εἶχεν
ἀναθέσει τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἄγρου του, ὠφελούμενος ἐκ τῆς εὐκαι-
ρίας ταύτης, εἶχεν ἀπέλθῃ παραλαβὸν τὸ ἄροτρον καὶ τοὺς βοῦς. Ἡ
Σύγκλητος τῷ ἀπήντησε ὅτι ὁ ἄγρός του θὰ καλλιεργηθῇ καὶ ἡ σύ-

ζυγός του καὶ τὰ τέκνα του θὰ τραφῶσιν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ὁ Κούριος Δεντῆτος δὲν ἦτο πλουσιώτερος. Ὅτε ἀπεστάλησαν Σαμνῖται πρέσβεις, ἵνα διαπραγματευθῶσι μετ' αὐτοῦ τὴν εἰρήνην, εὗρον αὐτὸν πλησίον τῆς πυρᾶς παρασκευάζοντα μόνον τὸ πεινχρὸν φαγητόν του ἐντὸς πηλίνης χύτρας καὶ ἐπεχείρησαν νὰ δεκάσωσιν αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Δεντῆτος ὑπερηφάνως εἶπεν εἰς τοὺς πρέσβεις «πηγαίνετε νὰ εἴπητε εἰς τοὺς Σαμνίτας ὅτι ὁ Κούριος προτιμᾷ νὰ διατάσῃ τοὺς ἔχοντας τὸ χρυσίον παρὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸ ὁ ἴδιος». Ἀλλὰ καὶ τοῦ Φαβρικίου, ὃν ἐπεχείρησεν ὁ Πύρρος νὰ δεκάσῃ, εἶνε γνωστὴ εἰς ἡμᾶς ἡ ἀφιλοκέρδεια.

Ἡ ὅλη εἰκὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς Δημοκρατίας κατὰ τοὺς ἀρχαίους τούτους χρόνους περιλαμβάνεται ἐν τοῖς ἑξῆς· «ὀλίγα ἢ μηδαμινὰ χρήματα· ἐπὶ πλῆθρα μετορίας γῆς· πενία κατ' οἶκον· κηδεῖαι δαπάνῃ τῆς πολιτείας· θυγατέρες ἄνευ προικός. Ἀλλὰ λαμπραὶ ὑπατεῖαι· θαυμασταὶ δικτατωρεῖαι· ἀναρίθμητοι θορίαμβοι».

§ 39. Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι.

Μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων διεξήχθησαν τρεῖς μεγάλοι καὶ καταστρεπτικώτατοι πόλεμοι φέροντες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα «Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι».

Ἡ Καρχηδὼν ἔκειτο ἐπὶ τῶν βορείων παραλίων τῆς Ἀφρικῆς (ἐπὶ τῆς σημερινῆς Τύνιδος χώρας). Ἦτο ἀποικία τῶν Φοινίκων. Ταύτην ἱδρυσεν, κατὰ τὴν παράδοσιν, περὶ τὸ 860 π. Χ. ἡ Διδώ, ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου Πυγμαλίωνος, φεύγουσα τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ. Ἡ Καρχηδὼν διὰ τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων της προήχθη εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ κατέστη ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Διὰ τοῦ κραταίου στόλου της ἐγένετο κυρίαρχος τῆς θαλάσσης, ἐκτείνασα τὸ κράτος αὐτῆς ἐπὶ τῆς βορείου Ἀφρικῆς (ἀπὸ τῆς Νουμιδίας μέχρι τῶν συνόρων τῆς Κυρήνης) ἐπὶ τῆς Ἰσπανίας, τῶν Βαλεαρίδων νήσων, τῆς Σικελίας. Πολλαχοῦ εἶχεν ἱδρυσῆν ἐμπορικὸς σταθμὸς καὶ ἀποικίας. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Καρχηδονίων διασχίζοντα κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ αὐτὸν ἐνίοτε τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν συνεσώρευσαν ἀμύθητα πλοῦτη εἰς τὴν ὑπερήφανον αὐτῶν πρωτεύουσαν, ἥτις ἀπέβη ἡ πλου-

σιωτέρα πόλις τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ πλούτη ὅμως ταῦτα ἐγέννησαν παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις τὴν τρυφηλότητα καὶ τὴν ἀκολασίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι παρηκολούθουν μετὰ φθονεροῦ βλέμματος τὰς καταπληκτικὰς προόδους τῶν Καρχηδονίων, ἀλλ' οὐδὲν πρόσκομμα ἠδύναντο νὰ παρεμβάλωσιν, ἀπησχολημένοι ὄντες εἰς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ πολέμους. Ὅτε ὅμως ἐγένοντο κύριοι τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἤρχισαν νὰ σκέπτιωνται τίνι τρόπῳ θὰ ἠδύναντο νὰ ταπεινώσωσι τὴν μεγάλην ἀντίζηλον αὐτῶν Καρχηδόνα.

Ἡ σύγκρουσις τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Καρχηδονίων ἐπὶ ῥαγδαίᾳ μοιραίᾳ καὶ φοβερᾷ. Κατὰ ταύτην ἐπρόκειτο νὰ κριθῇ τίς ἐκ τῶν δύο ἐκείνων μεγάλων λαῶν ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Πάντες οἱ προηγούμενοι πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων ἦσαν τρόπον τινὰ προγυμνάσματα παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν οἱ παθητικώτεροι καὶ τραγικώτεροι ἐξ ὧν μνημονεύει ἡ παγκόσμιος ἱστορία.¹

§ 40 Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (264—241)

Ὁ Πύρρος ἀπερχόμενος ἐκ τῆς Σικελίας ἀνεφώνησε πρὸς τοὺς περὶ ἑαυτὸν «οἶαν, ὦ φίλοι, παλαιότραν καταλείπομεν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις!». Καὶ ἀληθῶς οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Πύρρου ἦσαν προφητικοί. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, ἡ μεγάλη καὶ ὠραία ἐκείνη νῆσος, ἡ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Μεσογείου κειμένη, ὑπῆρξε τὸ θέατρον κατὰ-προῶτον, ἔπειτα δὲ τὸ ἄθλον τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου.

¹ Ἡ Καρχηδὼν διέφερε τῆς Ῥώμης κατὰ τοῦτο : Ἡ πρώτη ὡς ἐμπορικὴ κατέκτα διὰ νὰ ἐκμεταλλεύηται καὶ οἱ ὑπ' αὐτῆς ἡττώμενοι παρέμενον πάντοτε ἐχθροὶ τῆς. Ἡ δευτέρα κατέκτα ἐξ ὑπερηφανίας πρὸς τὸ διοικεῖν καὶ ἐγνώριζε νὰ διατηρῇ τὰ κεκτημένα, διότι παρέσχεν ἑαυτὴν πάντοτε προσιτὴν εἰς τοὺς ἡττημένους, ἐκάλεσεν αὐτοὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς κατέστησε κοινωνοὺς τοῦ κυριαρχικοῦ δικαιώματος καὶ τῆς πολιτικῆς ἐνότητος. Ἡ πρώτη μετεχειρίζετο μισθωτοὺς στρατιώτας, οἵτινες πάντοτε ἐμάχοντο ἀδρανῶς, προέβαλλον συχνάκις ἐπικινδύνους ἀξιώσεις καὶ διὰ τῆς ἀπειθείας των ἐξέθετον εἰς κίνδυνον καὶ ἀποτυχίαν ὁλόκληρον πόλεμον. Τούναντίον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν αὐτοπροσώπως καὶ ἡ φιλοπατρία αὐτῶν ἐνεῖχε τὴν δύναμιν θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ.

Ἀφορμὴν εἰς τὸν α'. Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἔδωκαν οἱ Μამερ-
τῖνοι (1) μισθοφόροι τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους.
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαθοκλέους ἐκδιωχθέντες ἐκ τῶν Συρακου-
σῶν οἱ Μამερτῖνοι ἐπέπεσον κατὰ τῆς Μεσσήνης καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν
καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας κατέσφαξαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ κτήματα
κατέλαβον αὐτοί. Ἐγκατασταθέντες δὲ ἐν Μεσσήνῃ ἐποιοῦν ληστρικὰς
ἐπιδρομὰς καὶ κατέστρεφον τὰς πέριξ χώρας καὶ μάλιστα τὴν ἐπι-
κράτειαν τῶν Συρακουσῶν. Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων
ὁ Β'. ἐπελθὼν μετὰ στρατοῦ κατετρόπωσε τοὺς Μამερτῖνους καὶ
ἐπολιορκήσας τὴν Μεσσήνην. Οἱ Μამερτῖνοι περιῆλθον εἰς ἀμνηστίαν
καὶ τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν κατέφυγον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Καρχηδο-
νίων, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ χρόνου κατεῖχον ἅπαν τὸ δυτικὸν μέρος τῆς
νῆσου, οἱ πλεῖστοι ὅμως ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Ἡ
Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἡσχύνετο νὰ βοηθήσῃ ἀνθρώπους ἄρπαγας καὶ
ληστὰς. Ὁ λαὸς ὅμως, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου οἱ ὕπατοι ἔφερον τὴν
ὑπόθεσιν, ἀπεφάσισε ν' ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του τοὺς Μα-
μερτῖνους, ἀφ' οὗ μάλιστα ἀνηγγέλθη ὅτι οἱ Καρχηδόνοι συμμαχή-
σαντες μετὰ τοῦ Ἰέρωνος κατέλαβον τὴν Μεσσήνην. Εἰς τὴν ἀπόφα-
σιν αὐτὴν προσέβη ὁ Ῥωμαϊκὸς λαός, ἐπιθυμῶν ἐν τῷ ἄγῳι τούτῳ
ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἀντιζήλους του Καρχηδονίους. Οὕτω λοιπὸν
ἐξεργάγη ὁ α' Καρχηδονιακὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσε 23 ἔτη
(264—241).

Ὁ ὕπατος Ἀππιος Κλαύδιος, ὁ ἐπικαλούμενος Caudex, ἐπωφε-
λούμενος σκοτεινὴν τινα νύκτα διέπλευσε τὸν Σικελικὸν πορθμὸν μετὰ
20,000 ἀνδρῶν ἐπὶ πλοίων, ἅτινα ἔλαβεν ἐκ τῶν πόλεων τῆς κάτω
Ἰταλίας, κυριεύσας δὲ ἐξ ἐφόδου τὴν Μεσσήνην, διεσκορπίσε τὰς ἡνω-
μένας δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων καὶ τοῦ Ἰέρωνος καὶ κατεδίωξε
τὸν Ἰέρωνα μέχρι τῶν τειχῶν τῶν Συρακουσῶν, τὰς ὁποίας ἤρριψε
νὰ πολιορκῇ.

Οἱ κατὰ τὸ ἐλόμενον ἔτος (263) ὕπατοι ἐξηκολούθησαν τὴν πο-
λιορκίαν τῶν Συρακουσῶν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἰέρωνα ν' ἀποσπασθῇ
ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Ῥωμαίων, πα-

(1) Μამερτῖνοι ἐκ τοῦ Μამέρτου (Mamers = Ἀρτης) τ. ἔ. τέκνα τοῦ
Ἀρως.

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ)

σχωρήσας εἰς αὐτοὺς καὶ μέρος τι τῆς ἐπικρατείας του. Καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, οἵτινες ἔμειναν μόνον ἐν τῷ ἁγῶνι τούτῳ, ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου ἀποβαλόντες 67 πόλεις καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὸν Ἀκράγαντα, τὸν ὁποῖον κατέστησάν κέντρον τῶν πολεμικῶν των ἐπιχειρήσεων. Ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐκυρίευσαν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν (262).

Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν κατεῖχον πλέον ἢ ὀλίγα παράλια μέρη τῆς Σικελίας· ἦσαν ὅμων κυρίαρχοι τῆς θαλάσσης καὶ διὰ τοῦ στόλου των ἐδήουν τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔβλεπον ὅτι, ἐν ὅσῳ ἦσαν κατώτεροι τῶν ἀντιπάλων των κατὰ θάλασσαν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταβάλωσιν αὐτοὺς ὁλοσχερῶς οὔτε νὰ ἐκδιώξωσιν ἐκ τῆς Σικελίας. Ὅθεν ἐναυπήγησαν ἑκατὸν εἴκοσι τριήρεις. Ἡ στρατιωτικὴ εὐφυΐα τῶν Ῥωμαίων παρέσχεν εἰς αὐτοὺς τὸ μέσον νὰ νικήσωσι τοὺς Καρχηδονίους καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ ὑπάτος Γάιος Δουίλιος τῷ 260 συναντήσας παρὰ τὰς Μυλὰς τὸν Καρχηδονιακὸν στόλον, ἀποτελούμενον ἐξ 130 τριήρων, κατεναυμάχησεν αὐτὸν διὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δουιλίου ἐπινοηθέντος κόρακος. Ἦτο δὲ ὁ κόραξ μηχανήμα σιδηροῦν προσηρμοσμένον εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ πλοίου. Διὰ τοῦ μηχανήματος τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἤρπαζον τὰ εὐκίνητα καρχηδονιακά πλοῖα, τὰ προσείλκνον πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τοιοντοτρόπως ἡ ναυμαχία μεταβάλλετο εἰς πεζομαχίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Ῥωμαῖος στρατιώτης ἐπανεύρισκε πάντα τὰ πλεονεκτήματά του.

Ἡ πρώτη αὕτη κατὰ θάλασσαν νίκη τῶν Ῥωμαίων διήγειρε παρ' αὐτοῖς μέγαν ἐνθουσιασμόν καὶ πρὸς διαιώνισιν ταύτης ἰδρύθη ἐν τῇ ἀγορᾷ στήλη κεκοσμημένη μὲ ἔμβολα τῶν ἐχθρικῶν πλοίων (columna rostrata). Τὸν Δουίλιον ἐπανελθόντα εἰς Ῥώμην ὁ λαὸς ὑπεδέχθη ἐνθουσιωδέστατα καὶ ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τιμὰς ἀσυνήθεις.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν Ἀφρικῇ.—Ὁ πόλεμος ἐν τούτοις παρετείνετο. Αἱ κυριώτεραι δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων ὑπὸ τὸν γενναῖον στρατηγὸν Ἀμίλκαν εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὸ Δρέπαιον καὶ τὸ Αἰλύβαιον, πρὸς ἐκπόρθειν τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖτο μακροχρόνιος πολιορκία, διότι ἦσαν θέσεις ὀχυρώταται. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι θέλοντες νὰ θέσωσι τέλος εἰς τὸν παραινεύμενον πόλεμον προέβησαν εἰς τολμηροτάτην ἀπόφασιν, δηλ. νὰ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ νὰ προσβάλωσι τὸν ἐχθρὸν ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι του. Ὅθεν στόλος ἐκ 300 πλοίων μετὰ 100

χιλ. ναυτῶν καὶ 40 χιλ. πεζῶν ὑπὸ τοὺς ὑπάτους Ουόλωνα καὶ Ρήγουλον ἐξέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Ἀφρικήν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐξώπλισε πάραυτα 350 πλοῖα μετὰ 150 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ δύο στόλοι συνητητήθησαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σικελίας Ἐκνομον. Τὸ ἐκτυλινχθὲν ἐκεῖ θέαμα ὑπῆρξε τὸ μεγαλείτερον ἐξ ὅσων εἶδε μέχοι τοῦδε ἡ Μεσόγειος. 300 χιλ. ἔμελλον νὰ συγκρουσθῶσιν ἐπὶ τῶν κυμάτων αὐτῆς. Ἡ ναυμαχία ἐγένετο μεγάλη καὶ φοβερά, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατετρόπωσαν τοὺς Καρχηδονίους.

Ἦδη ἡ πρὸς τὴν Ἀφρικήν ἄγουσα ὁδὸς ἦτο ἐλευθέρη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ἐπισκευάσαντες τὰ βλαβένια πλοῖα ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν καρχηδονιακὴν παραλίαν παρὰ τὴν Κλυπέαν (ἐλληνιστὶ Ἀσπίδα), πόλιν ὀχυρὰν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν. Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς πλουσίας πεδιάδας τῆς Καρχηδόνης καὶ ἐντὸς βραχέος χρόνου ἠχμαλώτισαν 20,000 Καρχηδονίων, ἔλαβον δὲ καὶ ἄπειρα λάφυρα.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος βεβαία οὖσα περὶ τῆς νίκης ἀνεκάλεσε μετ' ὀλίγον τὸν Ουόλωνα μετὰ τῶν λεγεόνων του, ἀφῆκε δὲ τὸν Ρήγουλον μετὰ 40 πλοίων, 15000 πεζῶν καὶ 500 ἵππέων, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ὁ Ῥήγουλος προβαίνων νικητὴς φθάνει εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Καρχηδόνης. Οἱ Καρχηδόνιοι κατάπληκτοι ζητοῦσι εἰρήνην, ἀλλ' οἱ ὅροι τοῦ Ῥηγούλου ἦσαν τοσοῦτον βαρεῖς, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνωσιν δεκτοί. Ὁ Ῥήγουλος μαθὼν τὴν ἀπόρριψιν τῶν ὅρων του εἶπεν ὑπερηφάνως «πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις νὰ νικᾷ ἢ νὰ κύπτῃ πρὸ τοῦ νικητοῦ».

Οἱ Καρχηδόνιοι εὐρισκόμενοι ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀμηχανίᾳ ἐδέχθησαν μετὰ προθυμίας πολλῆς τὸν Σπαρτιάτην Ἐάνθιππον, ἐλθόντα εἰς Ἀφρικήν μετὰ μισθοφόρων Ἑλλήνων, καὶ διώρισαν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον. Ὁ ἐμπειροπόλεμος Ἐάνθιππος ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἦται τῶν Καρχηδονίων ὀφείλοντο εἰς τὸ ἀσύντακτον τοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν στρατηγῶν των. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων κατὰ πρῶτον εἰσήγαγεν εἰς αὐτὰ πενταρχίαν, ἔπειτα κατεπόνησε τὸν ἐχθρὸν διὰ πολλῶν ἀριμαχιῶν καὶ τέλος συγκροτήσας μεγάλην μάχην (255) ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Ῥωμαίους. Ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ μόνον 2,000 ἐσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐρονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ πρὸ μικροῦ ἀγέρωχος Ῥήγουλός, ὅστις ὠδηγήθη εἰς τὴν Καρχηδόνα.

Μετάδοσις τοῦ πολέμου εἰς Σικελίαν.—Οἱ Ῥωμαῖοι μαθόντες τὴν συμφορὰν ταύτην ἔσπευσαν ν' ἀποστείλωσιν εἰς Ἀφρικὴν νέον στόλον ἐκ 350 πλοίων, ἵνα σώσῃ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥηγούλου, ἅτινα εἶχον καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀσπίδα, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ὁμοῦς ὁ στόλος οὗτος καταληφθεὶς ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας ἐναυάγησε παρὰ τὴν Καμάριαν τῆς Σικελίας καὶ κατεστράφη σχεδὸν ὁλόκληρος. Μετά τινα δὲ ἄλλα δυστυχήματα οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ περιορίσωσι τὸν πόλεμον ἐν Σικελίᾳ, ὅπου αἱ ἐχθροπραξίαι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχον καταπαύσῃ.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ ἀπεθάρρυναν τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν, ἡ δὲ ἀποθάρρυνσις αὕτη μετεδόθη καὶ εἰς τὸν στρατόν, οὗτινος ἡ πενθαρχία κατὰ πολὺν ἐχαλαρώθη. Εὐτυχῶς ὁμοῦς τῇ 250 ὁ δραστήριος ὕπατος Λ. Καϊκίλιος Μέτελλος κατετρόπωσε παρὰ τὸν Πάνορμον τὸν Καρχηδόνιον στρατηγὸν Ἀσδρούβαν κυριεύσας καὶ 100 ἐλέφαντας, τοὺς δόποιους θριαμβευτικῶς μετεκόμισεν εἰς Ῥώμην, καὶ οὕτως ἀποκατέστησε τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν.

Μετὰ τὴν ἦταν ταύτην ἡ Καρχηδὼν ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Ὁ ἐν Καρχηδὼνι κρατούμενος αἰχμάλωτος Ῥήγουλός ἐπέμφθη εἰς Ῥώμην, ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελεν ἐπιστρέφῃ εἰς Καρχηδόνα ἐν ᾗ περιπτώσει ἀπετύγχανον αἱ διαπραγματεύσεις.

Ῥήγουλός ἐλθὼν εἰς Ῥώμην παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν προέτρεψε τὴν Σύγκλητον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον καὶ νὰ μὴ ἀνταλλάξῃ τοὺς αἰχμαλώτους. Μάτην οἱ συγγενεῖς του καὶ οἱ συμπολίται του προσεπάθησαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιστρέφῃ εἰς Καρχηδόνα ἐπικαλούμενοι τὴν οἰκτρὰν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ κατάστασίν του. Ὁ Ῥήγουλός πιστὸς εἰς τὸν ὅρκον του ἐπανῆλθεν εἰς Καρχηδόνα, ὅπου, ὥς λέγεται, ὑπέστη σκληρὸν θάνατον.

Ἡ παρὰ τὸν Πάνορμον ἦτα τῶν Καρχηδονίων ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ συγκτερώσωσι πᾶσας τὰς δυνάμεις των εἰς τὸ Λαρέπανον καὶ τὸ Λιλύβαιον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέχειρσαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ Λιλύβαιον· πᾶσαι ὁμοῦς αἱ ἐφοδοὶ αὐτῶν ἀπεκρούσθησαν, διότι ἡ πόλις ἐπροστατεύετο ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχῶν, βαθείας τάφρου καὶ ὑπὸ τεναγῶν

ἐκ θαλάσσης. Νέαι δὲ συμφοραὶ συνέβησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ὁ ὕπατος Π. Κλαύδιος Πούλχερος, υἱὸς τοῦ τυφλοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, θελήσας νὰ καταλάβῃ τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων ἐν τῷ λιμένι τοῦ Δρεπάνου ἔπαθε τρομερὰν ἥτιαν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐν Σικελίᾳ μὲ πολλὰς ἐκατέρωθεν περιπετείας· οἱ Ῥωμαῖοι μάλιστα πολλὰ ἔπαθον ἀφ' οὔτου διωρίσθη στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ὁ ἐπιφανὴς Ἀμίλκας Βάρκας (κεραυνός), πατὴρ τοῦ Ἀννίβα. Ὁ Ἀμίλκας ἀπὸ τοῦ 247-242 περιπλέων κατέστρεφε τὰ μεσημβρινὰ παρτάλια τῆς Ἰταλίας, καταλαβὼν δὲ ἔπειτα καὶ τὴν ὀχυρὰν πόλιν Ἐρυνκα ἑμβαταίου πάσας τὰς προσβολὰς τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ναυπηγήσωσιν νέον στόλον, ἀλλὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς δαπάνας. Τότε ἡ φιλοπατρία τῶν Ῥωμαίων ἀνεπλήρωσε τὴν ἄλλειριν ταύτην καὶ ἔσωσε τὴν πατρίδα αὐτῶν. Διὰ πατριωτικῶν εἰσφορῶν ἐναυπηγήθησαν 200 τριήρεις. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (241) ὁ ὕπατος Γ. Λουτάτιος Κάτλος συναντήσας τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὰς Αἰγούσας κατέστρεψεν αὐτόν.

Ἡ νίκη αὕτη κατέστησε τοὺς Ῥωμαίους κυρίους τῆς θαλάσσης. Τὸ Δρέπανον καὶ τὸ Διλύβαιον ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὸν ἐκ τοῦ λιμοῦ κίνδυνον. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀμίλκας ἀπεκλείσθη ἐν Ἐρυνκι. Οἱ Καρχηδόνοι, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον, ἤναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην μετὰ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὁρους· α) ν' ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς Σικελίας καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς μικρῶν νήσων β) ν' ἀποδώσωσιν ἄνευ λύτρων πάντας τοὺς αἰχμαλώτους γ) νὰ πληρώσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐντὸς 10 ἐτῶν 3200 τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Τοιοιτοτρόπως ἡ Σικελία, ἥτις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπῆρξε τὸ θέατρον αἱματηροτάτου πολέμου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων, κατέστη ἡ πρώτη ὁμαϊκὴ ἐπαρχία, διοικουμένη ὑπὸ πραιτωρός. Μόνον ἡ μικρὰ ἐπικράτεια τῶν Συρακουσῶν ἔμεινεν ἑλευθέρα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἤρχεν ὁ πιστὸς φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων Ἰέρων ὁ Β'.

§ 41. Συμβάντα μετὰ τοῦ α'. καὶ β'. Καρχηδονιακοῦ πολέμου.

Πόλεμος τῶν μισθοφόρων ἐν Καρχηδόνι.—Τὰ δεινὰ

τῆς Καρχηδόνας δὲν ἔληξαν εἰσέτι. Οἱ μισθοφόροι αὐτῆς ἀπὸ τὸν τοὺς ὀφειλομένους μισθοὺς των, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔλαβον τοὺς ἔνεκα τῆς ἐπικρατοῦσης χρηματικῆς ἀπορίας, προέβησαν εἰς φοβεράν στάσιν. Ἡ Καρχηδὼν διέτρεξε πάλιν νέον κίνδυνον μέγαν, διότι μετὰ τῶν ἀγρίων στασιαστῶν ἠνώθησαν καὶ πολλὰ πόλεις σύμμαχοι αὐτῆς. Τότε οἱ δύο μεγάλοι καὶ ἀντίθετοι πολιτικοὶ οἴκοι τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα καὶ τοῦ Ἀννωνος ἠνώθησαν καὶ ἐνήργησαν ἐκ συμφώνου, ὅπως σώσωσιν τὴν πατρίδα των ἐκ τοῦ μεγάλου τούτου κινδύνου. Ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος πόλεμος διήρκεσε ἐπὶ τρία ἔτη καὶ διεξήχθη ἐκατέρωθεν μετὰ πρωτοφανοῦς λύσεως. Ὁ Ἀμίλκας ἐδείχθη ἀνελέημων· πάντα αἰχμάλωτον μισθοφόρον ἔρριπτεν εἰς τὰ θηρία· κατορθώσας δὲ τὰ περικλείουσα αὐτοὺς ἐν τινι κλεισθραίᾳ, ἔφερεν εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἤρχισαν οὗτοι τὰ ἀλληλοτρῶγονται. Ὅτε δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μισθοφόρων ἐζήτησαν τὰ συνθηκολογήσωσιν, ὁ Ἀμίλκας καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης ἐφόνευσε 40,000 μισθοφόρων καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Καρχηδὼν. Ὁ πόλεμος οὗτος διὰ τὰς ἐκατέρωθεν σκληρότητας ὠνομάσθη «πόλεμος ἀνοικτίρων» (241—238).

Κατὰ κτήσεις Σαρδοῦς καὶ Κορσικῆς. — Καθ' ὃν χρόνον ἡ Καρχηδὼν ἠγωνίζετο ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐκ τῶν μισθοφόρων αὐτῆς κινδύνου, οἱ Ῥωμαῖοι ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῆς διὰ προδοσίας τὴν Σαρδὼν καὶ τὴν Κορσικὴν (235), τὰς ὁποίας κατέταξαν εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ διόκουν διὰ πραιτώρος. Τότε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πραιτῶρων ἠδξήθη εἰς τέσσαρας, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἔμενον ἐν Ῥώμῃ, εἰς διώκει τὴν Σικελίαν καὶ ὁ τέταρτος τὴν Σαρδὼν καὶ τὴν Κορσικὴν.

Πόλεμος πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς (229—228). Μόλις εἶχε περατωθῇ ἡ κατὰ κτήσεις τῶν νήσων Σαρδοῦς καὶ Κορσικῆς, καὶ μία βοή ἠκούσθη ἐκ τῆς ἀντιπέραν θαλάσσης. Ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἠπείρου καὶ οἱ τῶν Ἰονίων νήσων, οἵτινες ἐκάλουν εἰς βοήθειαν τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τῶν πειρατῶν Ἰλλυριῶν. Οἱ φοβεροὶ οὗτοι πειραταί, ἀπ' οὗ ἐδήσαν τὰς ἐλληνικὰς ὁκάτας, ἀπεβιβάσθησαν ἔπειτα εἰς τὴν Ἠπείρον καὶ ἤρχισαν τὰ καταλαμβάνωσι τὰς ἐπιφανεστέρας τῶν παραλίων πόλεων· πρεσβεῖαι δὲ πεμφθεῖσαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἠπείρου ἔφθασαν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπως ἐπικαλεσθῶσι τὴν προστασίαν αὐτῆς. Τὸ διάβημα τοῦτο τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἠπείρου ἦτο καθὰ ὁμολογία περὶ τῆς ἐαυτῶν ἀδυναμίας.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀμέσως ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ στόλος ἐκ 200 πλοίων καὶ 20,000 ἀνδρῶν ἐπλευσε κατ' αὐτῶν. Ἡ Κέρκυρα διὰ προδοσίας τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς Δημητρίου τοῦ Φαρίου παρεδόθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὡσαύτως δὲ καὶ ἄλλαι πόλεις πολλάι. Ἡ Τεῦτα, ἡ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Πίννου, περίφοβος γενομένη ἠγαγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, παραχωρήσασα εἰς αὐτοὺς μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας καὶ ὑποχρεωθεῖσα νὰ πληρώνῃ ἐτήσιον φόρον. Μετὰ δέκα ἔτη ἐπαναληφθέντος τοῦ πολέμου πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν ἅπασαν τὴν χώραν αὐτῶν.

Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἐκ τοῦ κακοῦ ἐκείνου. Ἡ Κόρινθος μάλιστα ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ μετέχωσι τῶν Ἰσθμικῶν ἀγώνων, αἱ δὲ Ἀθῆναι ἀπένειμαν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου καὶ τῆς μνήσεως εἰς τὰ Ἑλευσίνια μυστήρια. Ταῦτα δὲ πάντα ἦσαν οἶνονεὶ προαγγέλματα τῆς ἑλληνικῆς δουλείας.

Νέος πόλεμος κατὰ τῶν Γαλατῶν· κατὰκτησις τῆς ἐν τεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας (225-222).— Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Ἰλλυρικοῦ πολέμου οἱ Ῥωμαῖοι περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ. Οἱ ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάται, ἅφ' οὗ ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ἔζησαν ἐν εἰρήνῃ, ἔλαβον πάλιν τὰ ὅπλα καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑτρουρίαν, κατέστρεψαν δὲ καὶ πραιτωρικόν τινα σιρατὸν παρὰ τὰς Φαισούλας. Ἡ εἰσβολὴ αὕτη τῶν Γαλατῶν ἐνέβαλε τὴν Ῥώμην εἰς μεγίστην ἀνησυχίαν. Ὁλόκληρος ἡ Ἰταλία ἐξηγγέρθη, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν πρωτεύουσάν της κατὰ τῶν βαρβάρων, οἵτινες ἔφθασαν εἰς ἀποστάσιν τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ παρὰ τὸ Τελαμώνιον ἀκρωτήριο οἱ Γαλάται ἐμπεσόντες μεταξὺ δύο ῥωμαϊκῶν στρατιῶν ἔπαθον τελεῖαν ἦταν. Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι προχωρήσαντες ὑπέταξαν ἅπασαν τὴν ἐν τεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (222) καὶ ἴδρυσαν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Πάδου ποταμοῦ δύο ἀποικίας, τὴν Πλακεντίαν καὶ τὴν Κρεμῶνα.

42. Δεύτερος Καρχηδονιακὸς ἢ Ἀγνιβαϊκὸς πόλεμος (218—201).

Κατακτήσεις τῶν Καρχηδονίων ἐν Ἰσπανίᾳ.—

Οἱ Καρχηδόνιοι βαρέως φέροντες τὴν ταπείνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλον αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν μισθοφόρων ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ζητοῦντες οὕτω ν' ἀναπληρώσωσι τὰς μεγάλας ζημίας, τὰς ὁποίας εἶχον ὑποσθῆ, καὶ νὰ πορισθῶσι τὰ μέσα ἐπιθετικοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμου, τὸν ὁποῖον ἀπῆτει τὸ ἔθνικόν μῖσος καὶ ὑπηγόρευεν αὐτὸ τὸ ἐμπορικὸν συμφέρον των. Καθ' ὃν λοιπὸν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάτας, ὁ ἐπιφανὴς στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας πολεμῶν ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἐπεξέτεινε τὸ κράτος τῶν Καρχηδονίων ἐν τῇ μεσημβρινῇ καὶ ἀνατολικῇ Ἰσπανίᾳ.

Τὸν Ἀμίλκαν ἡρωϊκῶς πεσόντα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης διέδχθη ἐν τῇ στρατηγίᾳ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀσδρούβης. Οὗτος κατατροπώσας πολλὰ ἔθνη ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Καρχηδόνης μέχρι τοῦ Ἰβήρου ποταμοῦ καὶ ἔκτισε ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἰσπανίας, ἐν χώρῳ ὀχυρῷ ἐκ φύσεως, τὴν νέαν Καρχηδόνα (Καρθαγένην), ἧς κατέστη ἡ πρωτεύουσα καὶ τὸ πρῶτον στρατόπεδον τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ καρχηδονιακῶν κτήσεων. Οἱ Ῥωμαῖοι, ζηλοτυπήσαντες πρὸς τὴν πρόοδον ταύτην τοῦ Ἀσδρούβα, ἔσπευσαν νὰ συνομολογήσωσι μετ' αὐτοῦ συνθήκην, δι' ἧς ἐτάσσεται ὁ Ἰβήρ ποταμὸς ὡς τελευταῖον ὄριον τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ καρχηδονιακῶν κτήσεων.

Δολοφονηθέντος τοῦ Ἀσδρούβα ὑπὸ τινος δούλου, ὁ στρατὸς ἐξέλεξε στρατηγὸν τὸν μόλις εἰκοσιπενταετῇ Ἀννίβαν, υἱὸν τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα· ὁ δὲ λαὸς καὶ ἡ Γερουσία τῆς Καρχηδόνης ἐπικύρωσαν τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀννίβα τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην φάσιν.

Χαρακτὴρ τοῦ Ἀννίβα — πολιορκία Ζακάνθης. Ὁ Ἀννίβας ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἀνετράφη ἐν τοῖς στρατοπέδοις παρακολουθῶν τὸν πατέρα του εἰς τὰς ἐκστρατείας. Διηγοῦνται ὅτι ἐν ἡλικίᾳ μόλις ἐννέα ἐτῶν ὠδηγήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του πλησίον τοῦ βομοῦ καὶ θέσας ἐπ' αὐτοῦ τὴν χειρὰ ὤμοσεν αἰδίων μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τὸν ὄρκον του τοῦτον ἐτήρησε μετ' ἀδυσωπῆτον σταθερότητος. Ὁ Ἀννίβας ἦτο πεπρωτισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ τῶν ἐξοχωτέρων σωματικῶν καὶ ψυχικῶν προτερημάτων. Ἡ σωματικὴ αὐτοῦ ὁρμή καθίστα αὐτὸν ἀκατάβλητον εἰς τοὺς κόπους καὶ τὸ ψυχι-

κὸν σθένος ἀπτόητον εἰς τοὺς κινδύνους. Κατεφρόνει ἐξ ἴσου τὸ ψῦχος καὶ τὸ θάλλπος. Ὑπέφερεν εὐκόλως τὴν πεῖναν καὶ τὴν δίψαν. Ἀντεῖχεν εἰς τὴν ἀϋπνίαν καὶ εἰς πᾶσαν ἐν γένει στέρησιν. Ἐτρέφετο πάντοτε λιτότατα ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἔμεινεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἄσιτος καὶ ἄϋπνος. Πολλάκις εὗρισκον αὐτὸν κοιμώμενον κατὰ γῆς ἐν μέσῳ τῶν προφυλακῶν, κεκαλυμμένον μὲ τὴν χλαῖναν τοῦ τυχόνιος στρατιώτου. Τῶν στρατιωτῶν διέφερε κατὰ τὸν ἵππον καὶ κατὰ τὰ ὅπλα μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τὰ ἐνδύματα. Εἰς τὴν μάχην ἐβάδιζε πρῶτος καὶ ἀπεχώρει τελευταῖος πάντοτε. Ἐνὶ λόγῳ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος στρατιώτης τοῦ στρατοῦ πρὶν ἢ γεῖνῃ στρατηγὸς αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἀπήλανε ἀληθοῦς λατρείας παρὰ τῶν στρατιωτῶν του. Ὁ Ἀννίβας ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ τε ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου, ἐφάμλλος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀννίβας ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ διενόηθη νὰ ἰδρῦσῃ κρτίας εἰς βάρος τῶν Ῥωμαίων. Ἵνα λοιπὸν περιπλακῇ ἀμετακλήτως εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, προσέβαλε καὶ ἐπολιόρκησε στενῶς τὴν ἐν Ἰσπανίᾳ πόλιν Ζακάνθην, ἣτις κατὰ τὰς συνθήκας ἦτο αὐδετέρα καὶ ἣτις ἀγερώχως στηριζομένη εἰς τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων εἶχεν ἀποβῆ ῥέντρον ἐπαναστατικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐτεκταίνοντο συνωμοσίαι κατὰ τῆς καρχηδονιακῆς κυριαρχίας. Μετὰ ὀκτάμηνον γενναίαν ἀντίστασιν οἱ κάτοικοι τῆς Ζακάνθης κινδυνεύοντες νὰ ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν. Διαρκούσης τῆς πολιορκίας, ἀπεστάλησαν Ῥωμαῖοι πρέσβεις καὶ εἰς Ἰσπανίαν καὶ εἰς Ἀφρικήν, ἵνα διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τῆς παραβιάσεως τῶν συνθηκῶν. Μάτην ὁμως. Δευτέρα πρεσβεία ἐπέμφθη εἰς Καρχηδόνα, ἵνα ζητήσῃ τὴν παράδοσιν τοῦ αὐθάδους στρατηγοῦ, τοῦ παραβιάσαντος τὰς συνθήκας. Παρατεινομένης τῆς συζητήσεως, ὁ προεστάμενος τῆς πρεσβείας Φάβιος ἤγειρε τὸ κρᾶσπεδον τῆς τηβέννου του καὶ εἶπε «φέρω ἐνταῦθα τὴν εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον· ἐκλέξατε»· «ἐκλέξατε σεις» ἠκούσθησαν φωναὶ πανταχόθεν· «λοιπὸν τὸν πόλεμον» ὑπέλαβεν ὁ Φάβιος καὶ ἀφῆκε τὴν τηβεννον νὰ πέσῃ, ὡς ἐὰν ἐπέσειε κατὰ τῆς Καρχηδόνας τὸν θάνατον καὶ τὴν καταστροφὴν. Οὕτω λοιπὸν ἐκηρύχθη ὁ δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 218—201 καὶ ὅστις εἶνε εἰς ἐκ τῶν δραματικωτέρων πολέμων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Σχέδιον καὶ πορεία τοῦ Ἀννίβα.—Κηρυχθέντος ἐπισήμως

τοῦ πολέμου, ὁ Ἀννίβας συνέλαβε ἐν σχέδιον παράτολμον. Ἀντὶ τὰ περιμένη τὰς ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας ἐν Ἰσπανίᾳ, ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τεῖχη τῆς Ῥώμης. Καὶ ἐπειδὴ οἱ στόλοι τῆς Καρχηδόνος δὲν ἐδέσποζον πλέον τῆς Μεσογείου, ἀπεφάσισε ν' ἀνοίξῃ ὁδὸν διὰ ξηρᾶς. Ὅθεν τὸ ἔαρ τοῦ 218 ἀνεχώρησεν ἐκ Καρθαγένης μετὰ 100,000 ἀνδρῶν. Ὑποτάσσει πάντα τὰ μεταξὺ τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων ὄρεων κατοικοῦντα ἔθνη. Κατὰ τὴν διάβασιν ὁμως τῶν Πυρηναίων πολλοὶ Ἰσπανοὶ ἐπιτόθησαν πρὸ τῆς ιδέας ὅτι ἐξεστράτευσον τοσοῦτον μακρὰν τῆς ἑαυτῶν χώρας· ἐπακισχίλιοι δὲ ἐλπιολάττησαν. Τοῦτο ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον παράδειγμα ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολέμου. Ὁ Ἀννίβας ἐπέτρεψεν εἰς πάντας, ὅσοι ἠθελον, νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἰσπανίαν. Πλεῖστοι ἐδέχθησαν τοῦτο. Τοιούτοιτρόπως ὁ Ἀννίβας ἀπηλλάγη ἀνθρώπων, οἵτινες ἠῦξανον μὲν τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Εἰσελάσας εἰς τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν εἶχε μόνον 50,000 πεζοὺς καὶ 10,000 ἵππεῖς, ἄνδρας ὁμως ὁμοκινδύνους καὶ διατεθειμένους ν' ἀκολουθήσωσι τὸν στρατηγὸν των καὶ εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Εἶχε δὲ ἐπὶ πλέον ὁ Ἀννίβας καὶ 37 ἐλέφαντας. Προχωρῶν διαβαίνει τὸν Ῥοδανόν, φθάνει πρὸ τῶν αἰωνίως χιονοσκεπῶν Ἀλπεων περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἐπιχειρεῖ τὴν ἀξιωμακρόν τε καὶ ἀξιοθαύμαστον ἐκείνην ὑπέρβασιν τῶν Ἀλπεων, ἣτις καὶ μόνῃ δύναται νὰ κατατάξῃ τὸν Ἀννίβαν μεταξὺ τῶν μεγίστων τοῦ κόσμου στρατηγῶν. Ἡ ὑπέρβασις διαρκεῖ δέκα πέντε ἡμέρας ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ ταλαιπωριῶν καὶ κακουχιῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ Ἀννίβας ἀπώλεσε πλέον τοῦ ἡμίσεως τοῦ στρατοῦ του. Δὲν τῷ ἔμειναν ἢ μόνον 20,000 πεζοὶ καὶ 6,000 ἵππεῖς, στρατιῶται ὁμως, οἵτινες οὐδὲν πλέον ἠδύναντο νὰ φοβηθῶσι. Μετὰ τούτων εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀννίβα ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ παρήγαγε κατὰπληξιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τοσοῦτ' ἄλλον, καθ' ὅσον δὲν ἐπερίμενον αὐτὸν ἀπὸ ξηρᾶς. Οἱ Ῥωμαῖοι φρονοῦντες ὅτι ὁ πόλεμος ἔμελλε νὰ διεξαχθῇ ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ εἶχον ἤδη πέμψη τὸν μὲν ὕπατον Σεμπρόνιον μετὰ στόλου εἰς Ἀφρικὴν, τὸν δὲ ἕτερον ὕπατον Π. Κορνήλιον Σκιπίωνα μετὰ 24,000 ἀνδρῶν εἰς Ἰσπανίαν.

Μάχαι παρὰ τὸν Τίκινον, τὸν Τρεβίαν καὶ τὴν Τραδιμένην.—Ὁ ὕπατος Σκιπίων, ὅστις διηυθύνετο εἰς Ἰσπανίαν, φθάσας

εἰς Μασσαλίαν καὶ μαθὼν ὅτι ὁ Ἀννίβας προήλυνεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, τὸν μὲν ἀδελφόν του Γναῖον Κορνήλιον ἐπεμψεν εἰς Ἰσπανίαν μετὰ μικρᾶς δυνάμεως, αὐτὸς δὲ ἐπαλινδρόμησε καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἦλπιζεν ὅτι ἤθελε φθάσῃ ἐν καιρῷ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἀλπεων, ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἐκ τῶν κόπων καὶ τῶν στερησεων ἐξηντλημένου στρατοῦ τοῦ Ἀννίβα, μόλις οὗτος ἤθελε καταβῇ ἐκ τῶν Ἀλπεων. Ἀλλ' ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του. Ἐφθασε πολὺ ἄργά. Ὁ Ἀννίβας, μεθ' οὗ ἠνώθησαν καὶ οἱ ἐπαναστατήσαντες Γαλάται, συνήντησε τὸν Σκιπίωνα παρὰ τὸν Τίκινον (218) καὶ συνῆψε πρὸς αὐτὸν τὴν πρώτην μάχην, καθ' ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἠττήθησαν, ἐπληρώθη δὲ καὶ ὁ Σκιπίων καὶ θὰ ἐφρονεύετο, ἐὰν ὁ δεκαεπταετής νίος του, ὁ μετέπειτα ἐνδοξὸς νικητὴς τῆς Ζάμας, τεθείς ἔμπροσθεν δὲν ἐκάλυπτεν αὐτὸν διὰ τῆς ἀσπίδος του. Ὁ Σκιπίων ἀποσυρθεὶς ὀπισθεν τοῦ Πάδου ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ ὀχυρᾶς θέσεως παρὰ τὸν Τρεβίαν ποταμόν.

Μετ' ὀλίγον φθάνει καὶ ὁ Σεμπρόνιος μετὰ τῶν λεγεόνων του ἐρχόμενος ἐν Σικελίας καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ Σκιπίωνος· ἀμφοτέρω ὁμῶς ἠττῶνται ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα παρὰ τὸν Τρεβίαν καὶ 30,000 Ῥωμαῖοι νεκροὶ καλύπτουσι τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ῥωμαῖοι οἱ μέχρι τοῦδε ἀήττητοι θεωρούμενοι ἔπαθον ἐντὸς βραχέος χρόνου δύο σημαντικὰς ἡττας ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα καὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν πέραν τῶν Ἀπεννίνων. Ἡ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία ἐξέφυγεν ἤδη τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἡ διπλῇ ἡττᾷ τῶν Ῥωμαίων ἐνέσπειρε τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Γαλάται τῆς ἄνω Ἰταλίας ἀποσπασθέντες τελείως ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Ἀννίβα, ὅστις τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους εὗρίσκετο ἐπὶ κεφαλῇς 90,000 ἀνδρῶν. Μετὰ ταύτων, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔαρος τοῦ 217, διαβὰς τὰ Ἀπέννινά εισέβαλεν εἰς τὴν Ἐτροουρίαν διασχίζων τὰ ἀπέραντα ἔλη τοῦ Ἀρνον. Ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ὁ στρατὸς του ἐβάδιζεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑδάτων καὶ τῆς ἰλῦος. Μέγας ἀριθμὸς στρατιωτῶν καὶ πάντα σχεδὸν τὰ κτήνη ἀπωλέσθησαν. Αὐτὸς ὁ Ἀννίβας ἐπιβαίνων ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἀπομείναντος ἐλέφαντος ἀπώλεσεν ἐκ φλογώσεως τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν του.

Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν ὑπατον Φλαμίνιον ἀνέμενε τὸν Ἀννίβαν ὑπὰ τὰ τεῖχη τοῦ Ἀρρητίου. Ἀλλ' ὁ πανοῦργος Καρχηδόnius

στρατηλάτης παρέσυρε τὸν Φλαμίνιον εἰς τινὰ μικρὰν κοιλάδα παρὰ τὴν Τρασιμένην λίμνην, ὅπου γενομένης μάχης ὁ ῥωμαϊκὸς στρατὸς κατεστράφη ὀλοοχερῶς καὶ αὐτὸς ὁ Φλαμίνιος ἐφονεύθη (217). Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Ἀννίβας διὰ τῆς Ὀμβροικῆς προήλασεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν, μὴ κρίνας εἰσεῖν ἑαυτὸν ἀρκούντως ἰσχυρόν, ὥστε νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐξ ἧς δὲν ἀπέιχεν ἡ 150 χιλιόμετρα.

Φάβιος ὁ Μελλυντής.—Οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν συμφορὰν αὐτῶν παρὰ τὴν Τρασιμένην κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμον. Ἡ Σύγκλητος δύο ὀλοκλήρους ἡμέρας διεσκέπτετο καὶ πρῶτον μὲν διέλυσαν τὴν ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως γέφυραν, ἔπειτα δὲ ἐξέλεξαν δικτάτωρα τὸν συνετὸν Κ. Φάβιον Μάξιμον, ὅστις διὰ τὴν ἐκ προνοίας καὶ περισκέψεως βραδύτητα τῶν κινήσεων τοῦ ἐκλήθη Μελλυντής (cunctator). Ὁ Φάβιος διέγραψε νέον σχέδιον ἐκστρατείας. Ἀποφεύγων ἐπιμελῶς πᾶσαν ἐκ τοῦ συστάδην μίχην, παρακολουθῶν δὲ βῆμα πρὸς βῆμα τὰς κινήσεις τοῦ Καρχηδονίου στρατηλάτου καὶ ἐνοχλῶν αὐτὸν ἀπὸ ὑψηλῶν καὶ ἀβάτων θέσεων, προσεπάθει νὰ καταπονῇ καὶ νὰ ἐξαντλή τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὰς ὕβρεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰ σκώμματα τῶν ἰδίων του στρατιωτῶν. Ἡμέραν τινὰ μάλιστα ἐνέκλεισε τὸν Ἀννίβαν εἰς τινὰ κλεισώρειαν καὶ περιήγαγεν αὐτὸν εἰς ἀμηχανίαν. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἐσώθη δι' εὐφροῦς πανουργίας.

Μάχη παρὰ τὰς Κάννας (216). Τὸ πολεμικὸν ὁμῶς σχέδιον τοῦ συνετοῦ Φαβίου ἀπῆται αὐταπάρανησιν καὶ μακροθυμίαν, πράγματα ἀδύνατα διὰ λαὸν κατακτητικόν, ὥς ἦτο ὁ ῥωμαϊκός. Διὰ τοῦτο ταχέως ἤρριξαν οἱ γογγυσμοὶ παρὰ τῷ ῥωμαϊκῷ λαῷ, ὅστις μάλιστα ἤρριξε καὶ νὰ κατηγορή τὸν Φάβιον ἐπὶ προδοσίᾳ μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ἀννίβα ἐκ τῆς κλεισώρειας, ἐν ἣ ἔειχεν ἐγκλεισθῇ. Ὅθεν ἀνεκλήθη ὁ Φάβιος καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐπέμφθησαν κατὰ τοῦ Ἀννίβα οἱ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὑπατοὶ Α. Αἰμίλιος Παῦλος καὶ Τερέντιος Οὐάττων μετὰ 80,000 πεζῶν καὶ 6000 ἵππῶν, ἡρχον δὲ ἑκάτερος ἐκ διαδοχῆς παρ' ἡμέραν. Καὶ ὁ μὲν Αἰμίλιος Παῦλος, μαθητὴς τοῦ Φαβίου, ἦτο τῆς γνώμης ν' ἀποφύγωσιν ἀποφασιστικὴν μάχην πρὸς τὸν Ἀννίβαν. Ἀλλ' ὁ ἀσύνετος Οὐάττων, ὅστις ἦτο υἱὸς κρεοπώλου, τὴν ἡμέραν τῆς στρατηγίας του, συνῆψε μάχην ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν Ἀννίβαν παρὰ τὰς Κάννας (216) καθ' ἣν τοσαύτην πανωλεθρίαν ὑπέστησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὥστε 70,000 ἐξ αὐτῶν νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον

τῆς μάχης ἐν οἷς καὶ ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, καὶ 10,000 ἠχμαλωτίσθησαν, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι ἐφορεύθησαν 5,500 καὶ ἐκ τούτων 4,000 ἦσαν Γαλάται. Ὁ Ἀννίβας βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνέκραξε πολλάκις κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης «στρατιῶται, φείσθητε τῶν ἡττημένων!».

Εὐσταθία τῆς Ῥώμης. — Μετὰ τὴν ἐν Κάνναις νίκην ὁ Ἀννίβας ἠδύνατο ἀκωλύτως πλέον νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Εἰς ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τὴν ἐσπέραν τῆς μάχης ἔλεγε πρὸς αὐτὸν «ἄφες με νὰ προπορευθῶ μετὰ τοῦ ἵππικοῦ μου καὶ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν θὰ δευτηρήσῃς ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου». Καὶ ὅμως ὁ Ἀννίβας δὲν ἔκρινε φρόνιμον μετὰ στρατοῦ καταπεπονημένου καὶ ἐξηντλημένου νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς ὀχυρωτάτης Ῥώμης, γνωρίζων ἄλλως τε ὅτι λαὸς ἐλεύθερος ἐν τῷ ὑψίστῳ κινδύνῳ ἀναπτύσσει τὴν μεγίστην δραστηριότητα. Ὅθεν ἐπορεύθη πρὸς νότον, ἵνα κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τοὺς λαοὺς καὶ τὰς πόλεις τῆς χώρας ἐκείνης, ἥλθε δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Καμπανίας Καπύην πρὸς ἀνάπausιν τοῦ στρατοῦ του. Οἱ Καμπανοί, οἱ Σαρινῆται, οἱ Βρεττίοι καὶ ἄλλα ἔθνη τῆς Ἰταλίας ἀποστατήσαντα ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἠνώθησαν μετὰ τοῦ νικητοῦ.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ μεγίστῃ ἐκείνῃ συμφορᾷ διετήρησαν τὸ ἀτάρachon καὶ γενναῖον αὐτῶν φρόνημα. Συνελθόντες ἐκ τῆς καταπλήξεως ἐξέλεξαν ὑπάτους τὸν Φάβιον Μάξιμον, ὅστις ἐπωνομάσθη αἰσπὶς τῆς πόλεως, καὶ τὸν Κλαύδιον Μάρκελλον, τὸν ἐπικληθέντα ἀξίφος τῆς δημοκρατίας. Ὁ Φάβιος Μάξιμος διέταξε τὰς γυναῖκας νὰ κλεισθῶσι ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ἵνα μὴ ἀποθαρρύνωσι τοὺς ἄνδρας διὰ τῶν ἐν τοῖς ναοῖς θρήνων, ὥρίσθη δὲ ἡ διάρκεια τοῦ πένθους εἰς 30 ἡμέρας.

Γενικὴ στρατολογία διετάχθη ἀπὸ τοῦ 18 ἔτους τῆς ἡλικίας· προσελήφθησαν δὲ ἐν τῷ στρατῷ καὶ δοῦλοι ἐθελονταί, καὶ ἐπειδὴ ἔλειπον βπλα, ἀφηρέθησαν ἐκ τῶν ναῶν καὶ ἐκ τῶν στοῶν τὰ τρόπαια τῶν νικῶν. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐδείχθη ὅλη ἡ εὐστάθεια καὶ ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου. Ὁ Ἀννίβας ἔπεμψε εἰς Ῥώμην προτείνων εἰρήνην καὶ τὴν ἐξαγορὰν τῶν αἰχμαλώτων, ἀλλ' ἡ Σύγκλητος ἀπηγόρευσε εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν, ἀπαντήσασα ἀξιοπρεπῶς οὕτως ὡς ἐν ὅσῳ καὶ εἰς ἀκόμῃ Καρχηδόνιος ὑπάρχει ἐν Ἰταλίᾳ, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν δύνανται νὰ σκέπτονται

περὶ εἰρήνης». Ὅτε δὲ ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος ὕπατος Οὐάρρων, σωθεὶς διὰ τῆς φυγῆς κατὰ τὴν ἐν Κάνναις τρομερὰν ἦταν καὶ συναθροίσας ἐκ τῶν διασκορπισθέντων στρατιωτῶν περὶ τοὺς δεκακισχιλίους ἐπανήρχετο εἰς Ῥώμην, ἣ Σύγκλητος, ἐπιδεικνύουσα ἀξιοθαύμαστον πνεῦμα συμφιλώσεως τῶν κομμάτων, ἐξῆλθεν ἐν σώματι καὶ μετ' ὅλου τοῦ λαοῦ εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ καὶ τῷ ἐξέφρασεν εὐχαριστήρια, διότι δὲν ἀπῆλπισε περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος του.

Ἐγκατάλειψις τοῦ Ἀννίβα ὑπὸ τῆς Καρχηδόνας. Ἐν τῷ οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς κρισιμωτάτας ταύτας τῆς πατρίδος στιγμὰς ἀνέπτυξαν ἔκτακτον πατριωτισμὸν καὶ εἶχον ἤδη ὑπὸ τὰ ὅπλα 200 χιλ. ἀνδρῶν, τοῦναντίον ὁ ἀστὴρ τοῦ Ἀννίβα μεσουρανήσας ἤρξατο ἤδη νὰ κλίνη πρὸς τὴν δύσιν. Οἱ νέοι σύμμαχοι αὐτοῦ μικρὰν βοήθειαν ἀνδρῶν καὶ μικροτέραν χρημάτων παρέσχον εἰς αὐτόν. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου του εἶχεν ἀνάγκην ἐπικουριῶν. ὅθεν ἔπεμψεν εἰς Καρχηδόνα ἓνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν του, ἵνα ζητήσῃ τοιαύτας. Ὁ ἀδελφός του ἐκόμισεν εἰς τὴν Γερουσίαν τῆς Καρχηδόνας καὶ τρεῖς σάκκους πλήρεις χρυσῶν δακτυλίων, ἀφαιρεθέντων ἐκ τῶν ἐν Κάνναις φονευθέντων Ῥωμαίων ἱππέων. Ἀλλ' ἡ αἴτησις τοῦ Ἀννίβα περὶ ἀποστολῆς ἐπικουριῶν εὔρεε μεγάλην ἀντίδρασιν ἐν τῇ Γερουσίᾳ. Ἡ κραταῖα πολιτικὴ μερὶς τοῦ Ἀννωνος ἀνθίστατο εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐπικουριῶν. Ἐφ' ὅσον ὁ πόλεμος καθίστατο ἀδιάλλακτος, κατὰ τοσοῦτον ὁ Ἀννων ἐτρόμαζεν «ὅπου δῆποτε καὶ ἂν κλίνη ἡ νίκη—ἐλεγε—βλέπω ἓνα δεσπότην· ἐὰν ὁ Ἀννίβας θριαμβεύσῃ, ἡ Καρχηδὼν θὰ ἀπολέσῃ τὴν ἐλευθερίαν της· ἐὰν ὁ Ἀννίβας ἡττηθῇ, ἡ Καρχηδὼν θὰ ἀπολέσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της». ἀπαντῶν δὲ εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ παρὰ τὰς Κάννας νικητοῦ εἶπεν «ἐὰν ὁ Ἀννίβας ἐνίκησε, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐνισχύσεως· ἐὰν δὲ ἡττήθῃ, ἀπατᾷ τὴν δημοκρατίαν καὶ τότε δὲν εἶνε ἄξιος ἐνισχύσεως». Καὶ ἀπεφασίσθη μὲν ν' ἀποσταλῶσιν ἐπικουρίαι τινὲς ἀνάξιαι λόγου ὑπὸ τοὺς δύο ἀδελφούς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβαν καὶ Μάγωνα, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπικουρίαι αὗται δὲν ἔφθασαν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, διότι οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀδελφοὶ Σκιπίωνες (Πόπλιος καὶ Γναῖος) δι' ὅλων τῶν μέσων προσεπάθησαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἔνωσιν τοῦ Ἀσδρούβα καὶ τοῦ Μάγωνος μετὰ τοῦ Ἀννίβα.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀννίβας ἔνεκα φθόνου ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς πα-

τρίδος του καὶ ἀφένθη εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις. Ἔτερον δὲ μέγα κακὸν διὰ τὸν Ἀννίβαν ἦτο ὅτι καὶ ὁ ὀλίγος στρατός του ἔνεκα τῶν σωματικῶν ἀπολαύσεων καὶ ἡδονῶν, εἰς τὰς ὁποίας παρεδόθη ἐν τῇ πλουσίᾳ Καπύῃ, ἐξεθιγλύνθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ὅτε ὁ Ἀννίβας τὸ ἐπόμενον ἔτος (215) ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Νώλαν τῆς Καμπανίας, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Μάρκελλου.

Ἀλώσις τῶν Συρακουσῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰέρωνος τοῦ Β' τοῦ πιστοῦ φίλου καὶ συμμάχου τῶν Ῥωμαίων, οἱ Συρακούσιοι ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ συνεμάχησαν μετὰ τῶν Καρχηδονίων. Ὡσαύτως καὶ ὁ Φίλιππος Ε', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἀννίβα, ὑποσχέθεις νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὸν βοήθειαν. Καὶ τὸν μὲν Φίλιππον ἀνεχαίτισαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεγείραντες κατ' αὐτοῦ ἐπιτηδεῖας τοὺς Αἰτωλοὺς, κατὰ δὲ τῶν Συρακουσῶν ἔπεμψαν τὸν Μάρκελλον, ὅστις ἐπολιόρκησεν αὐτάς. Αἱ Συρακοῦσαι ὁμῶς ἐφαίνοντο ἀπόρρητοι ἔνεκα τῶν ὀχυρῶν τειχῶν των· ἐπὶ πλέον δὲ ὑπερήσπιζεν αὐτάς καὶ ἑτέρα μεγάλη δύναμις, ὁ μέγιστος τῶν μηχανημάτων καὶ μηχανικῶν τῆς ἀρχαιότητος Ἀρχιμήδης, περὶ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι δι' ὀχυρῶν φακῶν συγκεντρῶν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἔκαυσεν πολλάκις τὸν Ῥωμαϊκὸν στόλον. Τέλος ὁ Μάρκελλος μετὰ τριετὴ πολιορκίαν διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου ἐκυρίευσεν (212) τὴν ὥραιοντάτην καὶ πλουσιωτάτην ἐκείνην πόλιν καὶ παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν λύσαν τῶν στρατιωτῶν.

Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ Ἀρχιμήδης, καίτοι ὁ Μάρκελλος εἶχεδώσῃ διαταγὴν νὰ φεισθῶσιν αὐτοῦ. Ὁ Ἀρχιμήδης, ἀσχολούμενος εἰς τὴν λύσιν γεωμετρικῶν προβλημάτων καὶ προσηλωμένος εἰς τοὺς κύκλους, τοὺς ὁποίους εἶχε χαράξῃ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ σπουδαστηρίου του, δὲν ἀντελήφθη τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως. Ὅτε δὲ Ῥωμαῖος στρατιώτης εἰσῆλθε δρομαῖος εἰς τὸ σποδαστήριον τοῦ Ἀρχιμήδους, ἵνα φονεύσῃ αὐτόν, ὁ σοφὸς ἐπιστήμων ἐκλαβὼν αὐτόν ὡς ἕνα ἐκ τῶν θεραπόντων του ἀνεβόησε· «Μὴ μου τοὺς κύκλους τάραττε»· ἀλλ' ἀμέσως ἔπεσε ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ ἀγροίκου στρατιώτου. Ὁ Μάρκελλος ἐθρήνησε τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἵδρυσεν μνημεῖον. Μετὰ δύο ἔτη οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν καὶ τὸν Ἀζράγαντα καὶ τοιοῦτοτρόπως ἅπανα ἡ Σικελία ἐγένετο πάλιν Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.

Ἀλώσις τῆς Καπύης.—Τὰς ἐπιτυχίας ταύτας τῶν Ῥωμαίων

ἐν Σικελίᾳ ἐπηκολούθησαν ἕτεροι ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ Σύγκλητος ἀπεφά-
σισε νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τὴν Καπύην, ἣτις πρώτη ἔδωκε
τὸ σημεῖον τῆς ἀποστασίας ἀνοίξασα τὰς πύλας τῆς εἰς τὸν Ἀννίβαν,
καὶ ἣτις εἶχε καταστή τὸ κυριώτερον στρατόπεδον τοῦ Καρχηδονίου
στρατηλάτου. Ἐν ἔτει λοιπὸν 211 ῥωμαϊκὸς στρατὸς πολιορκεῖ τὴν
Καπύην. Ὁ Ἀννίβας, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταλάβῃ τὸν Τάραντα,
ἐνεφανίσθη καὶ αὐθις ἐν Καμπανίᾳ σπεύδων νὰ σώσῃ τὴν Καπύην,
ἀλλ' εὗρε τὰ χαρακώματα λίαν ἰσχυρὰ καὶ τοὺς στρατηγούς τῶν Ῥω-
μαίων λίαν προσεκτικούς. Ἵνα ἐλευθερώσῃ τὴν πόλιν, συνέλαβε τὴν
τολμηροτάτην ιδέαν νὰ ἐπιπέσῃ αἰφνιδίως κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης.
Ὅρμᾳ λοιπὸν καὶ φθίσας στρατοπεδεύει πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης.
Φόβος καὶ τρόμος συνέσχε τοὺς κατοίκους αὐτῆς· ἀπελπιστικά δὲ
κραυγαὶ ἀντήχουν κατ' ὅλην τὴν πόλιν « ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυ-
λῶν !!! » (Hannibal ante portas!!). Ἡ κραυγὴ αὕτη ἐπὶ μακρὸν
ἔπειτα ἐχρησίμευεν εἰς τὰς Ῥωμαίας μητέρας ὥς φόβητρον πρὸς
καθησύχασιν τῶν τέκνων των.

Ἀλλὰ τὸ κύπημα τοῦ Ἀννίβα ἀπέτυχεν. Ἠλπίζεν οὗτος ὅτι αἱ
ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες αἱ πολιορκοῦσαι τὴν Καπύην ἐπὶ τῇ εἰδήσει, ὅτι
ἡ πατρίς των κινδυνεύει, ἤθελον λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Καπύης καὶ
ἤθελον σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' ἡπατήθη. Μόνον 15,
000 ἐπέμφθησαν εἰς βοήθειαν τῆς Ῥώμης, ἣτις ἄλλως δὲν ἐστερεῖτο
ἀμυντικῶν μέσων. Ὁ Ἀννίβας ἀποτυγχὼν εἰς τὸ τολμηρὸν διάβημά
του ἀπεσύρθη εἰς τὸ Ῥήγιον διὰ νὰ μὴ ἀκούσῃ τὴν ἔντρομον κραυ-
γὴν τῆς Καπύης, καλούσης αὐτὸν νὰ τὴν σώσῃ. Ἡ Καπύη τέλος
παρεδόθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους (211). Ἡ τιμωρία ὑπῆρξε τρομερά· οἱ
κάτοικοι αὐτῆς ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἡ πόλις μετ' ὅλης τῆς περιο-
χῆς αὐτῆς ἀνεκχευήθη ῥωμαϊκῇ ιδιοκτησίᾳ. Τινὲς τῶν συγκλητι-
κῶν ἠθέλησαν νὰ ἐξαλείψωσι καὶ τὸ τελευταῖον ἔχνος τῆς πόλεως ἐκεί-
νης, ἣτις ὠνειρεύθη νὰ δεσπόσῃ τῆς Ἰταλίας.

Μάχη παρὰ τὸν Μέταυρον.— Ἡ πῦσις τῆς Καπύης ὑ-
πῆρξε μέγα τραῦμα διὰ τὸν Ἀννίβαν. Ἀπαντες οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ ὁ
εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἐγκατέλιπον αὐτόν· ὥστε δὲν ἤλπιζεν ἄλλοθεν βοή-
θειαν εἰμὴ μόνον παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀσδρούβα, τὸν ὁποῖον καὶ
προσεκάλεσεν ἐξ Ἰσπανίας. Ὁ Ἀσδρούβας ἔσπευσεν μετὰ 60,000 στρα-
τοῦ, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀννίβα. Ἐὰν ἡ ἐνωσις αὕτη ἐπετύγχανεν,

ὁ ἄγων ἐλάμβανε πέρας καὶ ἡ Ῥώμη ἠπτάτο. Διὰ τοῦτο ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἔλαβε ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἀδελφῶν. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ Ἀσδρούβα, φθάσαντος εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἔπεμψε τὸν ὑπατον Λίβιον Σαλινάτωρα· ὁ δὲ ἕτερος ὑπατος Νέρων ἦλθε κατὰ τοῦ Ἀννίβα, ὅστις εὗρίσκετο ἐν Ἀπουλίᾳ, ἵνα ἐμποδίσῃ αὐτὸν τοῦ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὁ Ἀσδρούβας ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἀγγελιαφόρους καλῶν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Ὀμβρικὴν καὶ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ. Οἱ ἀγγελιαφόροι ὅμως οὔτοι συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν προσκόπων τοῦ Νέρωνος καὶ ὠδηγήθησαν ἐνώπιον αὐτοῦ. Ὁ Νέρων, μαθὼν παρ' αὐτῶν τὰ κατὰ τὸν Ἀσδρούβαν, προέβη εἰς τολμηροτάτην ἀπόφασιν· λαμβάνει δηλ. ἐπτακισχιλίους ἐπιλέκτους στρατιώτας· ἐγκαταλείπει τὸ στρατόπεδόν του, χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο ὁ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐστρατοπεδευμένος Ἀννίβας· διασχίζει ἅπασαν τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν ἐν διαστήματι ἕξ ἡμερῶν, φθάνει δὲ καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ συναδέλφου του Σαλινάτωρος, πλησίον τοῦ ὁποίου εὗρίσκετο ὁ Ἀσδρούβας.

Ὁ Ἀσδρούβας ἀντιληφθεὶς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ὑπάτων νομίζει ὅτι ὁ ἀδελφός του ἠττήθη. ἴσως δὲ καὶ ἐφρονεύθη· δι' ὃ καὶ ὑποχωρεῖ. Οἱ ὑπατοὶ ὅμως καταδιώκουσιν αὐτὸν καὶ τὸν ἀναγκάζουσι νὰ πολεμήσῃ ἐν ἀκαταλλήλῳ τόπῳ παρὰ τὸν ποταμὸν Μέταυρον (207). Ὁ Ἀσδρούβας ἠττᾶται κατὰ κράτος καὶ φονεύεται. Ἐκ δὲ τοῦ στρατοῦ του 56,000 νεκροὶ καλύπτουσι τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἡ παρὰ τὸν Μέταυρον ποταμὸν μάχη ἦτο ἡ ἀνταπόδοσις τῆς μάχης παρὰ τὰς Κάννας. Ὁ Νέρων ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀσδρούβα ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του καὶ ἐξεσφενδόννησεν αὐτὴν αἰμόρφυτον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀννίβα. Ὁ δὲ Ἀννίβας ἰδὼν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του ἀνεστέναξε καὶ εἶπεν « ἡ τύχη ἐβαρύνθη πλέον νὰ μοὶ ἐπιδαφιλεύῃ τὴν εὐνοίαν της.

Σύγχρονος ἄγων ἐν Ἰσπανίᾳ.—Ὁ ἄγων ἐν Ἰσπανίᾳ ἔλαβε διαφόρους φάσεις. Οἱ δύο στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων, ἀδελφοὶ Σκιπίωνες (Πόπλιος καὶ Γναῖος), ἐφρονεύθησαν πολεμοῦντες πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβαν, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀννίβας ἀναχωρῶν ἐξ Ἰσπανίας ἀφῆκεν ἐκεῖ μετὰ 15,000 ἀνδρῶν. Οἱ Καρχηδόνιοι κατέκτησαν καὶ πάλιν τὴν ἀποστατήσασαν Ἰσπανίαν, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐν ἔτει 210 ἔπεμψαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὡς στρατηγὸν τὸν

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ)

Πόπλιον Κορνήλιον Σκηπίωνα, υἱὸν τοῦ φονευθέντος Ποπλίου Σκιπίωνος, ἐν ἡλικίᾳ 24 ἐτῶν. Ἡ μετάβασις τοῦ νεαροῦ τούτου στρατηγοῦ ἔδωκε νέαν τροπὴν εἰς τὸν ἐν Ἰσπανίᾳ πόλεμον. Ὁ Σκιπίων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ὑπέταξε πάσας τὰς ἐκεῖ καρχηδονιακὰς κτήσεις, προσέβαλε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Καρθαγένην, ἣτις ἦτο ὁ ναύσταθμος καὶ τὸ θησαυροφυλάκιον τῶν Καρχηδονίων. Ἡ Καρθαγένη προστατευομένη ὑπὸ φρουρίου καὶ ὑψηλῶν τειχῶν, αἷτα ἐκάλυπτεν ἡ θάλασσα καὶ ἐν ἔλῳ, ἐθεωρεῖτο ἀπόρητος. Ὁ Σκιπίων ὅμως προσβαλὼν αὐτὴν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἐκυρίευσεν διὰ τῆς πρώτης ἐφόδου. Ἐν αὐτῇ εὗρε ὅπλα πολλὰ καὶ χρήματα καὶ αἰχμαλώτους, οὓς ἀπέστειλεν ἐλευθέρως εἰς τὰς πατρίδας των.

Ὁ Σκιπίων μετὰ ταῦτα προσέβαλε καὶ τὸν Ἀσδρούβαν, ὅστις ὅμως διέφυγεν αὐτὸν καὶ διαβὰς τὰ Πυρηναῖα ἤρχετο, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀντίβα ἐν Ἰταλίᾳ· ἀλλὰ παρὰ τὸν Μέταυρον ἐφορεύθη, ὡς εἶδομεν.

Ὁ Σκιπίων ἐν Ἀφρικῇ.—Ὁ Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων κατακτίσας ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἰσπανίας ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην τῷ 206, ὅπου ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς καὶ ἀνηγορεύθη ὕπατος πρὸ τῆς νομίμου ἡλικίας. Ὁ Σκιπίων, ἵνα ἀποσπᾷ ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν φοβερὸν Καρχηδόσιον στρατηλάτην, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλλῃ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. Ἐξήτησε λοιπὸν καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ 204 διεπεραιώθη εἰς Ἀφρικὴν μετὰ 30, 000 στρατιωτῶν καὶ ἀμέσως προσέβαλε τὴν Ἰτύκην, πόλιν πλουσίαν μετὰ λιμένος καὶ φρουρίου ἰσχυροῦ, ἀπέχουσαν τῆς Καρχηδόνης τρεῖς λεύγας (ἡ λεῦγα=6445 μέτρα). εὐρὼν ὅμως ἀντίστασιν δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ αὐτήν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺν προσέλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας Μασσανάσην, ἐν ᾧ δὲ τῆς δυτικῆς Νουμιδίας βασιλεὺς Σύφαξ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Καρχηδονίων. Βοηθούμενος λοιπὸν ὁ Σκιπίων καὶ ὑπὸ τοῦ Μασσανάσου καὶ τὴν Ἰτύκην ἐκυρίευσεν τῷ 203 καὶ τοὺς ἠνωμένους στρατοὺς τῶν Καρχηδονίων καὶ τοῦ Σύφακος δις ἐνίκησε. Τότε ἡ Καρχηδὼν περιελθοῖσα εἰς μέγαν κίνδυνον, ἀφ' οὗ καὶ ὁ σύμμαχος αὐτῆς Σύφαξ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Μασσανάσου, ἔσπευσεν νὰ ἀνακαλέσῃ ἐξ Ἰταλίας τὸν Ἀντίβαν.

Ἡ ἐν Ζάμα μάχη (202).—Ὁ Ἀντίβας περίλυπος κατέλιπε

τὸ ἰταλικὸν ἔδαφος, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 218 ὑπῆρξε τὸ θέατρον τῶν ἐνδόξων ἀγώνων του. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξήτησε νὰ ἔλθῃ εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Σκιπίωνος, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιτύχῃ ἔντιμον εἰρήνην. Ὅτε συνῆλθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀμφοτέρω, ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ἔμειναν σιωπηλοί· ἔπειτα δὲ λαβὼν τὸν λόγον ὁ Ἀννίβας ἐδήλωσε τὴν περὶ εἰρήνης ἐπιθυμίαν του. Ἀλλ' εἰρήνην ἄνευ ἥτις τοῦ Ἀννίβα θὰ ἦτο ἄδοξος καὶ πρόσκαιρος. Ὅθεν ὁ Σκιπίων ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ ἀντιπάλου του καὶ ἡ μάχη ἔμελλε ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου.

Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ ἀντιπαρετάχθησαν παρὰ τὴν Ζάμαν (202) καὶ συνεκρότησαν τὴν τελευταίαν μάχην τοῦ μακροῦ τούτου ἀγῶνος. Ὁ μέχρι τοῦδε ἀήττητος Ἀννίβας μεθ' ὅλην τὴν στρατηγικὴν του μεγαλοφυΐαν, ἣτις καὶ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ διέλαμψεν, ἠττήθη ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδείου καὶ τυχεροῦ Σκιπίωνος. Μετὰ τὴν ἥτταν ἔσπευσεν εἰς Καρχηδόνα, τὴν ὁποίαν ἔβλεπε μετὰ τριάκοντα πέντε ἔτων ἀπουσίαν, καὶ ἐμφανισθεὶς εἰς τὴν Γερουσίαν συνεβούλευσεν εἰρήνην ὡς τὸ μόνον μέσον σωτηρίας. Ἡ εἰρήνη συνωμολογήθη ὑπὸ τοὺς ἐξῆς βαρυτάτους ὅρους: 1) νὰ παραχωρήσωσιν οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τοὺς Ῥωμαίους πάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις των 2) νὰ παραδώσωσι τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ἐλέφαντας καὶ πάντα τὰ πολεμικὰ πλοῖα, πλὴν δέκα 3) νὰ πληρώσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους 10,000 τάλαντα ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐν διαστήματι 50 ἔτων 4) ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὸν Μασσανάσιν ἀπάσας τὰς κτήσεις αὐτοῦ καὶ ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς βασιλέα τῆς Νουμιδίας καὶ ε) νὰ μὴ κυρήττωσιν εἰς τὸ ἐξῆς πόλεμον ἄνευ τῆς συναιρέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Σκιπίων ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης καὶ τῶν πέριξ πόλεων ἀθρόος ἔτρεχεν ἵνα ἴδῃ τὸν διαφροστεφῆ νικητὴν τοῦ Ἀννίβα. Ὁ Σκιπίων ἐκόμισεν εἰς Ῥώμην 1123 λίτρας ἀργύρου, ἀλλ' ἐκόμισε καὶ τι ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τοῦ θησαυροῦ τούτου, τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου.

Καὶ ἀληθῶς, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Καρχηδόνης καὶ τὴν ἥτταν τοῦ Ἀννίβα, οὐδεμία πλέον δύναμις ἦτο ἱκανὴ ν' ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς προσέφερεν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν δικτα-

τωρίαν καὶ τὴν ὑπατείαν ἰσοβίως, προσέτι δὲ καὶ τὸ ἐπώνυμον « Ἀφρικανός », ἀλλ' ὁ Σκιπίων μόνον τὸ τελευταῖον ἐδέχθη.

§ 43 Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Ἀννίβα.

Ὡς ἐν πολέμῳ ἀνεδείχθη μέγας στρατηγὸς ὁ Ἀννίβας, οὕτω καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀνεδείχθη μέγας πολιτικός. Ἐπανελθὼν εἰς Καρχηδόνα καὶ ἐκλεχθεὶς ἄρχων εἰσήγαγε πλείστας μεταρρυθμίσεις, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος του. Ἡνώρθωσε τὰ οικονομικά καὶ διὰ τῆς αὐστηρᾶς οἰκονομίας, τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ δημόσιου πλούτου, κατώρθωσεν, ὥστε οἱ Καρχηδόνοι νὰ πληρώσωσι τὴν ἐκ 10,000 ταλάντων πόλεμικὴν ἀποζημίωσιν εἰς 10 μόνον ἔτη. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη οἰκονομία τοῦ Ἀννίβα ἀπῆρσεν εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ, οἵτινες εἶχον συνηθίσῃ νὰ κλέπτωσι τὰ δημόσια. Ὅθεν διέβαλον τοῦτον εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅτι συνενοεῖτο μυστικῶς μετὰ τοῦ Ἀντίοχου βασιλέως τῆς Συρίας. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἔπεμψεν εἰς Καρχηδόνα τρεῖς πρέσβεις ἵνα ζητήσωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀννίβα· οὗτος ὁμως προλάβων κατέφυγεν εἰς τὸν Ἀντίοχον τῆς Συρίας. Ὅτε ὁμως καὶ ὁ Ἀντίοχος ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ Ἀννίβας κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι. Κινδινεύων δὲ νὰ παραδοθῇ εἰς χεῖρας τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν του, ἔλαβεν ἰσχυρὸν δηλητήριον καὶ οὕτω ἔθηκε τέρας εἰς τὸν τρικυμώδη βίον του τῷ 183 π. Χ. ὁ μέγας Καρχηδόnius, ὁ κολοσσὸς οὗτος τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς εἰς τὰ ἐν Καμπανίᾳ κτήματά του, γενόμενος θῦμα τῆς ἀλαστονείας του καὶ τῶν φόβων, τοὺς ὁποίους παρεῖχε αὐτὸ τὸ μεγαλεῖόν του· ὡσαύτως κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἀχαϊκῆς συμπολείας Φιλοποίμην.

§ 44. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου τοῦ Ε'.

Βασιλέως τῆς Μακεδονίας (200—197).

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἐν Ἰταλίᾳ, ὁ Φίλιππος ὁ Ε', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, συνεμάχησε πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ὑπὸ τὸν ὅρον αὐτὸς μὲν νὰ παράσχῃ εἰς τὸν Ἀννίβαν στρα-

τὸν καὶ στόλον πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ Ἀννίβας μετὰ ταῦτα ἐλθὼν νὰ ἐξώσῃ τοὺς Ῥωμαίους ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας, τῆς Ἐπιδάμνου καὶ τῆς Κερκύρας. Οἱ Ῥωμαῖοι μαθόντες τὰ τῆς συμ-
μαχίας ταύτης διήγειραν ἐπιτηδεύως ταραχὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐξήγειραν τοὺς Αἰτωλοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἠδυνήθη οὗ-
τος ν' ἀποστείλῃ οὐδεμίαν βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν. Ἐκτὸς δὲ τού-
του ὁ Φίλιππος δὲν ἔπανε νὰ προσβάλλῃ ἀπερισκέπτως πολλὰς ἐν
Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀσίᾳ πόλεις ἐλευθέρας, εἰς δὲ τὴν ἐν Ζάμα μάχην
ἐπεμψε 4000 Μακεδόνας εἰς βοήθειαν τῶν Καρχηδονίων.

Διὰ πάντα ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἔπνεον ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Φιλίπ-
που. Ὅθεν μετὰ τὴν ταπείνωσιν τῆς Καρχηδόνας καὶ μόλις ὁ νικη-
τὴς τῆς Ζάμας εἶχε καταβῇ ἐκ τοῦ θριαμβευτικοῦ του ἄρματος, ἡ
Σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἀλλ' ὁ
Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἦτο ἐξηντλημένος· εἶχεν ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Ὅτε
ὁμως ἤκουσε παρὰ τοῦ ὑπάρχοντος ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Φιλίππου
ὑπάρχει κίνδυνος νὰ εὕρωσι τὸν Ἀννίβαν, ὑπεχώρησε καὶ ἐδέχθη
τὸν πόλεμον, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καταθλιβόμενοι ὑπὸ
τοῦ Φιλίππου ἐπεκατέστησαν τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων.

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ὁ πόλεμος διεξήχθη μετὰ χαλαρότητος καὶ ἀ-
νεπιτηδεύοιτος. Τὸ τρίτον ὁμως ἔτος ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ μόλις τοιακόν-
τατος Κόιντος Φλαμινίου, οὗτινος ἡ φήμη προσηγήθη τῶν ὑπηρεσιῶν
του, καὶ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διεξαγωγή τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Φιλίπ-
που. Ὁ Φλαμίνιος ἐλθὼν καὶ διαχειμάσας ἐκ τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδι
προσείλκυσε διὰ τῆς εὐγλωττίας του καὶ τῶν καλῶν του τρόπων τὴν
Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν καὶ πολλὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις.—ἦτο δὲ
ὁ Φλαμίνιος οὐ μόνον στρατηγὸς δεξιός, ἀλλὰ καὶ διπλωμάτης συν-
ετός, ἔτι δὲ καὶ φιλέλλην ἐνζηλος.—Τὸ ἔαρ τοῦ 197 εἰσέβαλεν εἰς τὴν
Θεσσαλίαν ἄγων 20,000 στρατὸν, ἐξ ὧν 8,000 ἦσαν Ἕλληνες. Παρὰ
δὲ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς (197) συναντήσας τὸν Φίλιππον, ἄγοντα 25,000
ἀνδρῶν, συνεκρότησε μάχην καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος. Ὁ
Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους) ν'
ἀφήσῃ ἐλευθέρας πάσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πό-
λεις, ὅσας κατεῖχε. 2) νὰ παραδώσῃ τὸν στόλον του πλὴν 5 πλοίων.
3) νὰ ἐλαττώσῃ τὸν στρατὸν του εἰς 5000 ἄνδρας· 4) νὰ πληρώσῃ

1,000 τάλαντα ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ τέλος νὰ παραδώσῃ ὡς ὄμηρον τὸν υἱὸν τοῦ Δημήτριου.

Κατόπιν ὁ Φλαμινίος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καθ' ἣν ἐποχὴν ἐτελοῦντο τὰ Ἱσθμια καὶ ἅπανσά ἡ Ἑλλὰς εἶχε συρρεῦσῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἑορτήν. Ἐκεῖ ὁ Φλαμινίος ἐν ὀνόματι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἀνεκέρησεν ἑλευθέρους ἅπαντας τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνας. Οἱ ἐν Κορίνθῳ συνηγμένοι Ἕλληνες ἔξαλλοι ἐκ τῆς χαρᾶς τῶν ἐκάλυψαν τὸν Φλαμινίον δι' ἀνθέων καὶ στεφάνων, μὴ ἐννοοῦντες τὴν πολιτικὴν πανουργίαν τῆς Ῥώμης.

§ 46. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατ' Ἀντιόχου, βασιλέως τῆς Συρίας (191—190)

Ἀντίοχος ὁ Β', βασιλεὺς τῆς Συρίας, ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας διὰ τὰ πολλὰ καὶ λαμπρὰ προτερήματά του, διανοήθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του ἐφ' ὅλης τῆς Ἀσίας. Κατὰ πρῶτον μὲν ὑπέταξε τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην, ἔπειτα δὲ τὴν Θρακικὴν χερσόνησον καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ταραχθεῖσα ἐκ τῶν πολεμικῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀντιόχου ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν πρέσβεις καὶ ἀπήτησε ν' ἀφήσῃ ἑλευθέρως τὰς κατακτηθείσας ἑλληνικὰς πόλεις, πρὸς τὰς ὁποίας οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦ Φλαμινίου εἶχον ἀπονεμῆν τὴν ἑλευθερίαν, καὶ ἐν γένει νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς : «ἐγὼ δὲν ἀγαμνιγνύομαι εἰς ὅσα πράττετε σεῖς ἐν Ἰταλίᾳ· λοιπὸν καὶ σεῖς μὲν ἀσχολεῖσθε εἰς ὅσα ἐγὼ πράττω ἐν τῇ Ἀνατολῇ».

Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐνόουν νὰ βλέπωσιν οὐδενὸς ἄλλου κράτους ἀξανομένην τὴν δύναμιν δι' ἧς καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Ἀντιόχου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατέρυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀντιόχου καὶ ὁ Ἀντίβας, ὅστις ἐγένετο δεκτικὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ἡ ἀφίξις τοῦ Ἀντίβα παρὰ τῷ Ἀντιόχῳ ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον. Ὁ Ἀντίβας προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν βασιλέα ὅχι μόνον νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, συνεννοούμενος πρὸς τοῦτο καὶ μετὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ θέατρον τοῦ πολέμου νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰταλίαν. Δότε μοι—ἔλεγεν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ—11,000 ἀνδρῶν καὶ 100 πλοῖα καὶ δύναμαι νὰ ἐξεργίσω εἰς ἐπανάστασιν τὴν Ἰταλίαν

καὶ ὅλον τὸν κόσμον. Ἀλλὰ ζηλότυποι αὐλικοὶ ἔπεισαν τὸν Ἀντίοχον νὰ δυσπιστῇ πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀννίβα.

Ὁ Ἀντίοχος λοιπὸν δὲν ἠκολούθησε τὰς συμβουλὰς τοῦ Ἀννίβα καὶ παρεπείσθη ὑπὸ τῶν ψευδῶν ὑποσχέσεων τῶν Αἰτωλῶν, ὅτι ἤθελον παραδῶσθαι εἰς αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν μόνον ἤθελε νὰ ἐμφανισθῇ ἐν αὐτῇ. Ὅθεν περὶ τὰ τέλη τοῦ 192 μετὰ 10,000 ἀνδρῶν ἦλθεν εἰς τὴν Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας. Ἀλλ' ἐκεῖ κατηνάλωσε πολύτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ἀσώτους διασκεδάσεις, δίδων τοιοῦτοτρόπως καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ συμπληρώσωσι τὰς παρασκευὰς τῶν. Ἐτερον δὲ μέγα σφάλμα διέπραξεν ὁ Ἀντίοχος ὅτι διὰ τῆς ἀπερισκέπτου διαγωγῆς του ἐξώργισε τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας, τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀννίβι, ἔτιρεπεν ἐκ πιντὸς τρότου νὰ προσεταιρισθῇ.

Οἱ Ῥωμαῖοι συμπληρώσαντες τὰς προεσκευὰς τῶν ἔπεμψαν κατὰ τοῦ Ἀντίοχου τὸν ὕπατον Γλαυρίωνα, ὅστις ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Φιλίππου εἰσέλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ ἔαρ τοῦ 191. Ὁ Ἀντίοχος κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, ἵνα ὥς ἄλλος Λεωνίδας ἀναχαιτίσῃ τὸν Γλαυρίωνα. Ὅτε ὅμως ὁ Κάτων, ὁ ὑπάρχων τοῦ Γλαυρίωνος, ἐπιπεσὼν ἔτιρεπεν εἰς φυγὴν τοὺς Αἰτωλοὺς, οἵτινες ἐφύλαττον τὴν ἀτραπὸν τοῦ Ἐφριάτου, ὁ Ἀντίοχος ἀμέσως κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάτιαν, ἔπειτα εἰς τὴν Χαλκίδα καὶ ἐκεῖθεν ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ καταδίωξαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ ὕπατος Λεύκιος Σκιπίων, παρὰ τῷ ὁποίῳ ὑπηρετεῖ, τῇ αἰτήσει του, ὥς ὑπάρχων ὁ ἀδελφός του Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός, κατειρόπωσε τὸν Ἀντίοχον παρὰ τὸ Σίτυλον τῆς Μαγνησίας τῷ 190 καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲ βαρυντάτους ὅρους α) ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκ πάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας β) νὰ παραδῶσθαι ἅπαντας τοὺς πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ τὸν στόλον πλὴν 10 πλοίων καὶ γ) νὰ πληρώσῃ 15,000 τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ὁ Λεύκιος Σκιπίων διὰ τὰς πράξεις του ταύτας ἐπωνομάσθη «Ἀσιατικός».

Διαρκούντος τοῦ πολέμου πρὸς τὸν Ἀντίοχον, διεσπάρη ἡ ψευδὴς φήμη ὅτι ὁ Λεύκιος Σκιπίων κατειροπώθη ὀλοσχερῶς. Τότε οἱ Αἰτωλοὶ διαρρήξαντες τὴν ἀναχωρὴν ἔλαβον πάλιν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ἔπεμψαν κατ' αὐτῶν τὸν ὕπατον Νουβιλώρα, ὅστις ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ νὰ πληρώσωσι 500 τάλαντα ὡς πρόστιμον.

§ 47. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως,
βασιλέως τῆς Μακεδονίας (171—168)

Ὁ Φίλιππος ὁ Ε', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρει τὰς παντοίας τῶν Ῥωμαίων ὕβρεις πρὸς αὐτόν, δι' ὃ καὶ παρασκευάζετο μυστικῶς εἰς νέον πόλεμον. Ἵνα δὲ ὑποτιροφῇ τὴν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἔχθραν του, διέταξε νὰ τῷ ἀναγινώσκωσι καθ' ἑκάστην τὴν πρὸς αὐτοὺς συνθήκην του· ἐπελθὼν ὅμως ὁ θάνατος διέκοψε τὰ σχέδιά του.

Ὁ Περσεύς, ὁ διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Φίλιππον εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας, ἔτρεφε τὸ αὐτὸ μῖσος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὅπερ καὶ ὁ πατήρ του. Ὁ Περσεύς θέλων νὰ καταστήσῃ τὴν Μακεδονίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, συγχρόνως δὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν Ἑλλάδι τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν, ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται κρυφίως εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἐξ ἔτη εἰργάζετο πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεώς του. Ἀλλ' ὁ πανοῦργος βασιλεὺς τοῦ Περσάμου Εὐμένης, φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων, ἐχθρὸς δὲ τῶν Μακεδόνων, ἔσπευσεν εἰς Ῥώμην καὶ κατήγγειλε τὰς πολεμικὰς προπαρασκευὰς τοῦ Περσέως. Κατὰ τὴν ἐπ' αὐτῇ ἐκδήλωσιν τοῦ ὅμως, ὅτι εὐρίσκετο ἐν Δελφοῖς, ἐδολοφονήθη πλησίον τοῦ ναοῦ ὑπ' ἀνθρώπων ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Περσέως ἐξηγήσεις διὰ τὸν φόνον τοῦ Εὐμένης καὶ ἐπειδὴ ὁ Περσεύς ἀπήντησεν ὀργίλως, ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον.

Κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη ὁ Περσεύς, καίτοι ἐστρεφετο πολεμικῶν προτερημάτων, ἐνίκησε τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας Ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς. Τέλος ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι αἰσχυρόμενοι διὰ τὰς ἡττας των ἐπεμψαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν ὑπατον Αἰμίλιον Παῦλον, οὗτος δὲ ὁμώνυμος πατήρ ἐπεσεν ἐνδόξως ἐν Κάνναις. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐφρόντισε κατὰ πρῶτον νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν αὐτῷ τὴν διαταραχθεῖσαν πειθαρχίαν· ἔπειτα δὲ προσβαλὼν τὸν Περσέα παρὰ τὴν Πύδναν (168) ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος καὶ συλλαβὼν αἰχμάλωτον ἀπήγαγεν ἐν θριάμβῳ εἰς Ῥώμην, ὅπου ἀπέθανεν ἐξ ἀστίας ἐντὸς σκοτεινῆς καὶ ὑγρᾶς φυλακῆς. Ὁ υἱὸς τοῦ Περσέως, ὅπως κερδίξῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἔμαθε τὴν τέχνην τοῦ τορνευτοῦ· βραδύτερον δὲ ὁ κληρονόμος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μα-

θῶν τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ γραφέως!

Ἡ Μακεδονία διετήρησεν μὲν εἰσέτι τὴν ἐλευθερίαν της, διηρῆθη ὁμως εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων καὶ διοικου-
μένας ὑπὸ ἰδίων ἀρχόντων. Οἱ κάτοικοι τῶν τεσσάρων τούτων ἐπαρ-
χιῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐπιγρμίαν, οὔτε ἐμπορικὴν ἐπικοινων-
νίαν. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη καὶ ἡ Ἰλλυρία, διαιρεθεῖσα εἰς τρία
διαμερίσματα. Πρὸς δὲ τὴν ἐπαναστατήσαν Ἑπειρον ὁ Αἰμίλιος
Παῦλος προσηνέχθη ἀπανθρωπότατα ἐβδομήκοντα πόλεις αὐτῆς κα-
τέσκαψε καὶ 150 χιλ. ἐκ τῶν κατοίκων της ἐξηνδραπόδισε.

§ 47 Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους (148)

Μετά τινα χρόνον ἀπὸ τῆς ἐν Πύδνῃ μάχης παρουσιάσθη τυχοδιώ-
κτης τις ἐκ Μυσίας, Ἀνδρίσκος καλούμενος, ὅστις ὠφελοῦμενος ἐκ τῆς
ὁμοιότητος πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Περσέως Φίλιππον, ἐκάλει ἑαυτὸν
υἱὸν τοῦ Περσέως· ὅθεν καὶ Ψευδοφίλιππος κοινῶς ἐλέγετο.
Οὗτος ἐπεχείρησε δι' ἐπαναστάσεως νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Μα-
κεδονίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες ἐπεμψαν κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος
τούτου τὸν Καίσιλον Μέτελλον, ὅστις νικήσας καὶ συλλαβὼν αὐτὸν
αἰχμάλωτον ἀπήγαγε δέσμιον εἰς Ῥώμην. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος τότε
κατέστησε τὴν Μακεδονίαν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (148), μεθ' ἧς ἔπειτα
ἠνώθη καὶ ἡ Ἰλλυρία· ὁ δὲ Μέτελλος ἐπωνομάσθη «Μακεδονικός».

§ 48. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους (146 π.Χ.).

Τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδρῖσκοντο
ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, ἡ Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτω-
λική, ἐξ ἀντιζηλίας ἀντενέρον πρὸς ἀλλήλας· ἡ δὲ πρὸς τοὺς Ἑλλη-
νας διαγωγὴ τῶν Ῥωμαίων ἦτο καθ' ὅλα ἐπίβουλος. Εἶδομεν ἄνω-
τέρω τί ἐπαθον οἱ Ἑπειρῶται ὑπὸ τοῦ Αἰμίλιου Παύλου. Ἐν Αἰτωλίᾳ
οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται κατέσφαξαν τὴν ἐκ 550 ἀνδρῶν Αἰτωλικὴν
βουλήν. Εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος ἤρχισαν ἀνακρίσεις κατὰ
τῶν ὁπαδῶν τοῦ Περσέως. Πάντες δὲ οἱ σημαίνοντες ἄνδρες ἐν
Ἑπειρῷ, Ἀκαρνανίᾳ, Αἰτωλίᾳ, καὶ Βοιωτίᾳ ὡς ὑποπτοι ἠκολούθη-
σαν τὸν Αἰμίλιον Παῦλον εἰς Ῥώμην. Αὐτὸς δὲ ὁ ἄθλιος Καλλιμαχί-
της, ἡγούμενος ἐν Ἑλλάδι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόμματος καὶ ὑποψήφιος στρα-

τηγός τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, κατήρτισε κατάλογον 1000 ἐγκρίτων Ἑλλήνων ὡς διατελούντων δῆθεν εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν Περσέα. Τούτους ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἐκάλεσε πάσαντα εἰς Ῥώμην, ἵνα ὑπολογηθῶσι· μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ διάσημος ἱστορικός Πολύβιος, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας Λυκόρτα.¹

Οἱ χίλιοι οὗτοι πολῖται μεταβάλλοντες εἰς Ῥώμην διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ ἐκρατήθησαν ὡς δμηροὶ ἐπὶ 17 ἔτη. Μόλις δὲ μετὰ ἐπανειλημμένας παρακλήσεις τῶν Ἀχαιῶν ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς τῷ 151 νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἐκ τῶν 1000 μόνον 300 ἐπανῆλθον· οἱ λοιποὶ ἀπέθανον ἐν τῇ ἑξορίᾳ ὑπὸ τῆς λύπης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν. Οἱ ἐπανελθόντες 300 Ἕλληνες διηγοῦντο μετὰ ζοφερῶν χρωμάτων τὰς κακουχίας καὶ τὰς ταλαιπωρίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν ἐν τῇ ἑξορίᾳ, ἔμπλεοι δὲ μίσους ἀδιαλλάκτου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐξεργίωσι τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἐν ἔτει 150 ἡ Σπάρτη ἐζήτησε νὰ ἀποπατηθῇ ἐκ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον, ἥτις ἀπεφάνθη ὅτι θὰ πέμψῃ πρέσβεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἀποφασίσωσιν ἐπὶ τόπον. Ἡ ἀποστολὴ ὁμῶς τῶν πρέσβεων ἀνεβάλλετο σκοπίμως· ἐν τῷ μετοξὺ δὲ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία ἐπετέθη κατὰ τῆς Σπάρτης καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν οἱ Ῥωμαῖοι περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Ψευδοφίλιππον τῆς Μακεδονίας.

Τέλος τῷ 147 ἦλθεν ἡ ἀναμενομένη πρεσβεία τῶν Ῥωμαίων, ἥτις παρασταθεῖσα ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ συνελθούσῃ συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν ἐδήλωσεν ὅτι ὄχι μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος καὶ τὸ Ἄργος καὶ ὁ Ὀρχομενὸς δύνανται ν' ἀποχωρήσωσι τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι αἱ πόλεις αὗται δὲν ἀνῆγον εἰς τὴν φυλὴν

¹ Το ἀτύχημα τοῦ Πολυβίου, ὃν ὁ Αἰμίλιος Πικύλος ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ξενίσῃ ἐν τῷ οἴκῳ του, ἀπῆλθε πρὸς δόξαν τῆς ἐπιτήμης, ὡς εἶχεν ἀποβῇ πρὸς δόξαν αὐτῆς ἡ ἀποτυχία τοῦ Θουκυδίδου πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν. Ἀμφότεροι οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀναγκαζέντες ὑπὸ τῶν πραγμάτων ν' ἀποστῶσιν ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς, ἔτρεψαν τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν εἰς ἄλλο στίδιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐμελλον ν' ἀρήτουν ἔχγῃ ἀθάνειν. Ἄνευ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τῆς Πύδνης τὸ διάδημα τῆς ἀρχίας ἱστορίας ἦθιλε στερηθῇ ἴσως τῶν δύο λαμπροτάτων καὶ πολυτιμοτάτων αὐτοῦ ἀδαμάντων.

τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ δὴ λῶπις αὕτη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐξηρέθισε σφόδρα τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι πρόσβεις μικροῦ δεῖν κατεμελίζοντο. Ὁ στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας Κριτόλαος (εἰς ἐκ τῶν ἐπιζησάντων 300 Ἑλλήνων) ἔπεισε τὴν ἐν Κορίνθῳ σύνοδον νὰ κηρύξῃ ἀμέσως τὸν πόλεμον λόγῳ μὲν κατὰ τῆς Σπάρτης, πράγματι ὅμως κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Χαλκιδεῖς συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὁ δὲ Κριτόλαος ἔρχεται καὶ πολιορκεῖ τὴν παρὰ τὴν Οἶτην Ἡράκλειαν.

Τότε οἱ Ῥωμαῖοι διέταξαν τὸν ἐν Μικεδονίᾳ εὐρισκόμενον Μέτελλον τὸν Μακεδονικὸν ἵνα ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Ὁ Μέτελλος συναντήσας τὸν Κριτόλαον παρὰ τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος ἐνίκησεν αὐτὸν ὀλοσχερῶς. Ὁ Κριτόλαος ἐγένετο ἄφαντος, φονευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ἢ πῶν φάρμακον, εἰς δὲ τὴν στρατηγίαν διεδέχθη αὐτὸν ὁ Δάιος.

Ὁ Μέτελλος προήλασε πρὸς τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας εὗρεν ἐγκαταλειμμένας, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκ φόβου διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη. Ἐπειτα ἐγένετο κύριος τῶν Μεγάρων καὶ τέλος ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Πρὸς τοὺς προσελθόντας ἐκεῖ πρόσβεις τῶν Ἀχαιῶν ἐδείχθη ἐπιεικής. Προέτεινεν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς κυρίως ἀχαϊκὰς πόλεις. Αἱ προτάσεις του ὅμως ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν καὶ οὕτω παρήλθεν ἀνωφελὴς ἡ τελευταία αὕτη εὐκαιρία διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Μετ' ὀλίγον ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ νέος ὕπατος, ὁ τραχὺς καὶ ἄξεστος Μόμμιος, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εὐγενοῦς Μετέλλου. Ὁ Μόμμιος κατατροπώσας παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ Λευκότερον τὸν Δάιον, ἐκυρίευσεν ἔπειτα ἀμαχητὶ τὴν Κόρινθον. Καὶ τοὺς μὲν ἀνδρας ἐφόνευσεν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια ἐξηνδραπόδισεν. Ἐλιφυραγώγησε τὰ ὠραιότερα μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ τέλος παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας τὴν λιμπρὰν ἐκείνην πόλιν, ἣτις ὑπῆρξε τὸ κόσμημα τῆς Ἑλλάδος. Τόση δὲ ἦτο ἡ ἀγροικία τοῦ Μομμίου, ὥστε εἰς τοὺς μετακομίζοντας εἰς Ῥώμην τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἄλλα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης ἔλεγε νὰ προσέξωσιν ἵνα μὴ θραύσωσιν αὐτά, διότι ἄλλως θὰ ὑποχρεωθῶσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ νὰ κατασκευάσωσιν ἄλλα νέα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος περιελθὼν τὴν Πελοπόννησον καθήρσε τὰ

τείχη τῶν πόλεων, ὅσαι μετέσχον τοῦ πολέμου. Μετ' ὀλίγον ἦλθον ἐκ Ῥώμης δέκα ἄνδρες, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Μομμίου διενετησώσι τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Πανταχοῦ κατελύθησαν τὰ δημοκρατικά πολιτεύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσῆχθη ἡ τιμοκρατία τ. ἔ. πᾶσα ἡ ἐξουσία παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων καὶ τῶν δυνατῶν. Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς συνετελέσθη ἤδη διὰ τῆς ἀπαλείψεως καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα, διατηρηθεῖσης μόνον κατ' ὄνομα τῆς ἐλευθερίας τῶν πόλεων ἐκάστων, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ ἐτησίως φόρον εἰς τὴν Ῥώμην (146). ἡ δὲ διοικήσεις αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν ἀνθύπατον τῆς Μακεδονίας.

§ 48. Τρίτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (149—146).

Οἱ Καρχηδόνοι μετὰ τὸν β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον, τὸν τόσον ὀλέθριον εἰς αὐτούς, ἤρχισαν πάλιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ν' ἀναλαμβάνωσι καὶ νὰ προάγῳνται διὰ τῆς ἐμπορικῆς αὐτῶν δραστηριότητος καὶ διὰ τῶν συνετῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἀννίβα. Διὰ τοῦτο ὁμως διήγγισαν ἐκ νέου τὸ μῖσος καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἐξήτουν ἀφορμὴν ἵνα καταστρέψωσι τελείως τὴν ἀντίζηλον αὐτῶν Καρχηδόνα. Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ δοθῇ ἀφορμή,

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσης ἐσφετερίσθη χώρας τῶν Καρχηδονίων εὐφοροτάτας, συνορευούσας πρὸς τὸ βασιλείον του. Ἐδράτιετο δὲ πάσης εὐκαιρίας νὰ παρενοχλῇ τοὺς Καρχηδονίους λέγων συγνάκις «οἱ Καρχηδόνοι ἐν Ἀφρικῇ εἶνε ξένοι· ἤρπασαν ἀπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν τὴν χώραν, τὴν ὅποιαν κατέχουσιν».

Οἱ Καρχηδόνοι μὴ δυνάμενοι ἔνεκα τῶν συνθηκῶν νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς κατὰ τοῦ Μασσανάσου, ἔκαμον τὰ παράπονά των εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἐπεμψεν πρέσβεις, ἵνα ἐξετάσωσι τὸ πρᾶγμα καὶ ἀποδώσωσιν ἐκάστῳ τὸ δίκαιον. Τῆς πρεσβείας προίστατο ὁ Κάτων ὁ πρεσβύτερος, ἐχθρὸς ἀσπονδος τῶν Καρχηδονίων. Ὁ Κάτων ἐξεπλάγη ἰδὼν τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς Καρχηδόνας, ἐξέδωκε δὲ μεροληπτικὴν ὑπὲρ τοῦ Μασσανάσου ἀπόφασιν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Καρχηδόνοι ἠγορήθησαν νὰ παραδεχθῶσι τόσον ἄδικον καὶ μεροληπτικὴν ἀπόφασιν, ὁ Κάτων ἐπέστρεψε πλήρης ὀργῆς εἰς Ῥώμην καὶ συνέστησε εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνας,

πᾶσαν δὲ ἀγόρευσιν του ἐν τῇ Συγκλήτῳ ἐπεράτῳ διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων «prantereā censeo Carthaginem esse delendam» (=πρὸς τούτοις φρονῶ ὅτι ἡ Καρχηδὼν πρέπει νὰ καταστραφῇ).

Οἱ Καρχηδόνιοι ἀφ' ἑνὸς μὲν βλέποντες ὅτι οὐδεμίαν συνδρομὴν ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων ἐπρεπε νὰ προσδοκῶσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὰς ἐπανελημμένας προσβολὰς τοῦ Μασσανάσου, ὅστις ὁσημέραι καθίστατο θρασύτερος, ἀπεφάσισαν μόνοι των νὰ προστατεύωσι τὰ δίκαιά των· ὅθεν καὶ ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τοῦ Μασσανάσου, ἀλλ' ἠττήθησαν ὑπ' αὐτοῦ.

Οἱ Ῥωμαῖοι θεωρήσαντες τοῦτο ὡς παράβασιν τῶν συνθηκῶν ἡτοιμάζοντο πρὸς πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ διέταξαν τοὺς δύο ὑπάτους Μάρκιον Νέπωτα καὶ Μάρκιον Κλησωρῖνον μεθ' ἑκατοντοῦ στόλου καὶ 80,000 στρατοῦ νὰ περαιωθῶσιν εἰς τὴν Ἰτύκην. Ἡ Ἰτύκη βλέπονσα, ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἠπειλεῖτο, παρεδόθη ἐκουσίως εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι μαθόντες τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας τῶν Ῥωμαίων κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου, ἐπεμψαν δὲ ἀμέσως πρέσβεις εἰς Ῥώμην καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ πράξωσιν πᾶν ὃ, τι ἄλλο ἤθελον ζητήσῃ οὗτοι.

Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν προσηρέχθησαν δολίως καὶ ἀπίστως. Ἐζήτησαν παρ' αὐτῶν νὰ παραδώσωσιν ὡς ἐγγύησιν περὶ τῆς εὐλικρινείας των 300 ὁμήρους ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν. Ὅτε δὲ οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωκαν τούτους παρηγγέλθησαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἵνα λάβωσι τὰς περαιτέρω διαταγὰς παρὰ τῶν ὑπάτων, οἵτινες εἶχον ἤδη ἀποπλεύσῃ εἰς Ἰτύκην μετὰ τὴν μυστικὴν παραγγελίαν νὰ μὴ καταπαύσωσι τὸν πόλεμον πρὶν ἢ κατασκάψωσι τὴν Καρχηδόνα. Φθάσαντες οἱ ὕπατοι εἰς Ἰτύκην ἐζήτησαν παρὰ τῶν Καρχηδόνων νὰ παραδώσωσι εἰς αὐτοὺς πάντα τὰ ὅπλα καὶ τὰς πολεμικὰς μηχανάς. Οἱ ταλαίπωροι Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσι καὶ εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν Ῥωμαίων, τὴν ὁποίαν ἐνόμισαν τελευταίαν, καὶ παρέδωκαν 200 χιλ. παροπλιῶν μετ' ἀπείρου πλήθους μηχανημάτων. Ἀφ' οὗ δὲ ἀφηρέθησαν ἀπ' αὐτῶν πάντα τὰ μέσα τῆς ἀμύνης, οἱ ὕπατοι ἀποβαλόντες τέλος τὸ προσωπεῖον ἀνεκοίνωσαν εἰς τοὺς Καρχηδονίους τὸ ὕστατον τοῦτο καὶ φοβερὸν πρόσταγμα «νὰ καταλίπωσι τὴν πόλιν των, ἥτις ἔμελλε νὰ κατασκαφῇ, καὶ νὰ κτίσωσι ἄλλην πόλιν 80 στάδια μακρὰν τῆς θαλάσσης»!

Οἱ Καρχηδόνοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀκούσαντες τὸ φοβερὸν τοῦτο πρόσταγμα. Ὁργὴ καὶ ἀγανάκτησις ἄμετρος κατέλαβεν ἅπαντας. Μία λέξις ἐξήρχετο ἐκ τοῦ στόματος πάντων περιτρεχόντων τὰς ἀγνίας τῆς πόλεως «ἐκδίκησις» κατὰ τῶν ἀπίστων Ῥωμαίων! καὶ μία ἀπόφρασις ἐλήφθη, ν' ἀντισταθῶσι πάντες μέχρι θανάτου εἰς τὴν ὑβριστικὴν ταύτην ἀπαίτησιν τῶν ὁμοτάτων Ῥωμαίων ὑπερασπίζοντες τὴν ἑνδοξὸν αὐτῶν πατρίδα.

Αἱ πύλαι τῆς πόλεως ἐκλείσθησαν, ὁ λιμὴν ἐφράχθη, οἱ ναοὶ καὶ τὰ δημόσια καταστήματα μετεβλήθησαν εἰς ἐργοστάσια. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος κατεγίνοντο ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς κατασκευὴν ὀπλῶν καὶ πολεμικῶν μηχανῶν. Οὐδεὶς γογγυσμὸς ἠκούετο δι' οἵανδήποτε θυσίαν καὶ δι' οἵονδήποτε κόπον. Αἱ γυναῖκες προσέφερον προθύμως τὰ κοσμήματά των εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος· καὶ αὐτὴν τὴν κόμην των ἔκοπτον καὶ ἔδιδον, ἵνα κατασκευάζωσι νευρὰς διὰ τὰ τόξα. Οἱ ἐν ταῖς εἰρκταῖς ἀπελύθησαν καὶ οἱ δοῦλοι ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεροι καὶ ἐστρατολογήθησαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι φρονοῦντες ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Καρχηδόνης δὲν παρεῖχε πλέον οὐδεμίαν δυσκολίαν μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐβράδυναν νὰ ἐπέλθωσι κατ' αὐτῆς· οὕτω δὲ ἔδωκαν καιρὸν εἰς τοὺς Καρχηδονίους νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς ἄμυναν.

Ὅτε δὲ οἱ ὕπατοι ἠγοούμενοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐβάδισαν κατὰ τῆς Καρχηδόνης, ἵνα καιαλάβωσιν αὐτήν, εὗρον παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τοὺς Καρχηδονίους ἐτοιμοὺς πρὸς ἄμυναν. Ἐπεχείρησαν τρεῖς ἐφόδους, ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἀπέτυχον· ἐπὶ πλέον δὲ αἱ μηχαναὶ αὐτῶν καὶ μέρος τοῦ στόλου των ἐπυρροπολήθη ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. Καὶ ὥσπερ μὴ ἦρκει ἡ ἀποτυχία αὕτη, ὅπισθεν αὐτῶν αἱ ἀγροικαὶ πόλεις ἐξηγέρθησαν καὶ ὁ Ἀσδρούβας, εἷς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, συνήθροισεν ἐν τῷ παρὰ τὴν Νέφεριν στρατοπέδῳ του 70,000 ἀνδρῶν. Ὁ Ἀσδρούβας ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ θὰ κατεστρέφοιτο οὗτοι ὀλοσχερῶς, ἐὰν δὲν εὗρίσκετο ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανὸς, ὑπηρετῶν ὡς χιλιάρχος, ὅστις διὰ τῆς ἀνδρείας του καὶ τῆς στρατιωτικῆς περηνόας ἔσωσε τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ σωτηρία αὕτη καὶ πολλὰ ἄλλα ὑπηρεσίαι τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ ἠῤῥηξαν τὴν πρὸς αὐτὸν

ἀγάπην καὶ ἐπιστοσύνην τῶν στρατιωτῶν καὶ τὴν ἐν Ῥώμῃ φήμην του. Καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ὑπῆρξαν διόλου εὐτυχέστεροι ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ. Οἱ Καρχηδόνοι ἐξηκολοῦθουν γενναίως ἀνθιστάμενοι καὶ προξενοῦντες εἰς αὐτοὺς πολλὰς ζημίας. Τότε τὰ βλέμματα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἐστράφησαν πρὸς τὸν μνημονευθέντα χιλιάρχον Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ ἐνδόξου νικητοῦ τοῦ Περσέως Αἰμιλίου Παύλου, ἀλλ' εἶχεν υἱοθετηθῆ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τῶν υἱῶν Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. ἦτο ἐπομένως θετὸς ἔγγονος τοῦ μεγάλου ἐκείνου Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανὸς συνήγωνεν ἐν ἑαυτῷ ἀπάσας τὰς ἀρετὰς τοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ θετοῦ πάππου του. Ὅτε οὗτος μετέβη εἰς Ῥώμην τῷ 147 ἵνα ζητήσῃ τὴν ἀγορανομίαν, ὁ λαὸς ὁμοφώνως ἐνέδειξεν αὐτὸν ὑπατον μετὰ δικτατορικῆς σχεδὸν ἐξουσίας, καίτοι δὲν εἶχε συμπληρωμένην τὴν νόμιμον ἡλικίαν.

Ἀμα ὁ Σκιπίων ἐπέστρεψεν εἰς Ἀφρικὴν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν στρατευμάτων, ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἄλλην τροπὴν. Εἰσ-ἤγαγεν οὗτος κατὰ πρῶτον εἰς τὸν στρατὸν τὴν διασαλευθεῖσαν πειθαρχίαν, ἔπειτα δὲ προέβη εἰς δραστήρια μέτρα κατὰ τῆς Καρχηδό-νος· ἀνῆγγειρε παχὺ τεῖχος τριῶν μέτρων ὕψους ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ὅστις συνέδεε τὴν πόλιν μετὰ τῆς ἡπείρου, καὶ ἔφραξε τὸ στόμιον τοῦ ἑξωτερικοῦ λιμένος δι' ἐπισωρεύσεως χώματος καὶ τοιοντοτρόπως ἀπέκλεισε στενῶς τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· περὶ ἤγαγε δὲ τοὺς πολιορκουμένους διὰ τῆς πείνης εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ ἀπογνώσει οἱ Καρχηδόνοι ἐξηκολοῦθουν ἀμυνόμενοι ἡρωϊκῶς καὶ ἀπέρριψαν ὑψηροφάνως τὰς προτάσεις τοῦ Σκιπίωνος περὶ παραδόσεως.

Ἐν ᾧ ὁ ἀποκλεισμός τῆς πόλεως ἐξηκολούθει, ὁ Σκιπίων ἐν καιρῷ χειμῶνος ἐπετέθη κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῆς Νεφέριδος καὶ κατέστρεψε τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, ὅστις ἦτο ἡ μόνη ἐλπίς τῶν Καρχηδονίων. Στρέφεται ἔπειτα κατὰ τῆς Καρχηδόνης καὶ δι' αἰφνιδίας ἐφόδου, τὸ ἔαρ τοῦ 146, γίνεται κύριος τοῦ τεύχους, ὅπερ περιέκλειε τὸν λιμένα. Ὁ κώδων τῆς καταστροφῆς ἐσήμανεν ἤδη. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐπὶ ἑξ ἡμέρας καὶ ἑξ νύκτας λυσσώδους ἀγὼν γίνεται μετὰ τῶν ἐφορμώντων Ῥωμαίων καὶ τῶν ἐκ τῶν οἰκίων ἡρωϊκῶς ἀμυνομένων Καρχηδονίων. Αἱ ὁδοὶ ἐπληρώθησαν

πιτωμάτων. Ἡ πόλις τέλος ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας. Ἐκ τῶν 700,000 κατοίκων 50,000 μόνον καταφυγόντες εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Βύρσαν ἐσώθησαν, ἐπικαλεσθέντες διὰ προσβείας τὸν ἔλεον τοῦ Σκιπίωνος. Οἱ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν. 900 δὲ, κατὰ τὸ πλεῖστον Ῥωμαῖοι φυγάδες, καὶ οἱ περὶ τὸν στρατηγὸν Ἀσδρούβιν ἀνῆλθον καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, μὴ θέλοντες δὲ νὰ παραδοθῶσιν ἡναγὰν πυρὰν καὶ ἐπιφθέντες ἐπ' αὐτῆς ἐκάησαν.

Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς Ἀσδρούβας, ὅσους μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης διητύθυνε τὴν ἄμυναν μετὰ θαυμαστῆς δεξιότητος καὶ ἀνδρείας, αἴφνης ἐλιποπόρησε καὶ ἐγκαταλιπὼν κρυφίως τοὺς οἰκείους του ἔσπευσε καὶ ἔπεσε πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Σκιπίωνος ζητῶν παρ' αὐτοῦ ἔλεον. Τότε ἡ οὐζυγος τοῦ Ἀσδρούβα κρατοῦσα εἰς χεῖρας τὰ δύο τέκνα τῆς ἀνέβῃ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ ναοῦ καὶ ἀφ' οὗ ἤλεγξε τὸν ἄνδρα τῆς ὡς χαμερπῇ καὶ οὐτιδανόν, ἐροίφθῃ ἔπειτα μετὰ τῶν τέκνων τῆς εἰς τὴν πυρὰν καὶ ἐκάη μετὰ τῶν ἄλλων.

Ἐπὶ 17 ἡμέρας τὸ πῦρ κατέκαιε τὴν πόλιν μεταβαλὼν αὐτὴν εἰς ἄμορφον σωρὸν ἐρείπιων. Ὁ Σκιπίων βλέπων ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ἀκροπόλεως τὰ καπνίζοντα ἐρείπια τῆς ἐνδόξου καὶ κραταιᾶς ἐκείνης πόλεως, ἥτις ἐπὶ 700 ἔτη ἐκυρίαρχησε τῆς θαλάσσης καὶ ἐξουσίαζε κόσμον ὁλόκληρον, συνεκινήθη καὶ ἀντὶ νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν μέθην τῆς νίκης, τοῦναντίον ἐνόησε τὴν μηδαμινότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ παρεδόθη εἰς μελαγχολικὰς σκέψεις. Προμαντεύων δι' ἴσως τὴν μέλλουσαν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του Ῥώμης, ἀνεφώνησε μετὰ δακρύων τοὺς ὀμηρικοὺς ἐκείνους στίχους, δι' ὧν ὁ Ἑκτωρ προανήγγειλε τὴν πτώσιν τῆς πατρίδος του Τροίας.

«Ἔσσεται ἦμαρ, ὅτ' ἄν ποτ' ἐλώλῃ Ἰλιος ἱερή

καὶ Πριάμος καὶ λαὸς ἐνμμελίῳ Πριάμοιο» (Γκιτζ. Ζ 448).

Ὅτε ὁ Σκιπίων ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν πτώσιν τῆς Καρχηδόνης διὰ τῆς ἐξῆς λακωνικῆς βραχυλογίας «ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη. Τὶ ποιητέον;» ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἐμέθυσεν ἐκ τῆς χαρᾶς του. Ἀμέσως δὲ ἐστάλησαν πρόσβεις φέροντες τὴν διαταγὴν νὰ κατασκαφῇ ἡ πόλις ἐξ ὁλοκλήρου, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται οὐδὲν ἔγρος αὐτῆς. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδονικὴ

52 Ρωμαίων

ἐπικράτεια ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρική, ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Ἰτύκην.

Ὁ Σκιπίων ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον καὶ ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον «Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος». Ἀλλ' ὁ Κάτων, ἀποθανὼν τὸ προηγούμενον ἔτος, δὲν ἠξιώθη νὰ ἴδῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνας, τὴν ὁποίαν αὐτὸς παρὰσκέυασε.

§ 49. Πόλεμοι ἐν Ἰσπανίᾳ

Καταστροφὴ τῆς Νουμαντίας.

Οἱ Καρχηδόνιοι, ὥς εἶδομεν, εἶχον ὑποτάξῃ τὴν Ἰσπανίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἐξεδιώχθησαν ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος, τὸν ὁποῖον ἐβοήθησαν καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς καρχηδονιακῆς κυριαρχίας. Ὅτε ὁμως μετὰ τὴν συνθήκην, ἣτις ἐπηκολούθησε τὴν ἐν Ζάμα μάχην, ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος διεκήρυξεν ὅτι ἡ Ἰσπανία ἦτο χώρα ῥωμαϊκὴ καὶ διήρесе μάλιστα αὐτὴν εἰς δύο ἐπαρχίας (τὴν ἐντεῦθεν καὶ τὴν πέραν τοῦ Ἰβηρος), τότε οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἰσπανίας, ζηλωταὶ τῆς ἀνεξαρτησίας των, ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Κατὰ τῶν πολεμικῶν τούτων λαῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμησαν μακροὺς καὶ ἐπιμόνους πολέμους. Καὶ ὁ μὲν Μ. Πόρκιος Κάτων ἐπέταξε τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰβηρος Ἰσπανίαν, ὁ δὲ πρῶτος Σεμπρόνιος Γράκχος ἠνάγκασε τοὺς πολεμικοὺς Κελτίβηρας ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἰσπανίας πεισματωδέστατα ἀντέστησαν οἱ μαχιμώτατοι Λυσιτανοὶ (150—140 π. χ.), οἵτινες κατῴκουν τὴν σημερινὴν Πορτογαλίαν. Οὔτοι ἐνίκησαν κατὰ πρῶτον τὸν πρῶτον Γάλβαν φονεύσαντες 9,000 Ῥωμαίων. Ὁ Γάλβας τότε κατέφυγεν εἰς θηριώδη τινὰ πανουργίαν. Προσεποιήθη δηλ. ὅτι συνωμολόγησε μετὰ τῶν Λυσιτανῶν εἰρήνην παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς εὐφορωτάτας γαίας. Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Λυσιτανοί, ἐπὶ τῇ ιδέᾳ τῆς εἰρήνης, ἀνύποπτοι ἦσαν διεσκορπισμένοι ἀνὰ τὰς διαφόρους κόμας, ὁ Γάλβας ἐπιπίπτει ὅλως ἀπροόπτως καὶ φονεύει ὑπὲρ τὰς 30,000 Λυσιτανῶν.

Ἐκ τῆς δολοφονικῆς ταύτης σφαγῆς ἐσώθη ὁ ἀνδρεῖος καὶ μεγα-

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ)

7

λόφρων Ουϊρίαθος, πρόην ποιμήν καὶ ληστής. Οὗτος ἀνεξωπύρησε τὸ θάρος τῶν περισωθέντων Λυσσιανῶν καὶ ἀνέφλεξεν εἰς τὰς πυλᾶς αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως καὶ διωργάνωσε κατὰ τῶν Ῥωμαίων (149) τὸν τρομερώτατον τῶν ληστρικῶν πολέμων, τοὺς ὁποῖους ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων στρατοὺς κατέστρεψεν. Ἐν εἵτει δὲ 141 περιελείσας ἐν τινι φάραγγι τὸν ὕπατον Φάβιον Σεοβιλανὸν ἠνάγκασε νὰ κάμῃ συνθήκην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεγράφετο «ἀποκαθίσταται εἰρήνη μεταξὺ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Ουϊριάθου». Ἀλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Σεοβιλανοῦ, ὁ Σεοβίλιος Καίπιων, διέσκηψε τὴν συνθήκην καὶ ἐπανάλαβε τὰς ἐχθροπραξίας. Ὁ Ουϊρίαθος ὁμως κατετρόπωσεν αὐτὸν καὶ οὕτως ἐξεδικήθη τὴν παρασπονδίαν. Τότε ὁ Καίπιων, βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἀητήτου Ουϊριάθου, ἐνέηργησε διὰ προδοτῶν καὶ ἐδολοφόνησαν ἐν τῇ σκηνῇ του τὸν γιγναῖον τοῦτον πρόμαχον τῆς ἐλευθερίας τῶν Λυσσιανῶν καὶ οἱ Λυσσιανοὶ μετὰ ταῦτα ὑπετάχθησαν (140).

Καταστροφὴ τῆς Νουμαντίας.—Τὸν αὐτὸν ἐπίμονον πόλεμον διεξήγαγον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ κατὰ τῆς ὀχρωτάτης Νουμαντίας, ἣτις ἠρνήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐν ᾧ ἡ λοιπὴ Ἰσπανία ἀνεγνώρισε ταύτην. Ἡ Νουμαντία ἡρῶει μόνον 8.000 μαχίμους ἄνδρας· καὶ ὁμως οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ἐπολέμουν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ κυριεύσωσιν αὐτήν. Τέλος ἐπεμφαν τὸν Σκιπίωνα, τὸν καταστροφέα τῆς Καρχηδόνης. Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἐτόλμησε νὰ πολεμήσῃ ἐκ παρατάξεως πρὸς τοὺς ἡρωϊκοὺς Νουμαντίνοους. Περιέκλεισε τὴν πόλιν αὐτῶν διὰ τάφρων καὶ θυγμάτων, ἵνα ἐξαναρπάσῃ τοὺς πολιορκουμένους διὰ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶσιν. Ἀλλ' οἱ Νουμαντινοὶ ἀντέστησαν ἐπὶ 15 μῆνας. Μάτην ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Σκιπίωνος μίαν μόνην μάχην, ἵνα ἀποθάνωσιν ὥς ἄνδρες γιγναῖοι. Ὁ Σκιπίων ἀπέφυγεν. Τότε οἱ Νουμαντινοὶ κινδυνεύοντες ν' ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης, ἔθεσαν κατὰ πρῶτον πῦρ εἰς τὰς οἰκίας των, ἔπειτα ἐφόνευσαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ τελευταῖον ἔσφαξαν ἀλλήλους, τοιοῦτοτρόπως ὁ Σκιπίων ἐγένετο κύριος τῆς Νουμαντίας μεταβεβλημένης εἰς ἐρείπια καὶ ἄνευ κατοίκων· καὶ μόνον πεντήκοντα ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ἠδυνήθη νὰ σύρῃ ὀπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ ἄρματος του. Πρὸς δὲ τῇ ἐπωνυμίᾳ τοῦ Ἀφρικανοῦ ἔλαβε καὶ τὴν τοῦ Νουμαντινοῦ.

§ 50 Οἱ χρόνοι τῶν ἐμφυλίων πολέμων.—

Ἑσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης
πρὸ τῶν Γράκχων.

Ἡ Ῥώμη ἐξέτεινε τὸ κράτος της ἐφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας, ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας, τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Γαλατίας. Τί ὅμως ἐκέρδισεν ἐκ τῶν κατακτήσεων τούτων; Ἐν μὲν τῷ ἑσωτερικῷ δόξαν μεγάλην. Ἄλλ' ἐν τῷ ἑσωτερικῷ κακοδαιμονίαν καὶ ἀθλιότητα. Τὰ ἐκ τῶν νικῶν εἰσρεύσαντα εἰς τὴν Ῥώμην ἀμύθητα πλούτη ἀνέτρεψαν ἐκ θεμελίων τὴν ἰσορροπίαν τῆς ὁμαίικῆς κοινωνίας, ἥ δὲ συνᾶφεια καὶ ἐπιμιξία μετὰ τῆς ἐξηχρεωμένης Ἀνατολῆς ἐπήνεγκε τὴν διαφθορὰν τῶν ἀρχαίων αὐστηρῶν ἡθῶν τῶν Ῥωμαίων. Τὸ χρυσίον ἐπενήργησεν ὀλεθρῶς ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων. Τὴν προτέραν ἀπλότητα καὶ ἐγκράτειαν διεδέχθη ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ τρυφηλότης. Μάτην ὁ αὐστηρὸς τιμητὴς Κάτων προσεπάθει πάσῃ δυνάμει ν' ἀποτρέψῃ τὸ ἐκ τῆς πολυτελείας κακόν, ὅπερ ἡμέραν τινα ἔμελλε νά ὀδηγήσῃ τὴν Ῥώμην εἰς τὴν καταστροφὴν.

Ὁ πλοῦτος συνεκεντρώθη εἰς ὀλίγας μόνον οἰκογενείας, αἵτινες ἀνεπιφυλάκτως παρεδόθησαν εἰς τὰ νέα ἐκκελυμένα ἥθη, ἐφέροντο δὲ μετὰ βασιλικῆς ὑπεροψίας πρὸς τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν πτωχῶν. Ἡ μεσαία ἐκείνη τάξις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ῥώμη κυρίως ὄφειλε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν της, ἐξηφανίσθη. Ἡ ἰσοπολιτεία, ἣτις ἐπῆλθε διὰ τῶν νόμων τοῦ Δικινίου Στόλωνος καὶ Λευκίου Σεξτίου, κατελύθη. Ἀντὶ ἐνὸς λαοῦ ἡνωμένου, παρήχθησαν ἐν Ῥώμῃ καὶ πάλιν δύο τάξεις, μισούμεναι ἀμοιβαίως, οἱ πλοῦσοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πτωχῶν, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτῶν ἡ δημοκρατία ἐσπαράσσεται καὶ ἡ ἐλευθερία ἐξέπνεεν. Οἱ πλοῦσοι ἀπειτέλεσαν τὴν νέαν τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατίαν, ἣτις μετήρχετο πάντοτε καὶ τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα: ἀγορανομίαν, πραιτωρίαν, ὕπατείαν καὶ τιμητείαν καὶ ἐθεώρει ταῦτα ὡς πατρῶν κληρονομίαν μεταβιβαζομένην διαδοχικῶς ἀπὸ οἰκογενείας εἰς οἰκογένειαν. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ οὗτοι ὠνομάζοντο καὶ εὐγενεῖς (nobiles, optimates), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἀγενεῖς ἢ ἀσήμους (ignobiles, obscuri). Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιδείξωσι προπάτορας τιμηθέντας διὰ τινος ἀνωτέρου

ἀξιώματος. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν ἀσήμεων τούτων διὰ πρώτην φοράν ἐλάβανον ἀνώτερόν τι ἀξίωμα, ἐκαλοῦντο νέοι ἢ καινοὶ ἄνθρωποι (homines novi).

§ 51 Ἡ ἐπὶ τῶν Γράκων στάσις.

Εἵπομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ πολῖται τῆς Ῥώμης διεκρίθησαν εἰς πλουσίους ἢ εὐγενεῖς, διαχειριζομένους τὴν ὑπερτάτην τῆς πολιτείας ἐξουσίαν, καὶ εἰς ἀναριθμητον πλῆθος πτωχῶν. Οἱ πλούσιοι λόγῳ δῆθεν μισθώσεως ἐσφετερίσθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλην σχεδὸν τὴν δημοσίαν γῆν (ager publicus). Ἡ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐλευθέρα τάξις τῶν χωρικῶν ἔνεκα τῆς χρηματικῆς ἀπορίας, εἰς ἣν περιῆλθεν ὡς ἐκ τῆς συνεχοῦς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἠναγκάσθη νὰ ἐκποιήσῃ τὰ εὐτελῆ αὐτῆς ἀγροτικά κτήματα, τὰ ὅποια οὕτω περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι καταστάντες ἀκτήμονες συνεσσωρεύθησαν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἔζων πωλοῦντες τὴν ψῆφόν των εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὰς ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὰ δικαστήρια τὴν μαρτυρίαν των. Ἐργασίαν δὲν εὗρισκον, καθ' ὅσον οἱ πλούσιοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας ἐργασίας των μετεχειρίζοντο δούλους, τοὺς ὁποίους κατὰ μυριάδας εἶχον φέρῃ ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐκ τῆς Ἀφρικῆς.

Τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἐποπὴν ἀξιοθρήνητον ταύτην κατάστασιν τῶν πτωχῶν ἀνέλαβον νὰ θεραπεύσωσι δύο ἀδελφοὶ ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Γάιος Γράκχος, υἱοὶ τοῦ Σεμπρωνίου Γράκχου καὶ τῆς ὥραίας Κορνηλίας, θυγατρὸς Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ προεσφυτέρου.

Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ ἐστερεώθησαν τοῦ πατρὸς των. Ἡ μήτηρ των Κορνηλία νεαρὰ χήρα, τῆς ὁποίας ἐφημιζέτο τὸ κάλλος, ἀφωσιώθη ὁλοπύχως εἰς τὴν ἐλληνοπρεπῆ ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν προσφιλῶν τῆς τέκνων, ἀπορρίψασα τὴν περὶ δευτέρου γάμου πρότασιν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Ἡμέραν τινα γυνή τις ἐκ Καμπανίας ἐπεδείκνυνεν εἰς τὴν Κορνηλίαν τὰ κοσμήματά της, ἐξήτει δὲ νὰ ἴδῃ καὶ τὰ ἰδικά της. Ἡ Κορνηλία τότε καλέσασα τοὺς δύο υἱούς της εἶπεν αἰδοῦ ὁ ἐμὸς κόσμος».

Ὁ Τιβέριος ὑπηρέτησεν ἐν Ἀφρικῇ καὶ διεκρίθη διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς του. Ὡσαύτως διεκρίθη καὶ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Νουμαντίας, παρακολουθῶν ὡς ταμίας τὸν ὑπατον Μαγκνῖνον. Ἀλλὰ τὸ

στῆθος τοῦ Τιβερίου διέφλεγεν εἰς πόθος, ὁ πόθος τοῦ νὰ δυνηθῇ ν' ἀνακουφίσῃ τὸ ἀναρίθμητον ἐκεῖνο πλήθος τοῦ πενομένου λαοῦ, ἀνέμενε δὲ μετ' ἀγωνίας τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἤθελε περιβληθῇ τὸ δημορχικὸν ἀξίωμα. Τέλος συμπληρώσας τὴν νόμιμον ἡλικίαν ἐξελέχθη δήμαρχος τῷ 133.

Εὐθὺς ὡς ἀνέλαβε τὰ δημορχικά του καθήκοντα ὁ Τιβέριος, προέτεινεν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν τὴν ἀνανέωσιν τοῦ περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν νόμου τοῦ Δικινίου Στόλωνος τ. ἔ. «πᾶς Ῥωμαῖος νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ πλείονα τῶν 500 πλέθρων γῆς δημοσίας, τὸ δὲ ὑπόλοιπον νὰ διανεμηθῇ μεταξὺ τῶν πτωχῶν εἰς ἴσους κλήρους ὡς ἰδιοκτησία». Ἐπειδὴ ὁμως ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐψηφίσθη ὁ νόμος οὗτος τοῦ Δικινίου, συνέβησαν πολλὰ σπουδαῖα μεταβολαί, ὁ Τιβέριος, ἵνα καταστήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προτάσεώς του ὀλιγώτερον ἐπαχθῇ εἰς τοὺς πλουσίους, προσέθηκε καὶ τὰ ἐξῆς «ὁ κάτοχος δημοσίας γῆς πλὴν τῶν 500 πλέθρων, θέλει κρατήσῃ καὶ 250 πλέθρα δι' ἕκαστον ἐκ τῶν υἱῶν του».

Οἱ εὐγενεῖς ἐξεμάνησαν κατὰ τοῦ Τιβερίου καὶ ἵνα ματαιώσωσι τὰς προτάσεις αὐτοῦ, ἐδέχασαν τὸν ἕτερον δήμαρχον Μάρκον Ὀκτάβιον καὶ μετεχειρίσθησαν αὐτὸν ὡς ὄργανόν των. Ὁ ἐλεεινὸς οὗτος Ὀκτάβιος προέβαλε τὸ veto εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Τιβερίου. Ἀλλ' ὁ Τιβέριος προτείνει εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν τὴν παῦσιν τοῦ συνάρχοντος καὶ αὕτη ἀποδέχεται αὐτήν. Οὕτω διὰ πρώτην φορὰν προσεβλήθη τὸ ἀπαραβίαστον τῆς δημορχικῆς ἀρχῆς. Μετὰ ταῦτα αἱ προτάσεις τοῦ Τιβερίου ἐψηφίσθησαν μεθ' ὅλην τὴν λυσσαλέαν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀπέθανε καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Ἀττάλος Γ', καταλιπὼν διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν. Ὁ Τιβέριος προέτεινεν οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀττάλου νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἵνα ἀγοράσωσιν ἐργαλεῖα πρὸς καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ἅτινα διὰ τοῦ τελευταίου κληρουχικοῦ νόμου ἔμελλον νὰ λάβωσι. Καὶ ἡ πρότασις αὕτη λυσσῶδῶς ἐπολεμήθη ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἀλλ' ἐψηφίσθη.

Τὸ ἔτος τῆς δημορχίας τοῦ Τιβερίου ἔληγεν. Ὁ Τιβέριος, ἵνα ἀποφύγῃ τὰ μίση, ἅτινα ἐξήγειρεν ἐναντίον του, καὶ ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν κληρουχικὸν νόμον του, ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἀλλ' οἱ ἀριστοκρατικοὶ μισοῦντες μέχρι θανά-

του τὸν Τιβέριον, ἀπεφάσισαν πάση δυνάμει ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν τοῦ ὡς δημάρχου. Ὅθεν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς τῶν δημάρχων, ἐν ᾧ ὁ Τιβέριος εὐρίσκετο εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἔνθα ἐτελούντο αἱ δημαρχικαὶ ἀρχαιρεσίαι, φροντίζων περὶ τῆς ἐκλογῆς του, ὁ μέγιστος ποντίφηξ Κ. Σκιπίων Νασικᾶς προέτρεψε τὸν ὕπατον Μούκιον Σκαιόλαν, ἵνα σώσῃ τὴν πολιτείαν φρονεύων τὸν τύραννον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἔντιμος ἐκεῖνος ὕπατος ἐδῆλωσε μετὰ πραότητος οὐδέναν τῶν πολιτῶν δύναται νὰ φρονέσῃ ἄκριτον, ὁ Νασικᾶς ἀνέκραξεν «δοτις θέλει τὴν σωτηρίαν τῆς πολιτείας, ἅς με ἀκολουθήσῃ» καὶ ὤρμησεν εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀκολουθούμενος ὑπὸ συγκλητικῶν, πελατῶν καὶ δούλων. Ὁ δῆμος μὴ ὦν παρεσκευασμένος εἰς τὴν αἰφνιδίαν ταύτην ἔφοδον κατελήφθη ὑπὸ τρόμου ἐπὶ τῇ θῆᾳ τῶν συγκλητικῶν μεταβληθέντων εἰς δολοφόνους καὶ ἐτορᾶν εἰς φυγὴν Ὁ Τιβέριος ἐφρονεῦθι καὶ 300 ἐκ τῶν ὁπαδῶν του, πάντων δὲ τὰ πτώματα ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Τίβεριν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ θίξῃ τὸν νόμον αὐτοῦ. Τοῦναντίον ὁ Σκιπίων Νασικᾶς, ὅπουδῆποτε ἐνεφανίζετο, κατεδιώκετο ὑπὸ τοῦ πλήθους, χλευάζοντος οὐτόν. Καὶ ἐπειδὴ ἐν Ῥώμῃ δὲν ἦτο ἀσφαλὴς, ἡ Σύγκλητος ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα πρεσβεύσεως. Ὁ δὲ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Γράκχων Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος, ὅστις ἀναφανδὸν ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐδρέθη πρωΐαν τινα νεκρὸς ἐπὶ τῆς κλίνης του (129).

§ 52 Δημαρχία Γαΐου Γράκχου.

Ὁ Γαῖος Γράκχος ἦτο εὐγλωττότερος καὶ φιλοδοξότερος τοῦ Τιβερίου· προσέτι δὲ εὐφρονέστερος καὶ ὁρμητικώτερος Ὁ Γαῖος ἀπεφάσισε νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὰ ἔγνη τοῦ ἀδελφοῦ του· καὶ τοι πλεον, νὰ δώσῃ μείζονας διαστάσεις εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του ἀρξάμενον ἀγῶνα. Ὁ Τιβέριος ἠθέλησεν ἀπλῶς νὰ ἀνακουφίσῃ τὸν δυστυχοῦντα λαόν. Ἀλλ' ὁ Γαῖος ἠθέλησε νὰ μεταβάλῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὸ καθεστὼς. Ἐθέλησεν ἀφ' ἐνὸς μὲν ν' ἀννψώσῃ τὰς ἀκλήρους τάξεις ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε κορημνίσῃ αὐτὰς ἡ ἐπιδρομὴ τῆς πλουτοκρατίας, καὶ νὰ ἀναδημιουργήσῃ δι' αὐτῶν τοὺς ἀρχαίους πληβείους μὲ τὰς ἀσικὰς αὐτῶν ἀρετάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καταρρίψῃ τὴν καταχρηστικὴν ἐπικράτησιν τῆς Συγκλήτου, ἀφαιρῶν ἐπ' αὐτῆς ὅλα τὰ

προνόμια, τὰ ὅποια εἶχε σφετερισθῇ αὕτη, καὶ ἰδίως τὴν δικαιοσύνην. Ἐκλεχθεῖς λοιπὸν δήμαρχος τῷ 123 εἰσήγαγε πολλοὺς νόμους τείνοντας εἰς πραγματοποιήσιν τοῦ μεγάλου σχεδίου του, ἐξ ὧν ἦσαν καὶ οἱ ἑξῆς.

α) Ὁ κληρονομικὸς νόμος (de agris assignadis) δι' οὗ ἀνε-
νεοῦτο ἀμετάβλητος ὁ περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν νόμος τοῦ Λικινίου
Στόλωνος.

β) Ὁ σιτικὸς νόμος (lex frementaria) δι' οὗ ἐκανονίζετο ἡ
διανομὴ σίτου εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν ἐπὶ
μετρίᾳ τιμῇ.

γ) Ὁ στρατιωτικὸς νόμος (lex militaris), δι' οὗ ἐχο-
ρηγοῦντο ἐνδύματα εἰς τοὺς στρατιώτας, προσέτι δὲ ἀπηγορεύετο ἡ
κατάταξις ἐν τῷ στρατῷ νεανιῶν μὴ ἐχόντων συμπληρωμένον τὸ 17
ἔτος τῆς ἡλικίας των. Ἡ δευτέρα διάταξις ἐπληττε τοὺς εὐγενεῖς, οἵ-
τινες εἶχον εἰσαγάγῃ τὴν κατάχρησιν, ὅπως ἀνοίξωσι ταχύτερον εἰς τὰ
τέκνα των τὴν ὁδὸν πρὸς ἀναορέχῃν εἰς τὴν ταμείαν.

δ) Ὁ δικαστικὸς νόμος (lex judicaria), δι' οὗ ἀφηρέθη
ἀπὸ τῆς Συγκλήτου ἡ δικαστικὴ ἐξουσία καὶ ἐδόθη εἰς τοὺς ἱππεῖς. Περὶ
τοῦ νόμου τούτου αὐτὸς ὁ Γάιος ἔλεγε «δι' ἐνὸς κτυπήματος συνέτριψα
τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν».

Δι' ἐτέρου νόμου ὁ Γάιος μεταρρύθμισε τὸ σύστημα τῆς ψηφοφο-
ρίας ἐν τῇ λοχίτιδι ἐκκλησίᾳ εἰς τρόπον ὥστε ἡ πλειοψηφία νὰ μὴ
ἐξαρτᾶται πλέον ἐκ τῆς πρώτης κλάσεως (τῶν πλουσίων).

Ὁ Γάιος εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς δόξης
καὶ τῆς ἰσχύος. Ὁ λαὸς τὸν ἐλάτρευεν, οἱ εὐγενεῖς τὸν ἔτρεμον, οἱ δὲ
ἱππεῖς ἠσθάνοντο εὐγνωμοσύνην πρὸς αὐτόν.

Ἐκλεχθεὶς καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος δήμαρχος ὁ Γάιος προέτεινε
δύο νόμους α) περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν (lex de coloniis) β) περὶ
ἐπεκτάσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς
ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχους (lex de sociis).

Ὁ πρῶτος νόμος ἐψηφίσθη. Ὁ δεύτερος ὁμῶς εὗρε σφοδρὰν ἀντί-
στασιν σφοδρὰν καὶ ἀπερρίφθη, συνετέλεσε δὲ καὶ εἰς τὸ νὰ ψυχρανθῇ πῶς
ὁ λαὸς πρὸς τὸν Γάιον. Ἡ ἐλλοχεύουσα Σύγκλητος ἔσπευσε νὰ ὠφεληθῇ
ἐκ τῆς ψυχρότητος ταύτης τοῦ λαοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Γάιος συμφώνως
πρὸς τὸν de coloniis νόμον προέτεινε νὰ ἰδρυθῇ ἀποικία ἐν Καρ-
χηδόνι ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡραία, θέλων οὕτω νὰ δώσῃ εἰς τὸν κόσμον

περιφανῇ ἀπόδειξιν τοῦ νέου φιλελευθέρου πνεύματος, ἡ Σύγκλητος ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ἔπεισε τὸν Γάϊον νὰ γείνη ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας ταύτης. Ἀλλὰ ἡ ἀπουσία τοῦ Γαίου ἐκ τῆς Ῥώμης, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοία τοῦ λαοῦ εὐρίσκετο ἐν μετεώρῳ, ὑπῆρξεν ὀλεθρία εἰς αὐτὸν, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν μετέβαιναν ἵνα ἀποικίσῃ τὴν Καρχηδόνα, καὶ τοι ὁ λαὸς εἶχεν ἀπαγγεῖλην κατάραν κατ' ἐκεῖνον, ὅστις ἦθελε κτίσῃ ἐκ νέου τὴν πόλιν ταύτην, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ Σύγκλητος ἐπιτηδεύει ἐργασθεῖσα μετεχειρίσθη ὡς ὄργανον τὸν δήμαρχον Μ. Αἰβιον Δροῦσον. Ὁ Δροῦσος, ἀντιδημαγωγὸν πρὸς τὸν Γάϊον, πρότεινε νόμους πολλὴν ὠφελιμωτέρους τῶν νόμων τοῦ Γαίου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι οἱ νόμοι τοῦ Δροῦσου ψηφιζόμενοι θὰ ἐξορίσταντο εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων χωρὶς ποτὲ νὰ ἐκτελεσθῶσι. Τὸ τέχνασμα ἐπέτυχεν. Ὅτε ὁ Γάϊος ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Καρχηδόνας, εὔρε τὰ πράγματα ἐντελῶς μεταβεβλημένα. Ἡ δημοτικότης του εἶχεν ἐξαφανισθῇ καὶ οἱ ἱππεῖς εἶχον μεταστῇ πρὸς τοὺς οὐτιπάλους του· ζητήσας δὲ καὶ τρίτην φορὰν νὰ γείνη δήμαρχος ἀπέτυχεν, ἐν ᾧ ὁ ἄσπονδος καὶ βιαιοποθῆς ἐχθρὸς του Ὀπίμιος ἐξελέχθη ὑπάτος.

Τὰ πράγματα ἐχώρουν πρὸς τὴν στάσιν. Ὁ Ὀπίμιος ἀναφανδὸν ὠμίλησεν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν νόμων τοῦ Γαίου. Ὁ Γάϊος ἡτοιμάζετο νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτούς. Ἡ Σύγκλητος περιέβαλε τὸν Ὀπίμιον διὰ δικτατορικῆς ἐξουσίας, παραγγείλασα εἰς αὐτὸν «νὰ σώξῃ τὴν πόλιν ὅπως δύναται».

Ἡ στάσις ἐξερράγη. Ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γαίου ἐφονεύθησαν 3, 000, αὐτὸς δὲ καταδιωκόμενος κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν ἄλλος τῶν Ἑρυνύων πέραν τοῦ Τιβέρεως καὶ ἐκεῖ διέταξε τὸν συνοδευόντα αὐτὸν πιστόν του δοῦλον καὶ ἐνέπηξε τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του (121). ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου του ἔπεσε καὶ ὁ δοῦλος πληγείς δι' ἐγχειριδίου ἰδίᾳ χειρὶ.

Ὅσοι ἐκ τῶν ὁπαδῶν του δὲν ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν στάσιν, ἐστραγαλίσθησαν ἔπειτα ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις. Αἱ οἰκίαι αὐτῶν κατηδάφισθησαν. Αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν. Εἰς δὲ τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν ἀπηγορεύθη νὰ πενθηφορήσωσι. Ἐδήμουνσαν δὲ καὶ αὐτὴν τὴν προῖκα τῆς γῆρας τοῦ Γαίου.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῶν Γράκχων ἀγωνισθέντων ὑπὲρ τῶν τῶν δικαιομάτων τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐγκαταλειφθέντων ὑπ' αὐτοῦ

Ὁ λαὸς διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην του ταύτην ταχέως ἐτιμωρήθη, διότι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαῖου ἅπαντες οἱ ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν προ-
ταθέντες καὶ ψηφισθέντες νόμοι περιέπεσον εἰς ἀχρησίαν, πλὴν τοῦ
δικαστικοῦ. Οἱ ἄγροὶ τῶν πτωχῶν ἐξηγοράσθησαν ὑπὸ τῶν εὐγενῶν
καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ λαὸς περιήλθεν εἰς τὴν αὐτὴν καὶ πρότερον κα-
τάστασιν.

Ἡ Κορνηλία ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ συμφορᾷ ἔδειξεν ὅλον τὸ μεγα-
λεῖον τῆς ψυχῆς της ἀφηγουμένη μετὰ ψυχικῆς ἀταραξίας τὸν βίον
καὶ τὸν θάνατον τῶν δύο ἡρωϊκῶν τέκνων της.

§ 53 Ἰουγουρθικὸς πόλεμος (112—106).

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τῶν Γράκων ἡ Ῥωμαϊκὴ Δημοκρατία ἤρχισε νὰ
βαίνει πρὸς τὴν καταστροφὴν της. Ἡ ἀρετὴ τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων
τέλεον ἐξέλειπεν. Ἡ φιλοπατρία ἐξηφανίσθη. Ἡ δὲ διαφθορά, ἡ ἀ-
κολασία καὶ ἡ ἀνιθηκότης ἔστησαν τὸν θρόνον των ἐν Ῥώμῃ. Τὴν
τοιαύτην διαφθορὰν καὶ ἀνηθικότητα ἰδίᾳ τῆς ἀριστοκρατίας ἀπεκάλυ-
ψεν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἀσχημίᾳ ὁ Ἰουγουρθικὸς πόλεμος.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας (νῦν Ἀλγερίας) Μικίρας, υἱὸς τοῦ Μασ-
σαράσου, ἀποθνήσκων διένειμε τὸ κράτος του εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του
Ἰέμφαλον καὶ Ἀδέρβαλον καὶ εἰς τὸν ἀνεψιὸν του Ἰουγούρθαν, τὸν
ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ. Ὁ Ἰουγούρθας ὢν μοχθηρὸς καὶ ἄπληστος
ἐφόνευσε μετ' ὀλίγον τὸν Ἰέμφαλον καὶ ἐσφετερίσθη τὸ μεριδίον του.
Ὁ Ἀδέρβαλος ἐπιχειρεῖ νὰ ἐκδικήσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἀλλ' ἠττηθεὶς
ὑπὸ τοῦ Ἰουγούρθα κατέφυγεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρο-
μὴν αὐτῆς. Ἡ Σύγκλητος ἔμπειρε πρεσβείαν, ἧς προύστατο ὁ
Ὀπίμιος, πρὸς διανομὴν τῶν μεριδίων. Ὁ Ὀπίμιος ὅμως εἶχεν ἤδη
δεκασθῇ πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ ἐκ Ῥώμης, ἐλθὼν δὲ εἰς Ἀφρικήν ἀπέ-
νειμεν εἰς τὸν Ἰουγούρθαν τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον μέρος τοῦ Νου-
μαδικοῦ κράτους. Ὁ Ἰουγούρθας ἀποθρασυνθεὶς ἐκ τούτου ἐφόνευσε
καὶ τὸν Ἀδέρβαλον καὶ ἐσφετερίσθη ὅλον τὸ Νουμαδικὸν κράτος.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη αὐθάδεια ἔδει νὰ τιμωρηθῇ. Ὄθεν ἐστάλη κατὰ
τοῦ Ἰουγούρθα μετὰ στρατοῦ ὁ ὑπατος Καλπούρσιος Πείσων Βη-
στίας. Εἰς τὴν θέαν ὅμως τοῦ νουμαδικοῦ χρυσοῦ ἐξέπεσον ἐκ τῶν
χειρῶν τοῦ Βηστίου τὰ ὅπλα καὶ ὁ Ἰουγούρθας συνωμολόγησε μετ'
αὐτοῦ εἰρήνην ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ

ὁ δῆμαρχος Γάτος Μέμμιος ἔρρηξε κραυγὴν ἀγανακτήσεως καὶ ἀπή-
τησε νὰ κληθῇ ὁ Ἰουγούρθας εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀπολογηθῇ. Ἀλλ' ὁ
Ἰουγούρθας πολεμῶν ἄλλοτε κατὰ τῶν Νουμαντίνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν
Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ σύγγενου
τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν Ῥωμαίων. Ἐλθὼν δὲ εἰς Ῥώμην
ἐδέκασε τὸν δῆμαρχον Βαίβιον καὶ ὅτε ὁ Μέμμιος προσεκάλεσε αὐτὸν
ν' ἀπολογηθῇ, ὁ Βαίβιος τῷ ἀπηγόρευσε ν' ἀπαντήσῃ. Εἰς τοιοῦτον
δὲ βαθμὸν αὐθαδείας ἔφθασεν ὁ Ἰουγούρθας, ὥστε ἐφόνευσεν ἐν αὐ-
τῇ τῇ Ῥώμῃ τὸν συγγενὴ του Μασσίβαν, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον
τοῦ Ἀδερβάλου κατέφυγεν εἰς Ῥώμην, ἵνα ζητήσῃ τὸν θρόνον τῆς
Νουμιδίας. Ἡ αὐθάδεια τοῦ Ἰουγούρθα ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Ἡ
Σύγκλητος, μὴ δυναμένη νὰ φυλακίσῃ τὸν ἀνθρωποκτόνον βασιλέα, δι-
έταξεν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ πάραυτα. Ὁ δὲ Ἰουγούρθας ἐξελθὼν ἐκ τῶν
πυλῶν τῆς Ῥώμης, ἐστράφη πρὸς αὐτὴν καὶ ὀρίπων βλέμμα κατα-
φρονήσεως ἀνεφώνησεν αὐτὴν πόλιν ὧνία, πόσον εὐκόλως θὰ ἐπωλεῖσο,
ἐὰν εὐρίσκετο ὁ δυνάμενος νὰ σὲ ἀγοράσῃ !

Ὁ ὕπατος Σ. Ποστούμιος Ἀλβίνος ἠκολούθησε τὸν Ἰουγούρθαν
εἰς Ἀφρικήν. Ἀλλ' ὁ πανοῦργος βασιλεὺς ὅτε μὲν μαχόμενος, ὅτε δὲ
ἐρχόμενος εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης παρείλκυσε τὰ πράγμα-
τα· ὁ δὲ ὕπατος ἀνακληθεὶς εἰς Ῥώμην ἀφῆκε τὸν στρατὸν εἰς τὸν
ὑπαρχον ἀδελφόν του Αὔλον. Ὁ Ἰουγούρθας ἐπιτεθεὶς αἰφνιδίως ἐν
ᾧρᾳ δείπνου ἐνίκησε τὸν ὁωμαϊκὸν στρατὸν καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ
διέλθῃ ὑπὸ ζυγόν. Ἀλλὰ τὸ αἶσχος τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ ὁ ὁ-
μαϊκὸς λαός. Ἐξηγέρθη οὗτος κατὰ τῶν διεφθαρμένων ἀριστοκρατικῶν
καὶ ἐξήτησε πλήρη ἱκανοποίησιν. Ἡ Σύγκλητος τότε ἀνέθηκε τὴν δι-
εξαγωγὴν τοῦ κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πολέμου εἰς τὸν ἐναρετώτατον,
τιμωτάτον καὶ δραστηριώτατον Κοῖντον Καίκιλιον Μέτελλον.

Ὁ Μέτελλος ἐνίκησε τὸν Ἰουγούρθαν καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ κα-
ταφύγῃ εἰς τὸν πενθερόν του Βόκχον, βασιλέα τῆς Μαυριτανίας. Ὅ-
τε ὅμως ὁ πόλεμος ἤγγιζεν εἰς τὸ τέλος, ὁ Μέτελλος ἀνεκλήθη ἀντι-
κατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου τοῦ Γάτου Μάρτου, ἐκλεχθέντος
ὑπάτου.

Ὁ Μάριος ἦτο νίδος χωρικοῦ ἐξ Ἀρπίνου, ἀγρόματος καὶ τραχύς.
ἔῤῃγε σωματικὴν ὁρμήν καὶ ἀνδρείαν, ἀνάστημα γιγαντιαῖον, μερίστην
δραστηριότητα καὶ τόλμην ἀπτόητον. Διὰ τῶν προτερημάτων του τοῦ-

των ἀνεδείχθη καὶ διεδραμάτισεν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ πρόσωπον σπουδαιότατον. Κατὰ πρῶτον διέπρεπεν ἐν τῇ πολιτορχίᾳ τῆς Νουμαντίας ὑπὸ τὸν Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀνηγορεύθη χιλιάρχος. Ἐπειτα ἐξελέχθη δῆμαρχος, ἀντιστρατήγος καὶ τέλος ὕπατος. Ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν. «οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ἔλεγε, καταφρονοῦσι τὴν καταγωγὴν μου· ἐγὼ δὲ καταφρονῶ τὰς κακίας των. Λησμονοῦσιν ὅτι εὐγενέστερος εἶνε ὁ γενναιότερος».

Ὁ Μάριος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Ἀφρικῇ στρατοῦ ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὸν Ἰουγούρθαν καὶ τὸν πενθερόν του Βόκχον καὶ ἐγένετο κύριος ὀλοκλήρου τῆς Νουμιδίας. Ὁ Μάριος εἶχε παρ' ἑαυτῷ ὡς ταμίαν τὸν νεαρόν καὶ εὐγενῆ Σύλλαν, ὅστις διὰ τὴν γενναιότητα, τὴν ἐδγλωττίαν καὶ τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα ταχέως ἐγένετο προσφιλέστατος εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Μάριον. Τὰ ἠνωμένα στρατεύματα τοῦ Ἰουγούρθα καὶ τοῦ Βόκχου ἠττήθησαν παρὰ τὴν Κίρτην καὶ ὁ Βόκχος ἐξήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Σύλλας πεμφθεὶς ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην, ἔπεισε τὸν Βόκχον νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν Ἰουγούρθαν, ὃν σιδηροδέσιμον ἠνάγκασιν ὁ Σύλλας νὰ διατρέξῃ ὀλόκληρον τὸ βασίλειόν του. Ὁ Μάριος ἤγαγεν αὐτὸν χειροδέσιμον εἰς Ῥώμην καὶ ἐκόσμησε τὸν θρίαμβόν του. Ὁ Ἰουγούρθας ὀρθρεὶς ἔπειτα εἰς ζοφεράν καὶ ὕγραν φυλακὴν ἀπέθανεν ἐκ τῆς πείνης (104). Τῆς Νουμιδίας μέρος μὲν ἐδόθη εἰς τὸν Βόκχον, τὸ δὲ λοιπὸν προσηοτήθη εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν Ἀφρικὴν.

§ 54. Εἰσβολὴ τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Τευτόνων (113—101)

Ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν ἐν Ἀφρικῇ πρὸς τὸν Ἰουγούρθαν, ἕτερος κίνδυνος πολὺ σπουδαιότερος ἠπειλῆσε τὴν Ῥώμην. Δύο ἄγχοι καὶ μάχιμα ἔθνη, γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονοι, περὶ τὰς 300 χιλ. καταλιπόντες τὴν παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώραν των, ἕνεκα ἐκχειρίσεως τῆς θαλάσσης, διηυθύνθησαν πρὸς μεσημβρίαν ζητοῦντες θερμότερας καὶ καλλιτέρας χώρας. Προχωροῦντες ἔφθασαν εἰς τὸν Ἰστρον ποταμὸν καὶ ἤρξαντο λεηλατοῦντες τὴν Νωρηίαν (σημερινὴν Αὐστρίαν). Ὁ ὕπατος Γ. Παπείριος Κάμβρων ἦλθεν ἐναντίον αὐτῶν, ἀλλ' ἠττήθη (113). Καὶ ἄλλοι πέντε στρα-

τοὶ ῥωμαῖκοι κατεκερματίσθησαν. Αἱ ὁρδαὶ τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοῖα ἔτη ἐλεηλάτουσαν φορικῶδῶς τὴν Νωρηΐαν, τὴν Παννονίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν, μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Μακεδονίας. Ἐπειτα δὲ διαβάντες τὸν Ῥήνον εἰσῆλθον εἰς τὴν χώραν τῶν Ἑλβετῶν καὶ προχωροῦντες εἰσέβαλον εἰς τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ἥμιν ἐπὶ ἔν ἔτος ὑπέστη φοικαλέας καταστροφάς. Εὐτυχῶς ἀντὶ τὰ διαβῶσι τὰς Ἀλπεὺς ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἔμειναν ἐπὶ τοῖα ἔτη. Ἡ βραδύτης αὕτη ἔσφωρε τὴν Ῥώμην. Τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ καταλαβὼν τοὺς Ῥωμαίους τρόμος ἀπέναντι τῶν πελωρίων ἐκείνων σιφῶν τοῦ Βορρᾶ, ὥστε κατὰ τὸ ἔτος 104 οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπατείαν. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεσαν ἐξ Ἀφρικῆς τὸν νικητὴν τοῦ Ἰουγούρθου Μάριον, ἐξέλεξαν αὐτὸν ὑπατον καὶ τὸν ἔπεμψαν ἵνα φυλάττῃ τὰς εἰσόδους τῆς Ἰταλίας. Ἐπὶ πέντε συνεχῆ ἔτη (104—101) ἐξελέγετο ὑπατος ὁ Μάριος, ἐν ᾧ κατὰ τὸν νόμον οὐδεὶς ἠδύνατο ἀπὼν νὰ ἐκλεχθῇ ὑπατος οὔτε ἐκ διαδοχῆς.

Τέλος οἱ βάρβαροι ἐπανῆλθον μὲν τὴν ἀπόφασιν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἀλλ' ἐχωρίσθησαν, καὶ οἱ μὲν Κίμβροι διητύνθησαν διὰ τῆς Ἑλβετίας πρὸς τὰ ἀριστερά, ἵνα διὰ τῶν κεντρικῶν (Τυρολίων) Ἀλπεων καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Ἀδίου εἰσβάλωσιν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, οἱ δὲ Τευτόνες διητύνθησαν πρὸς τὰ δεξιὰ, ἵνα εἰσβάλωσιν διὰ τῶν δυτικῶν Ἀλπεων, ἐβάδισαν δὲ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν Μάριον, ὅστις ἦτο ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὸν Ῥοδανόν. Ὁ Μάριος προσβαλὼν τοὺτους παρὰ τὰ Σέξτια ὕδατα τῆς Προβγκίας τῷ 102 κατετρόπωσεν ὁλοσχερῶς, συλλαβὼν αἰχμάλωτον καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Τευτόβοδον. Κατόπιν ὁ Μάριος ἐστράφη κατὰ τῶν Κίμβρων, οἵτινες διαβάντες τὰς Ἀλπεὺς εἶχον εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ προῦχώρησαν μέχρι τῶν πεδιάδων τοῦ Πάδου, σκοποῦντες νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Τευτόνων, ὧν ἡ τύχη ἦτο ἀγνωστος εἰς αὐτοὺς. Ὁ Μάριος προσβαλὼν καὶ τοὺτους ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Βερκελλῶν κατέστρεψεν ἐξ ὁλοκλήρου. Ἡ σφαγὴ ὑπῆρξε τρομερά, ὅπως συνέβαινε πάντοτε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὅποτε αἱ μάχαι ἐγίνοντο ἐκ τοῦ συστάδην στήθους πρὸς στήθος. Κατὰ τινὰς μὲν 90 χιλ. κατ' ἄλλους δὲ 140 χιλ. Κίμβρων ἐξώλωθρεύθησαν.

Ὁ Μάριος διὰ τῶν δύο τούτων νικῶν ἔσωσε τὴν πατρίδα του, ἐπανῆλθε δὲ ἐν θριάμβῳ εἰς Ῥώμην. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκτιμῶντες τὰς

ὕπηρεσίας αὐτοῦ ὠνόμασαν αὐτὸν «τρίτον θεμελιωτὴν τῆς Ῥώμης».

§ 55 Ταραχὰὶ ἐν Ῥώμῃ.— Ἀντιζηλία Μαρίου καὶ Σύλλα.

Εἶπομεν ὅτι ὁ Μάριος ἐμίσει θανάσιμως τοὺς ἀριστοκρατικούς. Καταστάς δὲ διὰ τῶν ἐκτάκτων πολεμικῶν κατορθωμάτων του ἀγαπητότατος εἰς τὸν λαόν, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, διανοήθη νὰ γείνῃ ἀπόλυτος κύριος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ὅθεν συνεδέθη μὲ τοὺς μᾶλλον ἐπικινδύνους δημαγωγούς, τὸν δῆμαρχον Λεύκιον Σατουρνίνον καὶ τὸν πραιτωρὰ Σερβίλιον Γλανκίαν, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τούτων ἐξελέχθη τὸ ἔκτον ἤδη ὕπατος τῷ 100 π. Χ. μεθ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι ἀρκετὰς τιμὰς ἔλαβεν ὁ ἀγρότης τοῦ Ἀρπίνου. Ὁ Σατουρνῖνος ἐπιζητήσας ἐκ δευτέρου τὴν δημαρχίαν ἀπέτυχεν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ δέκατος ἐπιτυχὼν ἦλθεν ὁ Κόϊντος Νώνιος. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Νώνιος ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἐκλογῆς ἐπανήρχετο εἰς τὴν οἰκίαν του, ὁ Σατουρνῖνος μετὰ τῶν ὁπαδῶν του ἐπιπεσὼν ἐφόνευσεν αὐτὸν καθ' ὁδόν. Τὴν ἐπιουσαν δὲ συνελθούσα ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν δολοφόνων τῆς προτεραίας, ἐξέλεξε δῆμαρχον τὸν Σατουρνῖνον. Οὕτω ἐτελοῦντο ἐν Ῥώμῃ τὰ ἐγκαίρια τῆς ὀχλοκρατίας.

Ὁ Μάριος ἵνα προσελκύσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ καὶ οὕτω δυνηθῇ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς φιλοδόξους σκοποὺς του, προέτεινε διὰ τοῦ δημάρχου Σατουρνῖνου τοὺς ἐξῆς νόμους: α') νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ Μαρίου, τοὺς ἀγωνισθέντας κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Τευτόνων, γαῖαι ἐν Ἰταλίᾳ, Σικελίᾳ, Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ. β') νὰ δοθῇ εἰς τὸν λαὸν σῖτος ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν ἐπὶ τιμῇ κατωτέρᾳ τῆς τρεχούσης. γ') νὰ παραχωρηθῇ εἰς τὸν Μάριον τὸ ἐξαιρετικὸν δικαίωμα νὰ ποιῇ τρεῖς ξένους Ῥωμαίους πολίτας ἐν ἐκάστῃ ἀποικίᾳ.

Αἱ προτάσεις αὗται προὐκάλεσαν θύελλαν ἐκ μέρους τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἀλλ' ὅμως ἐψηφίσθησαν. Οἱ δὲ συγκλητικοὶ ἐπὶ ποινῇ ζημίας 20 ταλάντων ὑπεχρεώθησαν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν νὰ ὀρκισθῶσιν ὅτι θὰ ἐκτελέσωσιν αὐτάς. Μόνος ὁ Μέτελλος ἡρνήθη νὰ ὀρκισθῇ καὶ διὰ τοῦτο ἡραγκάσθη ν' ἀπέλθῃ ἐξόριστος ἐκ τῆς Ῥώμης μεταβὰς εἰς Ῥόδον.

Ὁ θρασύτατος Σατουρνῖνος, ἐκλεχθεὶς τὸ τρίτον δῆμαρχος, ἠθέλησε

τὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα τὸν φίλον του Γλαυκίαν. Ἀποτυχὼν ὁμως ἐτόλμησε νὲ φρονεῦσθαι ἐν μέσῃ ἀγορᾷ τὸν ἐπιτυχόντα ὑποψήφιον τῆς ἀντιπάλου μερίδος Γάϊον Μέμμιον. Ἡ αὐθάδης ὁμως αὐτῇ προᾶξις του προεκάλεσε στάσιν ἐν Ῥώμῃ. Οἱ δημαγωγοὶ φοβηθέντες τὸν κίνδυνον κατέφυγον μετὰ τῶν ὁπαδῶν των εἰς τὸ Καπιτώλιον. Οἱ ὕπατοι παρηγγέλθησαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου νὰ λάβωσι τὰ κατάλληλα μέτρα, ἵνα μὴ πάθῃ κακόν τι ἡ πόλις (Caveant consules). Ὁ δὲ Μάριος τότε ἠναγκάσθη ἄκων νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ νὰ προβῇ εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Καπιτωλίου. Οἱ πολιορκούμενοι στενοχωρηθέντες παρεδόθησαν εἰς τὸν Μάριον, ἀλλὰ τὸ ἐξηγριωμένον πλῆθος ἐφόβευσε τὸν Σατούρνιον καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν ὁπαδῶν του.

Ἡ ἀσύνειος αὕτη προᾶξις τοῦ Μαρίου αὐτὸν μὲν ἐταπείνωσε καὶ ἡλάττωσε τὴν ἐπόλησίν του, τὴν δὲ ἀριστοκρατικὴν μερίδα κατὰ πολὺ ἐνίσχυσεν. Ὁ Μέτελλος ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας, ὁ δὲ Μάριος μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας του μετέβη ἐπίτινα χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν ἀναμένων εὐνοϊκωτέραν περίστασιν διὰ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του (99). Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ᾗδᾶνετο ὁσημέραι ἡ ἐπόλησις καὶ ἡ ἐπιρροή τοῦ παυόρου Σύλλα, ὅστις γενόμενος ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἀντίπαλος τοῦ Μαρίου.

§ 56. Συμμαχικὸς πόλεμος (91—88).

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐμφυλίων τούτων στάσεων καὶ ταραχῶν ἐν Ῥώμῃ ἕτερος μέγας κίνδυνος παρουσιάσθη ἀπειλήσας τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ ἐν Ἰταλίᾳ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων, οἱ συντελέσαντες διὰ τῆς στρατιωτικῆς των δυνάμεως οὐχὶ ὀλίγον εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ῥώμης, ἐζήτουν ἀπὸ πολλοῦ νὰ μετάρχωσι τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ οὐχὶ νὰ θεωρῶνται ὡς ὑπήκοοι τῆς Ῥώμης. Τὴν δικαίαν ταύτην ἀπαίτησιν τῶν συμμάχων ὑπεστήριξεν ἐκθύμως ὁ δήμαρχος Μ. Λίβιος Δροῦσος, ἀνὴρ διακρινόμενος διὰ τὰ γενναῖα αἰσθήματά του καὶ διὰ τὴν φιλοπατρίαν του, ὅστις καὶ ἄλλας πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰσήγαγεν εἰς Ῥώμην ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Γράκκων. Ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν συμμάχων ὑποστήριξιν του ἐδολοφονήθη πρὸ τῆς οἰκίας του ὁ ἔντιμος οὗτος ἀνὴρ (91).

Ὁ βίαιος ὁμως θάνατος τοῦ Δροῦσου διήγειρε γενικὸν ἀναβρα-

σμόν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν. Οἱ σύμμαχοι Ἰταλοί, ἡγουμένων τῶν Σαμνιτῶν καὶ τῶν Μάρσων, ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ ἵδρυσαν ἀνεξάρτητον δημοσπονδίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἰταλικὴ ὁμοσπονδία», ἣς πρωτεύουσαν ἀνέδειξαν τὸ Κορφίνιον, καὶ ἐξέλεξαν 5 ὑπάτους καὶ 12 πραιτωρας καὶ βουλὴν ἐκ 500 μελῶν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἠσθάνθησαν τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις προήρχετο ἐκ τῆς ἰδρυσεως νέας δημοκρατίας ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ τῶν θυρῶν αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Ὄθεν ἔβησαν εἰς κίνησιν ἀπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν ἐνωθέντων ἐκείνων λαῶν. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγῃ ὁ λεγόμενος «συμμαχικὸς ἢ Μαρσικὸς πόλεμος» (ἐκ τῶν Μάρσων, ἐνὸς τῶν μαχιμωμέρων λαῶν τῆς ὁμοσπονδίας), ὅστις διήρκεσε ἀπὸ τοῦ 91—88 π. Χ. Ὁ πόλεμος οὗτος διεξήχθη ἐκατέρωθεν μετὰ πείσματος μεγάλου καὶ σκληρότητος. Ἐν τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι, καίτοι ἐστρατηγοῦντο ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στατηγῶν, τοῦ Μαρίου (ἐπαρελθόντος ἐκ τῆς Ἀσίας), τοῦ Λ. Πορκίου Κάτωνος, τοῦ Μετέλλου, τοῦ Κορνηλίου Σύλλα καὶ ἄλλων, οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσι. Τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ καταπαύσωσι τὸν ὀλέθριον τοῦτον πόλεμον, κατὰ τὸν ὅποιον ἐφρονεύθησαν περὶ τὰς 30 μυριάδας ἀνδρῶν, καὶ νὰ χορηγήσωσι τὰ δικαίωματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς Ἰταλοὺς τοὺς μὴ ἐξεγερθέντας καὶ εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν ἐξεγερθέντων, οἵτινες κατέθεσαν τὰ ὅπλα. Οὕτως οἱ Ἰταλοὶ ἐπέτυχον ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐζήτουν, τ. ἔ. τὴν πολιτικὴν ἰσότητα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.

§ 57 Πρῶτος Μιθριδατικὸς πόλεμος (88—84).

Πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος Μαρίου καὶ Σύλλα

Μιθριδάτης, ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας, ἦτο εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας. Οὗτος μετὰ τὸν Ἀντίβαν ἦτο ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν περιπεπλεγμένοι εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του κυριεύσας τὴν Καπαδοκίαν, τὴν Παφλαγονίαν, τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Βυθινίαν. Νικήσας δὲ καὶ τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας Ῥωμαίους στρατηγούς ἐγένετο κύριος ἁπάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπεὶ δὲ μεταθέσας τὴν ἔδραν τοῦ κράτους του ἐκ τῆς Σινώπης εἰς τὸ Πέργαμον, ὅπερ ἕως τότε ἦτο

ἔδρα τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ, διέταξε καὶ ἐφόνευσαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ πάντας τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίους καὶ Ἰταλοὺς ἀνερχομένους εἰς 80 χιλ. Τὰ συμβάντα ταῦτα ἐν Ἀσίᾳ ἔσχον τὸν ἀντίκτυπον εἰς τὴν γείτονα Ἑλλάδα. Ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῶν νικῶν τοῦ Μιθριδάτου αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις ἐνεπλήσθησαν ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἔστειλαν πρέσβεις ἵνα προσφωνήσωσιν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ὁ Μιθριδάτης ἔσπευσε νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Στόλος λοιπὸν εἰσέπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἀφ' οὗ ὑπέταξε τὰς πλείστας τῶν νήσων μετήγαγεν ἔπειτα στρατὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀρχελαόν· ἐτέρα δὲ στρατιὰ ἐβάδιζε διὰ τῆς Θοράκης εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Ἀρχελαός ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐξήγειρε τοὺς Ἀθηναίους διὰ τινος δημαγωγοῦ Ἀριστίωνος εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἅμα ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, εὐθὺς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου καὶ ἀνέθηκαν τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Σύλλαν, τὸν ὁποῖον ὁμοθύμως ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα. Ἐν τῷ δὲ ὁ Σύλλας εὐρίσκετο ἐν Καμπανίᾳ παρασκευαζόμενος, ὁ δήμαρχος Π. Σουλπίκιος Ροῦφος, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ σωματοφυλακῆς 600 νέων, τοὺς ὁποίους ἐκάλει ἀντισύγκλητόν του, καὶ 3,000 μαχαιροφόρων καὶ πολλῶν ἄλλων ἀπελευθέρων, κατώρθωσεν ἐν τινι θορυβῶδει συνεδριάσει τοῦ λαοῦ ν' ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοῦ Σύλλα ἡ στρατηγία τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Μιθριδάτου καὶ ν' ἀνατεθῇ εἰς τὸν Μάριον. Ὅτε ὁμως ἐστάλη εἰς τὴν Σύλλαν ἡ διαταγὴ νὰ παραδώσῃ τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Μάριον, τοσοῦτον ἐξωργίσθη οὗτος, ὥστε παραλαβὼν τὸν στρατὸν του ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης.

Φοβερὰ ὄηξις ἐπῆλθε μεταξὺ τῶν δύο μερίδων πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἄφθονον αἷμα ἔρρευσεν. Ὁ Σουλπίκιος φονεύεται καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μαρίου, ὁ δὲ Μάριος σφάζεται διὰ τῆς φυγῆς. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Σουλπικίου ἀποκοπεῖσα ἐστήθη ὡς φόβητρον πρὸ τοῦ βήματος τοῦ βουλευτηρίου. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Μαρίου ἐπεκηρύχθη καὶ ἱππεῖς ἐστάλησαν πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Γάιος Μάριος μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ περιπετείας ἐφθάσεν εἰς Ἀφρικὴν καὶ ἀπεβιβάσθη περὶ τὴν Καρχηδόνα. Μόλις ὁμως ἀπεβιβάσθη, εἰς ῥαβδοῦχος ἐξ ὀνόματος τοῦ Διοικητοῦ προσῆλθε καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ ἐπιβιβασθῇ πάλιν ἀμέσως καὶ νὰ ἀπέλθῃ. Ὁ Μάριος ἔρριψε κατὰ τοῦ ῥαβδοῦχου τρομερὸν βλέμμα καὶ ἔστη ἐπὶ τινος στιγμῆς σιω-

πηλός ἔπειτα δὲ εἶπε «πήγαινε γὰ εἴπης εἰς τὸν Διοικητὴν σου ὅτι εἶδες τὸν Μάριον καθήμενον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνης».

§ 58 Ἐκστρατεία τοῦ Σύλλα κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Ὁ Σύλλας ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ῥώμης κατὰ τὸ συμφέρον του. Προκειμένης δὲ ἐκλογῆς ὑπάτων, ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸν λαὸν καὶ ἐξέλεξε τὸν Γάϊον Ὀκτιάβιον καὶ τὸν Κίνναν, ὅσους ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τοῦ Μαρίου. Ὁ Σύλλας λαβὼν τὴν ἔνορκον διαβεβαίωσιν τοῦ Κίννα ὅτι ἤθελε σεβασθῇ τὰς μεταρρυθμίσεις του ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Καὶ πρῶτον ἦλθε κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀντιπάλων. Συλήσας τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ ναὸν τοῦ Διὸς καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, προέβη ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ αἰσχυρὸς δημαγωγὸς Ἀριστίων, ἀφ' οὗ ἐπυροπόλησε τὸ Ὠδεῖον, ἐκλείσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὁ δὲ Ἀρχέλαος ὠχυρώθη εἰς τὸν Πειραιᾶ. Μετὰ ὀκτάμηνον στενὴν πολιορκίαν ὁ Σύλλας ἐγένετο κύριος τῶν Ἀθηνῶν (86 π. Χ.). Ἀγρία σφαγὴ ἐπηκολούθησε. Τὸ αἷμα τῶν κατοίκων κατέκλυσε τὸν Κεραμεικόν, ἐξεχείλισε μέχρ' ἰσχυρῶν καὶ ἔρρευσεν καὶ εἰς τὰ προάστεια. Ὀλίγους δέ τινας ἀφῆκε μόνον εἰπὼν εἰς αὐτοὺς ὅτι τοῖς χαρίζει τὴν ζωὴν χάριν τῶν προγόνων των!

Ἡ μανία τοῦ Σύλλα ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Δὲν ἐφείσθη οὐδὲ τῶν ὤραιων οἰκοδομῶν, οὐδὲ τῶν ἱερῶν μνημείων. Τὰ πάντα παρέδωκεν εἰς τὴν καταστροφὴν. Καὶ αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα ἄλση τῆς Ἀκαδημείας καὶ τοῦ Λυκείου, ὑπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῶν ὁποίων ἐδίδασκον ἄλλοτε οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ αὐτὰ κατεκόπησαν, ἵνα κατασκευασθῶσιν πολιορκητικαὶ μηχαναί.

Ὁ Σύλλας ἐξ Ἀθηνῶν ὥρμησε κατὰ τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὅποιον ἐκυρίευσεν καὶ ἔκαυσεν τὰ νεώρια καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη αὐτοῦ. Ἐπειτα δὲ μετὰ 30 χιλ. καταδιώξας τὸν Ἀρχέλαον ἄγοντα 120 χιλ. ἀνδρῶν κατετρόπωσεν αὐτὸν παρὰ τὴν Χαϊρώνειαν (86). Ἐτέραν δὲ ἐξ 80 χιλ. ἀνδρῶν στρατιὰν ἐλθοῦσαν ἐξ Ἀσίας ὑπὸ τὸν Δορύλλον κατετρόπωσε παρὰ τὸν Ὀρχομενὸν (85) καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐστερέωσεν ἐν Ἑλλάδι τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἐν ᾧ ὁ Σύλλας ἐν Ἑλλάδι κατῆγε λαμπρὰς νίκας, ὑπερισχύσαντες (Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ)

ἐν Ῥώμῃ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἐπεμψαν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἕτερον στρατηγὸν τὸν Φλάκκον. Τοῦτον ὁμως καθ' ὁδὸν ἐφόρευσεν ὁ ὑποστράτηγος Φιμβρίας, ὅστις καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου. Ὁ Σύλλας διαβάς εἰς τὴν Ἀσίαν ἠνάρκασε τὸν Μιθριδάτην νὰ συνθηκολογήσῃ ἐν Δαρδάνῳ (84 π. χ.) ὑπὸ τοὺς ὅρους α') νὰ παραδώσῃ 70 πλοῖα· β') νὰ πληρώσῃ 2,000 τάλαντα δι' ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ γ') νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ βασιλείου. Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλας καταδιώξας τὸν Φιμβρίαν ἠνάρκασεν αὐτὸν ν' αὐτοκτονήσῃ.

§ 59. Ἐπάνοδος τοῦ Μαρίου εἰς Ῥώμην.—
προγραφὰὶ καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σύλλας ἐπολέμει ἐν Ἑλλάδι καὶ ἔπειτα ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου, ἄγριοι σκηναὶ διεδραματίζοντο ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Κίννας παραβάς τὸν ὅρκον του εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα ἐξήγησε ν' ἀναιρέσῃ τὰς διατάξεις αὐτοῦ καὶ ἐν γένει νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἔνεκα τούτου περιῆλθε εἰς ὀξῆσιν πρὸς τὸν συνύπατόν του Ὀκτάβιον. Αὐσώδης ἀγὼν συνήφθη ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ 10,000 ἐφονεύθησαν. Ὁ Κίννας ἡττηθεὶς κατέφυγεν εἰς τὴν Καμπανίαν. Ὁ φυγὰς Μάριος, τὸ τέκνον αὐτοῦ τῆς τύχης, μαθὼν τὴν κατὰ τοῦ Σύλλα ἐπανάστασιν, ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως ἐξ Ἀφρικῆς ἄγων σῆφος Νομάδων. Ἀποβιβασθεὶς εἰς Ἐτρούριαν διηυθύνθη πρὸς συνάντησιν τοῦ Κίννα. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι μετὰ στρατοῦ, τὸν ὅποιον εἶχον στρατολογήσῃ, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ῥώμης βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Κοῖντου Σερτωρίου καὶ Παπειρίου Κάρβωνος, καὶ μετὰ στενὴν πολιορκίαν ἠνάρκασεν τὴν πόλιν νὰ παραδοθῇ. Ὁ Μάριος προέβη ἀμέσως εἰς τὰς φρεγάς ἐκεῖνας προγραφάς, καθ' ἃς χιλιάδες ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σύλλα ἐφονεύθησαν. Ἐπὶ 5 ἡμέρας καὶ 5 νύκτας στίφη στρατιωτῶν περιέτρεχον τὰς ὁδοὺς ἀρπάζοντες, σφάζοντες καὶ τὸν πᾶν πληροῦντες φόβου καὶ τρόμου. Ἡ σφαγὴ ἐπεξετάθη καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῇ ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἢ ταφῇ, τὰ πτώματα κατὰ σωροὺς ἔμενον ἄταφα, ἐν ᾗ θέσει ἐπιπτον, ἐν τοῖς ὁδοῖς καὶ ἐχρησίμενον ὡς βορὰ τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων.

Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐκόρεσαν τὴν δίψαν των οἱ ἀπαίσιτοι ἐκείνοι

δύο τύραννοι, ὁ Μάριος καὶ ὁ Κίννας, οἵτινες τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 86 ἀνέλαβον τὴν ὑπατικὴν ἀρχὴν ἄνευ ἐκλογῆς. Ἀλλὰ καὶ τούτων τὸ τέλος ὑπῆρξεν οἰκτρὸν. Ὁ Μάριος ταρασσόμενος ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως διὰ τὰ τόσα θύματά του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς τιμωρίας ἐκ μέρους τοῦ Σύλλα, τοῦ ὁποίου τὰ κατορθώματα ἐμάνθανε, παρεδόθη εἰς ἀκόλαστον βίον καὶ ποιῶν κατάχρησιν πνευματωδῶν ποτῶν ἀπέθανεν οἰκτρῶς ἐν ἡλικίᾳ 70 ἐτῶν ἐπὶ τῆς ἐβδόμης ὑπατείας του. Ὁ δὲ Κίννας ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν, θελήσας νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ ἐπερχομένου Σύλλα.

§ 60. Ἐπάνοδος τοῦ Σύλλα εἰς Ῥώμην.

Δικτατωρία καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ὁ Σύλλας περατώσας τὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην ἀκολουθούμενος ὑπὸ 40,000 μαχίμων ἀνδρῶν, πλουσίων ἐκ τῶν λαφύρων καὶ ἀφωσιωμένων εἰς αὐτὸν. Καθ' ὁδὸν ὁ στρατός του οὗτος ἠϋξήθη διὰ νέων προσθηκῶν ἀνελθόντων οὕτω εἰς 200,000 ἀνδρῶν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Σύλλας ἐνίκησε πάντας τοὺς ἀντισταθέντας κατ' αὐτοῦ, ὥρμησεν ἔπειτα θριαμβευτικῶς κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἐξωθεν αὐτῆς καὶ παρὰ τὴν Κολλίνην πύλην συνήφθη λυσσώδης μάχη. Ὁ Σύλλας νικήσας τοὺς ἀντιπάλους του εἰσήλασε πλήρως ὀργῆς εἰς τὴν πόλιν (82). Τὴν ἐπαύριον τῆς παρὰ τὴν Κολλίνην πύλην μάχης ὁ Σύλλας διέταξε νὰ φονεύσωσιν ἐν τῇ ἵπποδρομίᾳ ὀκτακισχιλίους Σαμνίτας καὶ Λευκανοὺς αἰχμαλώτους. Καθ' ἣν ὥραν συνεδρίαζεν ἡ Σύγκλητος, ὁ δὲ Σύλλας ἠγόρευεν ἀπὸ τοῦ βήματος, ἠκούσθησαν σπαρακτικαὶ φωναὶ τῶν σφαζομένων καὶ ὁ κρότος τῶν ξιφῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ἐγένοντο ὠχρότατοι ἐκ τοῦ φόβου. Μόνος ὁ Σύλλας δὲν ἐταράχθη, ἀλλ' εἶπεν εἰς τοὺς συγκλητικούς: «δὲν εἶνε τίποτε· διέταξα νὰ τιμωρηθῶσι μερικοὶ στασιασταί», καὶ ἐξηκολούθησεν ἀπαθέστατα τὴν ἀγόρευσίν του, ἣν ἐπεράτωσε διὰ τῶν ἀπαισίων λέξεων «κανεῖς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ὥς μὴ προσδοκᾷ συγγνώμην».

Ἐπειτα ὁ Σύλλας προσέβη· εἰς φοικώδεις προγραφὰς κατὰ τῶν ἀντιπάλων του Μαριανῶν, διατάξας νὰ φονεύωσιν αὐτούς, ὅπου καὶ ἂν τοὺς συναντῶσι, καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ. Ὁ νεκρὸς τοῦ νικητοῦ τῶν

Κίμβρων ἐξετάφη, περιωβρίσθη καὶ ἐρορίφη εἰς τὸν Ἀνίωνα ποταμόν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ. Τοῦτο μόνον εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐπὶ ἑξ μῆρας ἕκαστος ἠδύνατο νὰ φονεύῃ ἀτιμωρητί. Κατὰ τὸν φοβερὸν τοῦτον ἐμφύλιον σπαραγμὸν διεκρίθη ὁ νεαρὸς Γναῖος Πομπήϊος, καταδιώξας τοὺς Μαριανούς ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ.

Ὁ Σύλλας, ἀφ' οὗ ἐκορέσθη ἀνθρωπίνου αἵματος, ἐξελέχθη ἔπειτα δικτάτωρ διὰ βίου καὶ ἐπωνομάσθη *felix* (ἡλίξ)· ἔλαβε τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἄνευ δίκης, τὸ δικαίωμα τῆς δημεύσεως κτημάτων, διανομῆς γαιῶν, κτίσεως καὶ κατεδαφίσεως πόλεων, καταλύσεως ἢ συστάσεως βασιλείων. Ἐξέδωκε τοὺς ἀπ' αὐτοῦ κληθέντας «Κορνηλίους νόμους», δι' ὧν ἐνίσχυσε τὴν Σύγκλητον καὶ συνέτριψε τὴν ἀρχὴν τῶν δημάρχων. Διένειμεν εἰς τοὺς παλαιούς αὐτοῦ στρατιώτας γαίαν ἐν Τυρροηνίᾳ καὶ Σαρμντίδι. Τέλος δὲ μετὰ διετὴ κυβέρνησιν ἀπέθετο τὴν δικτατορίαν καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἐν Κύμῃ τῆς Καμπανίας λαμπρὰν ἑπαυλίν του, ὅπου μετὰ ἐν ἔτος ἀσθενήσας ἀπέθανεν (78). Ἐγράψε δὲ ὁ ἴδιος τὸν ἐπιτάφιόν του, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεγράφει τὸ ἑξῆς. «Οὐδεὶς εὐηργέτησε περισσότερον τοὺς φίλους του· οὐδεὶς ἔβλαψε περισσότερον τοὺς ἐχθρούς του.»

§ 61. Γναῖος Πομπήϊος.—ἀποστασία Λεπίδου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἀνδείχθη ὁ Μομπήϊος, ὅστις, ὡς προείπομεν, διεκρίθη ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ. Ὁ Πομπήϊος εἰκοσαετής ὢν ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ ὁλόκληρον στρατιὰν καὶ νὰ μένῃ ἀρχηγὸς αὐτῆς. Ὡδήγει τὰ στρατεύματα πανταχοῦ, ὅπου ἤθελεν ὁ δικτάτωρ, καὶ πανταχοῦ νικῶν ἐπεβάλλετο εἰς πάντας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Σύλλαν. Περμφθὲς εἰς Ἀφρικὴν ἤρατο λαμπρὰς νίκας. Ὅτε δὲ ἐπέστρεφεν εἰς Ῥώμην, ὁ Σύλλας ἐξῆλθε μεθ' ὅλου τοῦ λαοῦ εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ, τὸν ἐχαίρεισε καὶ τὸν ἀπεκάλεσε Μέγαν. Ἀλλ' ὁ Πομπήϊος ἐξήτει νὰ τελέσῃ θρόνον, ἐν ᾧ δὲν ἦτο οὐδὲ συγλητικὸς. Ὁ Σύλλας ἠρνήθη. «Ἀς προσέξῃ»—εἶπε μετὰ τόλμης ὁ ὀρμητικὸς νεανίας, — «ὁ ἀνατέλλων ἥλιος ἔχει περισσότερους θαυμασιὰς ἢ ὁ δύων». Ὁ δικτάτωρ ἐμβρόντητος δ' ἐπέκνυεν ἀνακράξας δις «ἄς θριαμβεύσῃ, ἄς θριαμβεύσῃ».

Ὁ Πομπήϊος λοιπὸν ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος,

τὴν δὲ ἀρχηγίαν τῶν Μαριανῶν λευφάνων ἡθέλησε κατ' ὄρχας ν' ἀναλάβῃ ὁ Μάρκος Λέπιδος. Ὁ Μάρκος Λέπιδος, ἔκλε χθεὶς ὕπατος τῷ 78, ἐπειράθη ν' ἀνατρέψῃ πάσας τὰς διατάξεις τοῦ Σύλλα. Ἐναντιωθείσης ὁμως εἰς τοῦτο τῆς Συγκλήτου, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, τὴν Ναρβωνίτιδα (πέραν τῶν Ἀλπεων) καὶ στρατολογήσας ἡτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἐπελθὼν ὁμως κατ' αὐτοῦ ὁ Πομπήϊος τὸν ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σαρδώ, ὅπου ἀπέθανε (77 π. Χ.).

§ 62. Πόλεμος κατὰ τοῦ Σερτωρίου (79—71).

Ὁ μόνος ἄξιος ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν Μάριον ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τῶν δημοκρατικῶν ἦτο ὁ Κόϊντος Σερτώριος, εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστερέων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης. Ὁ Σερτώριος μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἦταν τῶν Μαριανῶν κατέφυγεν εἰς Ἰσπανίαν προγραφείς ὁμως ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Ἰσπανίαν καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀφρικήν. Προσκληθεὶς δὲ ἔπειτα ὑπὸ τῶν Λυσιτανῶν, οἵτινες κατεθλίβοντο ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Σύλλα, ὅπως βοηθήσῃ αὐτοὺς πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τῆς Ῥώμης, ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν (80 π. Χ.) καὶ ἤδη ὁ πρόην ἡττημένος Μαριανὸς παρουσιάζεται ὡς ἐλευθερωτῆς. Ὡν δὲ πεπρωκισμένος διὰ σπανίων ἀρετῶν καὶ φύσει φιλόανθρωπος ἐφείλκυσεν ἐντὸς ὀλίγου τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀγάπην πάντων τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ λαῶν, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἄλλον Ἀντίβαν.

Πρὸς τὸν Σερτώριον κατέφυγεν ὁ ὑποστράτηγος τοῦ Λεπίδου Περπέννας μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του καὶ πάντες οἱ ἐκ Ῥώμης φυγάδες Μαριανοί. Ὁ Σερτώριος ἀποτελέσας στρατὸν ἀξιόμαχον ἐκ δημοκρατικῶν καὶ ἐκ Λυσιτανῶν, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐργωρίων, ἐνίκησε πάντας τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας στρατηγούς καὶ αὐτὸν τὸν Μέτελλον καὶ ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐφ' ὅλης τῆς Ἰσπανίας. Ἐπειδὴ δὲ ἐθεώρει τὴν ἐν Ῥώμῃ δημοκρατίαν καταλυθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἔδρευσε τοιαύτην ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ συνεκρότησε Σύγκλητον ἐκ 300 μελῶν.

Τὰ κατορθώματα τοῦ Σερτωρίου ἐτάραξαν τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἀριστοκρατικούς καὶ ἐνέβαλον εἰς αὐτοὺς φόβον. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἠναγκάσθη τότε νὰ πέμψῃ κατὰ τοῦ Σερτωρίου τὸν Μέτελλον καὶ τὸν Πομπήϊον, ἀλλὰ ἀμφοτέροισι ἡττήθησαν. Ὁ ἀήττητος ὁμως Σερ-

τόριος ἔπεσε θῦμα συνωμοσίας, τὴν ὁποίαν ἐξύφανε κατ' αὐτοῦ δ στρατηγός του Περπέννας εἶτε ἐκ φθόνου πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ εἶτε ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ λάβῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Μετέλλου προκηρυχθεῖσαν διὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Σερτωρίου ἀμοιβὴν ἐξ 100 ταλάντων καὶ 20,000 πλέθρων γῆς.

Ὁ Πομπήϊος μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Σερτωρίου ὥρμησεν ἀμέσως κατὰ τοῦ Περπέννα, τὸν ὁποῖον ἐνίκησε καὶ συλλαβὼν ἀπεκεφάλισε, τὸν δὲ στρατὸν του διεσκόρπισε.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ κατὰ τοῦ Σερτωρίου πόλεμος.

§ 63 Πόλεμος τῶν δούλων (73—71).—Σπάρτακος.

Δὲν εἶχε λήξῃ εἰσέτι ὁ κατὰ τοῦ Σερτωρίου πόλεμος καὶ νέος κίνδυνος φοβερός ἠπειλήσε τὴν Ῥώμην, ὁ πόλεμος τῶν δούλων. Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον μεταφέρει ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἄλλων μερῶν μυριάδας δούλων, τοὺς ὁποίους διεσκόρπισαν καθ' ἕκασαν τὴν Ἰταλίαν· καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς διαφόρους βαρείας ἐργασίας τῆς πολιτείας, ἄλλοι δὲ ἐπωλοῦντο εἰς πλουσίους ἰδιώτας, οἵτινες μετεχειρίζοντο αὐτοὺς εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων καὶ εἰς τὰς ἄλλας αὐτῶν ἐργασίας. Οἱ δοῦλοι ὅμως οὗτοι, ὥς ξένοι καὶ ἀπροσιτάτευτοι ὑπὸ τοῦ νόμου, ἐπιέζοντο δεινῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἐνεκα τούτου πολὺς οὗτοι ἀπεπειράθησαν δι' ἐπαναστάσεων νὰ βελτιώσωσι τὴν ἀθλίαν αὐτῶν κατάστασιν· καὶ ἔφερον μὲν τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἀμυχανίαν καὶ στενοχωρίαν οὐχὶ μικράν, ἀλλ' ἐν τέλει αἱ ἀπόπειραι αὐτῶν ἐμатаιοῦντο. Ἡ σπονδαιοτέρα ὅμως πασῶν τῶν ἐπαναστάσεων τούτων, ἣτις ἐνέλαβεν εἰς μέγιστον κίνδυνον ὃχι μόνην τὴν Ῥώμην, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ἦτο ἡ κατὰ τὸ ἔτος 73 ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις τῶν καλουμένων μονομάχων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ πολλοῦ ἠρέσκοντο καθ' ὑπερβολὴν εἰς μονομαχίας καὶ θηριομαχίας. Πρὸς τέρψιν λοιπὸν ἑαυτῶν μετεχειρίζοντο ἐν τοῖς δημοσίοις θεάμασι κατ' ἀρχὰς μὲν κακούργους καταδικασμένους εἰς θάνατον, οἵτινες ὄφειλον νὰ μονομαχῶσι κατ' ἀλλήλων ἢ κατ' ἀγρίων θηρίων μέχρι θανάτου. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπετάθη ἡ κλίσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ πρὸς τὰ ἀπάνθρωπα καὶ φρικαλέα ταῦτα θεάματα, ὥστε ὁλόκληρα στίφη δούλων ἠγοράζοντο ὑπὸ

κερδοσκοπῶν καὶ ἐγυμάζοντο ἐν διαφόροις σχολείοις τὴν ξιφομαχίαν· ὄφειλον δὲ τὰ δυστυχή ταῦτα πλάσματα, ἅτινα ἐκαλοῦντο μονομάχοι (gladiatores), νὰ μανθάνωσι νὰ φονεύωνται ἐν τοῖς δημοσίοις θεάμασι τῶν Ῥωμαίων μετὰ περισσῆς χάριτος ἢ μεταξὺ τῶν ἢ ὑπὸ τῶν θηρίων, ἵνα οὕτω παρέχωσι μεγαλειότητα τέρῳ εἰς τὸν θεώμενον ὤψμαϊκὸν λαόν. Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος βίος ἦτο ὅλως ἀνυπόφορος, δι' ὃ καὶ οἱ μονομάχοι πάσης ἐδράττοντο εὐκαιρίας, ὅπως ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡμέραν τινα (73 π. Χ.) 70 περίπου μονομάχοι ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς ἐν Καπύῃ φυλακῆς των, ἀναδείξαντες δὲ ἀρχηγὸν τὸν ἐκ Θούρης γενναῖον σύντροφόν των Σπάρτακον ἐσώθησαν εἰς τὸ ὄρος Βεσοῦβιον· μετ' αὐτῶν δὲ ἠνώθησαν καὶ ἄλλοι δοῦλοι. Τρισχίλιοι Ῥωμαῖοι ἐστάλησαν κατ' αὐτῶν. Ἄλλ' ὁ Σπάρτακος καταβὰς ἐκ τῶν ἀπορρώγων βράχων προσέβαλεν ἀπροσδοκῆτως τοὺς Ῥωμαίους καὶ διεσκόρπισεν αὐτούς. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Σπαρτάκου εἴλκυσε πρὸς ἑαυτὸν μέγαν ἀριθμὸν ποιμένων καὶ βουκόλων καὶ ἄλλων μονομάχων ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας· ἐντὸς δὲ μικροῦ χρόνου 70,000 εἶχον συρρεύσῃ περὶ τὸν Σπάρτακον, ὅσους ἔχων ἐκ φύσεως προτερήματα στρατηγοῦ ὠργάνωσε τὰ ἄγρια ἐκεῖνα σίφη εἰς στρατὸν καὶ ἐνίκησεν ἐκ παρατάξεως δύο πραιπόρας καὶ δύο ὑπάτους.

Ὁ Σπάρτακος ἠθέλησε νὰ ὀδηγήσῃ τὸν στρατὸν του πρὸς τὰς Ἀλπεῖς, ὅπως ἀποστείλῃ ἕκαστον δοῦλον εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' οἱ ὁπαδοὶ του κινούμενοι ὑπὸ ἀπληστίας καὶ ἐκδικήσεως προέβησαν εἰς φοβερὰς δηώσεις καὶ λεηλασίας καὶ ἐνέσπειραν καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν φόβον καὶ τρόμον· ὑπεχρέωσαν δὲ τὸν ἀρχηγόν των νὰ ὀδηγήσῃ αὐτοὺς κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας. Ἡ Σύγκλητος τότε ἀνέθηκε τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Λικίνιον Κράσσον, ἕνα ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων Ῥωμαίων. Ὁ Κράσσος ἐπελθὼν προσέβαλε τοὺς δούλους (71 π. Χ.) παρὰ τὸν Σίλαρον ποταμὸν τῆς Λευκανίας καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς ὀλοσχερῶς. 60.000 δούλων λέγεται ὅτι ἐφονεόθησαν καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγός των Σπάρτακος, ὅστις ἐπέδειξε μέγαν ἡρωϊσμόν· ἑξακισχίλιοι δὲ συλληφθέντες αἰχμάλωτοι ἀνεσταυρώθησαν ἐπὶ τῆς Ἀπλίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Ῥώμης εἰς Καπύην.

Τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου ἐκείνου στρατοῦ τῶν δούλων ἀνερχόμενα εἰς 2,000 περίπου διηρθύνθησαν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἵνα διὰ τῶν

Ἄλπεων ἀπέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των. Συναντήσας ὁμοῦ αὐτὰ ὁ ἐξ Ἰσπανίας ἐπανερχόμενος Πομπηΐος κατέστρεψεν ὀλοτελῶς. Τὸ κατόρθωμα τοῦ Πομπηΐου ἦτο ἀσήμενον. Καὶ ὁμοῦ οὗτος μεγαλαυχῶν, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ἔγραψεν εἰς τὴν Σύγκλητον : «ὁ Κράσσος κατετρόπωσε τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐγὼ ἀπέσπασα τὰς ῥίζας τοῦ πολέμου τούτου». Ἡ πόλις ἅπασα ἐξῆλθεν εἰς προὔπαντησιν τοῦ ἀγριότητος ἥρωος, προσήνεγκε δὲ εἰς αὐτὸν πλείονα τῶν ὅσα ἐξίτηι. Οὐ μόνον μεγαλοπρεπῇ θριάμβον ἐτέλεσεν οὗτος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπατείαν ἔλαβε, καίτοι οὐδεμίαν πρότερον ἀρχὴν ἤρξεν. Ὁ δὲ Κράσσος, ὅστις ἦτο ὁ πραγματικὸς νικητὴς τῶν δούλων, ἐτέλεσε τὸν μικρὸν λεγόμενον θρίαμβον. Τὸ γεγονός τοῦτο παρ' ὀλίγον νὰ προκαλέσῃ νέον ἐμφύλιον πόλεμον, ἀλλὰ διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς Συγκλήτου ἀπεσοβήθη οὗτος, ὁ δὲ Πομπηΐος καὶ ὁ Κράσσος συμφιλιοθέντες κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξελέχθησαν ἀμφοτέρω ὑπατοὶ (70).

Ἄλλ' ὁ Πομπηΐος ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ τὰς ἐπενφημίας τοῦ λαοῦ. Ὅθεν κολακεύων οὗτος τὸν λαὸν εἰσήγαγεν νόμον, δι' οὗ ἀπεδόθησαν εἰς τὴν δημαρχίαν πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀφαιρεθέντα δικαιώματα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Σύλλα ἐν τῇ καταδιώξει τῶν δημοκρατικῶν, ἤδη χάριν τοῦ πολιτικοῦ του συμφέροντος δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ εἰς τὴν κατάργησιν τῶν νόμων τοῦ Σύλλα.

§ 64 Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν (67).

Ἀνέκαθεν οἱ πειραταὶ ἐμάστιζον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, πολλαπλασιασθέντες καταπληκτικῶς ἀπὸ τῆς καταστροφῆς ἰδίως τῆς Καρχηδόνης καὶ τῆς Κορίνθου. Οἱ πειραταὶ καταρτίσαντες στόλον ἐκ 1000 πλοίων, θαυμαζόμενον διὰ τὴν ταχύτητα αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν πληρωμάτων, ἐξώρμων ἐκ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κιλικίας καὶ περιπλέοντες κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἐνέσπειρον τὸν τρόμον καὶ ἐληλάτουν τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια. Εἶχον φόρον ὑποτελεῖς περὶ τὰς 400 πόλεις. Ἀπὸ τῆς Φοινίκης μέχρι τῶν Ἑρακλείων στηλῶν δὲν ἠδύνατο νὰ πλεύσῃ πλοῖον, χωρὶς νὰ πληρώσῃ φόρον. Τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα ὀλίγον ἐνδιέφερεν αὐτοὺς. Τοῦναντίον μάλιστα τοσαύτη ἦτο ἡ τόλμη των, ὥστε ἐπέπλεον καὶ μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ῥώμης. Καὶ αὕτη ἡ ὥστιά διηροπάγη ὑπ' αὐτῶν.

Κατὰ τῶν πειραιτῶν ἐστάλησαν πολλοὶ ὑπατικοὶ στρατοί, ἀλλὰ πάντες ἡττήθησαν καὶ αὐτοὺς ἀκόμῃ ὁ Μέτελλος. Ἐν ἔτει 67 ὁ δῆμαρχος Γαβίνιος προέτεινε νὰ ἀνατεθῇ εἰς ἓνα ἐκ τῶν ὑπατικῶν μὲ ἐξουσίαν ἀπόλυτον καὶ ἀνεύθυνον ἐπὶ τρία ἔτη ἡ ἀρχηγία τῶν θαλασσῶν καὶ ὧ-λων τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐταράχθησαν ἐκ τῆς ἀσυνήθους ταύτης ἐξουσίας, ἥτις προωρίζετο διὰ τὸν Πομπηϊόν, τὸν ὁποῖον ἄλλως καὶ ἐμίσουν ἔνεκα τῆς μεταβολῆς τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων. Ὅθεν ἐπολέμησαν μετὰ σφοδρότητος τὴν πρότασιν τοῦ Γαβινίου, ἥτις ἔφερε τυραννικὸν χαρακτῆρα. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν, ὁ δὲ Πομπηϊὸς ἐδικαίωσε πληρέστατα τὰς προσδοκίας τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Παραλαβὼν 500 πλοῖα, 120,000 πεζοὺς καὶ 1500 ἵππεῖς μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος ἐνήργησεν, ὥστε ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν μόνον ἐκαθάρισεν ἅπασαν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῶν πειραιτῶν, καταλαβὼν ἅπαντα τὰ ὀχυρὰ αὐτῶν μέρη. 1300 πειραιτικὰ πλοῖα κατέστρεψε, 400 δὲ ἄλλα ῥηχμαλώτισεν. Ὡσαύτως ῥηχμαλώτισε καὶ 10,000 ἄνδρας, οὓς ἐγκατέστησεν εἰς πολλὰς ἐκ τῶν ἐρημωθεισῶν πόλεων καὶ ἰδίως εἰς τὴν πόλιν τῆς Κιλικίας Σόλους, μετονομασθεῖσαν ἔκτοτε πρὸς τιμὴν αὐτοῦ Πομπηϊούπολιν.

§ 65. Δεύτερος Μιθριδατικὸς πόλεμος (74—64).

Ὁ φιλοπόλεμος βασιλεὺς τοῦ Πόντου μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἡσθάνθη ἀναγεννώμενον ἐν ἑαυτῷ τὸ πολεμικὸν μένος καὶ παρεσκευάσθη πρὸς νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοῦτο δὲ συνεμάχησε καὶ μετὰ τοῦ γαμβροῦ του Τιγράνου, βασιλέως τῆς Ἀρμενίας, ὅστις τότε ἦτο ὁ ἰσχυρότερος τῶν μοναρχῶν τῆς Ἀσίας καὶ πομπωδῶς ἐκάλει ἑαυτὸν ἀβασιλέα τῶν βασιλέων. Ὁ Μιθριδάτης ὠφελοῦμενος ἐκ τῶν διαφόρων πολέμων, εἰς οὓς ἦσαν περιπεπλεγμένοι οἱ Ῥωμαῖοι, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βιθυνίαν, ἣν ὁ πρὸ μικροῦ ἀποθανὼν βασιλεὺς αὐτῆς Νικόδημος Γ' εἶχε κληροδοτήσῃ εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν λαόν. Καὶ ἐπῆλθε μὲν μετὰ τοῦ Μιθριδάτου ὁ ὕπατος Μ. Αὐρήλιος Κόιντας, ἡττήθη ὅμως παρὰ τὴν Χαλκηδόνα, μεθ' ὃ δὲ Μιθριδάτης προσέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν τότε κατ' αὐτοῦ τὸν ἱκανώτατον στρατηγὸν Δικίμιον Δούκουλλον (84), ὅστις ἠνάγκασε τὸν Μιθριδάτην νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου καὶ ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸ κράτος του. Εἰς-

βαλὼν δὲ κατόπιν ὁ Λούκουλλος εἰς τὸν βασιλεῖον τοῦ Πόντου ἐγένετο κύριος αὐτοῦ, ὁ δὲ Μιθριδάτης καταδιωκόμενος κατώρθωσε νὰ ἀνακόψῃ τὴν πορείαν τῶν καταδιωκόντων αὐτὸν Ῥωμαίων διασπείρων καθ' ὁδὸν τοὺς θησαυροὺς του. Ἡ ἀπληστία τῶν Ῥωμαίων ἔδωκεν καιρὸν εἰς τὸν Μιθριδάτην καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν γαμβρόν του Τιγράνην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τιγράνης ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ τὸν πενθερόν του, ὁ Λούκουλλος ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ μετὰ 12000 πεζῶν καὶ 3,000 περίπου ἱππέων. Ὁ Τιγράνης μαθὼν τὴν μικρὰν ταύτην στρατιὰν εἶπε σκωπτικῶς· «ἂν μὲν ἔρχονται ὡς πρόεσβεις, εἶνε πολλοὶ· ἂν δὲ ὡς στρατιῶται, εἶνε ὀλίγοι.» Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ὀλίγοι ἐκείνοι ἄνδρες ἦσαν ἀληθεῖς στρατιῶται, τὰ δὲ ἰδικὰ του πλήθη ἦσαν σίφη βαρβαρικά καὶ ἄχρηστα· τούτου δὲ ἔλαβεν εὐθύς πείραν. Ὁ Λούκουλλος προσβαλὼν παρὰ τὴν πρωτ. τῆς Ἀρμενίας Τιγρανόκερτα τὸν εἰκοσαπλάσιον περίπου στρατὸν τοῦ Τιγράνου (260 χιλ.) κατετρόπωσε αὐτόν, φονεύσας περὶ τὰς 100 χιλ. ἐκνύεισε δὲ καὶ τὰ Τιγρανόκερτα, εἰς τὰ ὁποῖα εὗρε 8,000 τάλαντα ἀργύρου εἰς νομίσματα (67 π. X.).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Λούκουλλος ἐβάδισε κατὰ τῶν Ἀρταξάτων, ἐν οἷς ἦσαν ἐγκεκλεισμένοι αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ βασιλέως. Ὁ Τιγράνης ἔσπευσε νὰ σώσῃ τὴν δευτέραν πρωτεύουσάν του, ἀλλ' ἠττήθη καὶ πάλιν παρ' αὐτὴν ὀλοσχερῶς.

Ὁ Λούκουλλος ἐσκέπτετο ἤδη νὰ ὀδηγήσῃ τὰ νικηφόρα στρατεύματά του εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' οἱ στρατιῶταί του ἀποκαμόντες ἐκ τῶν μακρῶν ὁδοιποριῶν, συγχρόνως δὲ καὶ δυσηρεστημένοι ὄντες κατὰ τοῦ στρατηγοῦ των ἔνεκα τῆς αὐστηρᾶς πειθαρχίας, ἐστάσασαν καὶ ἠρνήθησαν νὰ προχωρήσωσι. Τότε ὁ Λούκουλλος ἠναγκάσθη νὰ ἀνακόψῃ τὴν πορείαν του. Ἐπειδὴ δὲ ἐσυκοφαντήθη ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δημοσιωνῶν, τῶν ὁποίων κατὰ πολὺ εἶχε περιορίσῃ τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς καταπιέσεις, ἀνεκλήθη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐστάλῃ ὁ Γλαυρίων. Ἀλλ' ἡ ἀνικανότης αὐτοῦ ἐδείχθη εὐθύς ἐν ἀρχῇ. Τότε, τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου Γαίου Μανιλίου, ἀνετέθη ἡ διεξαγωγή τοῦ πολέμου εἰς τὸν ἐν Κιλικίᾳ εἰσέτι εὐρισκόμενον Πομπήιον.

Ὁ Λούκουλλος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἀγανακτήσας ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀδικίας τοῦ λαοῦ, ἀπεσύρθη εἰς τὰς ἐπαύλεις του, ἵνα

ήση ἐκ τῶν θησανρῶν, τοὺς ὁποίους τόσον ἐνδόξως ἀπέκτησεν. Ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ βίου του κατέστη παροιμιώδης, ὅθεν καὶ Ῥωμαῖος Ξέρξης ἐπωνομάσθη.

Ἀρχηγία Πομπήϊου. — Ὁ Πομπήϊος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐνίκησεν αὐτὸν ἐν νυκτερινῇ μάχῃ παρὰ τὸν Εὐφράτην (66 π. Χ.) καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Κολχίδα. Εἰς δὲ τὸν Τιγράνην, ὅσους ὑπετάχθη ἀμαχητί, ἐπέτρεψεν ὁ Πομπήϊος νὰ ἄρξῃ τοῦ παλαιοῦ κράτους του, ἀφ' οὗ παραδώσῃ τὰς κατακτηθείσας χώρας καὶ πληρώσῃ 6,000 τάλαντα ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου. Μετὰ ταῦτα ὁ Πομπήϊος προέβη νικητῆς μέχρι τοῦ Φάσιος ποταμοῦ, ἔπειτα δὲ ἐστράφη καὶ ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην.

Ῥωαύτως ἐπεχείρησε καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Παλαιστίνης, ἣτις τότε συνεταράσσετο ἐκ τῶν περὶ τοῦ θρόνου ἐριδίων τῶν δύο ἀδελφῶν Ὑρκανοῦ καὶ Ἀριστοβούλου (ἐκ τοῦ γένους τῶν Μακκαβαίων). Ὁ Πομπήϊος ἐκπορθίσας τὴν Ἱερουσαλήμ εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν. Ἐπιθυμῶν δὲν νὰ γνωρίσῃ τὰ μυστήρια τῆς λατρείας τοῦ Ἰεχωβά, δὲν ἐδίστασε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ ναοῦ, ὅπερ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἦτο προσιτὸν μόνον εἰς τοὺς ἱερεῖς τοῦ θεοῦ, καὶ ἦτο ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ἀνδρῶν ὁ τολμήσας νὰ ἄρῃ διὰ τῆς βεβήλου χειρός του τὸν πέπλον, ὅσους ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους ἤρето ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως. Ὁ Πομπήϊος τὸν μὲν ἀντιστάντα Ἀριστόβουλον ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Ῥώμην, εἰς δὲ τὸν Ὑρκανὸν ἔδωκε τὸν θρόνον ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ παραιτήσῃ τὴν προσωνυμίαν τοῦ βασιλέως καὶ τὸ διάδημα καὶ νὰ πληρώνῃ ἐτήσιον φόρον εἰς τὴν Ῥώμην.

Ὁ Μιθριδάτης φεύγων ἐπολιορκήθη ἐν τινι φρουρίῳ ὑπὸ τοῦ ἐπαστατήσαντος υἱοῦ του Φαρνάκου. Ἵνα δὲ μὴ παραδοθῇ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, ἔλαβεν δηλητήριον. Καὶ ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἐνῆργησεν, διέταξε Γαλάτην τινὰ καὶ ἐφόρνευσεν αὐτόν. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Πομπήϊος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀμισὸν (τοῦ Πόντου), ὅπου ὁ Φαρνάκης ἔφερεν εἰς αὐτὸν μετὰ βαρυτίμων δώρων τὸ σῶμα τοῦ πατρός του. Ὁ Πομπήϊος τότε διέθεσε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπόλυτος κύριος. Τὸν μὲν Φαρνάκην κατέστησε βασιλέα τοῦ Βοσπόρου, τὴν Βιθυνίαν, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, καὶ τὴν Παλαιστίνην, ὡς προείπομεν, φόρου ὑποτελῆ εἰς

τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπειτα δὲ ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην τῷ 61 π.Χ. κομίζων ἄπειρα καὶ πολυτελέστατα λάφυρα.

§ 66 Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63).

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Πομπήϊος νικητὴς περιῆγε τὰ ῥωμαϊκὰ ὅπλα ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν, ἡ Ῥώμη διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον ἐκ τινος στυγεραῆς συνωμοσίας, ἧς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κατιλίνας.

Ὁ Αὐένκιος Σέργιος Κατιλίνας κατήγγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας. Ἐκέκτιστο πολλὰ προτερήματα πνευματικά, ἀλλ' ἦτο εἰς ἄκρον ἀνήθικος καὶ ἀκόλαστος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προγραφῶν τοῦ Σύλλα διεκρίθη ὡς εἷς ἐκ τῶν ὀμωτέρων σφαγέων. Διέπραξε ἀνήκουστα κακουργήματα κατὰ τῶν ξένων καὶ κατὰ τῶν συγγενῶν του. Ἐφόνευσεν τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του, ἔσφαξε τὴν σύζυγόν του καὶ τὸν υἱόν του, ἐφόνευσεν τὸν ἀδελφόν του καὶ παρεκάλεσε τὸν Σύλλαν νὰ τὸν συμπεριλάβῃ, καίπερ ἀποθανόντα, εἰς τὸν κατάλογον τῶν προγραφέντων.

Κατασπαταλήσας ἅπασαν τὴν πατρῴαν περιουσίαν του εἰς διαφόρους ἄσωτειάς καὶ ἀκολασίας περιέπεσεν ἔπειτα εἰς μεγάλη χρέη, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξήγησε ν' ἀπαλλαγῇ δι' ἀνατροπῆς τῆς πολιτείας. Καὶ πρῶτον ἀποσταλὲς ὡς ὀντιπραίτωρ εἰς Ἀφρικὴν ἐνήργησε ἐκεῖ φρικτὴν ἀργυρολογίαν, ἐπανελθὼν δὲ ὑπέβαλεν ὑποψηφιότητα διὰ τὴν ὑπατείαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως πρέσβεις ἐλθόντες ἐξ Ἀφρικῆς κατήγγειλαν τὰς φρικτὰς αὐτοῦ παρανομίας καὶ ἡ Σύγκλητος διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν υποψηφίων. Ὁ Κατιλίνας ἐξέμάνη. Ἐσχεδίασε τὴν ἀνατροπὴν τῆς πολιτείας. Συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς φανλοβίους, τοὺς κακοῦργους καὶ τοὺς βεβυθισμένους εἰς χρέη· ἀπεφάσισε δὲ μετ' αὐτῶν νὰ πυρπολήσῃ τὴν Ῥώμην, νὰ φονεύσῃ τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς συγκλητικούς καὶ ἀφ' οὗ ἀνανεώσῃ τὰ προγραφεῖς τοῦ Σύλλα, νὰ κορέσῃ τοιοντοτρόπως ἅπασαν τὴν χυσομαίαν του. Εὐτυχῶς τὸ κακοῦργον, τὸ τερατῶδες αὐτὸ σχέδιον δὲν ἐξετελέσθη. Κατὰ τὸ 63 π.Χ. ἔτος ὕπατος ἦτο ὁ Μάρκος Τύλλιος Κικέρων, ἀνὴρ δραστηριώτατος καὶ φιλόπατρις. Ὁ Κικέρων ἀνακαλύψας τὴν συνωμοσίαν κατήγγειλεν αὐτὴν εἰς τὴν Σύγκλητον διὰ κεραυνοβόλων λόγων. Ὁ Κατιλίνας σπεύδει τότε εἰς τὸ ἐν Ἐτρουρίᾳ στρατόπεδον τῶν συνωμοτῶν μὲ σκοπὸν νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Ὁ Κικέρων ἐπιτυχάνει παρὰ τῆς Συγκλήτου τὴν εἰς θάνατον καταδίκην

τῶν συνωμοτῶν καὶ συλλαβὼν τοὺς ἐν Ῥώμῃ τοιοῦτους φονεῦει αὐ-
τοὺς. Κατὰ δὲ τοῦ Κατιλίνα πέμπεται στρατός. Γενομένης μάχης
παρὰ τὴν Πιστουριάν ὁ Κατιλίνας ἐφονεύθη γενναίως μαχόμενος (62
π. Χ.) καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀποκοπεῖσα ἐστάλη εἰς Ῥώμην,

Τοιοντοτρόπως ἡ Ῥώμη ἐσώθη ἐκ βεβαιοτάτου κινδύνου, ὁ δὲ Κι-
κέρων ὠνομάσθη «πατὴρ τῆς πατρίδος» (pater patriae).

§ 67 Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ὁ Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ ἦτο ὁ ὑπὸ τῆς τύχης προωρισμένος νὰ
διαδραματίσῃ τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ἡ
φύσις ἐφιλοτιμήθη νὰ προικίσῃ αὐτὸν μὲ τὰ σπανιώτατα πνευματικὰ
καὶ ψυχικὰ προτερήματα. Ὑπῆρξεν ἐν ταυτῷ ῥήτωρ ἔξοχος, πολιτι-
κὸς μέγας καὶ στρατηγὸς μεγαλοφυέστατος. Ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Μαρίου
καὶ γαμβρὸς τοῦ Κίρνα. Ὅτε ὁ Σύλλας προέβη εἰς τὰς φοβεράς ἐκεί-
νας προγραφάς, ἀπήτησε παρὰ τοῦ νεαροῦ Καίσαρος, δεκαοκταετοῦς
τότε τὴν ἡλικίαν, νὰ διαξενυχθῇ τὴν γυναικὰ του, ἐὰν ᾔθελε ν' ἀπο-
φύγῃ τὴν προγραφὴν. Ἀλλ' ὁ Καῖσαρ προὔτιμησε ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς
Ῥώμης ἢ νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ φοβεροῦ δικτάτωρος. Τὰ
δάκρυα ὅμως τῆς οἰκογενείας του καὶ αἱ ἱκεσίαι τῶν Ἑστιάδων κατάρ-
θωσαν νὰ κάμψωσι τὸν ἀκαμπτον Σύλλαν ἵνα δώσῃ χάριν εἰς τὸν
Καῖσαρα. «Σὺς τὸν χαρίζω—εἶπεν—ἀλλ' ἐν τῷ παιδίῳ τούτῳ δια-
βλέπω πολλοὺς Μαρίους».

Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διαφαίνεται ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία τοῦ Καίσα-
ρος. Ὅτε ποτὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἐν Γαδείροις τῆς Ἰσπανίας ναὸν τοῦ
Ἀσκληπιοῦ καὶ εἶδε τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔστη πρὸ αὐ-
τοῦ κλαίων καὶ εἶπεν «οἷμοι εἰς τὴν ἡλικίαν μου οὗτος εἶχε κατακτή-
σῃ τὸν κόσμον, καὶ ἐγὼ οὐδὲν ἀκόμῃ ἔπραξα!» Ἀλλοτε πάλιν διερ-
χόμενος μικρὸν τι χωρίον τῶν Ἀλπεων εἶπε: «προτιμῶ νὰ εἶμαι πρῶ-
τος ἐνταῦθα ἢ δεύτερος ἐν Ῥώμῃ». Ὁ Καῖσαρ εἶχε μεγίστην δύνα-
μιν ἐν Ῥώμῃ. Ἡ δύναμις αὐτοῦ δὲν προήρχετο ἐκ τῶν ἀξιο-
μάτων, εἰς τὰ ὅποια ἀκόμῃ δὲν εἶχεν ἀναχθῇ, οὔτε ἐκ τῶν μεγά-
λων κατορθωμάτων του, διότι δὲν εἶχεν ἀκόμῃ στρατηγήσῃ. Ἡ
δύναμις του προήρχετο ἐκ τῶν παραδόσεων, δι' ὧν ἐφέρετο ὡς ἔγ-
γονος τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀγχιόου, ἐκ τῶν ἀναμνήσεων, τὰς ὁποίας
διήγειρεν ὁ γαμβρὸς τοῦ Κίρνα καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Μαρίου, καὶ ἐκ τοῦ

ἀρρήτου θελγήτρον, τὸ ὅποιον ἦτο ἐπικεχυμένον ἐπὶ τοῦ προσώπου του. Ἦτο μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐλευθέριος, ὥς ἐὰν ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τοὺς θησαυροὺς ὅλου τοῦ κόσμου. Διεσκόρπιζε τὸν χρυσὸν ὄχι τόσον πρὸς ἰδίας του τέρψεις, ὅσον χάριν τῶν φίλων του καὶ τοῦ λαοῦ. Ἐνεκα δὲ τῆς μεγάλης ἐλευθεριότητός του εἶχε περιπέσῃ εἰς κολοσσιᾶν χρῆν. Ἦτο ὑπερήφανος καὶ δραστήριος καὶ ἐκέκμητο τὸ δαιμόνιον τοῦ ἄρχεῖν. Ὁ Καῖσαρ ἔλαβε κατὰ σειρὰν τὰ ἀξιώματα τοῦ ταμίου, τοῦ μείζονος ἀγορανόμου, τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως καὶ τοῦ πραιπόρου. Τῷ 61 ἀπεστάλη ὡς ἀντιπραίτωρ εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου συνέλεξεν ἀπείρους θησαυροὺς.

§ 68 Πρώτη τριαρχία (60),

Ὅτε ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας ὁ Πομπήϊος, καὶ τοι ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ εὐκόλως τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, ὅμως πρὸς ἐκπληξιν πάντων διέλυσε τὸν στρατὸν του καὶ ἠρξέσθην νὰ τελέσῃ ὡς ἰδιώτης θρίαμβον, ὅστις ἦτο μεγαλοπρεπέστατος. Ἀλλ' ὁ Πομπήϊος, ὥς εἶπομεν, πρὸ μικροῦ διεδραμάτισεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ πρόσωπον βασιλέως τῶν βασιλέων· διέθεσε στέμματα, συνέστησε καὶ διέλυσε βασιλεία, ἔδρυσεν πόλεις καὶ ἐν γένει ἐκανόνισε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ἡ διάλυσις τοῦ στρατοῦ του κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ῥώμην ὑπῆρξε μέγα πολιτικὸν σφάλμα. Πᾶσαι αἱ ἐν Ἀσίᾳ πράξεις του ἐξηρξον τῆς ἐπικυρώσεως τῆς Συγκλήτου. Ἀλλ' ἡ Σύγκλητος, ἥτις ἄλλοτε ἐξηριττοῦτο ἐξ ἑνὸς βλέμματος τοῦ Πομπήϊου, βλέπουσα ἤδη αὐτὸν ἀνίσχυρον, ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του· καὶ τὴν πρότασίν του δὲ περὶ διανομῆς γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας του ἀπέρριψεν. Ἐπὶ πλέον δὲ ὁ Πομπήϊος ἔσχεν ἐν Ῥώμῃ καὶ πολλοὺς καὶ δυνατοὺς ἀντιπάλους: τὸν Μέτελλον, τὸν Κάτωνα, τὸν Λούκουλλον, τὸν Κράσσον καὶ πρὸ πάντων τὸν Γάϊον Ἰούλιον Καῖσαρα.

Ὁ Πομπήϊος βλέπων τὰ πράγματα οὐχὶ εὐχάριστα δι' ἑαυτὸν προσήγγισε πρὸς τὸν Καῖσαρα, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπιστρέψῃ ἐκ τῆς Ἰσπανίας, ὅπου εἶχε δοξασθῇ πολεμῶν κατὰ τῶν Λυσσιτανῶν καὶ τῶν Καλλαϊκῶν, καὶ πρὸς τὸν Κράσσον, ὅστις ἦτο ὁ πλουσιώτατος τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκρον φυλάργυρος καὶ πλεονέκτης. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες συνεκρότησαν μυστικὸν πολιτικὸν δεσμόν, τὴν καλουμένην πρῶτην τριαρχίαν (Triumviratus) (60 π. X.). Ὁ Καῖσαρ τότε

ἐξελέχθη ὑπατος καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀντίπρᾳξιν τῆς Σύγκλητος κατώρ-
θωσεν ὥστε νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὑπὸ τοῦ λαοῦ πᾶσαι αἱ ἐν Ἀσίᾳ πράξεις
τοῦ Πομπηίου, προσέτι δὲ νὰ ψηφισθῇ νόμος περὶ διανομῆς γαιῶν εἰς
τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ. Ὅτε ἔληξεν ἡ ὑπατεία τοῦ Καίσαρος ὁ λαὸς
παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ 5 ἔτη τὴν διοίκησιν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλ-
πεων Γαλατίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας. Ἡ Σύγκλητος τρέμουσα προσέθηκεν
αὐθορμήτως εἰς τὸ δῶρον τοῦτο καὶ τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλα-
τίαν, ἐν ἣ ἐπέκειτο πόλεμος. Ἡλιζεν ἡ Σύγκλητος ὅτι ὁ Καῖσαρ ἔ-
χων ἐκεῖ εὐρὺ στάδιον ἐνεργείας θὰ ἀπέστρεφε τὰ βλέμματα ἀπὸ τῆς
Ῥώμης ἢ ὅτι τὸ ξίφος βαρβάρου τινὸς θὰ ἀπήλλασσε τὴν Ῥώμην τοῦ
φιλοδόξου τούτου καὶ λίαν ἐπικινδύνου ἀνδρός.

Ἀπὸ τοῦδε κυρίως ἀρχεται τὸ ἐνδοξον στάδιον τοῦ Καίσαρος.
Πορευθὺς οὗτος εἰς τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν μετὰ 40,000
στρατοῦ, ὅστις διὰ νέας στρατολογίας ἐτριπλασιάσθη, κατεπολέμησε τοὺς
Ἑλβετοὺς, τοὺς Βέλγους, τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἄλλα ἔθνη καὶ ἐν δια-
στήματι ὀκτὼ ἐτῶν (58—50) ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Γαλατίαν καὶ προσ-
ήρησεν αὐτὴν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος.

Τα ρ α χ αῖ ἐν Ῥώμῃ.—Ἐν ᾧ ὁ Καῖσαρ ἐνδόξως ἐπολέμει ἐν Γα-
λατίᾳ καὶ καθυπέτασσε χώρας, ἐν Ῥώμῃ συνέβαινον ταραχαί, αἵτινες
συνετέλουν εἰς τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης τοῦ Πομπηίου.
Ὁ ἀρχεῖος καὶ ἀναιδὴς δῆμαρχος Κλώδιος, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ
στίφους δούλων καὶ ὑπὸ διεφθαρμένων καὶ ἀκολάστων πολιτῶν, ἐ-
τάρασσε διηνεκῶς τὴν πολιτείαν. Οὗτος ἐπετέθη κατὰ τοῦ Κικέρωνος
κατηγορήσας αὐτὸν ὅτι ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ λαοῦ, ὡς ἀπῆτει ὁ νό-
μος, συνέλαβε καὶ ἐθανάτωσε τοὺς συνωμώτας τοῦ Κατιλίνα, κατώρ-
θωσε δὲ νὰ ἐξορισθῇ ὁ Κικέρων· τὸ ἐπόμενονον ὁμως ἔτος οὗτος
ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πομπηίου. Ἐν τούτοις αἱ
ταραχαὶ ἐξηκολούθουν ἐν Ῥώμῃ ὑποκινούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀρχεῖου
Κλωδίου, ἕως ὅτου οὗτος ἡμέραν τινα ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων
τοῦ δημάρχου Μίλωνος.

Ἀ ν α ν ἑ ὠ σ ι ς τ ῆ ς τ ρ ι α ρ χ ί α ς.—Τὸ 56 ἔτος οἱ τρίαρχοι συνῆλθον
ἐν Λούκῃ τῆς Ἑτρουρίας, ἵνα συνεννοηθῶσι περὶ παρατάσεως τῆς τρι-
αρχίας. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην συνεφώνησαν ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ
Καίσαρος ἐν Γαλατίᾳ νὰ παραταθῇ ἐπὶ 5 ἔτη ἀκόμη, ὁ δὲ Πομπήιος
καὶ ὁ Κράσσος νὰ γείνωιν ὑπατοὶ τὸ ἐπόμενονον ἔτος (55) καὶ μετὰ

τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας των ὁ μὲν Πομπήϊος ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ 5 ἔτη, ὁ δὲ Κράσσος τὴν διοίκησιν τῆς Συρίας ἐπὶ ἴσον χρόνον. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔγεναν ταῦτα, ὁ μὲν Κράσσος μεταβάς εἰς Συρίαν ἐφρονεύθη πολεμῶν πρὸς τοὺς Πάρθους, ὁ δὲ Πομπήϊος ἐπεμψεν ἀντιπρόσωπόν του εἰς Ἰσπανίαν, αὐτὸς δὲ ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ καταδοκῶν τὴν κατάλληλον σιγμὴν ν' ἀρπάσῃ τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν,

§ 71 Ἑμφύλιος πόλεμος μεταξὺ
Καίσαρος καὶ Πομπηίου. (49—48)

Ὁ Κράσσος διετήρει τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Ἀποθανόντος ὁμως αὐτοῦ, ἐξεργάγῃ ἀχαλίνωτον αἰσθημα ἐχθρότητος μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐταίρων. Ἐφ' ὅσον ἠῦξανεν ἡ φήμη τοῦ περιδόξου κατακτητοῦ τῆς Γαλατίας, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξήπτετο εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Πομπηίου ἡ ζηλοτυπία πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις διὰ τῶν ἄθλων του ἡμαύρωνε τὴν αἴγλην τῶν ἰδικῶν του προτέρων τροπαίων.

Διὰ τοῦτο πρὶν ἢ λήξῃ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς τοῦ Καίσαρος, ἡ Σύγκλητος, τῇ ὑποκινήσει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Πομπηίου, ἀπεφάσισε νὰ προκαλέσῃ αὐτὸν νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην. Ὅτε τὸ ζήτημα τοῦτο εἰσήχθη εἰς τὴν Σύγκλητον συνεδριάζουσιν, ὁ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο δήμαρχος Κουρίων προέβαλεν ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ συμφέρον ἀπήτουν νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ διὰ τὸν Πομπήϊον, ἄλλως θὰ ἀντέτασσε τὴν ἀρνησικυρίαν (veto). Ὁ Πομπήϊος ὑποκρινόμενος ἐδήλωσεν εἰς τὴν Σύγκλητον, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀρχήν· ὅτε ὁμως ὁ Κουρίων ἐπίεσεν αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν δήλωσίν του, εὔρε προφάσεις καὶ ἀναβολάς.

Τὰ πράγματα ἐφέροντο μοιραίως πρὸς τὴν σύγκρουσιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Καῖσαρ εἶχε στρατὸν πολυάριθμον, γεγυμνασμένον καὶ ἀφωσιωμένον εἰς αὐτόν, ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων οὐδεμία προετοιμασία ἐγένετο, οὐδὲν μέτρον ἀμυντικὸν ἐλαμβάνετο. Ἐρωτηθεὶς ὁ Πομπήϊος διὰ τίνος στρατοῦ θὰ ἀνεχαιτίζε τὸν ἀντιπαλόν του, ἐὰν οὗτος ὑπερέβαινε τὰ ὄρη, ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς: «ὅπουδῆποτε τῆς Ἰταλίας καὶ ἂν πληξῶ διὰ τοῦ ποδοῦ τὴν γῆν, θὰ ἐξέλθωσι λεγεῶνες». Πόσον ἐπλανᾶτο! Ὁ ὑπατος Μάρκελλος ὑπέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Σύγκλητον τὴν πρότασιν περὶ ἀνακλήσεως τοῦ Καίσαρος, ἀλλ' ὁ Κουρίων ἐτροπο-

ποίησεν αὐτήν ὥς ἐξῆς «οἱ δύο στρατηγοὶ ὀφείλουσι νὰ καταθέσωσι συγχρόνως τὴν ἀρχήν». Ἡ πρότασις τοῦ Κουρίωνος ἐψηφίσθη. Ἀλλὰ μετὰ τινος ἡμέρας διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Γαλατίας διέβη τὰς Ἀλπεῖς. Ἀληθῶς ὁ Καῖσαρ μετὰ τοῦ στρατοῦ του διαβὰς τὰς Ἀλπεῖς ἦλθεν εἰς τὴν Ῥαβένναν, ἵνα παρακολουθῇ ἐκεῖθεν τὰ ἐν Ῥώμῃ συμβαινόντα. Ἡ Σύγκλητος τότε παρὰ τὴν ἀρνησικυρίαν τῶν δημάρχων ἐξέδωκε ψήφισμα, καθ' ὃ ὁ Καῖσαρ ἐκηρύσσεται ἐχθρὸς τῆς πατρίδος, ἐὰν ἐν ὥρισμένῃ ἡμέρᾳ δὲν διέλκε τὸν στρατὸν καὶ δὲν ἐπανήρχετο εἰς Ῥώμην. Οἱ φίλοι τοῦ Καίσαρος δῆμαρχοι Κουρίων, Ἀντώνιος καὶ Κάσσιος μὴ ὄντες ἀσφαλεῖς ἐν Ῥώμῃ ἔφυγον μετημφισμένοι καὶ ἦλθον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος, παρακινουῦντες αὐτὸν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν καταπατουμένων δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ.

Τότε ὁ Καῖσαρ τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ καὶ προχωρήσας φθάνει εἰς τὸν Ῥουβίκωνα ποταμόν, ὅστις ἦτο τὸ τελευταῖον ὄριον τῆς ἐπαρχίας του. Ἐκεῖ ἔστη ἐπὶ πολλὴν διατάζων. Ἐσυλλογίζεται ὅτι, ἐὰν διέβαιναν ἐνοπλὸς τὸν Ῥουβίκωνα ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Συγκλήτου, ἐκίχυτε πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος του· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑποχώρησις ἦτο ὀλεθρία δι' αὐτόν. Ἐπὶ τέλους ἀνέκραξεν «ἐρρίφθω ὁ κύβος» (alea jacta est) καὶ διαβὰς τὸν Ῥουβίκωνα ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης.

Ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Καῖσαρ βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπήνεγκεν ἀναστάτωσιν ἐν αὐτῇ. Ὁ Πομπηῖος καταληφθεὶς ἀνέτοιμος ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης μετὰ τῶν ὁμοφρονοῦντων συγκλητικῶν. Ἦλθεν εἰς Βρινδήσιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου συνεκρότησε στρατὸν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Καῖσαρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐν ᾧ πάντες περιέμενον νὰ ἴδωσιν ἐπαναλαμβανομένας τὰς προγραφὰς τοῦ Σύλλα, ὁ Καῖσαρ προσηνέχθη πολλὴν ἡπίως. Ἀφ' οὗ δὲ ἐν διαστήματι 60 ἡμερῶν ἐγένετο κύριος τῆς Ἰταλίας, ἐπῆλθεν ἔπειτα κατὰ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ στρατευμάτων τοῦ Πομπηίου λέγων «ἂς προσβάλωμεν πρῶτον τὸ σῶμα ἄνευ κεφαλῆς καὶ κατόπιν τὴν κεφαλὴν ἄνευ σώματος». Ἐλθὼν εἰς Ἰσπανίαν ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὰ στρατεύματα τοῦ Πομπηίου. Ἐπειτα ἐπιστρέφας εἰς Ῥώμην ἐξελέχθη δικτάτωρ καὶ μετὰ 11 ἡμέρας παραιτήσας τὴν δικτατορίαν, ἐγένετο ὕπατος. Ἀφ' οὗ δὲ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα ἐν Ῥώμῃ, κατεδίδωξεν ἔπειτα τὸν Πομπηῖον καὶ ἠττήθη μὲν ἐν Δυρραχίῳ (τῆς Ἰλλυρίας) (Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ)

ρίας) ὑπὸ τοῦ Πομπηίου, ἐπειδὴ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος εἰς ἀκατάλητον μέρος· ὀλίγον ὅμως μετὰ ταῦτα γενομένης πεισματώδους καὶ φονικωτάτης μάχης παρὰ τὰ Φάρσαλα τῆς Θεσσαλίας (48 π.Χ.) κατετρόπωσε τὸν Πομπηίον καὶ διεσκόρπισε τὸν στρατὸν αὐτοῦ φονεύσας 15,000 καὶ αἰχμαλωτίσας 24,000.

Ὁ Πομπηῖος ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον. Ἐν ᾧ ὅμως ἡτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ξηρὰν, ἐδολοφονήθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι τοιοντοτρόπως ἡδύχαρίσκει τὸν Καίσαρα. Ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν φρικτὴν ταύτην τραγωδίαν ἔφθασε καὶ ὁ Καῖσαρ, εἰς τὸν ὁποῖον παρουσίασαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Πομπηίου. Ὁ Καῖσαρ ἐδάκρυσε διὰ τὴν τύχην τοῦ ἀντιπάλου του καὶ διέταξε νὰ θάψωσιν εὐλαβῶς τὸ θλιβερὸν ἐκεῖνο λείψανον.

§ 72 Πόλεμος ἐν Αἰγύπτῳ.—πόλεμος κατὰ Φαρνάκου.—ἡ ἐν Θάψῳ μάχη

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἤριζον περὶ τοῦ θρόνου ὁ Πτολεμαῖος καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Κλεοπάτρα, οἵτινες κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς των ἔπρεπε νὰ συμβασιλεύσωσιν. Ἡ Κλεοπάτρα ἐκβληθεῖσα ἐκ τοῦ θρόνου ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν τοῦ Καίσαρος· ὁ δὲ Καῖσαρ δελεασθεὶς ἐκ τῶν θελημάτων τῆς Κλεοπάτρας διεκήρυξεν ὅτι ὁ ἀδελφὸς καὶ ἡ ἀδελφὴ θέλουσι βασιλεύῃ ὁμοῦ. Τοῦτο ὅμως ἐπήνεγκε φοβερὸν πόλεμον. Ὁ Καῖσαρ μὴ ἔχων εἰμὴ μόνον 4,000 ἄνδρας εὐρέθη πολιορκημένος ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Πτολεμαϊδῶν. Ἐκεῖθεν ἀπέκρουσε πᾶσας τὰς προσβολὰς τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἔκαυσεν ἐν τῷ λιμένι καὶ τὸν στόλον αὐτῶν. Δυστυχῶς ὅμως τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὸν ναύσταθμον καὶ ἐπυρπολήθη ἡ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κειμένη περιώρυγος βιβλιοθήκη τῶν Πτολεμαίων. Μετ' ὀλίγον ἦλθεν ἐπικουρία εἰς τὸν Καίσαρα. Τότε οὗτος ἐξελθὼν ἐκ τῶν ἀνακτόρων συνεκρότησε μεγάλην μάχην καὶ ἐνίκησε ὁλοσχερῶς τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ νεαρὸς Πτολεμαῖος φεύγων ἐπνίγη ἐν τῷ Νείλῳ, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἀνεβιβάσθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου.

Μετὰ ταῦτα ὁ Καῖσαρ ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Φαρνάκου, τοῦ βασιλέως τοῦ Βοσπόρου, ὅστις ὠφελοῦμενος ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Ῥωμαίων ἐκυρίευσεν νῆν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν. Τὸν

πόλεμον τοῦτον ὁ Καῖσαρ ἐπεράτωσεν εἰς πέντε ἡμέρας, ἀνήγγειλε δὲ τοῦτο εἰς Ῥώμην διὰ τῶν ἐξῆς τριῶν λέξεων «ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα (veni, vidi, vici).

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην ἡ εἰδησις περὶ τῆς ἐν Φαρσάλῳ μάχης καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πομπηίου, ἀκράτητος ἐνθουσιασμός ἐξηγέρθη ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος. Ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ λαὸς ἔσπευσαν νὰ ἐπιδαιριεύσωσι τιμὰς εἰς τὸν νικητὴν. Ἐξέλεξαν λοιπὸν αὐτὸν τὸ δεύτερον ἤδη δικτάτωρα, ὕπατον διὰ μίαν πενταετίαν καὶ δήμαρχον ἰσοβίως. Ἐν ᾧ δὲ πολλὰι προγραφὰι ἀνεμένοντο ἅμα τῇ ἐπανόδῳ του, ἐν τούτοις οὐδεμία τοιαύτη ἐγένετο. Ἐπειδὴ τὰ λείψανα τῶν Πομπηϊῶν στρατευμάτων συνεκεντρώθησαν ἐν Ἀφρικῇ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σέξιου, υἱοῦ τοῦ Πομπηίου, Κάτωνος τοῦ νεωτέρου, Σκιπίωνος, πενθεροῦ τοῦ Σέξιου, καὶ ἄλλων, βοηθούμενα καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας Ἰόβα, ὁ Καῖσαρ ἐστράτευσεν κατ' αὐτῶν. Γενομένης μάχης παρὰ τὴν Θάψον τῷ 46 π. Χ. οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Καίσαρος ἠττήθησαν ὁλοσχερῶς 50,000 ἐφονεύθησαν πολλοὶ δὲ τῶν ἀρχηγῶν ἠττοκτόνησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰόβας καὶ ὁ Κάτων, ὅσους διέσχισε τὴν κοιλίαν του διὰ ξίφους.

§ 73. Τιμαὶ καὶ θριάμβοι τοῦ Καίσαρος.— Μάχην παρὰ τὴν Μοῦνδαν (45)· ἀποθέωσις τοῦ Καίσαρος καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐν Θάψῳ μάχης ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ λαὸς ἀμιλλώμενοι ἐν τῇ δουλοπρεπείᾳ ἔσπευσαν νὰ ἐπισωρεύσωσιν ἐπὶ τῆς δαφνοστεφοῦς κεφαλῆς τοῦ Καίσαρος πάσας τὰς τιμὰς καὶ πάντα τὰ ἀξιώματα. Ἀνεκήρυξαν αὐτὸν δικτάτωρα ἐπὶ δέκα ἔτη, τιμητὴν ἄνευ συνάρχοντος ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἐπιστάτης τῶν ἡθῶν» παρεχώρησαν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν τοὺς τακτικούς καὶ ἐκτάκτους ἀρχοντας, πλὴν τῶν ὑπάτων. Ἐψηφίσθη ν' ἀνατεθῇ τὸ θριαμβευτικόν του ἄρμα εἰς τὸ Καπιτώλιον πρὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς καὶ νὰ ἰδρυθῇ ἐκεῖ ἀνδριὰς τοῦ Καίσαρος παριστάνων αὐτὸν ἔχοντα τὴν γῆνιν σφαῖραν ὑπὸ τοὺς πόδας του καὶ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν «ἡμίθεος».

Ἐπανελθὼν ὁ Καῖσαρ εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε τέσσαρας μεγαλοπρεπεσιτάτους θριάμβους διὰ τὰς ἐν Γαλατίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ, κατὰ Φαρ-

νάκον καὶ κατὰ Ἰόβα νίκας του. Περὶ Φαρσάλων καὶ Θάψου οὐδείς λόγος. Μεταξὺ δὲ τῶν αἰχμαλώτων οὐδείς Ῥωμαῖος. Μετὰ τοὺς θριάμβους ἔτερε τὸν ῥωμαϊκὸν λαὸν διὰ πολυτελῶν ἐστιάσεων ἐπὶ 22,000 τρικλίνων τραπεζῶν καὶ διὰ παντοειδῶν θεαμάτων, εἰς δὲ τοὺς στρατιώτας του διένειμε χρήματα καὶ γαίας. Ἀλλ' ὁ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του πόλεμος δὲν εἶχε λήξῃ εἰσέτι. Τὰ πομπηϊὰν λείψανα συνηθροίσθησαν καὶ πάλιν ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὸ τοὺς νίους τοῦ Πομπηίου Γναῖον καὶ Σέξτον. Ὁ Καῖσαρ ἐντὸς 27 ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς Ἰσπανίαν, συγκροτεῖ αἱματηρὰν μάχην παρὰ τὴν Μοῦνδαν (45) καὶ κατατροπώνει τοὺς ἀντιπάλους του. 30,000 ἐκ τῶν Πομπηϊανῶν ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γναῖος· ὁ Σέξτος ὁμως διέφυγεν εἰς τὰ Πυρηναῖα ὄρη καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς Ῥώμην τὸ ἄγγελμα περὶ τῆς περὶ τὴν Μοῦνδαν νίκης ὁ ἐπίσημος ἐνθουσιασμός ἐξεδηλώθη καὶ αὖθις παταγωδῶς. Ἡ Σύγκλητος ἐπήρτισε νὰ φέρῃ ὁ Καῖσαρ διηγεκῶς τὸν πορφυροῦν μανδῦαν τῶν θριαμβευτῶν καὶ νὰ φορῇ στέφανον ἐκ δάφνης. Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῶ μάχην εἶχεν ἀνακηρύξῃ αὐτὸν «ἡ μίϑεον». Ἦδη τὸν ἀνεκήρυξε «τέλειον θεόν», τὸ δὲ ἄγαλμα αὐτοῦ ἰδρῦθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «τῷ ἀήττητῳ θεῷ» (Deo invicto). Τὸν ἀνεκήρυξεν ἰσόβιον δικτάτωρα. Τῷ ἀπένειμε τὴν προσωνυμίαν τοῦ ἐλευθερωτοῦ (Liberator). Τὸν ἀνεκήρυξεν ὕπατον ἐπὶ δέκα ἔτη. τὸν ὠνόμασε πατέρα τῆς πατρίδος καὶ τῷ ἀπένειμε ὡς κληρονομικὴν προσωνυμίαν τὸ ὄνομα αὐτοκράτωρ (imperator), ὅπερ τέως ἐχρησίμευεν ὡς προσηγορία τῶν στρατηγῶν. Ἐκήρυξε τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του ἐορτάσιμον καὶ τὸν πέμπτον μῆνα, καθ' ὃν ἐγεννήθη, ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ὀνόματός του Ἰούλιον.

Ὁ Καῖσαρ ὡς δικτάτωρ καὶ ὕπατος εἶχεν ἅπασαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν· ὡς imperator εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων· ὡς δήμαρχος εἶχε τὴν ἀρνησικυρίαν κατὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας· ὡς ἐπιστάτης τῶν ἡθῶν συνεκρότει τὴν Σύγκλητον κατ' ἀρέσκειαν· ὡς μέγιστος ἀρχιερεὺς ἐχρησιμοποιοῖε τὴν θρησκείαν κατὰ τὸ συμφέρον του. Ὡστε κατὰ τύπους μόνον ὑφίστατο δημοκρατία, πράγματι δὲ ἦτο μοναρχία.

Ὁ Καῖσαρ πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν ὅπως θεραπεύσῃ πᾶ-

σας τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους. Ἔθηκε νόμους πολλοὺς καὶ καλοὺς. Διὰ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ἀστρονόμου Σωσιγένους διώρθωσε τὸ ἡμερολόγιον, εἰσαγαγὼν ἀντὶ τοῦ σεληνιακοῦ τὸ ἡλιακὸν ἔτος. Τὸ ἡμερολόγιον δὲ τοῦτο ἀπ' αὐτοῦ ὀνομάζεται Ἰουλιανὸν καὶ εἶνε ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς.

Ὁ Καῖσαρ ἦτο πράγματι βασιλεὺς· ἠθέλησεν ὅμως καὶ κατὰ τύπους νὰ προσλάβῃ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, δι' οὗ μόνον ἐνομιμοποιεῖτο ὁ θεσμὸς τῆς μοναρχίας. Κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἀνκαίων ὁ φίλος του Ἀντώνιος ἐπέθηκε δημοσίᾳ τὸ βασιλικὸν διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Καίσαρος καὶ προσηγόρευεν αὐτὸν βασιλέα. Παρὰ τῷ λαῷ ἠκούσθη ψῆφος. Ὁ Καῖσαρ ἐννοήσας τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ, ἀπώθησε τὸ τόσον μισητὸν ἐκ τούτων Ῥωμαῖους βασιλικὸν διάδημα εἰπὼν αὐτὸν ὀνομάζομαι βασιλεὺς, ἀλλὰ Καῖσαρ», καὶ ὁ λαὸς ἐξεργάγῃ ἀμέσως εἰς ἐπιδοκιμασίας.

Ὁ δικτάτωρ ἐνόησεν ὅτι ὅπως λησμονηθῇ τὸ ὄνομα τῆς δημοκρατίας, ἔπρεπε νὰ θαμβώσῃ τὰ πνεύματα διὰ νέων νικῶν. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Πάρθων ἐκδικούμενος τὴν ἥτταν τοῦ Κράσσου. Ἐν ᾧ δὲ παρεσκευάζετο διὰ τὸν μέγαν τοῦτον πόλεμον, διεδόθη φήμῃ ὅτι ἀνεκαλύφθη Σιβύλλειος χρησμός, καθ' ὃν μόνον ὑπὸ βασιλέως ἠδύνατο νὰ διεξαχθῇ εὐτυχῶς ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Πάρθων. Οἱ φίλοι τοῦ Καίσαρος τότε ἐζήτησαν τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ὡς βασιλέως μόνον διὰ τὰς ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν μηνῶν διωργανοῦτο συνωμοσία κατὰ τοῦ Καίσαρος ὑπὸ πολλῶν εὐπατριδῶν, ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας, ἀρχηγοὶ δὲ τῆς συνωμοσίας ἦσαν ὁ Δέκιμος Βροῦτος, ὁ Κάσιος Λογγίνος καὶ ὁ Μάρκος Ἰούνιος Βροῦτος, ἀνεψιὸς τοῦ Κάτωνος, ὅστις ἐφαίνετο ὅτι εἶχε κληρονομίην τὸν αὐστηρὸν καὶ ἀκαμπτον χαρακτῆρα τοῦ θεοῦ του.

Τῇ 15 Μαρτίου 44 π. Χ. ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ ἐν τῇ Συγκλήτῳ τὸ ζήτημα τῆς βασιλείας, ὃ δὲ Καῖσαρ ἠτοιμάζετο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν συνεδρίαν. Οἱ μάντις ἀπηγόρευσαν εἰς αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ. Ὡσαύτως καὶ ἡ σύζυγός του Καλπουρτία ταρασσομένη ὑπὸ ἐνυπνίων προσεπάθησε ν' ἀποτρέψῃ τὸν Καῖσαρα ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἀλλ' ὁ Καῖσαρ παρακινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Δεκίμου Βρούτου ἐξῆλθε καὶ μετέβη εἰς τὸ Βουλευτήριον, ὅπου οἱ συνωμῶται ἐνωρὶς εἶχον συναθροισθῇ. Ἀμα εἰσῆλθεν ὁ Καῖσαρ, ἅπαντες οἱ συγκλητικοὶ

ἡγέρθησαν τιμῆς ἔνεκεν. Οἱ συνωμόται περιεκύκλωσαν αὐτὸν δῆθεν διὰ τὰ τῷ ὁμιλήσωσι καὶ ἐπιτεθέντες δι' ἐγχειριδίων τῷ κατήνεγκαν 24 πληγὰς. Ὁ Καῖσαρ διακρίνας μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν καὶ τὸν προσφιλέστατον Μάρκον Ιούνιον Βρούτιον ἀνεφώνησε μετὰ βαθείας θλίψεως «καὶ σὺ τέκνον Βρούτε ;» καὶ καλύψας τὴν κεφαλὴν διὰ τῆς τηβέννου ἔπεσε νεκρὸς πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηίου.

§ 74. Ἐπακόλουθα τῆς δολοφονίας τοῦ Καίσαρος

Ὁ ἄγριος φόνος τοῦ Καίσαρος συνετάραξε τὴν Ῥώμην. Οἱ συνωμόται φεύγοντες τὴν ὁργὴν τοῦ λαοῦ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον· ἀλλ' ἡ Σύγκλητος παρεμβάσα προέλαβε τὴν σύγκρουσιν τῶν δύο ἀντιπάλων μερίδων. Συνελθούσα αὕτη, κατὰ πρότασιν τοῦ Κικέρωνος, τὰς μὲν πράξεις τοῦ Καίσαρος πάσας ἐπεκύρωσεν, εἰς δὲ τοὺς δολοφόνους ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν. Οἱ δολοφόνοι τότε κατήλθον ἐκ τοῦ Καπιτωλίου. Ἀλλ' ἡ συμφιλίωσις ὑπῆρξε πρόσκαιρος.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγένετο δημοσίᾳ ἡ κηδεία τοῦ Καίσαρος. Κατ' αὐτὴν ὁ Ἀντώνιος διὰ τεχνικωτάτου λόγου ἀνέμνησε τὰς πράξεις τοῦ Καίσαρος καὶ ἀνέγνωσε τὴν διαθήκην αὐτοῦ, δι' ἧς καθίστα γενικὸν κληρονόμον τὸν ἀνεψιὸν καὶ θετὸν υἱὸν του Ὀκταβιανόν, εἰς δὲ τὸν ῥωμαϊκὸν λαὸν ἐκληροδοτεῖ τοὺς κατὰ μῆκος τοῦ Τιβέρεως κήπους του καὶ εἰς ἓνα ἕκαστον πολίτην χρηματικὸν τι ποσόν. Ἡ ἐλευθεριότης αὕτη τοῦ Καίσαρος εἶχε συγκινήσῃ τὸν λαὸν μέχρι ἄλλοφροσύνης. Στρεφόμενος ἔπειτα πρὸς τὴν σορὸν τοῦ νεκροῦ ὁ Ἀντώνιος μετὰ ζωηρᾶς φωνῆς ἀνεφώνησεν «ὦ σύ, ἀήττητῆϊρός, ἐσώθης ἐκ τοσούτων μαχῶν, ἵνα ἔλθῃς καὶ πέσῃς ἐν μέσῳ ἡμῶν» καὶ ἀφαιρέσας τὴν καλύπτουσαν τὸν νεκρὸν διάτρητον καὶ αἰμόφυρτον τηβέννον ἐπέδειξεν αὐτὴν εἰς τὸν λαόν. Τελευταῖον ἀνῆγειραν τὸν πτώμα, ὅπερ ἔφερε 24 πληγὰς εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς τὸ στήθος, ἐν ᾧ ὁ χορὸς ἔπαλλε συγχρόνως «ἔσωσα αὐτούς, ἵνα ἀποθάνω ὑπ' αὐτῶν». Ὁ λαὸς νομίσας ὅτι εἶδεν αὐτὸν τὸν Καῖσαρα ἀνεγειρόμενον ἐκ τῆς νεκρικῆς κλίνης του καὶ ζητοῦντα ἐκδίκησιν, κατελήφθη ὑπὸ ἀκρατήτου ὁργῆς. Τρέχει εἰς τὸ βουλευτήριον, ὅπου ἐφρονεύθη ὁ Καῖσαρ, καὶ πυρπολεῖ αὐτό. Ἀναζητεῖ πανταχοῦ τοὺς δολοφόνους, ὅπως κατασπαράξῃ αὐτούς. Οὗτοι ὁμως προλαβόντες ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς Ῥώμης, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετέβησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας αὐτοὶ ὁ Καῖσαρ εἶχε

παραχωρήσῃ εἰς αὐτούς, ἦτοι ὁ μὲν Δέκιμος Βροῦτος εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ὁ Μᾶρκος Ἰούνιος Βροῦτος εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ὁ Κάσσιος εἰς τὴν Συρίαν.

§ 75 Παντοδυναμία Ἀντωνίου—Ὁκταβιανός.

Ἡ Σύγκλητος, ὡς εἴπομεν, ἐπεκύρωσε πάσας τὰς πράξεις τοῦ Καίσαρος. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος ἐξέτεινε τὸ κῦρος αὐτῆς καὶ εἰς τὰς ὑπὸ μελέτην πράξεις τοῦ δικτάτωρος. Γενόμενος δὲ κάτοχος τῶν ἐγγράφων τοῦ Καίσαρος παρεποίησεν αὐτὰ κατ' ἀρέσκειαν. Ἐπώλησε θέσεις, τιμὰς καὶ ἐπαρχίας ὡς διατάξεις δῆθεν τοῦ Καίσαρος. Διὰ τῶν αἰσχυρῶν τούτων κερδοσκοπιῶν ἐν διαστήματι ἑνὸς μηνὸς ἐθησαύρισεν 135 ἑκατομμύρια, δι' ὧν ἡγόρασε στρατιώτας, συγκλητικούς καὶ τὸν λαόν, οὕτω δὲ κατέστη παντοδύναμος.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔρχεται ἐξ Ἀπολλωνίας τῆς Ἰλλυρίας, ὅπου ἐσπούδαζεν, ὁ Ὁκταβιανός, ἀνεπὶς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος καὶ γενικὸς κληρονόμος αὐτοῦ. Ὁ Ὁκταβιανός ἦτο νεανίας 19 ἐτῶν, ὥραίας φυσιογνωμίας, συνετὸς ἀπὸ χαρακτῆρος, ἀλλὰ τολμηρὸς, ὅσον καὶ ὁ θετὸς πατήρ του. Εὐθὺς ὡς ἔφθασεν εἰς Ῥώμην ὁ Ὁκταβιανὸς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ κατὰ γράμμα τὴν διαθήκην τοῦ θετοῦ πατρὸς του. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Ἀντώνιος ἠρνεῖτο νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν χρηματικὴν περιουσίαν τοῦ Καίσαρος, ὁ Ὁκταβιανὸς ἐπώλησε πάσας τὰς γαίας τοῦ Καίσαρος καὶ τὰς ἰδικάς του καὶ οὕτω διένειμε εἰς τὸν λαὸν πάντα τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ ἀναφερόμενα κληροδοτήματα. Διὰ τῆς γενναιοδωρίας του δὲ ταύτης ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν παρὰ τῷ λαῷ.

Ὁ Ἀντώνιος θέλων νὰ ἔχῃ στρατὸν καὶ ἐπαρχίαν πλησίον τῆς Ῥώμης, ὅπως ἄλλοτε ὁ Καῖσαρ, κατώρθωσε νὰ παραχωρηθῇ εἰς αὐτὸν ἡ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία, ἣν τότε κατεῖχεν ὁ Δέκιμος Βροῦτος. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Βροῦτος ἠρνήθη ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς ἐπαρχίας του, ὁ Ἀντώνιος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Βρούτου, καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτὸν ἐν Μουτίνῃ (νῦν Μοδένᾳ). Ὁ Κικέρων, ὅστις εἶχεν ἀναλάβῃ τὴν παλαιάν του πολιτικὴν δύναμιν, ἐτόξευσεν ἐν τῇ Συγκλήτῳ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου τοὺς κεραινοὺς τῆς εὐγλωττίας του, ἡ δὲ Σύγκλητος σαγηνευθεῖσα ἐκ τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τοὺς δύο ὑπάτους Ἰούτιον καὶ Πάνσαν, οὓς συνώδενσε καὶ ὁ νεαρὸς Ὁκταβιανὸς ὡς ἀντιστράτηγος.

Γενομένης μάχης πρὸς τὴν Μουτινήν (43) ὁ Ἀντώνιος ἠττήθη καὶ κατέφυγεν πρὸς τὸν Λέπιδον, διοικητὴν τῆς πέρας τῶν Ἀλπεων Γαλατίας· ἐφρονεύθησαν ὁμῶς καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ καὶ οὕτω ἔμεινε κύριος τῶν νικηφόρων στρατευμάτων μόνος ὁ Ὀκταβιανός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Σύγκλητος ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κατ' Ἀντωνίου πολέμου εἰς τὸν Δέκιμον Βροῦτον καὶ ἐν γένει ἐδείκνυνεν αὐτῇ πολλὴν εὐμένειαν πρὸς τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος, ὁρμισθεὶς ὁ Ὀκταβιανός ἔσπευσεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐξηνάγκασε τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν λαὸν ν' ἀναγορεύσωσιν αὐτὸν ὑπατον, καίτοι ἦτο μόλις εἰκοσαετὴς τὴν ἡλικίαν.

§ 76 Δευτέρα τριαρχία (43).

Ὁ Ὀκταβιανός βλέπων ὅτι τὸ μεγαλείτερον πρόσκομμα εἰς τοὺς φιλοδόξους σκοποὺς τοῦ ἦσαν οἱ δημοκρατικοί, ἐξῆλθε πάλιν ἐκ τῆς Ῥώμης, ἵνα πολεμήσῃ δῆθεν τὸν Λέπιδον καὶ τὸν Ἀντώνιον, πράγματι ὁμῶς ἵνα λάβῃ μετ' αὐτῶν συνέντευξιν. Συνητητήθησαν λοιπὸν καὶ οἱ τρεῖς ἐν τινι νησιδίῳ παρὰ τὴν Βονωνίαν καὶ ἐκεῖ συνεκρότησαν τὴν δευτέραν τριαρχίαν (43).

Κατὰ ταύτην ἀνέλαβον οἰκοθεῖν τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν διὰ μίαν πενταετίαν μετὰ τοῦ δικαίωματος νὰ διαθέτωσιν αὐτοὶ πάντα τὰ ἀξιώματα, τὰ δὲ διατάγματα αὐτῶν νὰ μὴ ὑπόκηται εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Συνλήτου καὶ τοῦ λαοῦ. Διένειμαν δὲ προσέτι πρὸς ἀλλήλους τὰς λεγεῶνας καὶ τὰς θυικὰς ἐπαρχίας. Ἐπειτα δὲ ἐλθόντες εἰς τὴν Ῥώμην ἠνάγκασαν τὸν δῆμον καὶ τὴν Σύγκλητον ν' ἀνακηρύξωσιν ὡς νόμους τὰ παρ' αὐτῶν ἀποφασισθέντα.

Μετὰ ταῦτα οἱ τρίαρχοι ἀπεφάσισαν ὁ μὲν Λέπιδος νὰ μείνῃ ἐν Ῥώμῃ, ὁ δὲ Ὀκταβιανός καὶ ὁ Ἀντώνιος νὰ καταδιώξωσι τοὺς φορεῖς τοῦ Καίσαρος. Ἐπειδὴ ὁμῶς εἶχον ἀνάγκην χρημάτων, ἠθέλον δὲ καὶ νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν ἐπιφανεστέρων ἐν Ῥώμῃ ἀντιπάλων των, ἵνα μὴ οὗτοι κατὰ τὴν ἀπουσίαν των προσκαλέσωσι τὸν ἐν Σικελίᾳ διαμένοντα καὶ μεγάλην ἰσχὴν ἔχοντα Σέξτον Πομπήϊον, διὰ τοῦτο προσέβησαν εἰς φρικαλέας προγραφάς, κατὰ πολὺν ἀνωτέρας τῶν προγραφῶν τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μαρίου. Ἐρόνενσαν 300 συγκλητικούς, 2000 ἱππεῖς καὶ πλείστους ἄλλους πλουσίους καὶ ἤρπασαν τὰς περιουσίας αὐτῶν. Δὲν ἐφείσθησαν δὲ οὐδὲ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων. Ὁ

Ἀντώνιος προέγραψε τὸν θεῖόν του Δούκιον, ὁ Λέπιδος τὸν ἀδελφόν του Παῦλον, καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς τὸν εὐεργέτην του Κικέρωνα, ὅσις ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἀντωνίου. Τὸν Κικέρωνα φεύγοντα κατεδίωξε καὶ ἐφόρνευσεν ὁ ἐκατόνταρχος Ἐρένιος, ὅστις ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα καὶ ἔφερεν αὐτὰ εἰς τὸν Ἀντώνιον καθ' ἣν ὥραν ἐγευμάτιζεν οὗτος. Ἐπὶ τῇ θέρᾳ ταύτῃ ὁ Ἀντώνιος ἐξεδήλωσε θηριώδη χαράν, ἣ δὲ σύζυγος αὐτοῦ Φουλβία ἐκέντησε διὰ βελόνης τὴν γλῶσσαν τοῦ μερίστου τῶν θητόρων τῆς Ῥώμης.

Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ τρίαρχοι ὑπεχρέωσαν πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας ἀδιακρίτως τάξεως καὶ προσώπων νὰ δανείσωσιν εἰς αὐτοὺς τὸ δέκατον τῆς περιουσίας των καὶ νὰ δώσωσι ἐνὸς ἔτους εἰσόδημα.

§ 77. Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη (42 π. Χ.)—Ὁ Ἀντώνιος ἐν Ἀδρίᾳ.—Κλεοπάτρα.—Περουσιανὸς πόλεμος.
—Θάνατος Σέξτου.—Καθαίρεσις Λεπίδου.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος στρατολογήσαντες ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου, οἵτινες προβλέποντες τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον συνέλεξαν 80 χιλ. πεζῶν καὶ 20 χιλ. ἱππέων καὶ εὗρισκοντο ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ συνητηθήσαν ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας. Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ἐπὶ δύο λόφων ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων τρισχίλια μίλια. Κατὰ τοῦ Κασσίου ἀντιπαρετάχθη ὁ Ἀντώνιος, κατὰ δὲ τοῦ Βρούτου ὁ Ὀκταβιανός. Δύο μάχαι ἐγένοντο. Κατὰ τὴν πρώτην ὁ Βρούτος ὑπερίσχυσε τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος ἐνίκησε τὸν Κάσσιον, ὅστις ἐξ ἀπάτης ὑπολαβὼν τὴν ἦταν ὀλοσχερῇ ἠτύοκτόνησε. Κατὰ τὴν δευτέραν μάχην, ἣτις ἐγένετο μετὰ 20 ἡμέρας, ὁ Βρούτος ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἀπελπισθεὶς δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ ξίφους του καὶ ἠτύοκτόνησε καὶ οὗτος.¹

¹ Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι ὁ Βρούτος ὀλίγας ἐβδομάδας πρὸ τῆς μάχης ἐν τῇ βαθείᾳ σιγῇ τῆς νυκτὸς εἶδε τρομακτικὸν ὄραμα. Παρέστη δηλ. ἐνώπιόν του φάντασμά τι παραδόξου μορφῆς καὶ ἀθλητικῶν διαστάσεων. Ὁ Βρούτος ἠρώτησεν αὐτὸ «τίς εἶ; ἄνθρωπος ἢ θεός;» τὸ δὲ φάντασμα εἶπεν «ὁ σῆς, ὁ Βρούτης, δαίμων κακός· ὄψαι δέ με περὶ Φιλίππους».

Οὕτω λοιπὸν ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία ἐτάφη ἐν Φιλίπποις. Οἱ δύο νικηταὶ προέβησαν εἰς νέαν διανομὴν τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ ὁ μὲν Ἀντώνιος ἔλαβε τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Νουμιδίαν. Ὁ Λέπιδος, γενόμενος ὑποπτος κρυφίας συνεννόσεως πρὸς τὸν Σέξτον Πομπήϊον, ἀπεκλείσθη τῆς διανομῆς. Καὶ οἱ μὲν ἀρχηγοὶ ἔλαβον τὸ μερίδιόν των· ἤρχετο δὲ ἡδὴ ἡ σειρὰ τῶν στρατιωτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα διανείμῃ, κατὰ τὴν ὑπόσχασίν του, γαίας εἰς τοὺς στρατιώτας του, ὁ δὲ Ἀντώνιος μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἵνα συλλέξῃ χρήματα διὰ τὸν στρατὸν του καὶ ἵνα τιμωρῇ πάντας, ὅσοι παρέσχον βοήθειαν εἰς τοὺς δημοκρατικούς. Ἀλλ' ἐν Ἀσίᾳ ὁ πολεμιστὴς ἐλησμόνησεν ἑαυτὸν καὶ παρεδόθη ὅλος εἰς τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὰς ἡδονάς. Ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας εὐρισκόμενος ἐξήτησε παρὰ τῆς Κλεοπάτρας λόγον διὰ τὴν συνδρομήν, ἣν αὕτη παρέσχεεν εἰς τὸν Βροῦτον καὶ τὸν Κάσιον. Ἡ Κλεοπάτρα μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς Ταρσὸν ἐλπίζουσα νὰ σαγηνεύσῃ διὰ τῶν θελημάτων τῆς τὸν Ἀντώνιον, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα. Καὶ ἀληθῶς τοσοῦτον ἐγοητεύθη οὗτος ἐκ τῶν θελημάτων τῆς Αἰγυπτίας ἐκείνης σειρήνος, ὥστε ἠκολούθησεν αὐτὴν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν λησμονήσας καὶ Ῥώμην καὶ Φουλβίαν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπῆλτησεν ἐν Ἰταλίᾳ πολλὰς δυσκολίας ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τῶν γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας του. Οἱ μέχοι τοῦδε κάτοχοι τῶν γαιῶν ἐζήτουν ἀποζημίωσιν, οἱ δὲ στρατιῶται δὲν ἠρκοῦντο εἰς ὅσα ἔλαβον. Ἡ φιλόδοξος καὶ μηχανορράφος Φουλβία, σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λεύκιος Ἀντώνιος, ὦν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπατος, κινούμενοι ἐκ φθόνου πρὸς τὸν νεαρὸν Ὀκταβιανόν, ὅστις εἶχε καταστῇ κύριος τῆς Ῥώμης καὶ τῆς ἄλλης Ἰταλίας, διήγειραν κατ' αὐτοῦ στάσιν, ἣτις ὀνομάζεται «Περουσιανὸς πόλεμος», ἐκ τῆς πόλεως Περουσίας, ἐν ἣ κυρίως ἐγένετο ἡ στάσις. Ὁ Λεύκιος Ἀντώνιος παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν δυσηρεστημένων ἀποκλεισθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐν Περουσίᾳ, ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ λιμοῦ νὰ παραδοθῇ.

Ὁ Ἀντώνιος ἀνένηψεν ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἀπραξίας. Ἦλθεν εἰς Βρινδήσιον μετὰ στόλου ἐκ 300 πλοίων. Ἐξ ἄλλου μέρους ἐκι-

νήθη κατ' αὐτοῦ ὁ Ὀκταβιανός. Ἐπέκειτο δὲ ὁῦνις μεταξὺ τῶν δύο τέως φίλων. Οἱ στρατιῶται ὁμως ἐκατέρωθεν ἠνάγκασαν τοὺς ἀρχηγούς των νὰ εἰρηνεύσωσιν. Οὕτω δὲ ἐγένετο νέα διανομὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἔλαβε τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν, εἰς δὲ τὸν ἀσθενῆ Λέπιδον ἔδωκαν τὴν Ἀφρικὴν. Πρὸς στερέωσιν δὲ τῆς συμφιλώσεως ταύτης, ἀποθανούσης τῆς Φουλβίας, ὁ Ἀντώνιος ἔλαβε σύζυγον τὴν σεμνὴν Ὀκταβίαν, ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ.

Ἐπειδὴ ὁμως ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἐπιέζετο ὑπὸ λιμοῦ, διότι ὁ Σέξτος Πομπήιος, κατέχων τὴν Σικελίαν, διὰ τοῦ στόλου του ἐκώλυε τὴν οὐταγωγίαν εἰς Ἰταλίαν, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τὸν Σέξτον ὡς ἐπαρχίας του τὴν Σικελίαν, τὴν Κορσικὴν, τὴν Σαρδὼ καὶ τὴν Ἀχαΐαν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει οὗ ἤθελεν ἐπιτρέπη τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετ' οὐ πολὺ ὁμως ἐξεργάγῃ πόλεμος μεταξὺ Σέξτου καὶ Ὀκταβιανοῦ καὶ ὁ Σέξτος ἠττηθεὶς κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἐφρονεῦθη κατὰ τὴν διαταγὴν ἱσως τοῦ Ἀντωνίου. Τὰ περὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Σέξτου ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Λεπίδου, ὅστις ἠγοούμενος 20 λεγεώνων ἤγειρεν ἀξιώσεις κατοχῆς τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ὁ Ὀκταβιανὸς διαφθείρας τὰ στρατεύματα τοῦ Λεπίδου ἀπεγύμνωσεν αὐτὸν πάσης δυνάμεως καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ πέσῃ πρὸ τῶν ποδῶν του ζητῶν χάριν διὰ τὴν ζωὴν του. Ὁ Ὀκταβιανὸς θεωρῶν τὸν Λέπιδον ἀκίνδυνον ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ἐν Ῥώμῃ ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ποντίφικος.

§ 78. Δυναρχία Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου.—
Ὁ τελευταῖος ἐμφύλιος πόλεμος.— Ἡ παρὰ
τὸ Ἀκτιὸν ναυμαχία (31 π. Χ.).

Ὁ Ἀντώνιος ἐπαρελθὼν εἰς τὴν Ἀσίαν παρεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὸν μετὰ τῆς Κλεοπάτρας ἀκόλαστον βίον. Κατέστη ἀληθὴς δεσμώτης τῆς πολυμηχάνου ἐκείνης βασιλείσης. Μέχρι τοσοῦτου δὲ κακοηθείας ἔφθασεν, ὥστε λησμονῶν οὗ ἦτο Ῥωμαῖος ἐδώρησεν εἰς τὴν Κλεοπάτραν καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ δύο υἱούς της ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας (τὴν Μηδίαν, τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Φοινίκην, τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Συρίαν). Ἀπένειμε προσέτι εἰς τοὺς υἱούς της τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως,

αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἀπορρίψας τὴν ῥωμαϊκὴν τήβεννον περιεβλήθη ἄλουργίδα καὶ ἐνεφανίζετο φορῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διάδημα καὶ κρατῶν σκήπτρον, ὡς οἱ μονάρχαι τῆς Ἀσίας. Ἐπὶ πλέον δὲ ἔπεμψε καὶ πρὸς τὴν σεμνὴν καὶ ἐνάρτεον συζυγόν του Ὀκταβίαν ἔγγραφον περὶ διαζυγίου.

Ὁ Ὀκταβιανὸς ἤλεγξε πικρῶς τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτείαν τοῦ Ἀντωνίου. Οὗτος δὲ ἐκδικούμενος τὸν Ὀκταβιανὸν ἀνεγνώρισε τὸν ἐκ τοῦ Καίσαρος υἱὸν τῆς Κλεοπάτρας Καισαρίωνα ὡς νόμιμον υἱὸν καὶ κληρονόμον τοῦ Καίσαρος. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ Ὀκταβιανὸς λαμβάνων τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ πατρὸς του ἦτο ἅπλοῦς σφετεριστῆς ἀλλοτριῶν δικαιοματίων, πᾶσαι δὲ αἱ πράξεις αὐτοῦ ἀπὸ δωδεκαετίας ἦσαν ἄκυροι καὶ παράνομοι.

Ἡ θρασύτης καὶ ἡ κακοήθεια τοῦ Ἀντωνίου ἐχώρησε καὶ περαιοτέρῳ ἐξήτησε δηλ. παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου τὴν ἐπικύρωσιν τῶν δωρεῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν Κλεοπάτραν καὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς της. Τότε πλέον ἢ ἀγανάκτησις ἐκορυφώθη καὶ ἡ Σύγκλητος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κλεοπάτρας, εἰς ἣν ὁ Ἀντώνιος ἦτο ἔτοιμος νὰ δωρήσῃ, ἐὰν ἡδύνατο, καὶ αὐτὸ τὸ κράτος τῆς Ῥώμης.

Ὁ Ἀντώνιος εἶχεν 100,000 πεζῶν καὶ 12,000 ἱππέων, στόλον δὲ ἐκ 500 μεγάλων πλοίων. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του Ὀκταβιανοῦ, ὅστις ἦτο ἀπαράσκευος, διηνθύνθη μετὰ τῆς Κλεοπάτρας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διεχείμασαν ἐν Πάτραις ἐν μέσῳ ἐορτῶν καὶ διασκεδάσεων· οὕτω δὲ ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἀνῆρχετο εἰς 80,000 πεζῶν καὶ 12,000 ἱππέων, ὁ δὲ στόλος του ἀπετελεῖτο ἐκ 250 πλοίων ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ Ἀγρίππα. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνηττήθησαν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἀντωνίου ἐγνώμοδότου ἐπὲρ τῆς κατὰ ξηρὰν μάχης, ἥτις ἡγγυᾶτο τὴν νίκην· ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Κλεοπάτρας προέκρινε τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα.

Κατὰ Σεπτέμβριον λοιπὸν τοῦ 31 π. Χ. παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιον συνήφθη κρατερὰ ναυμαχία. Πρὶν ὅμως κριθῇ ὁ ἀγὼν, ἡ Κλεοπάτρα μετὰ 60 τριήρων ἐτρόπη εἰς φυγὴν· ταύτην ἠκολούθησε καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐγκαταλείπων τὸν στόλον του καὶ τὸν στρατὸν του· ἀμφότεροι δὲ διηνθύνθησαν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ στόλος τοῦ Ἀντωνίου

παρεδόθη ἐπὶ τέλους καὶ ἐπυρπολήθη. Ὁ περὶ τοὺς στρατὸς αὐτοῦ
 ἦτο ἀνέπαφος καὶ δὲν ἠδύνατο γὰ πιστεύσει εἰς τὴν τοσαύτην ἀναν-
 δρίαν τοῦ ἀρχηγοῦ του. Ὅτε ὅμως ἐβεβαιώθη περὶ τῆς φυγῆς τοῦ
 Ἀντωνίου μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας, παρεδόθη εἰς τὸν νικητὴν, ὅστις εἰς
 τὴν περίστασιν ταύτην ἐδείχθη μακρόθυμος. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς
 λαμπρᾶς ταύτης νίκης ὁ Ὀκταβιανὸς ἔκτισε τὴν Νικόπολιν (τὴν
 Πρέβεζαν). Ὁ νικητὴς κατεδίωξε τοὺς φυγάδας μέχρι Αἰγύπτου.
 Ὁ Ἀντώνιος περιελθὼν εἰς ἀμηχανίαν καὶ μὴ ἐπιθυμῶν γὰ πέσει
 ζῶν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ του ἠτοκτόνησεν, ἀφ' οὗ προηγουμένως
 τῷ ἀγγέλειαν ψευδῶς ὅτι ἡ Κλεοπάτρα ἀπέθανεν. Ἡ Κλεοπάτρα
 ἐπεχείρησε γὰ σαγηνεύσει καὶ τὸν Ὀκταβιανόν, ἀλλ' οὗτος ἐδείχθη ἀ-
 διάφορος καὶ ψυχρὸς πρὸς τὰ θέληματα αὐτῆς. Μὴ θέλουσα δὲ γὰ ἀ-
 κολουθήσει ἀλυσίδετος τὸ θριαμβευτικὸν ἄρμα τοῦ νικητοῦ, εὗρεθῇ
 πρῶτον τινὰ ἐπὶ χρυσῆς κλίνης νεκρά, ἐνδεδυμένη τὰ βασιλικά αὐτῆς
 ἐνδύματα· ἠτοκτόνησε δι' ὀφθαλμοῦ, ἀσπίδος καλούμενον, τὸν ὁποῖον
 ἐφύλαττεν ἐν κανίστρῳ φέροντι ὀφθαλμοῦ (30 π. Χ.).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΝ ΡΩΜΗ

Α'. Ἐλευθεριάζουσα αὐτοκρατορία.

§ 79. Ὁκταβιανὸς Αὔγουστος (30 π. Χ.—14 μ. Χ.)

Ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐγένετο ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, ὁ Ὁκταβιανὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου μετέβη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἡσχολήθη ἐκεῖ εἰς τὸ νὰ ῥυθμίσῃ τὰ τῆς διοικήσεως τῶν χωρῶν ἐκεῖνων. Ἐξήσκει τὴν ἐξουσίαν του μακρὰν τῆς Ρώμης καὶ δὲν ἡπείγετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτήν, θέλων οὕτω νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ ἐξοικειωθῶσι πρὸς τὴν ἰδέαν ἐνὸς κυρίου. Κατ' Αὔγουστον δὲ τοῦ 29 ἔτους ἐπανῆλθε διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐτέλεσε τριήμερον θρίαμβον.

Ὁ Ὁκταβιανὸς, ἵνα ἀναγγείλῃ πανηγυρικῶς τὴν ἀρχὴν νέας χρονικῆς περιόδου, ἐκλείσεν αὐτοπροσώπως τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, ὅστις ἀπὸ δύο αἰώνων ἦτο ἀνοιχτός· μετὰ τινος δὲ μῆνας κατήργησε πάντα τὰ διατάγματα τῆς β' τριαρχίας, θέλων οὕτω νὰ δείξῃ ὅτι διέσρηξε τὰς μετὰ τοῦ παρελθόντος σχέσεις του. Ἦτο ἤδη ἀρκούντως ἰσχυρός, ὥστε ν' ἀνατρέψῃ βιαίως τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ ἰδρύσῃ ἀναφανδὸν τὴν μοναρχίαν· ἀλλ' ἀνεμνησέτο τὸ πάθημα τοῦ θετοῦ πατρὸς του Καίσαρος· δι' ὃ ἀπεφάσισε δι' ἐλιγμῶν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Οὕτω κατώρθωσε νὰ τῷ δοθῶσι ὀλίγον κατ' ὀλίγον πάντα τὰ ὑπουργήματα καὶ πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι, χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ἐπεξίτηται αὐτὰς.

Κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐπανόδου του ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος (imperator). Ὡς τοιοῦτος εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν στρωτικῶν δυνάμεων. Τοιοῦτοτρόπως οἱ στρατηγοὶ ἐγένοντο ὑπαρχοὶ του καὶ οἱ στρατιῶται ὠρκίσθησαν εἰς αὐτὸν πίστιν· ἥσκει δὲ τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ παντὸς, ὅστις ἔφερε ξίφος.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐγένετο πρὸ κριτος τῆς Συγκλήτου (princeps senatus) καὶ ὡς τοιοῦτος διηύθυνε τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς. Τῷ 23 περιεβλήθη ἱσοβίως τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα, ὅπερ καθίστα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἱερὸν καὶ ἀπαράβιαστον. τῷ 19 ἔλαβε διὰ βίου τὴν ὑπατείαν, δι' ἧς καθίστατο ὁ ἐπίσημος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους καὶ εἶχε νομίμως πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγένειο τιμητῆς (censor) ὑπὸ τὸ τὸ ὄνομα ἐπιστάτης τῶν ἡθῶν (prae-fectus morum)· ὡς τοιοῦτος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταρτίξῃ τὴν Σύγκλητον κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἠλάττωσε λοιπὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν ἐξ 900 εἰς 600, ἀποβαλὼν ἐξ αὐτῆς τοὺς δηθὲν ἀναξίους, πράγματι ὁμῶς ἐχθροὺς του· οὕτω δὲ κατέστησε τὴν Σύγκλητον πειθῆριον ὄργανόν του. Ἐν ἔτει 13 ἐγένετο μέγιστος ἀρχιερεὺς (maximus pontifex), τ. ἔ. ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας

Οὕτω λοιπὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ Ὀκταβιανὸς συνεκέντρωσεν εἰς χεῖράς του πᾶσαν στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ ἱερατικὴν ἐξουσίαν, καίτοι προσεπάθητε νὰ διατηρήσῃ πάντα τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας. Πανοῦργος ὁμῶς ὢν καὶ πονηρὸς, ἐφαίνεται ὅτι δὲν ἐπεζῆτει, ὡς εἴπομεν, τὰ διάφορα ἀξιώματα, ἀλλὰ τοῦναντίον ὅτι ἀπεδέχτο ταῦτα μετὰ τινος στενοχωρίας καὶ οἶονεὶ πιεζόμενος· ὑποκρινόμενος δὲ ἐδῆλωσε πολλάκις εἰς τὴν Σύγκλητον ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ καθεύδῃ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀπετοράπη ὑπὸ τῆς Συγκλήτου. Ἀλλ' ἐξ ὧν τῶν τίτλων, οἵτινες ἀπενεμήθησαν εἰς αὐτόν, μετ' εὐχαριστήσεως πολλῆς ἀπεδέχθη τὸν τοῦ Αὐγούστου (Augustus=θεῖος, Σεβαστός), τίτλον, ὅστις μόνον εἰς τοὺς θεοὺς ἐδίδετο. Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο εἶνε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ

Διὰ τῆς ὑποκρισίας λοιπὸν καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος κατώρθωσεν ὁ Ὀκταβιανὸς νὰ ἀσκήτῃ τὴν ἐξουσίαν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης. Οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς δημοκρατίας, ὡς προείπομεν, δὲν κατηργήθησαν· ὁ λαὸς συνήρχετο εἰς τὴν φυλετικὴν καὶ τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν. Πάντα ταῦτα ὁμῶς ὑπῆρχον κατὰ τύπους μόνον καὶ μόνη ἡ θέλησις τοῦ Αὐγούστου διηύθυνε τὰ πάντα.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡλία καὶ φιλάνθρωπος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σκληρότητα, ἣν οὗτος ὡς τριάρχος ἐπέδειξεν. Ἀνέπτυξεν ὁ Αὐγουστος ἑκτακτον δραστηριότητα καὶ σύνεσιν καὶ προήγαγε τὸ κράτος εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Ἐξέδωκε πλεί-

στους νόμους, δι' ὧν ἐπεδίωξε τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς πολυτελείας, δὸς πρῶτος αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς λιτότητος. Ἐπροσάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἔχων πρὸς τοῦτο βοηθοὺς καὶ συμπράκτορας τὸν φιλομουσώτατον πρωθυπουργόν του Μαικήραν καὶ τὸν ἐνδοξον νικητὴν τῆς ἐν Ἀκτίφ ναυμαχίας Ἀγοίππαν· δι' ὃ καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου ὠνομάσθη «χρυσοὺς αἰὼν τῆς ῥωμαϊκῆς φιλολογίας καὶ τέχνης».

Ἡ εὐεργετικὴ διοίκησις τοῦ Αὐγούστου δὲν περιορίσθη εἰς μόνην τὴν Ῥώμην, ἀλλ' ἐξετάθη καὶ ἐφ' ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους. Γνωρίζομεν ὅτι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἶχον ἀποβῆ θύματα φοβερῶν καταχρήσεων, ἃς διέπραττον οἱ κατ' ἔτος πεμπόμενοι ἑπαρχοί. Τὸ κακὸν τοῦτο κατέπαυσεν ὁ Αὐγουστος διόρίζων ἐπάρχους ἐμμίθους, ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ὁποίων ἡγρούνηται ὁ ἴδιος καὶ τιμῶρει πᾶσαν παρεκτροπὴν αὐτῶν.

Ὁ Αὐγουστος, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους, ἅτινα ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν, ἵδρυσεν μόνιμα στρατόπεδα (castra stativa) εἰς διάφορα μέρη καὶ μάλιστα παρὰ τὸν Ῥήνον, τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Εὐφράτην. Ἐν τῇ Ῥώμῃ συνέστησε δύο νέα ἀξιώματα, τὸ τοῦ πολιάρχου (praefectus urbi) καὶ τὸ τῶν δύο ὑπάρχων τῶν πραιτωριανῶν (praefecti praetorio). Καὶ ὁ μὲν πολί-αρχος εἶχε τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, οἱ δὲ ὑπαρχοί τῶν πραιτωριανῶν προΐσταντο τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἀποτελουμένης ἐκ 10 κοόρτεων (cohortes praetorianae).

Κράτος τοσοῦτον ἀχανές, ὡς τὸ Ῥωμαϊκόν, καὶ περιστοιχιζόμενον πανταχόθεν ὑπὸ βαρβάρων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ διάρκειν εὐρή-νην. Ἐνεκα τούτου ὁ Αὐγουστος, καίτοι εἶχε κλείσῃ τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ αὐτοπροσώπως, ἡναγκάσθη καὶ πάλιν ν' ἀνοίξῃ αὐτὸν καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ νέους πολέμους, ὅχι ὅμως πλέον πρὸς νέας κατακτήσεις, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐκ τῶν νέων τούτων πολέμων τοῦ Αὐγούστου οἱ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς· καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ προγονὸς αὐτοῦ Δρούσος καὶ ἔπειτα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δρούσου Τιβέριος νὰ ὑποτάξωσι τὴν δυτικὴν Γερμανίαν καὶ νὰ μεταβάλωσι τὴν μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἀλβίου χώραν εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν· ἀλλ' ὁ ἀγέρωχος καὶ δεσποτι-

κὸς τρόπος τοῦ Ῥωμαίου ἐπάρχου Οὐάρου διήγειρεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Γερμανῶν, ὥστε οὗτοι ἐπανεστάτησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τολμηροῦ ἡγεμόνος τῶν Χερούσκων Ἑρμάννου καὶ ἐνεδρευσάντες κατέστρεψαν τοεῖς ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας ἐν τινι δάσει, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Οὐάρου. Ὁ Αὐγουστος μαθὼν τὴν πανωλεθρίαν τοῦ στρατοῦ του ἀνέκραξε περίλυπος «Οὐάρε, Οὐάρε, ἀπόδος μοι τὰς λεγεῶνας». Ἐκτοτε ἡ μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἀλβίου Γερμανία ἔμεινεν ἐλευθέρα.

Οἰκία καὶ συμφοραὶ καὶ θάνατος τοῦ Αὐγούστου.— Πόλὺν περισσότερον τοῦ ἀνωτέρω δυστυχήματος ἐπίκραναν τὸν Αὐγουστον αἱ οἰκιακαὶ συμφοραί, τὰς ὁποίας προσεκάλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἀσωτεῖαι καὶ αἱ ἀκολασίαι τῆς μόνης θυγατρὸς του Ἰουλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ μοχθηρία καὶ αἱ ῥαδιουργίαι τῆς τρίτης αὐτοῦ συζύγου Λιβίας, ἥτις πάντα λίθον ἐκίνησεν, ἵνα περιποιήσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν της Τιβέριον. Ὁ Αὐγουστος ἐγνώριζε τὴν κακὴν ψυχὴν τοῦ Τιβερίου· ἐπεὶ δὲ ὁμως ἀπέθανον πάντες ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους εἶχε προορίσῃ ὡς διαδόχους του, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἕτερος πλησιέστερος συγγενῆς, ἠναγκάσθη νὰ υἱοθετήσῃ τὸν Τιβέριον καὶ νὰ προσλάβῃ αὐτὸν ὡς συνάρχοντα κατὰ τὸ ἔτος 13 μ. Χ. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 14 μ. Χ. ὁ Αὐγουστος περιοδεύων ἠσθένησε καὶ ἀπέθανεν ἐν Νώλῃ τῆς Καμπανίας ἐν ἡλικίᾳ 76 ἐτῶν. Τὸ σῶμα αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην καὶ ἐνεταφιάσθη ἐν τῷ τάφῳ, ὃν εἶχεν ἐγείρῃ ὁ ἴδιος ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξε τὰ μάλιστα ἀξιοσημείωτος, διότι κατ' αὐτὴν ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

§ 80 Τέσσαρες αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου. (14-68 μ. Χ.) α) Τιβέριος (14-37 μ. Χ.)

Τὸν Αὐγουστον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ προγονὸς αὐτοῦ Τιβέριος ἐν ἡλικίᾳ 56 ἐτῶν. Ὁ Τιβέριος ἦτο ἐκ φύσεως κακός, φθονερός, ὑποκριτής καὶ ὠμός, ὑπῆρξε δὲ ὁ πρόδρομος τῶν πολυαριθμῶν ἐκείνων τεράτων, τὰ ὁποῖα ἐκάθησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης καὶ τὰ ὁποῖα ἡ ἱστορία ὀνομάζει «ἐστεμμένους κακούργους», (Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ)

Ὁ Τιβέριος κατ' αἴτησιν τῆς μητρὸς του Λιβίας υἰοθέτησεν ἐξ ἀρχῆς τὸν ἀνεψιὸν του Γερμανικόν, υἱὸν τοῦ Δρούσου, καὶ ἐπεφόρτισεν αὐτὸν νὰ ὀδηγήσῃ τὰς λεγεῶνας πέραν τοῦ Ῥήνου. Ὁ Γερμανικὸς προχωρήσας μέχρι τοῦ Τευτοβουργείου (Teutberg) δάσους, ὅπου κατεκόπησαν αἱ τρεῖς λεγεῶνες τοῦ Οὐάρου, κατέτρώπωσε τὸν ἡγεμόνα τῶν Χερούσκων Ἑρμᾶνον, διενεῖτο δὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἐν Γερμανίᾳ ἰδρυθεῖσαν ὠμαϊκὴν κυριαρχίαν. Στρατὸς καὶ λαὸς περιέβαλε δι' ἀληθοῦς λατρείας τὸν Γερμανικὸν διὰ τὰς λαμπρὰς αὐτοῦ νίκας. Ἀλλὰ τὸν Τιβέριον ἐβασάνιζε τὸ ἀκοίμητον πάθος τῆς δυσπιστίας του. Δι' ὃ καὶ ἀνεκάλεσεν οὗτος ἐξ αἴφνης τὸν Γερμανικὸν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ δῆθεν τὴν διασαλευθεῖσαν ἐκεῖ τάξιν. Μόλις ὅμως ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ διοικητὴς τῆς Συρίας Πείσων, κατὰ μυστικὴν παραγγελίαν τοῦ Τιβερίου, ἐδηλητηρίασε τὸν ἡρωϊκὸν ἐκείνον νέον.

Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Γερμανικὸς, ὁ ἔλεεινὸς οὗτος αὐτοκράτωρ ἐκ φόβου ὑπεκρίνετο τὸν προῶν καὶ εὐπροσέγγιστον καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης πανταχοῦ τοῦ κράτους. Ἀφ' οὗ ὅμως ἀπηλλάγη τοῦ Γερμανικοῦ, ἀπέβαλε τὸ προσωπεῖον καὶ ἀπεκάλυψε τὴν ἀγρίαν αὐτοῦ φύσιν. Ἐκτοτε ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ τυραννικῶτα. Καθ' ἑκάστην ἐξετελοῦντο θανατώσεις οἰκείων, συγγενῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν· συμβοηθὸν δὲ εἰς τὰς κακούργους ταύτας πράξεις του εἶχε τὸν ἀρχηγὸν τῶν προαιτωριανῶν Σηϊανόν, ὃν εἶχε περιβάλῃ διὰ μεγάλης εὐνοίας καὶ ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης. Πρῶτος ὁ Τιβέριος ἔχαρακτήρισεν ὡς ἔγκλημα καθοσιώσεως (crimen majestatis) πᾶν κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ ἡγεμόνος προσβολὴν καὶ ἐτιμῶρει αὐτὴν διὰ θανάτου. Τόσον δὲ φιλύποπιος ἦτο, ὥστε παρεξήγει καὶ ἐτιμῶρει καὶ τὴν ἔνδειξιν τῆς χαρᾶς ἢ τῆς λύπης. Ὁ φαῦλος Σηϊανὸς ὠφελοῦμενος ἐκ τῆς φυσικῆς δυσπιστίας τοῦ Τιβερίου ἔπεισεν αὐτὸν ὑπὸ τὸ πρόσχημα δῆθεν ἀσφαλείας νὰ καταλίπῃ τὴν Ῥώμην καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Νεαπόλεως τερπνοτάτην νῆσον Καπρῆαν. Ἐκεῖ ὁ Τιβέριος διῆγεν ἐπὶ 9 ὅλα ἔτη ἔκδοτος εἰς παντοειδεῖς ἀκολασίας, ἐν ᾧ ὁ Σηϊανὸς ἐν Ῥώμῃ ἐκυβέρινα μετὰ πρωτοφανοῦς σκληρότητος καὶ αὐθαιρεσίας. Πλείστας οἰκογενείας εὐγενῶν ἐξωλόθρευσε, τὰς δὲ περιουσίας αὐτῶν ἐσφετερίσθη. Ἡ θρασυτής τοῦ Σηϊανοῦ ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἐτόλμησεν οὗτος νὰ δηλητηριάσῃ καὶ αὐτὸν τὸν

νίδον τοῦ αὐτοκράτορος Δροῦσον καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν δῆμιον τὴν χήραν καὶ τὰ δύο τέκνα τοῦ Γερμανικοῦ. Τότε ὁ Τιβέριος ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἶδε τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἐκ τοῦ εὐνοουμένου του. Ἐπῆυσε λοιπὸν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος, τὸ ὁποῖον κατεῖχε, καὶ διέταξε τὴν Σύγκλητον νὰ τὸν φρονέσῃ μετὰ πάντων τῶν οἰκείων καὶ ὁπαδῶν του. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σηϊανοῦ ὁ Τιβέριος γενόμενος ἐπὶ μᾶλλον ὑποποτος καὶ ὠμότερος δὲν ἔπανε διατάσσων σφαγὰς καὶ δημεύσεις ἐπὶ ἐλαχίστ ὑπονοίᾳ, πολλάκις δὲ καὶ ἐπὶ ἀπλῇ χρηματολογίᾳ. Τέλος δὲ ὁ ἀπάνθρωπος οὗτος αὐτοκράτωρ ἀπέθανεν ἐν τῷ παρὰ τὸ Μισσηνὸν τῆς Καμπανίας ἀγροκηπίῳ του τῷ 37 μ. Χ. ἐν ἡλικίᾳ 78 ἐτῶν, στραγγαλισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριανῶν Μάκρωνος κατὰ διαταγὴν τοῦ Καλιγόλα, ὅστις μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχεν ἀνακηρυχθῆ διάδοχος αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τιβερίου ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

β'). Γάϊος Καλιγόλας (37—41 μ. Χ.).

Ὁ Γάϊος Καλιγόλας ἦτο υἱὸς τοῦ ἐνδόξου Γερμανικοῦ, ἐπωνομάσθη δὲ ἀστείως ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν Καλιγόλας, διότι παῖς ἔτι διατρέφων ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ πατρὸς του ἐφόρει στρατιωτικὰ ὑποδήματα (caliga). ὄθεν Caligula=ὑποδηματάκος.

Ἡ Ῥώμη ἐχαιρέτισε δι' ἐπευφημιῶν τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Καλιγόλα εἰς τὸν θρόνον, ἐλπίζουσα ὅτι ἤθελεν ἀπαλλαγῇ τῶν ἐπὶ τοῦ Τιβερίου δεινῶν. Καὶ ἀληθῶς κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας ἡ κυβέρνησις τοῦ Καλιγόλα ὑπῆρξε λαμπρά. Ἠλευθέρωσεν οὗτος τοὺς φυλακισμένους, ἀνεκάλεσε τοὺς ἐξορίστους καὶ διέταξε νὰ παύσῃ πᾶσα καταδίωξις διὰ τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως. Ἐπεξήτησε δὲ δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς Συγκλήτου· διὰ τοῦτο καὶ ὅτε μετ' ὀλίγον ἡσθένησεν ὁ Καλιγόλας, ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς ἀνέπεμψε δημοσίᾳ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἀναρρώσεως τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Θεὸς ἐφάνη δυστυχῶς ὅτι ἤκουσε τὰς δεήσεις τοῦ λαοῦ καὶ ὁ Καλιγόλας ἔζησε, διὰ νὰ καταστῇ μετὰ ταῦτα ἡ φρίκη καὶ ὁ τρόμος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὁ Καλιγόλας μετὰ τὴν ἀνάρρωσίν του κατέστη παντελῶς ἀγνώριστος εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις. Δὲν ἦτο πλέον αὐτοκράτωρ,

ἀλλ' εἰς παράφρων. Ἡ σκληρότης αὐτοῦ, ἡ πλεονεξία, ἡ σπατάλη καὶ ἡ ματαιότης ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Καθ' ἑκάστην διέτασεν ἀποκεφαλίσεις καὶ σφιδάνετο μερίστην τέρεφιν παριστάμενος ὁ ἴδιος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Εἰς τὰς θηριομαχίας, ἂν ὑπῆρχεν ἔλλειψις κακῶν, συνλαμβάνοντο κατὰ διαταγὴν τοῦ θεατὰ καὶ ἐρρίπτοντο πρὸ τῶν θηρίων. Τὰ ἐν τοῖς θηριοτροφείοις θηρία ἔτρεφε δι' ἀνθρωπίνης σαρκός. Μετέβαινεν ὁ ἴδιος εἰς τὰς φυλακὰς διέτασσε παρέλασιν τῶν φυλακισμένων καὶ ἀπεχώριζεν ἀδιακρίτως τινὰς ἐξ αὐτῶν ὡς βορὰν τῶν θηρίων. Ἐν γένει διέπραξε μυρία ὅσα φορικώδη κακογρήματα ὁ αἰμοβόρος οὗτος αὐτοκράτωρ. Πολλάκις δὲ ἔλεγε τὸ ἀνθρωπόμορφον τοῦτο λέγων ὅτι ἔστενοχωρεῖτο, διότι ὁ ὅμοιος δὲν εἶχε μίαν μόνην κεφαλὴν, ἀλλὰ τὰ τὴν κόψη διὰ μιᾶς.

Καὶ ἡ πλεονεξία τοῦ δὲν εἶχεν ὅρια. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς κυβερνήσεώς του ἐδαπάνησεν εἰς πολυειδεῖς θεατρικὰς παραστάσεις, εἰς θηριομαχίας καὶ μονομαχίας καὶ εἰς ἀσκότους οἰκοδομὰς περὶ τὰ 300 ἑκατομ. δραχμῶν, τὰς οποίας εἶχε καταλήπῃ ἐν τῷ ταμίῳ ὁ Τιβερίος. Ἐτόλμησε γὰρ μεταβάλλῃ εἰς χορήματα καὶ ἐκεῖνα ἀκόμη τὰ πράγματα, πρὸς τὰ ὅποια τὸ νῦν καθεῖλον ἔπρεπε γὰρ τῷ ἐμπνεύσει σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν. Ἐ. ἔ. πώλησεν ἐν δημοσίῳ πλειστηριασμῷ τὰ ἐπιτὰ τῶν ἀνακτόρων καὶ πάντα τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐφόρουν ἢ ἰδιαζόντες ἡγάπων οἱ πρόγονοί του.

Ὁ τρεῖλλος οὗτος αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε καὶ δύο ἐκστρατείας, τὴν μίαν κατὰ τῶν Γερμανῶν καὶ τὴν ἄλλην κατὰ τῶν Βορειανῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ, διέταξε γὰρ κρύψωσι πέραν τοῦ Ῥήνου τινὰς στρατιώτας ἐκ τῶν τῆς γερμανικῆς σωματοφυλακῆς καὶ καὶ ἐκεῖνα ἐφορμήσας ἡχμαλώτισεν αὐτοὺς! Ἐν τῇ δευτέρᾳ φέρων εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ὠκεανοῦ, διέταξε γὰρ σημάνωσιν ἐφοδὸν καὶ ἐκεῖνα διέταξε τοὺς ἐκπλήκτους στρατιώτας του γὰρ συλλέξωσι τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας κογχύλια!

Ἀλλὰ μήπως ἡ μωρία τοῦ δὲν ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν ἐμύνησιν αὐτοῦ; Ἐπιθυμῶν γὰρ ἀπολαύει θεῶν τιμῶν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεφανίζετο πολλάκις ἐνώπιον αὐτῶν ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἄλλοτε μὲν ὡς Ζεὺς μετὰ κεραυνῶν, ἄλλοτε ὡς Ποσειδῶν μετὰ τῆς τριαινῆς, ἄλλοτε ὡς Ἀπόλλων μετὰ τῆς λύρας καὶ ἄλλοτε ὡς Ἡρακλῆς μετὰ ῥοπάλου καὶ λεοντῆς. Τέσσαρα ἔτη ὁ ὁρμαϊκὸς λαὸς ὑπέμεινε τὸν ἀποτρόπαιον αὐτὸ τέρας. Τέλος ὁμῶς εἰς χιλιάρχος τῶν παραιτωριανῶν, ὁ Χαιρέας,

ἔσφαξεν αὐτὸν ἐν τῷ λουτρῷ (41) καὶ ἀπήλλαξεν οὕτω τὴν Ῥώμην τοῦ ἐστεμμένου ἐκείνου κακούργου.

γ'). Κλαύδιος (41—54 μ.Χ.).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλιγόλα ἡ Σύγκλητος ἐθεώρησεν εὐθετον τὴν περίστασιν ὡς ἀνδροσύη καὶ πάλιν τὴν δημοκρατίαν, ἀλλ' οἱ πραιτωριανοί, οἵτινες ἐπ' ὁδῶν λόγῳ ἐνόουν ὡς ἀπολέσωσι τὴν μεγίστην αὐτῶν δύναμιν, ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γερμανικοῦ καὶ θεῖον τοῦ Καλιγόλα, τὸν πεντηκονταετῆ Κλαύδιον, ἐθρόντες αὐτὸν κεκρυμμένον ἐκ φόβου ἐν τινὶ γωνίᾳ τῶν ἀνακτόρων. Ὁ Κλαύδιος ὠδηγήθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν εἰς τὸ στρατόπεδόν των. Πρὶν συνελθὼν ἐκ τοῦ φόβου ὠμίλησε πρὸς τοὺς πραιτωριανούς καὶ ἐπαχέθη εἰς αὐτοὺς χρήματα ἀντὶ τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν προσήγαγον εἰς αὐτόν. Οὕτω λοιπὸν ὁ Κλαύδιος πρῶτος ὥρισεν τὸ τίμημα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, τὸν νεωτερισμὸν δὲ τοῦτον οἱ πραιτωριανοὶ μετὰ ταῦτα ἀνήγαγον εἰς νόμον.

Ὁ Κλαύδιος ἦτο ἀσθενικὸς τὸν τε νοῦν τὸ τε σῶμα. Παιδίον ὢν παρηγωνίζετο πάντοτε ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ ἐχρησίμευεν ὥς ἀντικείμενον γλευσμοῦ μεταξὺ τῶν αὐλικῶν. Εἶχεν ὁμως ἀγαθὰς διαθέσεις. Αἱ ἀπαρχαὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ὑπῆρξαν καλαί. Ἀπένειμεν οὗτος ἀμνησίαν εἰς τὰ τετελεσμένα ἐγκλήματα, ἐξαιρέσας μόνον τοὺς φρονεῖς τοῦ Καλιγόλα. Ἀπηγόρευσε νὰ τῷ ἀπονέμωσι θείας τιμᾶς. Ἐφέρετο φιλοφρόνως πρὸς τοὺς ὑπάτους καὶ πρὸς τὴν Σύγκλητον, τὴν ὁποίαν συνεβουλεύετο πάντοτε, ὅσας ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρήσῃ σπουδαῖόν τι. Δυστυχῶς ὁμως ὀλίγον χρόνον διήρκεσεν ἡ καλὴ κυβερνήσις αὐτοῦ. Ἀσθενὴς ὢν καὶ ἀνεξίκακος μέχρι βλαπῆς, ἀφένθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν εἰς τρόπον ὥστε ἡγετο καὶ ἐφέρετο ὑπ' αὐτῶν. Ἀπασα ἡ κυβέρνησις τοῦ κράτους περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν δύο εὐνοουμένων τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν διεφθαρμένων Πάλλαντος καὶ Ναρκίσσου, ἀπελευθέρων. Οἱ δύο οὗτοι διέπραξαν μυριάς ἀτιμίας καὶ ἐγκλήματα. Κατεχρῶντο ἀσυνειδήτως τῆς εὐνοίας τοῦ Κλαυδίου καὶ μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε ἐξέδιδον ἄνευ προηγουμένης ἀδείας αὐτοῦ θανατικὰς ἀποφάσεις κατὰ πάντων, ὅσων ἤθελον ὡς ἀρπάσασθαι τὰς περιουσίας, καὶ κατ' ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δι' οἰονδήποτε λόγον ἐμίσην. Ἐπὶ

λουν κατ' ἀρέσκειαν τὰς ὑψηλὰς θέσεις ἀντὶ ἀδροσιότητος ἀμοιβῆς.

Ἀλλὰ μήπως ἐξηγυτέλιζον τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον αὐτοκράτορα μόνον οἱ δύο οὗτοι εὐνοοῦμενοί του; Τὸ μεγαλείτερον στίγμα δι' αὐτὸν ἦτο ἡ διαβόητος συζυγία του Μεσσαλίνα, ἥς τὸ ὄνομα παρέμεινεν ὡς συνώνυμον τῆς ἀναιδεστερίας ἀκολασίας. Ἡ Μεσσαλίνα ὑπῆρξεν αὐτὸ τοῦτο, ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἀκολασίας. Πάντα νόμον ἡθικῆς κατεπάτησεν αὕτη. Καὶ προσεπάθει μὲν νὰ ἀποκρύπτῃ ἀπὸ τοῦ Κλαυδίου τὰς ἀνηκούστους ἀκολασίας της· ὅτε ὁμως οὗτος ἔλαβε γινῶσιν τῆς αἰσχροτάτης διαγωγῆς αὐτῆς, διέταξε καὶ τὴν ἐφόνευσαν.

Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς δευτέρας συζύγου του, τῆς Ἀγριππίνης, θυγατρὸς τοῦ Γερμανικοῦ καὶ ἀδελφῆς τοῦ Καλιγόλα. Ἡ Ἀγριππίνη ἦτο εἰς ἄκρον φίλαρχος καὶ δοξομανῆς. Ἐχουσα υἱὸν ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς γάμου τὸν Νέρωνα, προσεπάθησε διὰ παντὸς μέσον καὶ ἔπεισε τὸν Κλαύδιον νὰ συζεύξῃ αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρὸς του Ὁκταβίας καὶ νὰ ὀρίσῃ αὐτὸν ὡς κληρονόμον τοῦ θρόνου, πασαγκωνίζων τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱόν, τὸν Βρεττανικόν. Ἐν τούτοις ὁ Βρεττανικὸς ἠδῆξάνετο. Ἡ Ἀγριππίνα βλέπουσα ὅτι ἡ πατρικὴ στοργὴ τοῦ Κλαυδίου πρὸς τὸν Βρεττανικὸν ἐξηγείρετο καὶ φοβουμένη μήπως ἅπασαι αἱ φροντίδες αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ Νέρωνος ἀποβῶσι μάταιαι, προέβη εἰς τὴν δηλητηρίασιν τοῦ Κλαυδίου, παρασκευάσασα εἰς αὐτὸν προσφιλέσι τι ἔδσμα διάτνος φαρμακευρίας. Ὁ Βρεττανικὸς ἀπεμακρύνθη καὶ ὁ Νέρων ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεσχέθη οὗτος τὴν αὐτὴν ἀμοιβήν, ἣν καὶ ὁ Κλαύδιος. Ἡ Σύγκλητος καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἐλησμονήσαν τὸν Βρεττανικὸν καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Νέρωνος ἐπεκυρώθη.

δ) Νέρων (54—68μ.Χ.).

Ὁ Νέρων ἦτο υἱὸς τοῦ Δομιτίου, ἀνδρὸς ἔχοντος κακούργους ὁρμάς, καὶ τῆς Ἀγριππίνης. Ὅτε οἱ οἰκεῖοι συνέχαιρον τὸν Δομίτιον διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Νέρωνος, οὗτος εἶπε τοὺς ἐξῆς χαρακτηριστικούς λόγους: «ἐκ τῆς Ἀγριππίνης καὶ ἐμοῦ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γεννηθῇ εἰ μὴ ἓν τέρας, μία μάστιξ τῆς ἀνθρωπότητος». Οἱ λόγοι τοῦ Δομιτίου ἐπληθήθυσαν κατὰ γράμμα.

Ὁ Νέρων ἐπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ διασήμου φιλοσόφου Σενέκα, δεκαεπταετῆς δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατὰ τὰ πέντε πρῶτα ἔτη τῆς

βασιλείας του ὑπὸ τὰς διηγεκεῖς συμβουλὰς τοῦ σοφοῦ διδασκάλου του ἐκυβέρνα μετὰ μεγάλης ἡπιότητος. «Εἶθε νὰ μὴ ἐγνώριζον νὰ γράφω» εἶπεν ἡμέραν τινά, ὅτε τῷ ἔφερον νὰ ὑπογράψῃ καταδικαστικὴν τινὰ ἀπόφασιν ἐπιβάλλουσαν θάνατον. Ἄλλοτε πάλιν ἡ Σύγκλητος ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ εἰς αὐτὸν εὐχαριστήρια, ἀλλ' ὁ Νέρων ἐκώλυσεν αὐτὴν λέγων· «περιμείνατε νὰ φανῶ πρῶτον ἄξιος αὐτῶν». Καὶ ὁμως τίς θὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ ἡπιος καὶ φιλόανθρωπος αὐτὸς αὐτοκράτωρ ἀπέβη μετ' ὀλίγον ὁ αἰμοβορώτατος καὶ θηριωδέστατος πάντων τῶν τυράνων τῆς ὑφηλίου, ἀληθῆς μάστιξ τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ πατρὸς του ; Ὁ Νέρων εἶνε ὁ μέγιστος τῶν «ἐστεμμένων κακούργων», διαπράξας τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα κακουργήματα, πρὸ τῶν ὁποίων ὑποχωροῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ αἰμοβορότεροι τῶν κοινῶν ἐγκλημάτων. Ἐμαίνεται οὗτος ὅχι μόνον κατὰ ξένων, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῶν συγγενῶν του. Ἡ πρώτη ὁμως ὠδήσασα τὸν Νέρωνα εἰς τὸ ἐγκλημα ἦτο αὐτὴ ἡ μήτηρ του Ἀγριππίνη, ἐξ ἧς ὁ Νέρων ἠντλησεν ἀφθόνως τὸ δηλητηριῶδες σπέρμα τοῦ ἐκφυλισμοῦ.

Ἡ φίλαρχος καὶ δεσποτικὴ αὕτη γυνὴ ἤθελε νὰ ἐξασκῇ ἐπὶ τοῦ νιοῦ της τὴν αὐτὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου ἐπιρροήν, ἢ μᾶλλον ἤθελε νὰ ἄρχῃ αὐτὴ ἀντὶ τοῦ νιοῦ της· μὴ κατορθώσασα ὁμως τοῦτο, ἠπέλησε τὸν Νέρωνα ὅτι θὰ ὀδηγήσῃ τὸν Βρετανικὸν εἰς τοὺς προαιωριανούς καὶ θ' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον, ὅστις καὶ τῷ ἀνῆκεν. Ὁ Νέρων προέλαβεν αὐτὴν καὶ ἐδηλητηρίασε τὸν Βρετανικὸν ἐν συμποσίῳ.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Βρετανικοῦ προοιμίασεν ὁ Νέρων τὰ ἀνήκουστα κακουργήματά του. Οὐδὲν πλέον ἠδύνατο νὰ ἀναχαιτίσῃ αὐτόν. Περιεστοιχίσθη ὑπὸ φανλοβίων καὶ χυδαίων προσώπων καὶ μετ' αὐτῶν ἐκυλλετο διηγεκῶς εἰς παντοειδῆς ἀκολασίας. Ἐξήρχετο τὴν νύκτα, περιήρχετο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως μετημφιεσμένος ὡς δοῦλος, εἰσῆρχετο εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ ἔπιπτε τοὺς ἐν αὐτοῖς εὗρισκομένους, παρ' ὧν ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς ὅχι ὀλίγα κτυπήματα. Τὴν ἡμέραν διήρχετο εἰς τὸ θέατρον· ἔδιδε τὸ σύνθημα εἰς τὰς ἐπευφημίας ἢ τὰς ἀποδοκίμασίας. Προεκάλει τὸν θόρυβον. Ἠρέσκετο νὰ βλέπῃ τὸν λαὸν νὰ συντρίβῃ τὰ θρανία, νὰ συνάπτῃ μάχας, εἰς ἃς ἀνεμυγνύετο καὶ αὐτός, ἐκτοξεύων ἐκ τῆς θέσεώς του βέλη, ἀδιαφορῶν τίνα θὰ πλήξῃ.

Ἄλλ' οὐδὲ ἡ Ἀγριππίνη εὗρε χάριν παρὰ τῷ νιῷ της. Ἐπειδὴ

αὕτη ἠνώχλει ἀδιακόπως τὸν Νέρωνα διὰ τῶν συμβουλῶν της ἢ διὰ τῶν ἐπιπλήξεων, συχνάκις δὲ ἀνεμίμνησκεν ὅτι εἰς αὐτὴν ὄφειλε τὸν θρόνον του, καὶ τὸν ἀπεκάλει ἀχάριστον, καὶ ἐπειδὴ προσέει ἀνθίστατο αὕτη καὶ εἰς τὸν μετὰ τῆς ἀκολάστου ἐρωμένης του Ποππαίας Σαβίνης γάμον του, ὁ Νέρων δὲν ἐδίστασε ν' ἀποστείλῃ εἰς τὸν Ἄδην καὶ τὴν μητέρα του. Μετὰ ταῦτα ἐφόνευσε καὶ τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν, καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἐταίραν Ποππαίαν Σαβίναν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη μετ' ὀλίγον ὑπέστη τὴν τύχην τῆς Ὀκταβίας.

Οἱ φόνοι οὗτοι καὶ μάλιστα ὁ τῆς μητρός του ἐνεποίησαν φοβὴν εἰς πάντας. Εἶπε ἀληθὲς ὅτι ὁ Νέρων ἐπεχείρησε νὰ δικαιολογήσῃ τὸν θάνατον τῆς μητρός του, ἰσχυρισθεὶς ὅτι αὕτη ἀνεκαλύφθη ἀρχηγὸς συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς του· ἡ ἐντύπωσις ὅμως παρὰ τῷ λαῷ παρέρμευεν ἢ αὐτῇ. Ἡμέραν τινὰ μάλιστα εὐρέθη ἔντινι ὁδῷ νεκρὸν παιδίον, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε τεμάχιον χάριτος μὲ τὰς ἐξῆς λέξεις «δὲν σὲ ἀνατρέφω, διότι φοβοῦμαι μήπως φονεύσῃς τὴν μητέρα σου». Τοῦτο κατέπληξε τὸν Νέρωνα, ὅστις ἐζήτηε παντοιοτρόπως ν' ἀποφεύγῃ τὸ πλῆθος· ἀλλ' οἱ ἔλεγχοι τῆς συνειδήσεως ἤρχισαν νὰ ταράττωσιν αὐτόν. Ἐκτοτε χρονολογοῦνται αἱ ἐξευτελιστικώτεραι παρεκτροπαὶ αὐτοῦ. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔβλεπον αὐτὸν ὁδηγοῦντα ἄρματα εἰς τὴν κοινίστραν καὶ ἀναβαίνοντα ἐπὶ τῆς σκηνῆς διὰ νὰ ψάλλῃ ἢ διὰ νὰ κρούσῃ τὴν λύραν. Ὁ αὐτοκρατορ ὑπεβιβάζετο εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἡθοιοιοῦ.

Ἐν σιγμαιῖς παραφροσύνης ὁ Νέρων, θέλων νὰ λάβῃ ἰδέαν τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας, δὲν ἐδίστασε νὰ διατάξῃ τὴν πυρπόλησιν τῆς Ῥώμης. Ἐν ᾧ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι μετ' ἀπελπισμοῦ ἔβλεπον τὰς οἰκίας των καιομένας, ὁ ἀπαίσιος τύραννος ἐθεᾶτο ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Μαικήνα τὴν φοβεράν καταστροφὴν ἐνδεδυμένος ὡς ἡθοιοιὸς καὶ ψάλλων πρὸς λύραν τὸν ἐμπρησμόν τῆς Τροίας. Βλέπων δὲ μετὰ ταῦτα τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ κορυφουμένην, ἀπέδωκε τὴν πυρπόλησιν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ διέταξε τρομερὸν κατ' αὐτῶν διωγμόν. Τὰ βασανιστήρια ἦσαν ἀπάνθρωπα. Περιέβαλλον τοὺς δυστυχεῖς χριστιανούς μὲ δορὰς ζώων καὶ παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τοὺς κύνας διὰ νὰ τοὺς κατασπαράξωσιν ἢ ἐθανάτωνον αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἢ ἤλειπον τὰ σώματα αὐτῶν διὰ ῥητίνης καὶ τοὺς ἔκαιον. Διὰ τοιούτων μάλιστα ἐνσάρκων λαμπάδων ἐφώτισε νύκτα τινὰ τοὺς κήπους του ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐορτῆς, ἣν ἔδιδεν εἰς τὸν λαόν. Εἶπε ἀληθὲς ὅτι ἡ πυρπο-

νηθεῖσα πόλις ἀνεκαίνισθη καὶ πάλιν ἐπὶ νέου σχεδίου. Ὡραιότεραι οὖν κατεσκευάσθησαν. Ἐγκατέλιπεν ὁ Νέρων τὴν μετρίαν κατοικίαν τοῦ Ἀυγούστου καὶ ᾠκοδόμησε νέον ἀνάκτορον μεγαλοπρεπέστερον, ὃπερ καλεῖτο χρυσοῦς οἶκος (domus aurea) καὶ περιεῖχε λίμνας καὶ ῥοαίαν. Ἵνα ὅμως καλύψῃ τὰς ἀμέτρους δαπάνας τῶν ἀλογίστων οἰκοδομῶν, τῶν πολυτελεστάτων ἐπίπλων, τῶν ἐνδυμάτων του, ἅτινα καθ' ἑκάστην ἀνενέωνε, τῶν συμποσίων κλπ. ἐπολλαπλασίασε τὰς ἐξοχὰς καὶ τὰς δημεύσεις καὶ ἔθεσε τὰ διάφορα ἀξιώματα εἰς πλειστηριασμόν.

Ἡ αἰμοδιψία τοῦ αἰμοβόρου τούτου τυραννίου ἐτρέφετο καθ' ἑκάστην διὰ πολλῶν θυμάτων. Ἐνεκα τούτου ἐξυφάνθη κατ' αὐτοῦ φοβερὰ συνωμοσία, ἣτις ὅμως ἀνεκαλύφθη καὶ πλεῖστοι διακεκριμένοι Ῥωμαῖοι ἔπεσον ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου. Μεταξὺ τῶν θανατωθέντων ἦτο καὶ ὁ Σενέκας, ὅστις ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του νὰ φλεβοτομηθῇ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν του.

Ὁ Νέρων δὲν ἠρκεῖτο νὰ θεωρῇται μέγας καὶ ἰσχυρὸς αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἤθελε νὰ ὀνομάζεται καὶ ἑξοχος καλλιτέχνης. Διὰ τοῦτο δὲν ἠσχύνετο νὰ παρίσταται δημοσίᾳ ὡς κιθαρωδὸς καὶ ὡς αἰοδός, ὡς ὑποκριτὴς καὶ ὡς ἄρματηλάτης. Εἶχε παρ' ἑαυτῷ μισθωτοὺς ἀνθρώπους, ἵνα χειροκροτῶσι κατὰ τοὺς διαφόρους ἀγῶνας αὐτοῦ. Οἱ κοθεν δὲ ἐννοεῖται ὅτι ἀνεκηρύσσετο πάντοτε νικητὴς καὶ ἐστεφανοῦτο. Ἵνα μάλιστα ἐκτιμηθῇ περισσότερον τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ τάλαντον, μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν χώραν τῆς καλλιτεχνίας, καὶ παρέστη κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῆς ἀγῶνας ὡς κιθαρωδός καὶ ὡς ἄρματηλάτης, πανταχοῦ δέ, ὅπου διαγωνίσθη, ἀνεκηρύχθη νικητὴς καὶ ἐστεφανώθη. Διὰ τὰς παρασχεθείσας εἰς αὐτὸν ταύτας τιμὰς, ὁ Νέρων ἀνεκήρυξε τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους κατὰ τοὺς ἐν Κορίνθῳ τελουμένους Ἰσθμικοὺς ἀγῶνας ἀπεγύμνωσεν ὅμως πάντας τοὺς ναοὺς ἀπὸ τῶν διαφόρων καλλιτεχνημάτων, ἵνα κοσμήσῃ δι' αὐτῶν τὰ ἀνάκτορά του, καὶ τὴν χώραν ἐλεηλάτησε καὶ πολλοὺς φόνους διέπραξε διὰ νὰ σφετερισθῇ τὰς περιουσίας τῶν φρονευθέντων.

Ἐν Ἑλλάδι εὐρισκόμενος ὁ Νέρων δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἐλευσίνος, ὁπόθεν ἡ φωνὴ τοῦ κήρυκος ἀπεμάκρυνε τοὺς μητροκτόνους, οὔτε εἰς τὰς Ἀθήνας ἦλθεν, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐκεῖ ἐδικάσθη ὁ μητροκτόνος Ὁρέστης.

Ἐπὶ 14 ἔτη οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέμενον τὴν ἀποτρόπαιον καὶ ἀπάνθρωπον αὐτοῦ κυβέρνησιν. Τὸ μῖσος αὐτῶν πρὸς τὸν ἐστεμμένον αὐτὸν κακοῦργον ἦτο δπερίγραπτον, καὶ ὁμως οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ κινηθῇ κατὰ τούτου. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐσήμανεν ἡ τελευταία ὥρα καὶ τοῦ θηριώδους τούτου τυράννου. Αἱ ἐν Ἰσπανίᾳ λεγεῶνες ἐπαναστατήσασαι ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν αὐτῆς Σουλπίκιον Γάλβαν. Ὅτε οὗτος ἐπῆρχετο κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ αἱ ἐν Ἰταλίᾳ λεγεῶνες καὶ οἱ πραιτωριανοὶ τῆς Ῥώμης, τέλος δὲ καὶ αὐτὴ ἡ Σύγκλητος, ἥτις ἐκήρυξε τὸν Νέρωνα ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος τύραννος ἐγκαταλείφθη ἤδη ὑπὸ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πιστῶν του ἐταίρων. Ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ καταλίπῃ διὰ παντὸς τὴν πόλιν, ἣν εἶχεν ἐμπλήσῃ τοσοῦτων θορήγων καὶ στεναγμῶν. Ἐφυγεν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν ζητῶν πανταχοῦ ἄστυον, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὗρισκε τοσοῦτον. Γνωρίζων δὲ ὅτι ὁ κηρυσσόμενος προδότης τῆς πατρίδος συλλαμβανόμενος προσεδένετο εἰς πάσσαλον καὶ ἐμαστιγοῦτο μέχρι θανάτου, κατέφυγεν εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκίαν ἐνὸς ἀπελευθέρου του. Ἄλλ' οἱ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἀποσταλείτες ἱππεῖς πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ ἀνεκάλυψαν τὰ ἔχρη του. Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς προσεγγίζοντας ὠχρίασεν ἐκ τοῦ φόβου του καὶ μὴ βλέπων ἐλπίδα σωτηρίας ἐνέπηξε τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὸν λαιμόν του φωνάζων «οἶον καλλιτέχνου ἀποστερεῖται ὁ κόσμος!» (68 μ.Χ.). Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος ἐσβέσθη ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου.

§ 81. Τρεῖς αὐτοκράτορες ἀναγορευθέντες ὑπὸ τῶν λεγεόνων.— Σουλπίκιος Γάλβας, Ὁθων, Βιτέλλιος.

α') Σουλπίκιος Γάλβας (Ἰούν. 68—Ἰαν. 69). Οὗτος εἶχεν ὑπερβῆ τὸ 72 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὅτε ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν λεγεόνων αὐτοκράτωρ, δι' ὃ καὶ ἡ ἀναγόρευσις αὐτοῦ δὲν ἀπήντησε σπουδαῖόν τι πρόσκομμα. Μικρὸν ὁμως μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἄφιξίν του διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ μίση. Οἱ αὐλικοὶ ἐμίσησαν αὐτὸν ἕνεκα τῆς αὐστηρότητός του, οἱ δὲ πραιτωριανοὶ ἕνεκα τῆς φιλαργυρίας του, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον συνειδήσῃ αὐτοὺς οἱ προκάτοχοί του. Ὅτε οἱ πραιτωρινοὶ ἀπήντησαν τὴν εἰς αὐτοὺς ὑποσχεθεῖσαν ἐξ ὀνόματός του χρηματικὴν δωρεάν (donativum), ὁ Γάλβας ἀπεκρίθη αὐτοὺς στρα-

τιώτας μου εκλέγω, ἀλλὰ δὲν ἀγοράζω». Ἐνεκα τούτου ὁμως ἐξυφάνθη κατ' αὐτοῦ συνωμοσία, ἐν ἣ ἐπρωτοστάτει ὁ Ὅθων, διοικητὴς τῆς Λυσιτανίας, καὶ μετὰ ἐπτάμηνον ἀρχὴν ἐφονεύθη.

β') **Ὁθων** (Ἰαν.—Ἀπρίλ. 69). Ἡ Ῥώμη ἅπασα ἐταράχθη ἐκ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ὁθωνος εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, διότι οὗτος ἦτο φίλος ἀρχαῖος τοῦ Νέρωνος. Ἐν τούτοις ὁμως ὁ Ὁθων ἐδείχθη ἐπιεικὴς καὶ ἐπιδέξιος εἰς τὴν διοίκησιν. Ἀλλ' αἱ λεγεῶνες τοῦ Ῥήνου δὲν ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα καὶ ἀνηγόρευσαν τοιοῦτον τὸν ἀρχηγὸν των Βιτέλλιον. Ὁ Βιτέλλιος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Ὁθωνος κατετρόπωσεν αὐτὸν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ παρὰ τὴν Κρεμῶνα. Ὁ Ὁθων μετὰ τινας ἡμέρας ἠŷτοκτόνησεν, ὁ δὲ Βιτέλλιος κατέλαβε τὸν θρόνον.

γ) **Βιτέλλιος** (Ἀπρίλ.—Δεκεμβ. 69). Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἦτο σκληρὸς καὶ σπάταλος ἔνεκα τῆς πρωτοφανοῦς ἀδηφαγίας του. Τὰ πάντα ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς στρατιώτας, περὶ δὲ τοῦ κράτους του οὐδὲν ἔμεριμνα. Ἡ κυριωτέρα φροντίς του ἦτο νὰ παραγγέλλῃ νὰ φέρωσιν εἰς αὐτὸν ἐκ πάσης χώρας καὶ τῆς πλέον ἀπομεμακρυσμένης ἐδέσματα ἄγνωστα καὶ ἀλλόκοτα. Ἐνεκα τῆς ἀθλίας αὐτοῦ διοικήσεως ἐξερράγησαν πανταχοῦ στάσεις. Αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς φιλοτιμούμεναι καὶ αὐταὶ νὰ δώσωσι τὸν αὐτοκράτορά των ἀνηγόρευσαν τοιοῦτον τὸν στρατηγὸν Βεσπασιανόν, ὅστις τότε εὕρισκετο ἐν Ἰουδαίᾳ πολεμῶν κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἰουδαίων. Μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Βεσπασιανοῦ εἰς Ῥώμην φοβεραὶ ταραχαὶ συνέβησαν ἐν αὐτῇ. Τὸ Καπιτώλιον ἐπυρπολήθη. Ὁ ἄθλιος Βιτέλλιος συρθείς ἐκ τῶν ἀνακτόρων περιήχθη ἀνὰ τὴν πόλιν μὲ τὰς χεῖρας δεδεμένους ὀπίσω καὶ μὲ τὸ ξίφος ὑπὸ τὴν σιαγόνα. Μετὰ πολλὰς καὶ ποικίλας ὕβρεις ἐφονεύθη καὶ τὸ πτώμα αὐτοῦ συρθὲν διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν.

Β'. Ἀγαθοποιὸς αὐτοκρατορία.

§ 82 Αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ γένους τῶν Φλαβίων.

α') **Βεσπασιανὸς** (69—79 μ. Χ.).

Ἡ Ῥώμη μετὰ τοιούτους κλονισμοὺς εἶχεν ἀνάγκην αὐτοκράτορος δραστηρίου καὶ ἱκανοῦ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ καταπεπτωκὸς κράτος

καὶ τοιοῦτον εὗρεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ὁ Βεσπασιανός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται τὸ ἐν Ρώμῃ γένος τῶν Φλαβίων αὐτοκρατόρων, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος λαμπρὸς αὐτοκράτωρ μετὰ τὸν Αὔγουστον. Ἦτο ἀνὴρ συνετός, ἐπιεικὴς καὶ δραστήριος. Ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ὡς τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον. Κατὰ πρῶτον ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ. Ἐπειτα ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικὰ διὰ συνετῆς φειδοῦς καὶ σώφρονος διοικήσεως. Ἐκαθάρισε τὴν Σύγκλητον ἀποβαλὼν ἐξ αὐτῆς τοὺς ἀναξίους. Κατήργησε τὸν περὶ καθοσιώσεως νόμον, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου οὐδεὶς ἡδύνατο νὰ εἶνε ἀσφαλής. Ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ πρῶτος εἰσήγαγε τὴν πληρωμὴν τῶν διδασκάλων ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἐπεδίωξε τὴν ἡθικὴν βελτίωσιν τῆς διεφθαρμένης καὶ ἐκτετηγμένης ἀνωτάτης ῥωμαϊκῆς κοινωνίας οὐχὶ διὰ νόμων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος. Ὅλος ὁ βίος τοῦ Βεσπασιανοῦ ἦτο παράδειγμα ἀρχαϊκῆς ἀπλότητος καὶ λιτότητος. Καὶ τὴν πόλιν ἐξωράισε διὰ διαφόρων οἰκοδομῶν. Ἀνακοδόμησε τὸ πυρποληθὲν Καπιτώλιον. Κατεσκεύασε τὸ περίφημον κολοσσαῖον, πλατύτατον ἀμφιθέατρον, ὅπερ ἐχώρει ὑπὲρ τὰς 80,000 θεατῶν. Τὰ ἐρεῖπια τούτου ἀκόμῃ καὶ σήμερον διεγείρουσι τὸν γενικὸν θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν θλιβερὰν ἀνάμνησιν ὅτι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο βραδύτερον χιλιάδες χριστιανῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον σπαραχθέντες ὑπὸ τῶν ἀγριωτέρων θηρίων.

Ἡ βασιλεία τοῦ Βεσπασιανοῦ ἐλαμπρύνθη καὶ διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων. Καὶ πρῶτον κατεστάλη ἡ ἐπὶ Βιτελλίου ἐκτραγεῖσα ἐπανάστασις τῶν Βατανῶν, ἧς εἶχον συμμετάσχει καὶ πολλὰ γερμανικὰ καὶ γαλατικὰ φύλα. Ὑπετάχθη ἡ Βρεττανία διὰ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Ἰουλίου Ἀгриκόλα, πενθεροῦ τοῦ περιφήμου ἱστορικοῦ Τακίτου. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βεσπασιανοῦ ἦτο ἡ ἄλωσις καὶ ἡ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τίτου.

Οἱ Ἰουδαῖοι, ἀφ' οὗ ἐπέκνυσαν ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐδοκίμασαν πολλάκις ν' ἀποτινάξωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τοῦτο. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δὲ τοῦ Νέρωνος, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομείνωσι τὰς πολυειδεῖς καταπιέσεις τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν, ἐπανέλαβον καὶ πάλιν ἡρώϊκῶς τῶν ἀγῶνα κατὰ τῆς ξενι-

κῆς δεσποτείας. Ἐνόμιζον ὅτι ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου διὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Μεσσίου, περὶ οὗ ἔγραφον τὰ ἱερὰ αὐτῶν βιβλία, καὶ ἀρνούμενοι ν' ἀναγνώρισωσιν ὡς τοιοῦτον τὸ ἅγιον θῦμα, ὅπερ πρόσηλώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐπίστευον ὅτι ὁ Μεσσίας ἔμελλενὰ ἐμφανισθῆ ἔνδοξος καὶ ἰσχυρὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κρότου τῶν ὅπλων.

Κατὰ τῶν ἐπαναστησάντων Ἰουδαίων ἀπεστάλη ὁ τότε στρατηγὸς Βεσπασιανὸς παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν υἱόν του Τίτον. Ὁ Βεσπασιανὸς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ προὔξενευσεν μερίστην φθορὰν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Κατόπιν δὲ προέβη καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πρωτευούσης τῶν Ἰουδαίων Ἱερουσαλήμ. Τότε ὁμως ἀνεκηρύχθη, ὡς εἶδομεν, αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην, ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν τελειαν ὑποταγὴν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸν υἱόν του Τίτον.

Οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐπέδειξαν πρωτοφανῆ καὶ ἀξιοθαύμαστον ἡρωϊσμόν· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν μέχρι τέλους ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ γενναίου ἐκείνου στρατηγοῦ. Ἡ Ἱερουσαλήμ τέλος ἐκυριεύθη (70 μ. Χ.). Ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐπυρπολήθη. Ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη πόλις μεταβλήθη εἰς ἐρείπια καὶ τὸ ἄροτρον διῆλθε διὰ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς. 1,100,000 Ἰουδαίων ἀπώλεσθησαν κατὰ τὸν πόλεμον, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Ἡ διασπορὰ αὕτη τὴν ἐβραϊκῆς φυλῆς ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον. Ὅτε παρὰ τοῦ Πιλάτου ἀπήτουν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν σι αὐρώσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀνέκραζον ἀπὸ αἷμα αὐτοῦ ἔοι ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν». Ἡ κατάρα αὕτη, τὴν ὁποίαν αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ, ἐπληρώθη κατὰ τρόπον φοβερόν. Ὡσαύτως δὲ ἐπληρώθη καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ «ἡξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σὲ καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χάρακά σοι καὶ περικυκλώσουσί σε καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν καὶ ἐδαφιοῦσι σὲ καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοὶ καὶ οὐκ ἀφήσουσιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ» (Λουκ. 19. 43).

Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε μετὰ δεκαετῇ ἔνδοξον καὶ λαμπρὰν βασιλείαν. Μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τοῦ βίου του εἰργάζετο πάντοτε καὶ εἰς τοὺς παρακινῶντας αὐτὸν νὰ ἡσυχάσῃ ἔλεγεν «ὁ αὐτοκράτωρ

πρέπει νὰ ἀποθνήσκῃ ὁρθίως». Αἱ λέξεις αὗται εἰκονίζουσιν αὐτὸν λαμπρῶς.

β') Τίτος (79—81 μ.Χ.).

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τίτος, ὅστις εἶχε διακριτῇ εἰς τοὺς κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Βρεττανίας πολέμους καὶ μάλιστα ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὁ Τίτος ἀφιερῶθη ὁλοπύχως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ κράτους του. Διὰ τὸν μελίχιον χαρακτῆρά του, τὴν πρωτοφανῇ ἀγαθότητα καὶ τοὺς προσηνεῖς τρόπους του ἐπωνομάσθη «χάρισμα καὶ ἐντρυφήμα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους» (amor et deliciae generis humani). Πρὸς τοὺς κακολογοῦντας αὐτὸν ἐδείκνυνεν ἀξιοθαύμαστον μεγαλοφυλίαν καὶ οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τινὰ ἐξ αὐτῶν. «Ἐὰν μὲ κακολογῶσιν ἀδίκως, ἔλεγεν, ἡ συνειδήσις των θὰ ἐλέγχῃ αὐτούς. Ἐὰν ὁμως δικαίως, θὰ εἶνε ἀδικον νὰ τιμωρήσω ἀνθρώπους λέγοντας τὴν ἀλήθειαν». Ἦτο πρὸς πάντας εὐεργετικὸς. Ἡμέραν τινὰ συνέπεσε νὰ μὴ εὐεργετήσῃ οὐδένα. Τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ δεῖπνον μετὰ βαρυνθυμίας ἔλεγεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν «ἀπώλεσα μίαν ἡμέραν, ὃ φίλοι» (amici, diem perdidici).

Φρικαλέαι θεομηνίαι ἐπισυνέβησαν εἰς τὸ κράτος κατὰ τὴν βραχεῖαν τοῦ Τίτου βασιλείαν. Πυρκαϊὰ διαρκέσασα τρεῖς ἡμέρας κατέστρεψε μέγα μέρος τῆς Ῥώμης, ἀπετέφρωσε τὸ Καπιτώλιον, τὸ Πάνθειον καὶ ἄλλα ἀξιοθέατα οἰκοδομήματα. Εὐθὺς κατόπιν πανώλης ἐνσκήψασα ἀπεδεκάτισεν ἀμειλίκτως τὴν Ἱταλίαν. Ἐτέρα μάστιξ φοβερὰ κατετρόμαξε τὴν Καμπανίαν· ἐπῆλθε δηλονότι αἰφνιδία ἔκρηξις τοῦ Βεσσυβίου (79 μ.Χ.) ἐν μέσῳ φοβερῶν σεισμῶν, τρεῖς δὲ πόλεις ἐγγὺς κείμεναι, τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαι, κατεχώσθησαν ὑπὸ τῆς ἀνατιναχθείσης ἐκ τοῦ ἡφαιστείου τέφρας καὶ λάβας, καὶ ὅλας ἡ περὶ τὴν σημερινὴν Νεάπολιν χώρα ἠρημώθη. Καὶ ὥσει μὴ ἦρουν τὰ δυστυχήματα ταῦτα, συνέβησαν προσέτι σιτοδεία καὶ καταστρεπτικαὶ πλήμυνραι τοῦ Τιβέρεως.

Ἀλλ' ἦτο μέγα εὐτύχημα ὅτι ἐν ἡμέραις τηλικούτων συμφορῶν ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Τίτος. Ὁ Τίτος, ὅσον ἡδύνατο, προσεπάθει ν' ὀνακονφίσῃ τὰς δυστυχίας. Ἐσπευδε προθύμως εἰς βοήθειαν τῶν παθόντων· εὐηργέτει καὶ παρηγόρει αὐτούς. Τοσοῦτον δὲ φιλάνθρωπος ἐδείχθη, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ κοσμήματα τῶν ἀνακτόρων ἐπώ-

λησεν, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν δυστυχησάντων. Ἄλλ' ἡ μεγαλειτέρα, ἡ ἀνεπανόρθωτος συμφορὰ διὰ τὸν ῥωμαϊκὸν λαὸν ἦτο ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ λαμπροῦ τούτου αὐτοκράτορος. Μετὰ διετῇ εὐεργετικῇ καὶ ἀγαθοποιὸν κυβέρνησιν ἀσθενήσας ἀπέθανε (81), φαίνεται δὲ ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ πανούργου ἐτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του Δομιτιανοῦ, ὅστις καὶ διεδέχθη αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου.

γ) Δομιτιανὸς (81—96 μ, X.)

Ὁ Δομιτιανὸς κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησεν ἡπίως καὶ δικαίως καὶ πρὸ πάντων ἐβελτίωσε τὴν κατάστασιν τῶν ἐπαρχιῶν τιμωρῶν ἀστηρῶς πᾶσαν παρεκτροπὴν ἣ πίεσιν τῶν ὑπαλλήλων. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἀπεκαλύφθη ὅλη ἡ ἀγρία αὐτοῦ φύσις καὶ ἡ αἰμοβόρος καὶ χαμερπῆς ψυχὴ του. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀνεγενώθησαν ἅπασαι αἱ βδελυραὶ καὶ ἀπαίσιαι ἐκεῖναι πράξεις, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὴν κυβέρνησιν τοῦ Τιβερίου, τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Καλιγόλα. Ὁ Δομιτιανὸς συνήνωνεν ἐν ἑαυτῷ τὴν ὁμότητα καὶ τὴν αἰμοδιψίαν τοῦ Τιβερίου καὶ τοῦ Νέρωνος καὶ τὴν ματαιοδοξίαν τοῦ Καλιγόλα καὶ τὴν δειλίαν τοῦ Κλαυδίου. Πᾶν αἶσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀπεσβέσθη καὶ πᾶσα αἱματηρὰ προᾷξις παρεῖχεν εἰς αὐτὸν μεγίστην τέρρην. Καθ' ἐκάστην διέτασσε πολυαριθμοὺς φόνους δι' ἀσημάντους αἰτίας. Ἐφόνευσεν τὸν ἐξάδελφόν του Σαβῖνον, διότι ὁ κήρυξ, ὅστις ἔμελλε νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸν ὕπατον, ἐκ παραδρομῆς τὸν ὀνόμασεν αὐτοκράτορα. Ὡσαύτως ἐφόνευσεν πλείστους συγκλητικὸν καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς καὶ πλουσίους πολίτας, εἴτε ἐξ ἀπλῆς ὑποψίας εἴτε διὰ νὰ ἀρπάσῃ τὰς περιουσίας αὐτῶν καὶ οὕτως ἐπαρκῇ εἰς τὰς δαπάνας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβάλλετο ἕνεκα τῆς πρωτοφανοῦς ἀσωτείας καὶ ἀκολασίας του.

Καὶ δὲν ἦτο μόνον αἰμοβόρος ὁ Δομιτιανός, ἀλλὰ καὶ ματαιόδοξος. Ἔνεκα τῆς ματαιοδοξίας του διέταξε νὰ ἀνεγείρωσι πρὸς τιμὴν του εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κράτους ἀνδριάντας αὐτοῦ καὶ νὰ προσαγορεύωσιν αὐτὸν ὡς θεόν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ χριστιανοὶ ἠρνοῦντο νὰ τὸν ὀνομάσωσι θεόν, ὁ Δομιτιανὸς διέταξε κατ' αὐτῶν φοβερὸν διωγμὸν, παρίστατο δὲ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὰ βασανιστήρια τῶν χριστιανῶν. Πρὸς τὴν Σύγκλητον ἐδείκνυε πολλὴν περιφρόνησιν, ἠρέσκετο δὲ νὰ ἐξευτελίξῃ τοὺς συγκλητικούς ἢ νὰ ἐμποῖῃ εἰς αὐτοὺς τρόμον.

Ὁ Δομιτιανὸς ἐφιλοδόξησε νὰ δρέψῃ ἰδίαις χερσὶ πολεμικὰς δάφνας

καὶ νὰ δικαιολογήσῃ οὕτω τὸ ἐπώνυμον τοῦ Γερμανικοῦ, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του ἔφερεν. Ὅθεν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν πέραν τοῦ Ῥήνου οἰκούντων λαῶν καὶ χωρὶς νὰ ἴδῃ πολέμιον, ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην καὶ κατήγαγε θρίαμβον, σύρων ὅπισθεν τοῦ ἄρματος του δούλους ἐνδεδυμένους γερμανικὰ ἐνδύματα, οὓς ἐπὶ τούτῳ ἠγόρασεν ἢ ἐμίσθωσεν. Ἐτέραν ἐκστρατείαν ἐπεχείρησε κατὰ τῶν Δακῶν, οἵτινες διαβάντες τὸν Δούναβιν εἰσέβαλον εἰς τὴν Μυσίαν. Ἡττηθεὶς ὁμως ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Δακῶν Δεκεβάλου ἠναγκάσθη διὰ χρημάτων νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην. Ἡ μόνη πολεμικὴ δόξα, ἣτις ἐλάμπρινε τὴν ἀρχὴν τοῦ Δομιτιανοῦ, ἦτο ἡ τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ Ἀγρικόλα. Οὗτος συνεπλήρωσε τὴν ἀπὸ τοῦ Κλαυδίου ἀρξαμένην κατάκτησιν τῆς Βρετανίας καὶ τῶν μεσημβριῶν μερῶν τῆς Σκυθίας καὶ ἐπαγίωσεν ἐν αὐτῇ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἀλλ' ὁ Δομιτιανὸς φθονήσας τὴν δόξαν τοῦ Ἀγρικόλα ἀνεκάλεσεν αὐτόν, ὅστις ἔκτοτε ἔζη ἰδιωτεύων.

Ὁ Δομιτιανὸς ἐξηκολούθει τυραννῶν τὸν ῥωμαϊκὸν λαὸν κατὰ τρόπον ἀπανθρωπώτατον. Αἱ θανατώσεις καὶ τὰ βασανιστήρια δὲν ἔπαυον. Καὶ αὐτοὶ οἱ φίλοι του καὶ οἱ συγγενεῖς του δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τοῦ κινδύνου. Τέλος ὁμως ἡ σύζυγος αὐτοῦ Δομιτία μετ' ἄλλων προσώπων ἐξύφαναν συνωμοσίαν καὶ ἀπῆλλαξαν τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ ἀπαισίου τούτου τέρατος (96).

Αἰὼν τῶν Ἀντωνίνων (96—192 μ. Χ.)

§ 83 Νέρβας (96—98 μ. Χ.).

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Δομιτιανοῦ ἐσβέσθη ὁ οἶκος τῶν Φλαβίων, ἡ δὲ Σύγκλητος ἐσπευσε νὰ ἀναγορεύσῃ αὐτοκράτορα τὸν γέροντα ὑπαικὸν Κοκκήϊον Νέρβαν. Μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἄρχεται νέα περίοδος ὀγδοήκοντα ἔτη διαρκέσασα, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ εὐδαιμονεστέρα περίοδος τῆς ἱστορίας. Ἡ περίοδος αὕτη ὠνομάσθη «αἰὼν τῶν Ἀντωνίων» ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ λαμπροτέρου τῶν αὐτοκρατόρων τῆς περιόδου ταύτης.

Οἱ πραιτωριανοὶ ἐξεδήλωσαν μεγάλην δυσαρέσκειαν ἐκ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Νέρβα καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ προβῶσιν εἰς ταραχάς· ἀλλ' ὁ Νέρβας προσέλαβε ταύτας ὑποσχθεὶς εἰς τοὺς πραιτωριανοὺς χρηματικὴν δωρεάν. Ὁ Νέρβας ἔδειξεν ἀμέσως ἀγαθὰς διαθέσεις ἐν τῇ κυβερ-

νήσει. Κατήργησε τοὺς ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ διωγμούς, διένειμε γαίᾳς εἰς τοὺς πτωχοὺς· τὰ δημόσια ἀξιώματα προσέφερεν εἰς τοὺς χρηστοὺς πολίτας. Ὡς ὁ Τίτος, οὕτω καὶ ὁ Νέρβας περὶ πάντων τῶν δημοσίων πραγμάτων συνεσκέπτετο μετὰ τῆς Συγκλήτου.

Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς οὗτος γέρον ἐστερεῖτο χαρακτηῆρος ἰσχυροῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πραιτωριανοί, οὔτινες ἐν ἀρχῇ ἡσύχασαν, ἤρχισεν ἔπειτα νὰ παρεμβάλλωσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ πλεῖστα προσκόμματα, ὁ Νέρβας συναισθανόμενος τὴν ἀδυναμίαν του ἀντὶ παντὸς οἰκείου του νόθευσε καὶ πρᾶσέλαβεν ὥς συνάρχοντα τὸν ἐξ Ἰσπανίας καταγόμενον διάσημον στρατηγὸν Τραϊανόν, ὅστις τότε ἤρχε τῶν λεγεόνων τοῦ Ῥήνου. Μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ Νέρβας ἀπέθανε καὶ διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ Τραϊανός.

§ 84. Μάρκος Οὐλπίος Τραϊανὸς (88—117 μ.Χ.).

Ὁ Τραϊανὸς ἦτο ὁ πρῶτος ἄλλοεθνῆς αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ θρόνου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρβα ἀναγνωρισθεὶς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου παρέμεινεν ἀκόμῃ ἐν ἔτος παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Ῥήνου, ὅπως συμπληρώσῃ τὴν εἰρήνευσιν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πειθαρχίας. Μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην πεζῇ. Τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα τοῦ νέου αὐτοκράτορος καὶ τὸ ἀρειμάγιον αὐτοῦ ὕψος ἐνέπνεον φόβον καὶ σεβασμόν. Ἄλλ' ἡ προσήνηιά του ταχέως κατέκτησε τὰς καρδίας πάντων. Ἡ ὅλη διαγωγὴ του ἀπέδειξεν αὐτὸν ὥς τὸν κάλλιστον τῶν μέχρι τοῦδε ἡγεμόνων τῆς Ῥώμης, δι' ὃ καὶ ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ λαὸς ὁμοθυμῶς ἀπένειμαν εἰς αὐτὸν τὴν προσωνυμίαν τοῦ ἀρίστου (optimus). Ὁ Τραϊανὸς ὀλόκληρον τὸν βίον του καὶ τὴν δραστηριότητά του ἀφιέρωσεν εἰς τὸ νὰ δειχθῇ καθ' ὅλα ἄξιος τῆς ἀπονεμηθείσης εἰς αὐτὸν προσωνυμίας.

Πάντες οἱ πρὸ αὐτοῦ αὐτοκράτορες περιεστοιχίζοντο ἐκ φόβου ὑπὸ στρατιωτικῆς φρουρᾶς. Ὁ Τραϊανὸς ὁμως περιεστοιχίζετο ὑπὸ φρουρᾶς πολὺ ἰσχυροτέρας, ὑπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ του. Οἱ προκατόχοί του εἶχον πληρώσῃ τὴν Ῥώμην καὶ ἄλλας τοῦ κράτους πόλεις ἐκ τῶν ἀνδριάντων των. Ὁ Τραϊανὸς ὁμως ἐν καὶ μόνον μνημεῖον ἵδρυσεν, ἀλλὰ διαρκὲς καὶ μόνιμον, ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ὑπηκόων του. Ὁ οἶκος αὐτοῦ ἦτο προσιτὸς εἰς πάντας τοὺς πολίτας. Πρὸς πάντας ἐφέρετο μετὰ

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία Ν. Ι. Βραχνοῦ)

μεγάλης οικειότητος, εἰς δὲ τοὺς κάμνοντας εἰς αὐτὸν παρατηρήσεις ὅτι τοιοῦτοτρόπως μειοῖ τὸν ὀφειλόμενον εἰς τοὺς ἡγεμόνας σεβασμόν, ἔλεγε «θὰ φέρωμαι πρὸς τοὺς ἄλλους τοιοῦτοτρόπως, ὅπως θὰ ἐπεθύμουν νὰ φέρονται οἱ αὐτοκράτορες πρὸς με, ἐὰν ἦμην ἰδιώτης».

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ὁ Τραϊανὸς ἠκολούθησε καθ' ὅλα τὸν προκατόχον του προσπαθήσας νὰ συνδέσῃ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα μετὰ τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν. Πρῶτος αὐτὸς ὑπέκνυεν εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Ἐγγειρίζων εἰς τὸν ὑπαρχον τῶν πραιτωριανῶν Δικίτιον Σούραν τὸ ξίφος, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τῆς ἀρχῆς του, εἶπεν. «Σοὶ ἐμπιστεύομαι τὸ ξίφος τοῦτο διὰ νὰ μὲ ὑπεραστίξῃς, ἐὰν διοικῶ καλῶς, ἢ διὰ νὰ μεταχειρισθῇς αὐτὸ κατ' ἐμοῦ, ἐὰν διοικῶ κακῶς». Ἀπὸ ἱκανοῦ χρόνου ἡ Σύγκλητος εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευεν εἰ μὴ εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ τὸ θέλημα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους. Ὁ Τραϊανὸς ὁμως ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὴν ἐλευθέραν συζήτησιν ἐπὶ τῶν δημοσίων ὑποθέσεων καὶ οὐδέποτε ἠκούσθησαν ἐν αὐτῇ λόγοι κολατευτικοὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν λαὸν ἐπέτρεπεν ὁ Τραϊανὸς τὸ ἀρχαῖον δικαίωμα τῶν ἐκλογικῶν συνελεύσεων. Ἡ δικαιοσύνη του ἦτο μᾶλλον ἐπιεικὴς ἢ αὐστηρά· προετίμα νὰ ἀφίη ἁτιμώρητον ἕνα ἔνοχον ἢ νὰ καταδικάζῃ ἕνα ἀθῶον.

Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του βίῳ ὁ Τραϊανὸς ἦτο λιτότατος, τοῦ δὲ δημοσίου πλούτου λίαν φειδωλός. Οὕτω κατώρθωσε νὰ ἐλαττώσῃ τοὺς φόρους, ἐν ᾧ συγχρόνως ἠύξησε τὰς δημοσίας προσόδους. Διηκολύνη σημαντικῶς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν διὰ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν, γεφυρῶν, ὑπονόμων καὶ λιμένων. Ἐξωράισε τὴν Ῥώμην διὰ τῶν, θριαμβευτικῶν τόξων, στοῶν καὶ μᾶς νέας ἀγορᾶς (forum Trajani). Προήγαγεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν Ῥωμαϊκὴν τέχνην, ὥστε αὕτη ἔφθασεν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν τὰς τελειότητος. Ἰδρυσεν πρῶτος αὐτὸς ὀρφανοτροφεῖα καὶ ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ βιβλιοθήκην, ἥτις ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὀνομάσθη «Οὐλπίειος». Δυστυχῶς ὁμως ὁ μέγας οὗτος ἡγεμὼν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὰς πλάνας τῶν συγχρόνων του, διὰ τοῦτο δὲ καὶ διέταξε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀρχῆς τοῦ Τραϊανοῦ πληροῦσιν οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι, δι' ὧν ἀνενέωσεν οὗτος τὴν πολεμικὴν λάμπριν τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. Καὶ πρῶτον μὴ δυνάμενος νὰ ὑπομείνῃ τὴν ἐπονείδιστον συνθήκην, ἣν εἶχεν ἐπιβάλῃ εἰς τὸν ἄθλιον Δομιτιανὸν ὁ ἡγε-

μὼν τῶν Λακῶν Δεκέβαλος, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Λακῶν μετὰ 60,000 στρατοῦ, διαβάς δὲ τὸν Δούναβιν ποταμὸν ἐνίκησε τὸν Δεκέβαλον εἰς τρεῖς μάχας καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ εἰρήνην (102). Τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος οἱ Λακοὶ ἔλαβον καὶ πάλιν τὰ ὅπλα. Ὁ Τραϊανὸς ἐπιχειροῦ δευτέραν ἐκστρατείαν, εἰσχωρεῖ εἰς τὴν Δικίαν καὶ ἀναγκάζει τὸν Δεκέβαλον νὰ αὐτοκτονήσῃ, τὴν δὲ Δικίαν ὑπεβίβισεν εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ἡ κατάκτησις τῆς Δακίας ἐπανηγυρίσθη διὰ θριάμβων καὶ ἑορτῶν, αἵτινες διήρκεσαν 123 ἡμέρας, πρὸς διαιώνισιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου κατορθώματος ἀνηγέρθη ἐν Ῥώμῃ μεγαλοπρεπὴς μαρμαρίνη στήλη φερώνυμος τοῦ Τραϊανοῦ (columna Trajana), ἣτις σφύζεται μέχρι σήμερον. Ὁ κορμὸς τῆς στήλης ἐκοσμεῖτο δι' ἀναγλύφων παριστάντων διαφόρους σκηνὰς τοῦ Λακικοῦ πολέμου, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς ἵστατο ὁ ἐπύχουτος ἀνδριάς τοῦ αὐτοκράτορος κρατοῦντος ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ξίφος, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ σφαῖραν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στήλης ἦτο κοῖλον, ἐντὸς τοῦ οὗοιου ὑπῆρχεν ἐλικοειδὴς κλίμαξ 182 βαθμίδων φωτιζομένη διὰ 43 θυρίδων.

Καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξαν ἐπίσης ἔνδοξα καὶ θαυμαστά. Ἐπειδὴ οἱ Πάρθοι ἠπειλοῦν τὰ μετόρια τοῦ κράτους, ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρατείας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλῶνα, τὴν Σελεύκειαν, τὴν Κτησιφῶντα, (πρωτ. τῶν Πάρθων), καὶ τὰ Σοῦσα, ὅπου εὔρε τὸν ὀλόχρυσον θρόνον τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, μετέτρεψε δὲ εἰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀσσυρίαν καὶ κατέβη νικητὴς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον. «Ἐὰν ἤμην νεώτερος, ἔλεγεν, ἠθέλον πορευθῆναι πρὸς κατάκτησιν τῶν Ἰνδιῶν». Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ παρακολουθήσῃ τὰ ἔχνη τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἦτο ὁ λατρευτὸς τοῦ ἥρωος, παρηγορήθη ὅμως ὅτι προσήρτησεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος μέρος τῆς Πετραίας Ἀραβίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Μακεδὼν δορικιτήτωρ δὲν εἶχεν εἰσέλθῃ. Ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος εἶχε λάβῃ τὴν μερίστην ἔκτασιν.

Ἄλλ' αἱ ταχεῖαι αὐταὶ καὶ λαμπραὶ κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ δὲν ὑπῆρξαν διαρκεῖς. Μόλις οὗτος ἀπεμακρύνθη καὶ πανταχοῦ οἱ ἡττημένοι ἐξηγέρθησαν, ποταμοὶ δὲ αἵματος ἔρρευσαν. Ὁ Τραϊανὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπνίξῃ ὀλοσχερῶς τὰς ἐξεγέρσεις ταύτας, διότι ἀσθενήσας ἀπέθανε τῷ 117 ἐν τῇ πόλει τῆς Κιλικίας Σελινούντι, ἥτις πρὸς

τιμήν αὐτοῦ μετωνομάσθη Τραϊανούπολις. Ἡ τέφρα αὐτοῦ μετεκομίσθη ὑπὸ τῆς συζύγου του Πλωτίνης εἰς Ῥώμην καὶ ἐτέθη παρὰ τὴν βάσιν τῆς φερωνύμου αὐτοῦ στήλης. Ἡ Σύγκλητος ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐτίμησε περιφανῶς τὴν μνήμην τοῦ ἐξόχου τούτου αὐτοκράτορος εὐχομένη εἰς ἕκαστον νέον αὐτοκράτορα νὰ εἴναι εὐτυχέστερος τοῦ Ἀδριανούτου καὶ καλλίτερος τοῦ Τραϊανοῦ (felicior sis Augusto, melior Trajano).

§ 85. Αἴλιος Ἀδριανὸς (117—138 μ. Χ.).

Ὁ Τραϊανὸς δὲν κατέλιπε τέκνα, οὔτε διάδοχον ὥρισεν· ἡ χήρα ὅμως αὐτοῦ Πλωτίνη ἐδήλωσεν ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας ἐπιθυμίας τοῦ βίου του νιοθέτησε τὸν ἐξαδέλφον του Αἴλιον Ἀδριανόν. Τοῦτον ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα, ἡ δὲ Σύγκλητος ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν του. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Τραϊανοῦ ἦτο βεβαίως πολὺ δύσκολος, ἀλλ' ὅμως καὶ ὁ νέος αὐτοκράτωρ περιεκосμεῖτο ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀρετῶν καὶ ἐδείχθη ἄξιος διάδοχος τοῦ προκατόχου του.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πολεμικώτατον Τραϊανόν, ὁ Ἀδριανὸς ἦτο εἰρηγικώτατος. Φρονῶν ὅτι τὸ κράτος του ἦτο ἀρκούντως ἐκτεταμένον, δὲν ἐπεξήτησε νέας κατακτήσεις, ἀλλ' ἐπέστησεν ἅπασαν τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους. Ἵνα δὲ μᾶλλον ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν, ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Πάρθους τὰς πέρας τοῦ Εὐφράτου κατακτηθείσας ὑπὸ τοῦ προκατόχου του χώρας Ἀσσυρίαν καὶ Μεσοποταμίαν καὶ κατέστησεν εἰς τὸ ἐξῆς νοτιοανατολικὸν ὄριον τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους τὸν ποταμὸν τοῦτον. Εἰς δὲ τοὺς Ἀρμενίους ἔδωκεν ἐγγώριον βασιλείαν, ἀναγνωρίζοντα τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ὡσαύτως κατέλιπε καὶ τὴν μεσημβρινὴν Σκωτίαν καὶ ἀνήγειρε τεῖχος, φέρον τὸ ὄνομά του (vallum Adrianum), πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Βρετανίας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Πίκτων καὶ τῶν Σκώτων. Ἵνα δὲ καταστήσῃ σεβαστὴν τὴν ἄμυναν τοῦ κράτους εἰς ὅσα μέρη τοῦτο ἐστερεῖτο ὀχυρῶν φυσικῶν ὁρίων, συνεπλήρωσε τὰ παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Ῥήνου καὶ τὰ παρὰ τὸν Δούναβιν ὀχυρόματα.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς μόνος πόλεμος ἐγένετο, ἀλλ' ἀγριώτατος καὶ αἱματηρότατος, ὁ κατὰ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἀδριανὸς θέλων νὰ ἐξαλείψῃ καὶ τὸ τελευταῖον μνημεῖον τῆς παλαιᾶς ἀνεξαρτη-

σίας τῶν Ἰουδαίων, ἵνα παύσωσιν οὗτοι περιμένοντες τὸν ἐπηγγε-
 μένον εἰς αὐτοὺς ἐκδικητὴν, ἀπεφάσισε νὰ ἰδρῶσῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων
 τῆς Ἱερουσαλὴμ ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Αἰλία Καπι-
 τωλίνα» (Aelia Capitolina), ἐπὶ δὲ τοῦ μέρους, ὅπου ἄλλοτε ἦτο
 ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, ν' ἀνεγείρῃ ναὸν τοῦ *Καπιτωλίνου Διὸς*.
 Οἱ Ἰουδαῖοι, βλέποντες ὅτι ἐπιδιώκετο διὰ τούτου ἡ θρησκευτικὴ
 αὐτῶν ἐξόντωσις, ἐπανεστάτησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν νεανίου τινὸς με-
 στοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τόλμης.

Ἐν τῷ νεανίᾳ τούτῳ διείδον τὸν ἐπηγγελλόμενον Μεσσίαν καὶ ἐκά-
 λεσαν αὐτὸν *Βαρχοχβεβᾶν* ἥτοι *νὶδὸν τοῦ ἀστέρος*. Ἐπὶ
 τριετίαν (132—135) ἐπολέμησεν μετὰ λυσσώδους φανατισμοῦ· ἀλλ'
 ῥῆδὲν κατώρθωσαν. 600,000 περίπου Ἰουδαίων ἐσφάγησαν· ὀλόκληρος
 ἡ Ἰουδαία ἠρημώθη· οἱ ὑπολειπόμενοι ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἀπη-
 γορεύθη εἰς αὐτοὺς ἡ μετὰβασις εἰς Ἱερουσαλὴμ. Μόνον ἅπαξ τοῦ
 ἔτους ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ ἔρχωνται καὶ νὰ ψάλλωσι τοὺς θρη-
 νους τῶν προφητῶν των ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἁγίας πόλεως,

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ἐπέδειξεν ὁ Ἀδριανὸς μέγαν διοργανω-
 τικὸν νοῦν· κατήργησε τοὺς δημοκρατικοὺς τύπους τῆς δημοσίας ὑπη-
 ρεσίας, οἵτινες δὲν ἔπαυσαν ὑφιστάμενοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ *Αὐγού-*
στου, καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους μορφὴν μᾶλλον
 μοναρχικὴν. Ἰδιαίτερος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἀνόρθω-
 σιν τῶν δικαστικῶν πραγμάτων· ἵδρυσεν παρ' ἑαυτῷ πολιτικὸν Συμ-
 βούλιον ἐκ τῶν διασημοτέρων νομομαθῶν, ὅπερ περιεβλήθη ἅπα-
 σαν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν οὕτως, ὥστε τὰ δόγματα τῆς Συγ-
 κλήτου ἤρχισαν νὰ περιπίπτωσιν εἰς ἀχρησίαν. Συνέλεξε διὰ τοῦ
 ἐξόχου νομομαθοῦς *Σαλβίου Ἰουλιανοῦ* τὰ ἀρχαῖα διατάγματα τῶν
 προαιώρων, συνηρομολόγησε τὰς διατάξεις αὐτῶν καὶ κατήρτισε δι'
 αὐτῶν κώδικα, ὅστις ὠνομάσθη *ἄττιον διάταγμα* (edictum per-
 petuum) καὶ ἐχρησίμευεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὡς ἀσφαλὲς ὁδηγὸς
 τῶν δικαστηρίων.

Τὸν στρατὸν ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν πενθαρχίαν· πρῶτος δ' αὐτὸς
 ἔδιδε τὸ παράδειγμα τῆς λιτότητος καὶ τῆς περὶ τοὺς κόπους καρτε-
 ρίας, πορευόμενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν του ὁδὸν 20 μιλίων πεζὸς
 καὶ ἀσκεπτοῦς τὴν κεφαλὴν· καὶ τρεφόμενος μὲ τὴν τροφὴν τῶν στρα-
 τιωτῶν του. Ἦτο εἰρηνικός· ἀλλ' ἵνα διατηρῇ τὴν εἰρήνην, εἶχε πάν-

τοτε τὸν στρατὸν τοῦ ἔτοιμον πρὸς πόλεμον, ἀκολουθῶν τὸ ἀξίωμα «si vis pacem, para bellum» (ἂν θέλῃς εἰρήνην, παρασκευάζε πόλεμον).

Ἡ ἀκούραστος δραστηριότης τοῦ Ἀδριανοῦ δὲν περιοριζέτο μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ καθ' ὅλης τὰς ἐπαρχίας. Ἐπιθυμῶν δὲ ἰδίους ὀφθαλμοῖς ν' ἀντιληφθῇ τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους, ἐπεχείρησε μακροχρόνιους περιοδεΐας ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας, ἐπισκεφθεὶς πάσας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην. Ἐπορεύετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ καὶ ἄνευ πομπῆς· διήρχεσον δὲ αἱ περιοδεΐαι του αὐτὰι ἑνδεκα ἔτη (121—132). Τοιοῦτοτρόπως βλέπων τὰ πάντα ἰδίους ὀφθαλμοῖς ἠδυνήθη νὰ μάθῃ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, νὰ ἐπιφέρῃ τὰς προσηκούσας θεραπείας εἰς τὰς κατασχέσεις καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους. Προσέτι δὲ ἡλάτιωσε τοὺς φόρους καὶ ἐν γένει εἰς πολλὰ πράγματα ἐπήνεγκε σημαντικὴν βελτίωσιν.

Αἱ περιοδεΐαι αὐταὶ ὅχι μόνον δὲν ἐπεβάρυναν οἰκονομικῶς τὰς ἐπαρχίας, ἀλλὰ τοῦναντίον πανταχοῦ, ὁπόθεν διήρχετο, κατέλειπεν ὁ Ἀδριανὸς πολυειδῆ μνημεῖα τῆς ἐκτάκτου ἐλευθεριότητός του· ἰδιαιτέραν δὲ ἀγάπην ἐπέδειξεν ὁ Ἀδριανὸς πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, αἵτινες ἀμφοτέραι ὑπῆρξαν ἀρχαῖα κέντρα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐκ νέου ἤκμαζον ὡς πνευματικαὶ ἐστίαι. Τὰς Ἀθήνας πρὸ πάντων τρεῖς ἐπεσκέφθη καὶ διέμεινεν ἐν αὐταῖς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ζῶν οὐχὶ ὡς δυνάστης, ἀλλ' ὡς πολίτης Ἀθηναῖος. Ἐκόσμησε τὴν πόλιν διὰ διαφόρων ἰδρυμάτων, οἷα ἦσαν ὁ ναὸς τῆς Ἥρας καὶ τοῦ πανελληνίου Διὸς, ἱερὸν εἰς πάσας τοὺς θεοὺς, γυμνάσιον καὶ Στοὰ μεγαλοπρεπῆς ἐξ 160 κιβίων περιλαμβάνουσα καὶ βιβλιοθήκην. Ὁ Ἀδριανὸς ἐπεράτωσε καὶ τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τοῦ ὁποῖου τὰ θεμέλια εἶχε θέσῃ ὁ Πεισίστρατος. Κατεσκευάσε τὸ μέχρι σήμερον σφζόμενον Ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον. Προσέτι δὲ ἀνήγειρε πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς ἀκροπόλεως καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ νέαν πόλιν, φέρουσαν τὸ ὄνομά του, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς σωζομένου μέχρι σήμερον ἐπωνύμου αὐτοῦ ὄρου (κοινῶς πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ). Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς πύλης ταύτης ὑπάρχει ἐπιγραφή.

«Αἶ δ' εἰς Ἀδριανοῦ οὐχὶ Θεσέως πόλις».—Ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς.

«Αἶ δ' εἰς Ἀθῆναι Θεσέως ἢ πρὶν πόλις».

Οἱ Ἀθηναῖοι διαφοροτρόπως ἐξεδήλωσαν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν Ἀδριανόν, τὸν ἐξαιρετικῶς ἀγαπήσαντα τὴν πόλιν των καὶ πολυειδῶς εὐεργετήσαντα αὐτούς. Ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνδριάντα. Ἐπεκάλεσαν αὐτὸν Σωτῆρα καὶ Ὀλύμπιον καὶ ἰδρυσαν ἰδίαν φυλὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Τὸν ἐξέλεξαν δὲ καὶ ἐπώνυμον ἄρχοντα. Καὶ ὄχι μόνον αἱ Ἀθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις ἔτυχον τῆς μεγαλοδωροῦ εὐνοίας τοῦ λαμπροῦ τούτου ἡγεμόνος, τὸν ὁποῖον ὡσαύτως ἐτίμησαν δι' ἀνδριάντων.

Ὁ Ἀδριανὸς ἐπροσπάτευσεν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐβελτίωσε τὴν τύχην τῶν δούλων ὑπαγαγὼν αὐτοὺς εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν δικαστηρίων καὶ ἀπαλλάξας οὕτως αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ τῆς ὀργῆς τῶν δεσποτῶν των, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφῆρθε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἐπὶ τῶν δούλων. Ἦτο ἀνεξίθρησκος, δι' ὃ καὶ ἐξέδωκε διάταγμα ἀπαγορευθὲν πάντα διωγμὸν λόγῳ θρησκείας. Ἐκαλλώπισε τὴν Ῥώμην διὰ διαφόρων μεγαλοπραπῶν οἰκοδομημάτων, ὧν ἄξια ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τὸ Ἀθήναιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχε μεγάλη βιβλιοθήκη καὶ ἐτρέφοντο πολυάριθμοι διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς γραμματικῆς, καὶ τὸ παρὰ τὸν Τίβεριν Μανσωλεῖον, ὅπερ ἀνηγέρθη χάριν αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὅπερ σφῆζεται μέχρι σήμερον γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πύργος τοῦ Ἀγγέλου».

Ἐν γένει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἐβασίλευε καθ' ὅλον τὸ κράτος ἡ εἰρήνη, ἡ τάξις καὶ ἡ εὐημερία. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τῆς κυβερνήσεώς του ὁ Ἀδριανὸς ἔπαθε σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, δι' ὃ καὶ προέβη εἰς πολλὰς βιαίας πράξεις. Ἐνεκα τούτου, ὅτε ἀπέθανεν (138), ἡ Σύγκλητος ἠρνεῖτο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀποθέωσιν αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος, ἐνέδωκεν ὅμως εἰς τὰς εὐλαβεῖς παρακλήσεις τοῦ Ἀντωνίνου, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀδριανὸς εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ ὀρίσῃ ὡς διάδοχόν του.

§ 86. Τίτος Ἀντωνῖνος ὁ εὐσεβὴς (138—161 μ. Χ.).

Τὸν Ἀδριανὸν διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ὑπ' αὐτοῦ υἱοθετηθεὶς Τίτος Ἀντωνῖνος, ὅστις ἔνεκα τῆς μεγάλης του εὐσεβείας ἐπωνομάσθη εὐσεβὴς (pius). Ἡ κυβερνήσις τοῦ Ἀντωνίνου ὑπῆρξεν αὐτόχρημα πατρικὴ, ἀποτελεῖ δὲ αὕτη τὴν εὐδαιμονεστεράν περὶόδον τῆς

ῥωμαϊκῆς ιστορίας. Ἐπὶ 23 ἔτη, καθ' ἃ ἐκυβέρνησεν ὁ Ἀντωνῖνος, τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπῆλυσεν ἀδιαταράκτου εἰρήνης, ἥ δὲ περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Ἀντωνίνου φήμη τοσοῦτον διεδόθη, ὥστε οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ὑρκανίας καὶ τῆς Βακτριανῆς ἐξέλεξαν αὐτὸν ὡς διατητὴν τῶν διαφορῶν των.

Ὁ Ἀντωνῖνος ἐσεβάσθη τὰ δικαιώματα τῆς Συγκλήτου καὶ ἐξέδωκε νόμους καλοὺς. Τὰ δημόσια ἀξιώματα ἔδιδεν εἰς ἄνδρας πεπειραμένους καὶ δικαίους. Ἐν ᾧ αὐτὸς ἔζη λιτότατα καὶ ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης, πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἦτο λίαν ἐλευθέρως δαπανῶν ἐκ τῶν ἑαυτοῦ. Εἰς τὴν σύζυγόν του Φαυστίνην συνιστῶσαν αὐτῷ οἰκονομίαν ἔλεγε «δὲν ἔχομεν ἰδίαν περιουσίαν, ἀφ' οὔτου ἀνήλθομεν εἰς τὸν θρόνον»· περιουσία τοῦ ἡγεμόνος εἶνε ἡ εὐδαιμονία τοῦ λαοῦ του». Ἰδρυσεν δύο ἄστυλα, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ ὀρφανὰ κόραι ἀνετρέφοντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς αὐτοκρατορίας Φαυστίνης. Δύο συνωμοσίαι ἀνεκαλύφθησαν ἐναντίον του καὶ μόνον οἱ δύο ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐθανατώθησαν. Τὰς περαιτέρω ἐρεῦνας ἀπηγόρευσεν ὁ Ἀντωνῖνος λέγων «οἷα συμφορὰ δι' ἐμέ, ἐὰν ἀνεκαλύπτετο ὅτι μισοῦμαι ὑπὸ πολλῶν συμπολιτῶν μου». Ὁ Ἀντωνῖνος ἀπεστέφει τὸν πόλεμον· «προτιμῶ — ἔλεγεν — νὰ σῶσω τὴν ζωὴν ἐνὸς πολίτου ἢ νὰ φονεύσω χιλίους ἐχθρούς». Ἐν τούτοις ἡραγκάσθη πολλάκις νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἀποκρούσῃ ἐχθρούς προσβαλόντας τὰ ὅρια τοῦ κράτους του.

Πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἐπέδειξεν ἀνεξιθρησκείαν. Οἱ χριστιανοί, κατὰ τὸ δίκαιον τῶν Ῥωμαίων, ἐθελωροῦντο ὡς καταφρονηταὶ τῆς θρησκείας τοῦ κράτους καὶ ὡς στασιασταὶ κατὰ τοῦ νόμου. Ὁ Ἀντωνῖνος ὅμως βεβαιωθείς ὅτι οὗτοι ἦσαν ἀβλαβεῖς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἀπηγόρευσε πάντα διωγμὸν κατ' αὐτῶν. Οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἀντωνίνου εὐγνωμονοῦντες διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, τὰ ὁποῖα ἀπῆλυσαν ὑπὸ τὴν πατρικὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἀπένειμον εἰς αὐτὸν τὸ ὠραῖον ἐπώνυμον τοῦ «πατρὸς τοῦ ἀνθρώπινου γένους».

§ 87. Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος (161—180 μ. Χ.).

Τὸν Ἀντωνῖνον διεδέχθη ὁ θετὸς αὐτοῦ υἱὸς Μάρκος Αὐρήλιος, ὁ ἐπονομαζόμενος «φιλόσοφος». Οὗτος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα καὶ τὸν θετὸν ἀδελφόν του Λεύκιον Οὐῆρον, ὅστις

ὁμως παραδεδομένος ὦν εἰς τὰς ἡδονὰς δὲν παρέσχεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην συνδρομήν. Ὁ Οὐῆρος ἀπεστάλη εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τῶν Πάρθων, οἵτινες εἶχον κατακόψη τὰς λεγεῶνας τῆς Ἀρμενίας. Ἐκεῖ ὁμως ἀφῆκεν ἀξιωματικόν τινα ἵνα διεξάγῃ τὸν πόλεμον, αὐτὸς δὲ παρεδόθη εἰς ἐπονειδίστους ἀσωτείας. Εὐτυχῶς πρόωρος θάνατος ἀπήλλαξε τὸν Μάρκον Αὐρηλίον τοῦ ἐλκεῖνου τούτου συνάρχοντος.

Ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος εἶχε τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιланθρωπίαν τοῦ Ἀντωνίνου, ἐδικαίωσε δὲ πληρέστατα τὸν Πλάτωνα εἰπόντα ὅτι «τότε οἱ λαοὶ θὰ εὐτυχίσωσιν, ὅταν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι». Καὶ ἀληθῶς τόσον λαμπρὰ καὶ εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ κυβερνήσις τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὥστε ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς δὲν ἠσθάνετο ὅτι διετέλει ὑπὸ σκῆπτρον μοναρχικόν. Ἐθαυμάζετο κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀγαθότης, μεθ' ἧς ἐφέρετο πρὸς πάντας. «πρέπει νὰ ὑποφέρωμεν τοὺς ἀνθρώπους, ἔλεγεν, ὅπως ἔχουσι, νὰ ζητῶμεν δὲ πάντοτε τὴν βελτίωσιν αὐτῶν». Εἰς τὴν Σύγκλητον μετέβαινε πρῶτος καὶ δὲν ἀπήρχετο πρὶν ἢ ὁ πρόεδρος κηρύξῃ τὴν λῆξιν τῆς συνεδρίας. Ἐν γένει δὲ οὐδέν ἄλλο εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν εἰμὴ μόνον πῶς νὰ καταστήσῃ εὐτυχεῖς τοὺς ὑπηκόους του. Ὡς ἐπὶ τοῦ Τίτου, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου πολλὰ καὶ φοβερὰ δυστηχήματα συνέβησαν εἰς τὸ κράτος, λιμός, πλήμμυραι, σεισμοί, σιτοδεία. Ἀλλ' ὁ σταϊκὸς φιλόσοφος ὁ καθημένος ἐπὶ τοῦ θρόνου δὲν ἐπιτόγη, ἀλλὰ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως περιορίσῃ τὰ κακὰ ταῦτα. Πρὸς τὴν ἀνεγνωρισμένην ὁμως ἀγαθότητα καὶ φιланθρωπίαν τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἀντίκειται μόνον ὁ ὑπ' αὐτοῦ διαταχθεὶς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Τοῦτο ὁμως ἐξηγεῖται, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὸ συμφέρον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του παρεσύρθη ἐκ τῆς γενικῆς πλάνης ὅτι τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον ἦτο ἐπιβλαβὲς εἰς τὸ κράτος.

Ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος ὥς φιλόσοφος ἐθεώρει τὸν πόλεμον ὄνειδος καὶ συμφορὰν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ὁμως ὁσάκις αὐτὴ ἡ ἀνάγκη ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα πρὸς ἄμυναν τοῦ κράτους, ἔδειξε ψυχικὸν σθένος ὑπέρροχον. Καὶ πρῶτον διὰ τῶν γενναίων στρατηγῶν του ἀπέκρουσε τοὺς Πάρθους, οἵτινες ἐπεχείρουν συχνὰς ἐπι-

δρομὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, καὶ ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιφῶντα (162—165).

Βραδύτερον τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντα βάρβαρα γερμανικὰ φύλα καὶ ἰδίως οἱ Μαρκομᾶννοι ὁρμώμενοι ἐκ τῆς σημερινῆς Βοημίας, καὶ οἱ Κουάδοι ἐκ τῆς νῦν Οὐγγαρίας, προσέβαλον τὴν Δακίαν. Τὴν προσβολὴν ταύτην ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλοι καὶ ὁλος ὁ βαρβαρικὸς κόσμος ἐτέθη εἰς κίνησιν. Αἰφνης ἐγνώσθη ἐν Ῥώμῃ ὅτι οἱ βάρβαροι εἶχον διαβῆ τὸν Δούναβιν καὶ λεηλατήσαντες τὴν Παννονίαν καὶ Ἰλλυρίαν προυχώρησαν μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ἀκυληΐας ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀντεπεξῆλθεν αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ μετὰ διαφόρους τροπὰς τοῦ πολέμου ὀπέκρουσεν αὐτοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως. Μετ' ὀλίγον ὁμως οὗτοι ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομὰς. Ὁ δυστυχὴς αὐτοκράτωρ, ὁ καταδικασθεὶς ὑπὸ τῆς τύχης νὰ διέλθῃ τὸν βίον του ἐν τοῖς στρατοπέδοις, καί τοι, ὡς εἶπομεν, ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἐθεώρει τοῦτον ὡς συμφορὰν, ἡναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ βαδίσῃ κατ' αὐτῶν. Οἱ βάρβαροι ἀντέταξαν κραταιὰν ἀσπίστασιν. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος βαρέως φέρων τὴν κατάστασιν ταύτην ἡσθάνησε καὶ ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ (180), χωρὶς νὰ δυνήθῃ νὰ ὑποτάξῃ ὁλοσχερῶς τὰ γερμανικὰ στίφη.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος διαμένων ἐν τοῖς παρὰ τὸν Δούναβιν στρατοπέδοις καὶ πολεμῶν κατὰ τῶν Μαρκομάννων κατεγίνετο εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας συγγράψας τὰ «εἰς ἑαυτόν», φιλοσοφικὸν σύγγραμμα περιέχον τὰ θανμάσια ἀξιώματα τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ὑπῆρξεν ἀνὴρ κατ' ὅλα ἄμεμπτος καὶ ἀνώτερος τῆς ἐποχῆς ἐν ᾗ ἔζησεν. Ἀξία κατακρίσεως μόνον εἶνε ἡ τυφλὴ αὐτοῦ ἀγάπη πρὸς τὸν ἀνάξιον υἱόν του Κόμμοδον, τὸν ὁποῖον ἀφήκε καὶ διάδοχόν του.

§ 88 Κόμμοδος (180—192 μ. Χ.).

Ὅσον αὐστηρὸς ἦτο πρὸς ἑαυτόν ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, τόσον πρὸς τοὺς ἄλλους ἐδεικνύετο ἐπιεικὴς μέχρι ἀδυναμίας μάλιστα. Ἐνεκα τούτου ἐπέτρεψέ νὰ ριζωθῶσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ υἱοῦ του Κομμόδου ἀκόλαστα πάθη, ἅτινα ἀνέδειξαν αὐτὸν τὸν χυδαιότερον καὶ ἀγριώτερον τύραννον. Ὁ ἄθλιος οὗτος ἡγεμὼν, ἀφ' ἧς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, παρεδόθη εἰς τὴν παχὺλῃν καὶ κτηνώδη ἀπόλαυσιν, τὸ δὲ κράτος ἐγκατέλιπεν εἰς τὴν τύχην του. Ἡσθάνετο ἀχαλίνωτον κλίσιν πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων, εἰς οὓς ἐλάβε μέρος 735 φορές.

Πολλάκις ἐξετέλεσεν ἔργα ἡνίοχου ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ἢ ὑπεδύθη τὸ πρότωπον τοῦ Ἡρακλέους φέρων λεοντῇν καὶ ῥόπαλον. Ὅλη ἡ φιλοδοξία του ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ὁμοιάξῃ πρὸς τὸν Ἡρακλέα, τὸν ἥρωα ἐκεῖνον τῆς σωματικῆς ῥώμης, δι' ὃ καὶ ἡγάπα νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς. Ἐνεκα τῶν κακούργων καὶ βδελυρῶν πράξεών του διάφοροι συνωμοσίαι ἐξυφάνθησαν κατ' αὐτοῦ, αἷτινες ὅμως ἀπέτυχον. Ἄλλ' ἐκ τῶν συνωμοσιῶν τούτων ἐξαπτομένη ἡ ὥμότης του δὲν εἶχε πλέον ὅρια. Ἐξέδιδε καθ' ἐκάστην θανατικὰς ἀποφάσεις κατὰ συγγενῶν καὶ κατὰ συγχλητικῶν· καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν νομοδιδάσκαλον Σάλαβιον Ἰουλιανὸν ἐφόνευσεν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τέλος ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τινος τῶν παλλακίδων του Μαρξίας καλουμένης, συνεργούντων καὶ ἄλλων· καὶ ἐπειδὴ τὸ δηλητήριον ἐνῆργει βραδέως, ἐστραγγαλίσθη ὑπὸ τοῦ ῥωμαλείου ἀθλητοῦ Ναρκίσσου, τὴν δὲ σῶμά του κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν καὶ ἐστιγματίσθη ἡ μνήμη του.

Αἰὼν τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας (193—305 μ. Χ.).

Παρακμὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἄρχεται σειρὰ αὐτοκρατόρων κατὰ τὰ πλείστον ὥμῶν καὶ ἀσπλάγχων, οἵτινες ἐγένοντο πικραῖτιοι ἐμφυλίων καὶ ὀλεθρῶν πολέμων. Τοὺς αὐτοκράτορας τούτους ἀνεβίβαζον εἰς τὸν θρόνον οἱ πραιτωριανοὶ καὶ αὐτοὶ πάλιν τοὺς κατεκρήμνιζον. Οἱ πλείστοι τούτων ἀπέθανον εἴαιον θάνατον. ὀλίγοι δὲ φυσικόν.

§ 89 Περτίναξ καὶ Δίδιος Ἰουλιανὸς (193).

Οἱ δολοφόνοι τοῦ Κομμόδου ἔσπευσαν ν' ἀναβιβάσωσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν γηραιὸν πολίτην Περτίνακα. Οὗτος ἐδέχθη τὴν ἀρχὴν μετὰ δυσκολίας, ἐν τούτοις πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος καὶ εἰς τὰ οἰκονομικά, τὰ ὅποια εἶχον διαταραχθῇ ὑπὸ τῆς μανιώδους σπατάλης τοῦ προκατόχου του, καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν στρατιωτικὴν ἀναρχίαν. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἔοφαξαν αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις μετὰ τρίμηνον ἀρχήν.

Τότε διεδραματίσθησαν ἐν Ῥώμῃ σκηναὶ ἀκατανόμαστοι καὶ πρωτοφανεῖς. Ἡ ἀποθηρασυνθηεῖσα στρατοκρατορία ἐξέθηκε κατὰ γράμμα εἰς πλειστηριασμὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ κατεκυρώθη τοῦτο εἰς τὸν γέροντα συγχλητικὸν Δίδιον Ἰουλιανὸν ἀντὶ 6,250 δραχ., πληρωτέων εἰς ἑκάστον στρατιώτην, ἥτοι ἐν ὅλῳ ἀντὶ 75,000, 000. Ὅτε ἐγνώσθη εἰς τὰς ἐπαρχίας ὁ τηλικούτος ἐξευτελισμὸς τοῦ

αυτοκρατορικοῦ στέμματος, ἐπήνεγκε γενικὴν ταραχὴν καὶ ἐπανάστασιν. Αἱ λεγεῶνες τῆς Βρεττανίας ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τὸν ἀρχηγόν των Ἀλβῖνον, αἱ τῆς Συρίας τὸν Νίγρον καὶ αἱ τῆς Ἰλλυρίας τὸν Σεπτίμιον Σεβήρον. Ἀλλ' ὁ τελευταῖος ὡς ἐγγύτερον εὐρισκόμενος ἐβάδισε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ὁ Αἰδῖος Ἰουλιανὸς ἐφρονεύθη κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου καὶ ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος ἀνεγνωρίσθη αὐτοκράτωρ.

§ 89. Σεπτίμιος Σεβήρος ((193—211 μ. Χ.).

Ὅτε ἔφθασεν εἰς μικράν τινα ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀπόστασιν ὁ Σεβήρος ἐκάλεισε παρ' ἐαυτοῦ τοὺς πραιτωριανούς, οἵτινες καὶ προσήλθον κατὰ τὰ εἰδισμένα ἄνευ ὅπλων. Τότε αἱ ἰλλυρικαὶ λεγεῶνες ἀπορῶως περιεκύκλωσαν αὐτούς. Ὁ Σεβήρος διέταξε ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ στρατιωτικὰ σύμβολα, διέλυσε τὰ τάγματα αὐτῶν καὶ διώκων αὐτοὺς ἐκ τῆς Ῥώμης διέταξε ἐπὶ ποινῇ θανάτου ν' ἀπέχωσιν ἀπ' αὐτῆς 185 χιλιόμετρα. Οὕτω κατέπεσεν ἡ θορυβοποιοὺς ἐκείνη φρουρά, ἣτις ἀνήχθη τελευταῖον εἰς τοιαύτην δύναμιν, ὥστε διέθετεν ἀνθαιρέτως καὶ ἀνευθύνως τὰ τῆς αυτοκρατορίας. Ὁ Σεβήρος ἀντικατέστησε τοὺς πραιτωριανούς δι' ἄλλης φρουρᾶς ἐκ 50,000 ἀνδρῶν ἀφρωσιωμένων εἰς αὐτόν.

Ἡ πρώτη φρουρὴ τοῦ Σεβήρου ἦτο νὰ καταβάλλῃ τοὺς δύο ἀντὶπάλους του Νίγρον καὶ Ἀλβῖνον, οἵτινες, ὥς εἴρηται, εἶχον ἀνακηρυχθῇ αὐτοκράτορες ὑπὸ τῶν λεγεῶνων των. Καὶ τὸν μὲν Νίγρον ἐνίκησε κατὰ πρῶτον παρὰ τὴν Κύζικον καὶ ἔπειτα παρὰ τὴν Ἰσδὸν καὶ τὸν ἐφόνευσε (195), τὸν δὲ Ἀλβῖνον παρὰ τὸ Λούγδουνον (Δυὼν) τῆς Γαλλίας. Ὁ Σεβήρος φρονῶν διὰ τὴν Σύγκλητον διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὸν Ἀλβῖνον ἀπέστειλε πρὸς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐπιστρέψας δὲ ἔπειτα εἰς Ῥώμην ἔδειξε ἀμείλικτον σκληρότητα φονεύσας 29 συγκλητικούς. Ἐπειτα ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Πάρθων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφῆρεσε τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιφῶντα (198) χωρὶς ὁμῶς νὰ δυνηθῇ νὰ διατηρήσῃ αὐτὰς ἐπὶ πολὺ.

Ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος ἐσωτερικῶς ἐπολιεύθη καλῶς· εἰσήγαγε νόμους πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐκλελυμένων ἡθῶν· ἐπροστάτευσεν τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν καταπιέσεων· διεχειρίσθη τὰ οἰκονομικὰ μετὰ μεγάλης χρησιμότητος καὶ φειδοῦς· ἰδίως δὲ προσεπάθει νὰ βελτιώσῃ τὸν

δικαστικὰν κλάδον ἔχων πρὸς τοῦτο συμβούλους τοὺς διασῆμος νομομαθεῖς Παπινιανόν, Παῦλον καὶ Οὐλπιανόν.

Ὁ Σεβῆρος προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν ἠναγκάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν ὀρεινῶν Σκώτων καὶ Πικτων, οἵτινες διαορήξαντες τὸ τεῖχος τοῦ Ἀδριανοῦ προσέβαλλον τὰ ὄρια τοῦ κράτους. Συνῶδεύετο δὲ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ ὑπὸ τῶν δύο υἱῶν του Βασιανοῦ Καρακάλλα καὶ Γέτα. Καὶ εἰσέδυσσε μὲν μέχρι τῶν ἀπωτάτων μερῶν τῆς ὀρεινῆς Σκωτίας, ἀλλὰ τὸ μὲν ἕνεκα τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τῶν Σκώτων, τὸ δὲ ἕνεκα τοῦ τραχέος κλίματος τῆς χώρας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ θέσῃ πάλιν ὡς ὄριον τοῦ κράτους του τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀνεγερθὲν τεῖχος, ὅπερ ἐπεσκεύασε.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὁ Σεβῆρος ἦτο διαρκῶς ἀσθενής. Λέγεται ὅτι ὁ ἄθλιος αὐτοῦ υἱὸς Καρακάλλας, μὴ δυνάμενος νὰ περιμένη τὸ ἄλλως ἐγγίζον τέλος τοῦ πατρὸς του, ἐπειράθη νὰ δολοφονήσῃ αὐτόν. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁμως ὕψωσε τὸ ξίφος διὰ νὰ τὸν πλήξῃ, ἀπετράπη ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ πατρὸς του. Ἐκ τούτου ἡ κατάστασις τοῦ Σεβήρου ἐτράπη ἐπὶ τὰ χεῖρω καὶ μετὰ τινος ἡμέρας ἐξέπνευσεν οὗτος ἐν Ἐβροράκῳ (Ἰόρκῃ) τῷ 221. Ὡς ἔσχατον ἀποχαιρετισμὸν πρὸς τοὺς στρατιώτας του ἀπέτεινε τὴν λέξιν *laboremus* (ἐργαζώμεθα) καὶ δικαίως, διότι ὁ ὅλος βίος τοῦ Σεβήρου ὑπῆρξε πρότυπον φιλεργίας ἀκαταπονήτου.

§ 90 Βασιανὸς Καρακάλλας (211—217 μ.Χ.).—Μακρίνος

Ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος ἀποθανὼν ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Βασιανόν, ὅστις ἐπωνομάζετο Καρακάλλας ἕκ τινος γαλατικοῦ ἐνδύματος, ὅπερ διαρκῶς ἐφόρει, καὶ τὸν Γέταν. Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἐζήτουν νὰ διανεμηθῶσι τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὁ φύσει αἰμοθόρος Καρακάλλας ἐφόνευσε τὸν Γέταν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς του καὶ ἐσφετερίσθη ἅπασαν τὴν ἀρχήν, διέταξε δὲ τὴν ἀποθέωσιν τοῦ ἀδελφοῦ του εἰπὼν «ἔστω θεός, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ζῇ». εἰς δὲ τὴν Σύγκλητον ὑπέμνησεν ὅτι καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ῥώμης ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του. Ἐζήτησεν ἐν τούτοις παρὰ τοῦ νομοδιδασκάλου Παπινιανοῦ νὰ χάμῃ δημοσίαν ἀπολογίαν ὑπὲρ τῆς ἀδελφοκτονίας· ἀλλ' ὁ ἔντιμος ἐκεῖνος ἀνὴρ εἶπεν ὅτι «εἶνε εὐκολώτερον νὰ διαπράξῃ τις τὸ ἔγκλημα ἢ νὰ δικαιολογήσῃ αὐτό». Ἐνεκα ὁμως τῆς ἀρνήσεως ταύτης ἐφονεύθη, μετ' αὐτοῦ δὲ ἐφονεύθησαν καὶ 20,000 ὀπαδοὶ τοῦ Γέτα.

Τὰ φρικώδη ἐγκλήματα τοῦ ἀνθρωπομόρφου τούτου τέρατος δὲν περιορίσθησαν μόνον ἐν Ῥώμῃ. ἀλλ' ἐξέτέθησαν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἕνεκα δὲ

τῆς μανιώδους σπατάλης του ἐξήντηλε τοῦ δημόσιον ταμεῖον καὶ ἵνα συλλέξῃ χρήματα, ὅπως ἀκολασταίνῃ, ἀπένειμε τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας. Ἐπεχείρητε περιηγήσεις ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας· ἀλλ' αἱ περιηγήσεις αὗται δὲν ἦσαν ἄλλο τι εἰμὴ ἀρπαγαὶ καὶ λεηλασίαι. Ὑπεκρίνετο τὸν Ἀχιλλέα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Τροίας, καὶ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐκδικούμενος δὲ διὰ τινὰς λιθέλους ἐναντίον του διέταξε γενικὴν σφαγὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Τέλος ὅμως ἐφονεύθη ἐν τινι κατὰ τῶν Πάρθων ἐκστρατεῖα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν σωματοφυλάκων του Μυχρίνου, ὅστις καὶ ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτορος.

Μακρίνος (217). Οὗτος θελήσας δι' αὐτῆς τῶν μέτρων ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν τῷ στρατῷ τὴν πειθαρχίαν, ἀπέξενωσε ἀπ' ἐαυτοῦ τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἀνηγόρευαν ἄλλον αὐτοκράτορα, τὸν Ἐλαγάβαλον, παρῆστησαν ὡς υἱὸν τοῦ Καρραχάλλα. Καὶ ἀντετάχθη μὲν κατ' αὐτοῦ ὁ Μυχρίνος, ἀλλ' ἤττηθείς ἐφονεύθη.

§ 91 Ἐλαγάβαλος (218—222 μ.Χ.).

Οὗτος πρότερον ἦτο ἱερεὺς τοῦ ἐν Ἐμέσῃ τῆς Συρίας ναοῦ τοῦ Ἥλιου, δεκατετραετῆς δὲ ἀνηγόρευθη αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης. Ὁ Ἐλαγάβαλος ὑπῆρξεν ὁ βδελυρώτερος καὶ ὁ αἰσχρότερος πάντων τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἦτο τύπος Ἀσιανοῦ μονάρχου, μετήνεγκε δὲ εἰς τὴν Ῥώμην τὰ αἰσχροτέρα πάθη τῆς Ἀνατολῆς. Ἦτο πρωτοπκνῆς ἐν Ῥώμῃ ἡ φιληδονία αὐτοῦ, ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ διαφθορά, πρὸ τῆς ὁποίας θὰ κατησχύνετο καὶ αὐτὸς ὁ Νέρων. Τὰ ἐνδύματα, αἱ ἄμαξαι, τὰ ὄπλα καὶ αἱ κλῖναι αὐτοῦ ἦσαν χρυσοκέντητοι καὶ πεποικιλμένοι διὰ πολυτίμων λίθων. Τοὺς λουτήρας του ἐπλήρου ῥόδοστόγματος, ἵνα λουθῇ. Συνεκρότει ναυμαχίας ἐντὸς λιμνῶν οἴνου. Παρέδωκε τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ κράτους εἰς κουρεῖς καὶ χορευτάς, μετὰ τῶν ὁποίων ἀνεστρέφετο. Ἐπὶ πλέον δὲ εἰσήγαγε καὶ τὴν ἀκόλαστον λατρείαν τοῦ Βήλου μετὰ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν.

Καὶ δὲν ἤρχουν αἱ πολυειδεῖς αὗται μωρίαι του, ἀλλὰ συνέστησε καὶ Σύγκλητον ἐκ γυναικῶν χάριν τῆς μητρὸς του. Σκοπὸς δὲ τῆς Συγκλήτου ταύτης ἦτο νὰ βουλευθῇ καὶ νὰ ἀπορριπτεῖ περὶ γυναικείων συρμῶν, κοσμημάτων, ἐπισκέψεων κλπ. Λέγεται δὲ ὅτι, φοβούμενος βίαιον θάνατον, εἶχε παρασκευάσῃ κατάλληλα μέσα αὐτοκτονίας, σχοινία ἐκ μετάξης καὶ πολυτίμους μαχαίρας· κατεσκευάστε δὲ καὶ πύργον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔδαφος ἦτο ἐπιστρωμένον διὰ πολυτίμων λίθων, ὥστε, εἴν ποτε ἠναγκάζετο νὰ πῆσῃ ἐπ' αὐτοῦ, τοῦλάχιστον νὰ ἔχῃ τὴν παρηγορίαν ὅτι ἔθραυτε τὴν κεφαλὴν του καὶ συνέτριψε τὰ μέλη του μεγαλοπρεπῶς. Τέλος ὅμως καὶ αὕτῃ ἡ φρουρὰ κατελήφθη ὑπὸ φρίκης πρὸς τὴν κτηνώδη φύσιν τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ καὶ ἐφόνευσεν αὐτόν, ἀνέβιβαστε δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἐξάδελφόν του Ἀλέξανδρον, δεκατετραετῇ τὴν ἡλικίαν.

§ 92 Ἀλέξανδρος Σεβῆρος (222—235 μ. Χ.).

Ὁ νέος οὗτος ἡγεμὼν ὑπῆρξεν ὁ ἄριστος ἡγεμὼν τῆς ἀξιοθρηνήτου ταύτης περιόδου, καθ' ἣν οὐδὲν ἄλλο βλέπει τις εἰμὴ ἐπαναστάσεις στρατιωτῶν, ἐγκλήματα αὐτακρατόρων, ἐπιδρομὰς βαρβάρων καὶ ἐν γένει τὴν παρακμὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς φύσεως ἦτο πεπρωτισμένος ὑπὸ ἐξόχων ἀρετῶν, ἀλλ' ἔτυχε καὶ ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ἐξαιρετοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς συνετῆς αὐτοῦ μητρὸς Μαυμαΐας.

Γενόμενος αὐτοκράτωρ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος καὶ ἐπαναφέρῃ τὸ δίκαιον καὶ τοὺς νόμους εἰς τὴν ἰσχὺν αὐτῶν. Εἰς τὸ δυσχερὲς δὲ τοῦτο ἔργον ἐβοήθει αὐτὸν καὶ δεκαεξαμελὲς συμβούλιον ἐκ πεπειραμένων ἀνδρῶν, οὗτινος προϊστάτο ὁ διαπρεπὴς νομομαθὴς Οὐλπιανός. Ἐπὶ τῆς προόψεως τῶν ἀνακτόρων του ἐπέγραψε τὸ «*πρῶττε εἰς τοὺς ἄλλους ὅ,τι θέλεις νὰ πράττωσιν καὶ εἰς σὲ οἱ ἄλλοι*», ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς. Ἐν τοῖς ἀνακτόροις του ἔζη μεθ' ἀπλότητος καὶ αἰδοῦς ἡγωνίσθη δὲ παντοιοτρόπως νὰ περιορίσῃ τὰ ἀκόλαστα ἥθη τῶν συγχρόνων του καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῆς πολυτελείας. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε αἱ ἀρεταὶ τοῦ χρηστοῦ τούτου ἡγεμόνος, οὔτε τὰ φῶτα τοῦ Οὐλπιανοῦ ἠδυνήθησαν νὰ θεραπεύσωσι καὶ κακά, ἅτινα ἐλυμαίνοντο τὸ κράτος, οὔτε τὴν παιδαρχίαν νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τοὺς πραιτωριανούς. Ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν πραιτωριανῶν τὸν πιστόν του Οὐλπιανόν, οἱ πραιτωριανοὶ στασιάσαντες ἐνέπλησαν τὴν πόλιν αἱμάτων ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ λύσσα αὐτῶν, ὥστε εἰσώρμησαν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος ἐφόνευσαν τὸν ἀρχηγόν των Οὐλπιανόν, τὸν ὅποιον ἐθεώρουν αἷτιον τῶν αὐστηροτάτων μεταρρυθμίσεων.

Ἐν ἔτει 226 ὁ Πέρσης Ἀρταξέρξης ἀνατρέψας τὸ πέραν τοῦ Τιγρητος βασιλείον τῶν Πάρθων ἵδρυσεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ τὸ νέον Περσικὸν βασιλείον ἢ τὸ τῶν Σασσανιδῶν (ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Σασσάν, πατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου). Θεωρῶν δὲ ἑαυτὸν ἀπόγονον τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας ἡξίου νὰ καταλάβῃ πάσας τὰς χώρας, ὅσαι ἄλλοτε ὑπῆγοντο εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Λαρείου, ἤτοι ὁλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλ' ὁ Σεβῆρος ἀπήντησεν εἰς

τάς αὐθάδεις ταύτας ἀξιῶσεις τοῦ Πέρσου ἡγεμόνος διὰ προσβολῆς ἐκ τριῶν σημείων καὶ κατέβαλε τὸν ἐπικίνδυνον ἐκεῖνον ἐχθρόν. Ἡ εἰδησις ὅμως ὅτι οἱ Γερμανοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλατίαν, ἡνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιταχύνη τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς Ῥώμην καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥήνον κατὰ τῶν Γερμανῶν· ἀλλ' ἐφρονεύθη μετὰ τῆς μητρὸς του ἐν ἡλικίᾳ 25 ἐτῶν (285) ὑπὸ τοῦ ἐκ Θουρίας χιλιάρχου Μαξιμίνου ἐν τινὶ ὁχλαγωγίᾳ ὑποκινηθείσῃ ὑπ' αὐτοῦ.

§ 93.— Οἱ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Σεβήρον ἐννέα αὐτοκράτορες.

Μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Σεβήρον ἦρχαν ἐννέα αὐτοκράτορες, τῶν ὑποίων οἱ πλεῖστοι ἐφρονεύθησαν διὰ συνωμοσιῶν.

1) **Μαξιμίνος** ὅστις ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου, ἦτο κατὰ τὴν νεότητά του ποιμὴν Θερᾶς. Γότθος τὴν καταγωγὴν. Εἶχε ἀνάστημα γιγαντιαῖον καὶ ῥώμην ἡράκλειον, ἔτρωγε δὲ καθ' ἐκάστην 40 λίτρας κρέατος (!) καὶ ἔπινεν ὁλόκληρον ἀμφορέα οἶνον (26 λίτρας). Καὶ τοι οὗτος κατόρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Γερμανοὺς, ἐν τούτοις τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀθαιρεσίαι καὶ αἱ παρανομίαι αὐτοῦ, ὥστε ἐφαίνετο μᾶλλον ὡς κατακτητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἢ ὡς ἡγεμὼν. Ἀπεγύμνωσε τὰς πόλεις καὶ τοὺς ναοὺς καὶ δὲν ἐτόλμησε οὐδὲ ἀπαξ νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην. Ὅτε δὲ ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ κατ' αὐτῆς, ἵνα τιμωρήσῃ τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν λαόν, ὅστις ἐκάλει αὐτὸν Κύκλωπα καὶ Τυφῶνα, ἐφρονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν του.

Τοσαύτῃ δὲ ἐπεκράτει τότε σύγχυσις καὶ ταραχὴ καὶ εἰς τοσαύτῃν ἀνωμαλίαν καὶ ἀποσύμβεσιν περιῆλθε τὸ κράτος, ὥστε καὶ ἡ Σύγκλητος καὶ οἱ πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λαὸς καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἀνεκήρυξαν ἰδίους αὐτοκράτορας, ἀλλ' ὑπερίσχυεν ὁ ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν ἀνακηρυχθεὶς.

2) **Ὁ Γορδιανὸς ὁ Γ'.** (238—244). Ὁ νεαρὸς οὗτος αὐτοκράτωρ ἐδίωξεν αὐτοπροσώπως τοὺς Γότθους ἐκ τῆς Μοισίας καὶ τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς Συρίας, ὁ δὲ στρατηγὸς Αὐρηλιανὸς ἐνίκησε παρὰ τὴν Μαγεντιάν (241) τοὺς τὸ πρῶτον ἤδη ἐμφανισθέντας Φράγκους. Ἀλλ' ὁ ὑπαρχος τοῦ πραιτωρίου Ἀραψ Φίλιππος ἐφόνευσεν τὸν Γορδιανὸν καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὴν θέσιν του.

3) **Ὁ Ἀραψ Φίλιππος** (244—249) ἐώρτασε μετὰ πρωτοφανοῦς λαμπρότητος τὴν χιλιετηρίδα τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης 248 μ. Χ. Μετὰ 5 ὅμως ἔτη οἱ στρατιῶται εὗρον ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Φιλίππου διήρκεσε πολλὰ καὶ ἐξ ὧν τῶν μερῶν ἀνηγγέλθησαν στάσεις. Συγχρόνως οἱ βάρβαροι ἀνέβησαν τὸν Δούναβιν, ὁ δὲ συγκλητικὸς Δέκιος, ὅστις ἐστάλη, ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς Γότθους ἐκ τῆς Παννονίας, ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων του αὐτοκράτωρ. Πρὸς τοῦτον ὁ Φίλιππος συνεκρότησε μάχην ἐν Βερόνῃ (249), ἐν ᾗ ἐφρονεύθη.

4) Ὁ **Δέκιος** ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως καλὸς ἡγεμὼν. Ἐξήτησε νὰ θεραπεύσῃ τὰ κακὰ τοῦ κράτους ἐπαναφέρον τὰ αὐστηρὰ ἤθη τῆς δημοκρατίας. Ἐπειδὴ δὲ ἐθεώρει τοὺς ὁσημέραι αὐξανομένους Χριστιανούς ὡς ἐπικινδύνους εἰς τὴν πολιτείαν, διέταξε φοβερόν διωγμὸν κατ' αὐτῶν. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους ἀπέβησαν μάταιαι ἔνεκα τῆς γενικῆς διαφθορᾶς τῶν Ῥωμαίων, ἔπεσε δὲ μαχόμενος πρὸς τοὺς Γότθους, οἵτινες εἶχον εἰσβάλῃ εἰς τὴν Θράκην (251).

5) Ὁ **Γάλλος** διαδεχθεὶς τὸν Δέκιον (251-253) ἐξηγόρασε τὴν εἰρήνην παρὰ τῶν Γότθων διὰ συνθήκης ἐπαισχύντου. Μετὰ δύο ὅμως ἔτη ὁ διοικητὴς τῆς Μοισίας Αἰμιλιανὸς νικῆσας τοὺς Γότθους ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Γάλλος ἐβάδισε κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐφρονεύθη ὑπὸ τῶν στασιασάντων στρατιωτῶν του (253).

6) Ὁ **Αἰμιλιανὸς** (253) τέσσαρας μόνον μῆνας ἐπέζησε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γάλλου, ἐφρονεύθη δὲ καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του.

7) Ὁ **Βαλεριανὸς** (253—260) διαδεχθεὶς τὸν Αἰμιλιανὸν εἶχε μὲν ἔξοχα στρατηγικὰ καὶ πολιτικὰ προτερήματα, ἀλλ' οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ πράξῃ ὑπὲρ τοῦ κράτους του, ὅπερ διετέλει ἐν φρικῷ ἀνωμαλίᾳ. Οἱ Αἰμιλιανοὶ εἶχον διαβῆ τὸν Ῥήγον, οἱ Γότθοι τὸν Δούναβιν, καὶ οἱ Πέρσαι τὸν Εὐφράτην. Ὁ Βαλεριανὸς προσεπάθησε ν' ἀνακόψῃ τὴν ἐπικειμένην διάλυσιν τοῦ κράτους του καὶ κατὰ μὲν τῶν Ἀλαμαννῶν καὶ Γότθων ἀπέστειλε τὸν υἱὸν του Γαλλιηνόν, τὸν ὁποῖον προσέλαβε καὶ συνάχροντα, αὐτὸς δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην διὰ προδοσίας συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπώρης τοῦ Α'. Τρία ἔτη ἔμεινεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὑποστὰς μυρίους ἐξευτελισμούς. Λέγεται ὅτι ὁ Σαπώρης μετεχειρίζετο αὐτὸν ὡς βῆθρον, ἵνα ἀναβαίῃ ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ τέλος ἐξέδειρεν αὐτὸν ζῶντα.

8) Ὁ **Γαλλιανὸς** (260—268). Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ πατρός του οὗτος ἐκυβέρνα μόνος τὸ κράτος ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη, καθ' ἃ ἀδιακόπως ἐπάλασε κατὰ τῶν βρυχάρων καὶ κατὰ τῶν σφετεριστῶν τοῦ θρόνου. 19 ἢ 20 ἄλλοι ἀνηγорεύθησαν αὐτοκράτορες, ἡ δὲ ἐποχὴ αὕτη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἐκλήθη ἐποχὴ τῶν 30 τυράννων. Οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ἐφρονεύθησαν ὑπ' ἀλλήλων ἢ ὑπὸ τοῦ Γαλλιηνοῦ. Τότε οἱ Γότθοι ὠφελοῦμενοι ἐκ τῶν τρομερῶν τούτων ἀνωμαλιῶν ἐπέδραμον καὶ κατέστρεψαν τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἑλλάδα. Εἰς Γότθος ἠθέλησε νὰ πυρπολήσῃ ἐν Ἀθῆναις τὰς βιβλιοθήκας· ἕτερος ὅμως ἐκράτησεν αὐτὸν λέγων «ὅς ἀφῆσωμεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν τὰ βιβλία ταῦτα, ἅτινα ἀφαιροῦσι τὴν πρὸς τὰ ὅπλα κλίσιν». Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ ἱστορικοῦ Δεξιπποῦ ἡδυνήθησαν νὰ ἐκβάλωσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος τοὺς βαρβάρους. Ὁ Γαλλιηνὸς δὲν ἡδυνήθη νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς λεηλασίας τῶν Γότθων εἰμὴ πληρώσας εἰς αὐτοὺς μεγάλην ποσότητα χρημάτων. Ἐν ἔτει δὲ 268 ἐδολοφονήθη ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μεδιολάνου, πολιορκῶν ἐν αὐτῷ τὸν ὑπὸ τῶν ἰλλυρικῶν λεγεῶνων ἀναγορευθέντα αὐτοκράτορα Αὐρίολον.

9) **Κλαύδιος** ὁ Β'. (268). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαλλικανοῦ ἐνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου αὐτοκράτωρ ὁ ἐξ Ἰλλυρίας καταγόμενος Κλαύδιος, ὁ διασημότερος τῶν στρατηγῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ Κλαύδιος ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν Αὐρίολον· ἔπειτα δὲ ἐπελθὼν κατὰ τῶν Γότθων ἐνίκησε μεγάλην νίκην παρὰ τὴν σημερινὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας καὶ κατεδίωξε τὰ λείψανα αὐτῶν εἰς τὴν Μοισίαν. Προσβληθεὶς ὁμως ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος τότε λοιμοῦ ἀπέθανε (270) ἐν Σιρμίου τῆς Παννονίας, συστήσας ὡς διάδοχόν του τὸν ἔσχατον στρατηγὸν Αὐρηλιανόν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλαυδίου ἡ Σύγκλητος καὶ ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκυληίας ἀνηγόρευσαν στρατηγὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κλαυδίου Κοϊντίλιον. Μαθὼν ὁμως οὗτος ὅτι αἱ παρὰ τὸν Δουνάβιν λεγεῶνες ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα καὶ ὑπόδειξιν τοῦ Κλαυδίου τὸν Αὐρηλιανόν· ἤνοιξε τὰς φλέβας του καὶ ἀπέθανεν, ἡ δὲ Σύγκλητος ἀνεγνώρισεν ὡς αὐτοκράτορα τὸν Αὐρηλιανόν.

§ 94 Αὐρηλιανὸς (279—275 μ. Χ.)

Ὁ νέος οὗτος αὐτοκράτωρ ἐκ Παννονίας καταγόμενος ἀνῆκεν εἰς ταπεινότατον γένος, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὕψιστον τοῦ αὐτοκράτορος ἀξίωμα διὰ τοῦ θάρρους του καὶ τῶν πολλῶν ἀνδραγαθημάτων του. Δραστηριώτατος καὶ ἰσχυρὸς τὸν χαρακτῆρα ἤτο ὁ ἄνθρωπος τῶν περιστάσεων καὶ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ὀνόματος τοῦ «ἀνορθωτοῦ τοῦ κράτους» (restitutor orbis). Οὗτος κατετρόπωσε μεγάλην βαρβαρικήν στρατιὰν Σκυθῶν, Μαρκομάνων, Βανδάλων ἐν Παννονίᾳ· ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Ἰταλίας τοὺς Ἀλαμαννοὺς καὶ ἠνάγκασε τοὺς Γότθους νὰ ὑποχωρήσωσι πέραν τοῦ Δουνάβεως. Ἀλλ' ὁμως βλέπων πόσον ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Γότθοι καὶ ὅτι ἡ Δακία ἦτο πάντοτε ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ κράτους συνωμολόγησε πρὸς τοὺς Γότθους συνθήκην, δι' ἧς παρέχωρησεν εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν, μέρος δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς μετέκτισεν εἰς τὴν Μοισίαν, ἥτις ἔκτοτε ὠνομάσθη «Δακία τοῦ Αὐρηλιανοῦ».

Μετὰ ταῦτα ὁ Αὐρηλιανὸς ἐπορεύθη κατὰ τῆς βασιλείας τῆς Παλμύρας Ζηνοβίας, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Ὀδαινάθου, ἀποτινάξασα τὴν ὡμαϊκὴν κυριαρχίαν, εἶχε καταλάβῃ ὁλόκληρον τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ πλείστον μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐσκέπτετο δὲ νὰ ἰδρύσῃ μέγα ἀνατολικὸν κράτος. Ὁ Αὐρηλιανὸς νικήσας τὴν Ζηνοβίαν εἰς δύο μάχας παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ παρὰ τὴν Ἑμεσαν ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν πρωτεύου-

σάν της Παλμύραν, ὅπου ὁ Αὐρηλιανὸς ἐλθὼν τὴν ἐπολιόρησεν. Ὅτε αἱ τροφαὶ ἐξηντλήθησαν, ἡ Ζηνοβία ἐπειράθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλὰ συλληφθεῖσα ἤχθη ἐνώπιον τοῦ Αὐρηλιανοῦ, κατόπιν δὲ ἀπήχθη εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐλάμπρυνε τὸν μεγαλοπρεπέστατον θρόμβον τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Αὐρηλιανὸς μετὰ ταῦτα περσεκεύαζεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἵνα τιμωρήσῃ αὐτοὺς διὰ τὸ αἷσχος, τὸ ὁποῖον ἐνεκόλασαν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διὰ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Βαλεριανοῦ. ἀλλ' ὁ γραμματεὺς του Μνησθεὺς κατηγορούμενος ἐπὶ καταχρήσεσι καὶ φεβούμενος τὴν τιμωρίαν ἐνήργησε καὶ ἐδολοφονήθη οὗτος.

Ὁ Αὐρηλιανὸς ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἡγεμὼν ἱκανὸς καὶ ἐὰν ἔξῃ ἤθελεν ὥσως σώσειν τὸ καταρρέον Ῥωμαϊκὸν κράτος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐρηλιανοῦ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Τάκιτος καὶ τούτου φονευθέντος ὁ ἀδελφὸς του Φλωριανός. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον μετ' ὀλίγον διεδέχθη ὁ Πρὸβος.

§ 95. Πρόβος (276-282). — Κᾶρος (282-283).

Ὁ Πρόβος ὑπῆρξε διακεκριμένος αὐτοκράτωρ. Ἐπανέφερε τὴν τάξιν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἐταπείνωσε τοὺς διεκδικοῦντας τὸν θρόνον Ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Γαλατίας τοὺς εἰς αὐτὴν εἰσβαλόντας Φράγκους, Ἀλαμαννοὺς καὶ Βανδάλους, καὶ διέβη τὸν Ῥῆνον καταδιώκων αὐτούς. Θελήσας ὅμως νὰ συνειθίσῃ τοὺς στρατιώτας του εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς διαφόρους δημοσίας ὑπηρεσίας, οἷον εἰς κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, εἰς φύτευσιν ἀμπελώνων, καὶ εἰς ἀποξήρανσιν ἑλῶν κλπ. τοῦτο ὅμως τόσον πολὺ ἐξώργισε τοὺς στρατιώτας, ὥστε προέβησαν εἰς στάσιν, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ Πρόβος, ἀνεκηρύχθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων Κᾶρος.

Ὁ Κᾶρος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντας τοὺς υἱοὺς τοῦ Καρῖνον καὶ Νουμεριανόν, καὶ εἰς μὲν τὸν Καρῖνον ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ Νουμεριανοῦ ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Περσῶν. Καὶ ἐδῶκε μὲν τὴν Μεσοποταμίαν καὶ κατέλαβεν ἔπειτα τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιφῶντα, ἀπέθανεν ὅμως κεραυνόπληκτος. Ὁ δὲ Νουμεριανὸς ἔλαβε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Περσίας ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του, ὁ δὲ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν ἐκ Δαλματίας ἀρχηγὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς Διοκλητιανόν. Ὁ Καρῖνος ἐδοκίμασε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἀδελφόν του, ἀλλ' ἐφονεύθη εἰς τινα ἐν Μοισίᾳ μάχην.

§ 96. Διοκλητιανός. (284—305 μ. Χ.)

Ὁ Διοκλητιανὸς κατήγετο, ὡς εἶπομεν, ἐκ Δαλματίας. Ἐκ τῆς

κατωτάτης κοινωνικῆς βαθμίδος διὰ μόνης τῆς προσωπικῆς του ἀξίας καὶ διὰ τῶν πολλῶν ἀρετῶν του ἠδυνήθη νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψιστον ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον καὶ διετήρησεν ἐφ' ὅσον χρόνον ἤθελε. Μετέβαλεν οὗτος τὸν ὄργανισμὸν τοῦ κράτους· κατέλυσε τὸν στρατιωτικὸν δεσποτισμὸν· ἐπίσης ἐστέρησε τὴν Σύγκλητον πάσης πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τοιουτοτρόπως ἐξαλείψας καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπομείναν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀναμνήσεων τῆς δημοκρατίας κατέστη μόνος καὶ ἀπεριόριστος κύριος τοῦ κράτους.

Ὁ Διοκλητιανὸς βλέπων ὅτι τὰ ὄρια τοῦ ἀπεράντου κράτους του ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων ἐχθρῶν, κατενόησεν ὅτι εἰς μόνος ἀνὴρ δὲν ἐπήρκει εἰς τὴν υπεράσπισιν αὐτῶν. Ὅθεν προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἐκ Παννονίας τραχὺν μὲν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγὸν Μαξιμιανόν. Καὶ εἰς τοῦτον μὲν ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχον δὲ τὰς ἐδρας των ὁ μὲν Μαξιμιανὸς ἐν Μεδιολάνῳ, ὁ δὲ Διοκλητιανὸς ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας.

Μετά τινα ἔτη βλέπων ὁ Διοκλητιανὸς ὅτι οἱ κίνδυνοι τοῦ κράτους ἐπολλαπλασιάζοντο ἐκ τῶν συχνῶν ἐπιθέσεων ἰδίως τῶν γερμανικῶν φυλῶν κατὰ τὸν Ῥήνον καὶ τὸν Δούναβιν, προσέλαβεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Μαξιμιανοῦ δύο ἀκόμη συνάρχοντας, τὸν Γαλέριον καὶ τὸν Κωνσταντῖον τὸν Χλωρὸν (ἐπικληθέντα οὕτως ἕνεκα χλωμότητός του), οἵτινες ὠνομάσθησαν καίσαρες καὶ ἦσαν ὑποδέεστεροι τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Μαξιμιανοῦ, οἵτινες ἐπεκαλοῦντο αὐγουστοι. Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἄρχοντες διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν ὁρίων, ἐλαβον δὲ ὁ μὲν Διοκλητιανὸς, ὁ πρῶτος αὐγουστος, τὴν Ἀνατολήν· ὁ Γαλέριος τὴν Θράκην, τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα· ὁ Μαξιμιανὸς, ὁ δευτερός αὐγουστος, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰς νήσους· καὶ ὁ Κωνσταντῖος τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Βρεττανίαν.

Διὰ τῆς διανομῆς ταύτης δὲν διεσπάσθη οὐδόλως ἡ ἐνότης τοῦ κράτους. Ὁ Διοκλητιανὸς ἔμεινεν ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν οἱ λοιποὶ συνάδελφοί του οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξωσιν ἄνευ τῶν διαταγῶν αὐτοῦ. Ἐκαστος ἐκ τῶν τεσσάρων ἡγεμόνων χάριν τῆς προσωπικῆς του ἀσφαλείας προέβη εἰς τὴν ἔδρυν-

σιν νέου στρατιωτικοῦ σώματος· τὸ τοιοῦτον δὲ σφόδρα ἐξ,
τὴν δύναμιν τῶν ἐν Ῥώμῃ πραιτωριανῶν· καὶ ἡ Ῥώμη δέ, ἡ
δὲν ἦτο πλέον τὸ κέντρον τοῦ κράτους, ἀπώλεσε πολὺ ἐκ τῆς λαμ-
προτητός της,

Ὁ Διοκλητιανὸς μετὰ τῶν συναρχόντων του διεξήγαγον διαφόρους
πολέμους ἐπιτυχεῖς. Οὕτως ὁ Μαξιμιανὸς ἐξεδίωξε τοὺς Γερμανοὺς
πέραν τοῦ Ῥήνου καὶ ἠρῆμωσε τὴν χώραν αὐτῶν. Ὁ Κωνσταν-
τιος ὁ Χλωρὸς ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Γαλατίας τοὺς Φράγκους. Ὁ Διο-
κλητιανὸς κατέβαλεν ἐν Αἰγύπτῳ τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου Ἀ-
χιλλέα καὶ ἐφόνευσε πάντας τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ. Τέλος δὲ ὁ Γαλέ-
ριος νικήσας τοὺς Πέρσας ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς
Ῥωμαίους πέντε ἐπαρχίας πέραν τοῦ Τίγρητος καὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν
τῆς Ἀρμενίας. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκατέστη πανταχοῦ τοῦ κράτους ἡ ἡ-
συχία καὶ ἡ τάξις. Δυστυχῶς ὁμως ὁ Διοκλητιανὸς, παρακινούμενος
καὶ ὑπὸ τοῦ κακεντρεχοῦς Γαλερίου, ἐξέδωκε διάταγμα, δι' οὗ οἱ
Χριστιανοὶ κατεδιώχθησαν ἀπηνέστατα. Πανταχοῦ τοῦ κράτους, πλὴν
τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὁποίων ἤρχεν ὁ Κωνσταντῖος ὁ Χλωρὸς, ἀνενεώθη-
σαν τὰ βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλοτε ὑπέστησαν οἱ Χριστιανοί.
Ὁ διωγμὸς οὗτος ἦτο ὁ τελευταῖος ἀλλὰ καὶ ὁ σκληρότερος· διήρκεσε,
ὅτι καὶ ἔτη καὶ ἐκλήθη «ἐποχὴ τῶν μαρτύρων», διότι χιλιάδες
Χριστιανῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον.

Μετά τινα χρόνον ὁ Διοκλητιανὸς νοσήσας βαρέως ἐν Νικομηδείᾳ
ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς, ἠνάγκασε δὲ καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ ἀκολου-
θήσῃ τὸ παράδειγμά του. Ἀποσυρθεὶς δὲ εἰς τὴν ἐν Σάλωνι τῆς
Δαλματίας ἀγροτικὴν ἔπαυλιν του διήλθε τὸ γῆρας του μακρὰν τοῦ
θορύβου τῶν ὅπλων καὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἀσχολούμενος
εἰς τὴν κηπουρικὴν, χωρὶς νὰ ἐπιθυμήσῃ πλέον τὴν ἀρχήν.

Μετά τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ
Μαξιμιανοῦ, ὁ Γαλέριος καὶ ὁ Κωνσταντῖος ἀνηγορεύθησαν
αὐγουστοι. Ὁ Γαλέριος, ὅστις ἤξιον οὐκ ἦτο ὁ ὑπέρτατος τοῦ κράτους
ἀρχηγός, χωρὶς νὰ συμβουλευθῇ τὸν συνάρχοντά του ἀνέδειξε δύο νέους
καίσαρας τὸν Μαξιμῖνον καὶ τὸν Σεβήρον. Μετ' ὀλίγον χρόνον
ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖος, ὅστις ἐπωνομάσθη «Κωνσταντῖος ὁ
πρωχὸς». Καὶ ἀληθῶς τοσαύτη ἦτο ἡ ἀπλότης τοῦ βίου του, ὥστε
ἠναγκάζετο νὰ δανείζηται χρήματα, ὅσάκις ἐπρόκειτο νὰ παραθέσῃ

κατωτάτ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου αἱ λεγεῶνες αὐτοῦ ἀνε-
καίρουν αὐγουστον τὸν υἱὸν τούτου Κωνσταντῖνον. Ταυτοχρόνως
δὲ ἡ Ῥώμη, ἥτις ἀπὸ πολλοῦ εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ, ὀργισθεῖσα ἐξη-
γέρθη, οἱ δὲ πραιτωριανοὶ αὐτῆς ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Μα-
ξέντιον, υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ. Ὁ Μαξέντιος προσέλαβεν ὡς
συνάρχοντα καὶ τὸν πατέρα του οὕτως ὥστε ὑπῆρχον ἐν τῷ Ῥω-
μαϊκῷ κράτει ἑξ αὐγουστοί, διότι ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Σεβήρου προσ-
ελήφθη ὑπὸ τοῦ Γαλαρίου ὡς αὐγουστος ὁ Λικίνιος, ὁ δὲ Μαξιμί-
νος ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου. Ἀλλ' ἐκ τῶν πρὸς
ἀλλήλους πολέμων τῶν ἐξ τούτων αὐτοκρατόρων ἐσώθησαν μόνον δύο,
ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῇ Δύσει καὶ ὁ Λικίνιος ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

ΤΕΛΟΣ

Σημ. Τὰ διὰ μικροτέρων στοιχείων ἐστοιχειοθετημένα κεφάλαια δύνανται οἱ
κ. κ. Συνάδελφοι ἐν ἐλλείψει χρόνου καὶ νὰ παραλείπωσι, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ
προσγίνηται ζημίαι τις εἰς τοὺς μαθητάς. N I. B.

τ' ἄλλ' ἔντες βίβη Τυρκίαι, τόπι ἄλλ' ἄλλ'·
α πελαγο φαρὶ τὸ καλυπνέει,
ἔδω φέροντες τὰ χεῖρα σπιδία ποτι.

γ. Βάλλε νῆς, βόλι τέρεκιὰ, τοῦ ἀγγλῆ,

• la mente del fatto - il pensiero dell'uomo.
 (con gran colta le capienze bu